

IPARJOGVÉDELMI ÉS SZERZŐI JOGI SZEMLE

Megjelenik kéthavonta

16. (126.) évfolyam, 3. szám

Megjelent: 2021. június

Kiadja a Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatala

Felelős kiadó:

Pomázi Gyula

Felelős szerkesztő:

Girmann Zsuzsanna

Tervezőszerkesztő:

Plette Péter

Tördelőszerkesztő:

Mányoki Anna

Szerkesztőség:

Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatala

1054 Budapest, Zoltán u. 6.

Levélcím: 1438 Budapest, Pf. 415

E-mail: szerkesztoseg@hipo.gov.hu

Telefon: 06 1 474 5767

www.sztnh.gov.hu

Előfizetésben terjeszti a Magyar Posta Zrt.

Postacím: 1900 Budapest

Előfizetésben megrendelhető az ország bármely postáján,

a hírlapot kézbesítőknél, a www.posta.hu WEBSHOP-ban

(<https://eshop.posta.hu/storefront/>),

e-mailen a hirlapelofizetes@posta.hu címen,

telefonon a 06 1 767 8262 számon,

levélben az MP Zrt. 1900 Budapest címen.

Külföldre és külföldön előfizethető a Magyar Posta Zrt.-nél:
www.posta.hu, WEBSHOP-ban (<https://eshop.posta.hu/storefront/>),

1900 Budapest, 06 1 767 8262, hirlapelofizetes@posta.hu

Egy szám ára: 2100 Ft

Egy évre: 12 600 Ft

SZTNH – 2021/3

HU ISSN

1587–5563

Szerkesztőbizottság:

*Dr. Baticz Csaba, Girmann Zsuzsanna, Gyetvainé Virág Dóra,
dr. Lábod Péter, dr. Legeza Dénes, dr. Mikló Katalin,
dr. Tóháti Márta, dr. Zábori Zoltán*

16. (126.) ÉVFOLYAM 3. SZÁM

IPARJOGVÉDELMI ÉS SZERZŐI JOGI SZEMLE

IPARJOGVÉDELMI ÉS SZERZŐI JOGI SZEMLE

16. (126.) ÉVFOLYAM 3. SZÁM

2021. június

Dr. Békés Gergely

Az előadóművész

Dr. Tószegi Zsuzsanna

**Egy magyar feltaláló esete az osztrák államvasutakkal –
avagy mi történhetett Wodetzky Lajos hóeke-szabadalmával a 19. század derekán?**

Dr. Palágyi Tivadar

Külföldi hírek az iparjogvédelem területéről

Válogatás a Szerzői Jogi Szakértő Testület szakvéleményeiből

Könyv- és folyóiratszemle

Summaries

SZELLEMI TULAJDON NEMZETI HIVATALA

Tájékoztató szerzőinknek

Az Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle szerkesztősége örömmel fogad minden, a szellemi tulajdon védelmével foglalkozó írást. A beérkezett kéziratok a szerkesztőbizottság jóváhagyása esetén nyelvhelyességi és a kiadvány stílusához igazodó stilisztikai javítások után kerülnek publikálásra, amelyek nem érintik a mű tartalmi értékét. A kéziratot – a szerkesztőbizottság döntése alapján, az írás témája és mélysége szerint – a Tanulmányok, a Jogesetek, a Technikatörténet, a Fórum vagy a Hírek, események rovatban tesszük közzé. Az írás terjedelmét nem korlátozzuk, igen hosszú cikket esetleg két vagy több részben, egymást követő lapszámokban teszünk közzé a szerzővel történő egyeztetés után. Az egyes cikkekben kifejeződő állásfoglalásnak nem feltétlenül kell tükröznie a szerkesztőbizottság véleményét.

A Word vagy Rich Text formátumban készült kéziratokat e-mailben kérjük elküldeni az alábbi címek valamelyikére. Kérjük szerzőinket, hogy a szöveget ne formázzák, zárják balra, kiemelésként csak dőlt betűt alkalmazzanak, a címeket, alcímeket ne húzzák alá, a címhierarchiát lehetőleg számozással jelezzék. Tanulmányuk magyar és angol nyelvű összefoglalóját szíveskedjenek maximum 10 sorban mellékelni. A szövegben előforduló rövidítéseket, betűszókat első előfordulásukkor fel kell oldani. A hivatkozásokban kérjük az összes bibliográfiai adat (szerző, cím, kiadó, kiadás helye és éve, oldalszám, webcím) feltüntetését.

További kérdéseik esetén a szerkesztőség készséggel áll a rendelkezésükre (Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatala, 1054 Budapest, Zoltán u. 6., Girmann Zsuzsanna szerkesztő, szerkesztoseg@hipo.gov.hu, tel.: 06 1 474 5767.

TARTALOM

Az előadóművész	
DR. BÉKÉS GERGELY	7
Egy magyar feltaláló esete az osztrák államvasutakkal – avagy mi történhetett Wodetzky Lajos hóéke-szabadalmával a 19. század derekán?	
DR. TÓSZEGI ZSUZSANNA	40
Külföldi hírek az iparjogvédelem területéről	
DR. PALÁGYI TIVADAR	64
Válogatás a Szerzői Jogi Szakértő Testület szakvéleményeiből	107
– SZJSZT-08/2016 – Jogszabály által kötelezővé tett biztonsági elemzés jogi védelme	107
– SZJSZT- 08/2016/02 – Jogszabály által kötelezővé tett biztonsági elemzés jogi védelme	
– SZJSZT-10/2016 – Címketervek szerzőségének megállapítása, együttesen létrehozott mű feltételei	115
– SZJSZT-20/16 – A szerzői jogi törvény hatálya a számítógépen többszörözött, illetve fájlcserező szolgáltatás keretében lehívásra hozzáférhetővé tett tartalmakra	121 133
Könyv- és folyóiratszemle	148
– Meissner Bolte: A kiválasztási találmány paradoxona az ESZH-nál – Kötetlen és egyértelmű kinyilvánítás az ESZE 54. és 123(2) cikke szerint (Dr. Palágyi Tivadar)	148
– Byron Reese: A negyedik kor. Okos robotok, tudatos számítógépek és az emberiség jövője (Dr. Osman Péter)	151
– John Doerr: Mérd, ami számít! Hogyan rengette meg a világot a Google, Bono és a Gates Alapítvány az OKR teljesítménymenedzsment-módszerrel? (Dr. Osman Péter)	162
Summaries	174

A folyóiratban megjelenő tanulmányok a szerzők véleményét tükrözik, amely nem feltétlenül azonos a szerkesztőbizottság álláspontjával.

CONTENTS

The performer DR GERGELY BÉKÉS	7
The case of a Hungarian inventor with the Austrian State Railways – or what could happen with Lajos Wodetzky’s snowplow patent in the middle of the 19th century? DR ZSUZSANNA TÓSZEGI	40
News in the field of industrial property protection abroad DR TIVADAR PALÁGYI	64
Selection of advisory opinions of the Body of Experts on Copyright	107
Review of books and periodicals	148
Summaries	174

CONTENT

L' interprète	
DR GERGELY BÉKÉS	7
Le cas d'un inventeur hongrois avec les chemins de fer autrichiens – ou qu'est-ce qui pouvait arriver avec le brevet du chasse-neige de Lajos Wodetzky au milieu du 19e siècle?	
DR ZSUZSANNA TÓSZEGI	40
Nouveautés dans le domaine de la protection de propriété industrielle à l'étranger	
DR TIVADAR PALÁGYI	64
Avis d'expert choisis du corps des experts en droits d'auteur	107
Revue des livres et périodiques	148
Summaries	174

INHALT

Der Darsteller	
DR. GERGELY BÉKÉS	7
Der Fall eines ungarischen Erfinders mit den österreichischen Staatseisenbahnen – oder was konnte mit dem Patent für Schneepflug von Lajos Wodetzky in der Mitte des 19. Jahrhunderts passieren?	
DR. ZSUZSANNA TÓSZEGI	40
Neuheiten auf dem Gebiet des gewerblichen Rechtsschutzes im Ausland	
DR. PALÁGYI TIVADAR	64
Ausgewählte Expertisen des Expertenkollegiums für Urheberrecht	107
Übersicht von Büchern und Zeitschriften	148
Summaries	174

AZ ELŐADÓMŰVÉSZ

1. AZ ELŐADÓMŰVÉSZI TELJESÍTMÉNY JOGI VÉDELME NEK CÉLJA

A szerzői jog elsősorban azt a célt szolgálja, hogy művészeti, illetve tudományos értékkel bíró új alkotások jöjjenek létre. Ennek biztosításaként a szerzői jog a személyhez fűződő jogok útján garantálja az alkotók társadalmi megbecsülését, az alkotó művében testet öltő megszemélyesülésének¹ védelmét, a vagyoni jogok útján pedig arról gondoskodik, hogy a szerzők munkája gazdasági értelemben is megtérüljön.

Az előadóművészi teljesítmény jogi oltalma a szerzői jog eredeti célkitűzéséhez igazodik, vagyis annak jogi biztosítékát szolgálja, hogy az alkotások minél szélesebb körben jussanak el a nyilvánossághoz. A szerzői jog által védett egyes műfajok, például a tudományos művek, az építészeti tervek, a számítógépi programalkotások, a fotóművészeti alkotások szinte semmilyen módon nem találkoznak az előadóművészi teljesítményekkel, mivel ezek előadása² lehetetlen, illetve – ha technikailag az előadás nem is lehetetlen – a közönség jellemzően másként találkozik a művel.³

Azonban más műfajok, például a színművek, zenei művek, filmalkotások, színpadra szánt irodalmi művek lényegében nem jutnának el a nyilvánossághoz, ha azok megjelenítésében nem működne közre az előadóművészek. Vannak olyan műfajok, amelyek alkotásai az előadóművészek munkája nélkül nem is lennének érzékelhetőek, hiszen például a zenei alkotásokat vagy táncoreográfiákat hagyományosan olyan karakterkészlettel (kottával, táncírással) rögzítik, amelyet az emberek többsége nem tud értelmezni. Más műfajok esetén az írásban rögzített forma ugyan könnyen hozzáférhető (olvasható), azonban azok értelmezése rendkívüli erőfeszítést kívánna meg a nyilvánosság tagjaitól. Ilyen műfaj például a film, amelynek a szöveggönyve, technikai forgatókönyve önmagában csak korlátozottan alkalmas az összetett művészeti forma megjelenítésére. A színművek jellegzetessége pedig az, hogy a primer szöveg mindenki számára hozzáférhető, elolvasható, azonban a mű egé-

* Ügyvéd, a Szerzői Jogi Szakértő Testület tagja, az SZTE ÁJTK PhD-hallgatója.

¹ Gyertyánfy Péter (szerk.): Nagykomentár a szerzői jogról. Wolters Kluwer, Budapest, 2014, p. 117.

² Az „előadás” fogalmát az írásban műfajfüggetlenül, az előadóművészeti tevékenység eredményeként létrejött produktum értelmében használja a szerző. Ennek értelmében előadás egy koncert, egy színházi előadás vagy egy film is.

³ Akár képzőművészeti alkotások is előadhatóak, amire jó példa a 19. században népszerűvé vált műfaj, a tableau vivant, amely során a jelmezbe öltözött előadók ismert képzőművészeti alkotásokat jelenítenek meg. Lásd részletesen Sam Ricketson, Jane C. Ginsburg: International Copyright and Neighbouring Rights, Volume II. Oxford University Press, Oxford, 2005, p. 1240.

szének megértéséhez komoly intellektuális munka szükséges. Az előadóművész tevékenysége épp erre irányul: a szerzői szándék feltérképezésére és interpretálására.

Az előadás és az előadás alapjául szolgáló mű szétválasztása ráadásul egy sor esetben mesterséges, számos tekintetben kierőszakolt. A 20. század első felében meghonosodott performansz művészet, és a század második felében kiteljesedő akcióművészet más formái esetén például a képzőművészeti alkotások „előadás” keretei között érik el végleges formájukat. A komoly- és könnyűzene, illetve a színházművészet kortárs alkotóiról is elmondható, hogy gyakran igen tág teret hagynak az előadóművészeknek arra, hogy improvizatív elemekkel teljesítsék ki a művet. Ennek hatására a mű az előadás során válik egésszé, a mű és az előadás csak együttesen értelmezhető, egyik sincs a másik nélkül.

Figyelembe véve a kulturális termékek fogyasztására vonatkozó trendeket elmondható, hogy a közönség mára a legtöbb művel nem közvetlenül, hanem előadóművészek közvetítésével találkozik. És megfordítva is érvényes a megállapítás: előadóművészi munka nélkül a széles közönséghez lényegesen kevesebb művészeti alkotás jutna el.

Ebből következően elsősorban azért szükséges az előadóművészek, illetve az előadóművészi teljesítmények számára hatékony jogi védelmet biztosítani, hogy a szerzői művek számára biztosított jogi védelem beteljesíthesse társadalmi célját: az új alkotásokra való ösztönzést, a kulturális örökség védelmét, a társadalmi, kulturális fejlődéshez való hozzájárulást.

A szomszédos jogi⁴ teljesítmények két nagy csoportba sorolhatók aszerint, hogy a védelem elsősorban az intellektuális teljesítmény vagy a gazdasági befektetés megtérítését célozza-e. Míg a szomszédos jogi jogosultak többsége, így a hangfelvétel-előállító, a rádió- és televíziószervezet, a filmelőállító elsősorban anyagi befektetésével, kockázatvállalásával járul hozzá a művek közönséghez juttatásához, addig az előadóművész – ebben a tekintetben – anyagi befektetést nem végez. Az előadóművészek számára a jogi oltalom tehát elsősorban nem befektetésvédelem, annak ellenére sem, hogy az előadóművészek maguk is jelentős befektetést eszközölnek a művek interpretálása érdekében. A művészeti oktatás idő- és költségigénye, az előadáshoz szükséges eszközök (hangszerek, táncpírok, fellépő- és gyakorlóruhák, számítógépek) beszerzése, próbatermek bérlete abban a reményben eszközölt beruházás, hogy az előadóművészi tevékenység legalább a megélhetést biztosítani fogja. E ráfordításokkal az előadóművész a szerzőkhöz hasonló kockázatot vállal befektetése megtérülése tekintetében.

Az előadóművészi jogok biztosításának ha nem is célja, de járulékos hatása az élő és a rögzített előadások közötti egyensúly kialakítása, megőrzése. A nemzetközi szerződések és a magyar jog egységes abban, hogy vagyoni jogot csupán a rögzített előadásokkal összefüggésben és az élő előadások nyilvánosságához közvetítése kapcsán állapít meg az előadó-

⁴ Angolul neighbouring rights vagy related rights, németül: Leistungsschutzrechte vagy Verwandte Schutzrechte. A szerző a tanulmányban semmilyen módon nem tér ki az adatbázis-előállítók védelmére, ezért a „szomszédos jog” kifejezést használja, a szélesebb értelmű „kapcsolódó jog” helyett.

művészek számára.⁵ Az élő előadások közvetítése mint felhasználás mára marginálissá vált, elsősorban annak jelentős költségigénye és technikai összetettsége miatt.⁶ Paradox módon ez a szabályozási keret közvetetten az előadóművészi jogokkal nem védett élő előadások (élő színházi előadások, koncertek) számára biztosít nagyobb teret. Mivel az előadóművészi jogok rendezése a felhasználó oldalán esetenként jelentős költséggel, és mindenképp jelentős adminisztratív teherrel jár, ezért számukra sok esetben könnyebb, olcsóbb, egyszerűbb élő előadás megvalósításában gondolkodni.

Az állam számos kulturális feladatának megvalósítási eszközeként is tekinthetünk az előadóművészi jogok védelmére, az ugyanis hozzájárul a kulturális örökség ápolásához, megőrzéséhez, a kulturális intézmények fejlesztéséhez, a kulturális sokszínűség eléréséhez. Tényként állapítható meg, hogy professzionális előadóművészek nélkül a kulturális örökség élő szövege nem őrizhető meg. Az amatőr és a professzionális előadói tevékenység nem csak, sőt, nem elsősorban a termékenységekben, hanem az egyes előadások létrehozására rendelkezésre álló erőforrásokban (idő, eszközök, külső segítők) tér el egymástól. Minél több területen biztosít az állam megfelelő, magas szintű védelmet az előadóművészeknek, minél magasabb jövedelmet lehet a nem populáris műfajokban tevékenykedő előadóművészek számára is biztosítani, potenciálisan annál többen választhatják e foglalkozást maguknak. Másként kifejezve: aktív előadóművészeti szektor nélkül a kulturális örökség szükségszerűen az archívumok falain belülre kényszerül,⁷ a kulturális sokszínűség pedig sérelmet szenved.

2. AZ ELŐADÓMŰVÉSZ, ILLETVE AZ ELŐADÓMŰVÉSZI TELJESÍTMÉNY FOGALMA

Az oltalom érvényesíthetőségének alapvető kelléke a jogi védelem tárgyi, illetve személyi hatályának a meghatározása. A nemzetközi szerződések és a nemzeti jogok két, egymást részben átfedő logikai megoldást járnak be a védelem hatályának meghatározásakor. A

⁵ Lásd részletesen az 5.1–5.2. fejezetben.

⁶ A 2020-as koronavírus-járvány alatt ugyanakkor tapasztalhatóvá vált, hogy – mind a színházi, mind a zenei színtéren – többen és gyakrabban próbálkoznak internetes élő sugárzások megszervezésével. Ennek elsődleges oka az volt, hogy a járvány megelőzésére bevezetett kormányzati intézkedések minden közönség előtti előadást megtiltottak, járványügyi szempontból engedélyezték azonban az előadások közvetítését. Az elmaradt színházi és zenei élő előadások olyan közönségigényt teremtettek, amely lehetővé tette az internetes közvetítésekkel kapcsolatos anyagi kockázatok vállalását a felhasználók számára (<https://24.hu/kultura/2020/12/05/online-szinhaz-es-szinhaz-szinhaztv-stream/>).

⁷ Magyarország – mások mellett Kodály Zoltánnak és Bartók Bélának köszönhetően – nagyok sok energiát fordított népzenei kincsének feltárására, megőrzésére. Ezen erőfeszítéseknek köszönhetően nagyon jól dokumentált Magyarország népdalgyománya. Mindeközben drasztikusan csökkent azon előadóművészek száma, akik képesek a népzene autentikus módon megszólaltatni, akik képesek a népi hangszereken értő módon játszani. A folyamat annyira aggasztó, hogy mára gyakorlatilag megszűnt a mester–tanítvány kapcsolat, vagyis azon kevesek, akik érdeklődnek a népzene fortélyainak megtanulása iránt, egyre nehezebben találnak maguk számára oktatót. Erre a helyzetre kínál megoldást a Folk Me projekt (<http://zti.hu/index.php/en/folkmusic/about-us/research/796-folk-me-eng>).

nemzetközi szerződések jellemzően az előadóművész fogalmát határozzák meg⁸ (vagy egyáltalán nem tartalmazzak fogalommeghatározást⁹). A nemzeti jogok egy nagyobb csoportja ezt a megközelítést követi. A nemzeti jogok egy másik része ugyanakkor nem a védelem alanyát, hanem a védendő tárgyat, az előadóművészi tevékenységet határozza meg.

A két megközelítés elvi különbségre utal: azok a jogrendszerek, amelyek az előadóművészt definiálják, „bemeneti szabályozást” követnek. Ezek a jogszabályok abból indulnak ki, hogy – az értelemszerű kivételektől eltekintve – minden tevékenység, amelyet az előadóművész (színész, táncos zenész) kifejt, szomszédos jogi oltalomban részesül. Ezzel szemben azok a nemzeti jogok, amelyek a védett teljesítményt helyezik szabályozásuk középpontjába, „kimeneti logikát” követnek. Ebben a rendszerben nem annak van jelentősége, hogy az adott teljesítményt ki nyújtja, hanem annak, hogy a tevékenységnek mi az eredménye. Mindkét megközelítés eredményezhet megfelelő szabályozási környezetet, mivel a bírói jogalkalmazás jellemzően áthidalja, közelíti egymáshoz az említett megoldások között húzódó hasadékokat.

A nemzeti jogrendszerek egy része végül semmilyen fogalommeghatározást nem tartalmaz e kérdésben.¹⁰

2.1. Az előadóművész fogalmának jogi meghatározása

Az előadóművészek, a hangfelvétel-előállítók és a műsorsugárzó szervezetek védelméről szóló, 1961-ben, Rómában létrejött nemzetközi szerződés¹¹ (Római Egyezmény) 3. cikke szerint előadóművésznek kell tekinteni „a színészt, énekest, zenészt, táncost és más olyan személyt, aki irodalmi vagy művészeti műveket megjelenít, énekel, elmond, szaval, eljátszik vagy bármely más módon előad”.

A fogalommeghatározás alapján látható, hogy az előadóművészi jogok nemzetközi alapját megteremtő szerződés arra törekszik, hogy a személyi hatály, vagyis a bemeneti szabályozás útján határozza meg a védelem határait. A Római Egyezményt tárgyaló konferencia alapjavaslatát képező, a Nemzetközi Munkaügyi Szervezet (ILO), az Egyesült Nemzetek Nevelésügyi, Tudományos és Kulturális Szervezete (UNESCO) és a Berni Uniók Egyezmény kezelésére létrehozott BIRPI szakértői által Hágában kidolgozott tervezet – az ún. Hague Draft – egyébként még a védett előadóművészi tevékenység meghatározását is tartalmaz-

⁸ Római Egyezmény, WPPT, Pekingi Szerződés.

⁹ Ilyen nemzetközi szerződés az Általános Vám- és Kereskedelmi Egyezmény (GATT) keretében kialakított, a Kereskedelmi Világszervezetet létrehozó Marrakesh-i Egyezmény, illetve annak a szellemi tulajdonjogok kereskedelmi vonatkozásairól szóló melléklete, a TRIPS-megállapodás.

¹⁰ Az EU tagállamai közül e körbe tartozik a magyar és a svéd nemzeti jog.

¹¹ Magyarországon kihirdette az 1998. évi XLIV. törvény.

ta.¹² Utóbb azonban az előadóművész fogalmának definiálása következtében ezt a szövegrészt felesleges duplikátumnak tekintették a konferencián részt vevő államok képviselői, és kihagyták azt az elfogadott szerződés szövegéből.

A diplomáciai konferencia ideje alatt Ausztria és az USA delegációja tett javaslatot a fogalom finomítására, módosítására. A végül el nem fogadott osztrák megközelítés a tevékenységet ragadta meg,¹³ míg a későbbi szabályozással összezsugorított amerikai javaslat a védett tevékenységet végző személyre koncentrált.¹⁴ Érdeemes megjegyezni, hogy az amerikai javaslat külön kitért a karmesterek (karnagyok) kérdésére is. A Római Egyezmény azonban ezt a tevékenységet már nem nevesítette az előadóművészek között, bár a karnagyok és karmesterek előadóművészi minősítésében a konferencia résztvevői egyetértettek.¹⁵

A Szellemi Tulajdon Világszervezete 1996. december 20-án, Genfben aláírt, Előadásokról és a hangfelvételekről szóló szerződésének¹⁶ (WPPT) 2. cikk a) pontja a Római Egyezménnyel lényegében azonos módon határozza meg az előadóművész fogalmát. Eszerint előadóművésznak kell tekinteni azt a színészt, énekest, zenészt, táncost és más személyt, aki irodalmi vagy művészeti alkotásokat vagy a népművészet kifejeződéseit megjeleníti, énekl, elmondja, elszavalja, eljátssza, tolmácsolja vagy más módon előadja. A WPPT két – argentin javaslatra kidolgozott – olyan módosítással¹⁷ veszi át a Római Egyezmény fogalmát, amelyek nem érintik a védelem logikáját. Tehát a WPPT a Római Egyezménnyel azonos módon a védett személyi kör meghatározásából indult ki.

A Szellemi Tulajdon Világszervezete által 2012. június 24. napján, Pekingben elfogadott Audiovizuális előadásokról szóló szerződés¹⁸ („Pekingi Szerződés”) 2. cikk a) bekezdése

¹² „For the purpose of this Convention, ‘performance’ means the recitation, presentation or performance of a literary or artistic work”; Records of the Diplomatic Conference on the International Protection of performers, producers of phonograms and broadcasting organisations. ILO-UNESCO-BIRPI, 1968, Genf, p. 208.

¹³ „‘Performer’ means anyone who takes part as an artist in the performance or presentation of a literary or artistic work or a variety show.” Lásd: Records of the Diplomatic Conference on the International Protection of performers, producers of phonograms and broadcasting organisations (ILO-UNESCO-BIRPI, 1968, Genf, p. 209).

¹⁴ „‘Performer’ means actors, singers, musicians, dancers and other persons who act, sing, deliver, declaim, play in, or otherwise perform works. Conductors of musicians or singers shall be considered as performers.” I. m. (13), p. 209.

¹⁵ I. m. (13), p. 39.

¹⁶ Magyarországon kihirdette a 2004. évi XLIX. törvény.

¹⁷ Records of the Diplomatic Conference on Certain Copyright and Neighboring Rights Questions, WIPO, 1999, Genf, p. 244.

Az egyik említett módosítás a védett tevékenységet végző személyek által tipikusan megvalósított magatartások közé beemelt „interpret” (tolmácsolás) fogalom felvétele, a másik pedig a népművészet kifejeződéseinek védelme. L. még Jörg Reinbothe, *Silke von Lewinski*: The WIPO Treaties on Copyright, A commentary on WCT, the WPPT, and the BTAP. Oxford University Press, Oxford, 2015, p. 263.

¹⁸ www.wipo.int/treaties/en/ip/beijing/ (utoljára meglátogatva 2020. január 18. napján).

a WPPT-vel szó szerint azonos módon határozza meg az előadóművész fogalmát.¹⁹ Az e cikkhez fűzött közös nyilatkozat szerint az előadóművész fogalma kiterjed azokra a személyekre is, akik az előadás során maguk is irodalmi vagy művészeti alkotást hoznak létre. A 2. cikkhez fűzött közös nyilatkozat egyértelművé teszi, hogy az improvizáción alapuló műfajok előadói akkor is előadóművésznek minősülnek, ha egyidejűleg alkotói is az előadott műnek.

Az EU-tagállamok nemzeti jogai közül a nemzetközi szerződések logikáját követve úgyszintén az előadóművész fogalmát határozza meg például a horvát,²⁰ észt,²¹ lett,²² litván,²³ máltai,²⁴ cseh,²⁵ bolgár,²⁶ ír²⁷ szerzői jogi törvény. A lista alapján jól látható, hogy az említett országok túlnyomó többsége az egykori Szovjetunió érdekszférájába tartozott a rendszerváltást megelőzően. Ezekben az országokban viszonylag későn került sor a Római Egyezmény szabályainak átültetésére. Az említett nemzeti jogok általában a Római Egyezmény, illetve az arra épülő WPPT közel szó szerinti fordítását tartalmazzák.

A Római Egyezményt elfogadó diplomáciai konferencia által választott és fent ismertetett megoldás adja magát, bár némileg leegyszerűsítő, ugyanis az értelmező rendelkezésben szereplő egyes fogalmak („színész”, „énekes”, „zenész”, „táncos”) nem kerültek meghatározásra. E megoldás következménye tehát az, hogy a határterületek kapcsán felmerülő jogi kérdéseket egy lépéssel hátrébb kell megoldani, nevezetesen meg kell tudni határozni, hogy ki a színész, zenész, táncos, énekes. Ennek kapcsán pedig megkerülhetetlen és legalább a laikus jogértelmezés során rendre előforduló kérdés, hogy a színész, táncos, énekes, zenész minőséget valamilyen végzettség keletkezteti-e, vagy formális képzettségre e tevékenységek végzéséhez nincs szükség. A Római Egyezményt és a WPPT-t elfogadó diplomáciai konferenciák jegyzőkönyvei azonban egyértelművé teszik, hogy a szerződéseknek nem volt célja végzettséghez kötni a jogi oltalmat. Ezzel összhangban áll, hogy nem ismert olyan bírósági döntés sem Magyarországon, sem az Európai Unió Bíróságának praxisában, amely azért tagadta volna meg a védelmet, mert az előadóművészi tevékenységet formális végzettség nélkül gyakorolta volna valaki. Mondani sem kell, hogy bár az intézményesített művészképzés története másfélszáz éves Magyarországon,²⁸ de nagyon könnyű olyan előadóművészt ne-

¹⁹ A Pekingi Szerződés jelen szócikk zárásakor még nem hatályos, mivel az ehhez szükséges 30 állam helyett még csupán 26 ország helyezte letétbe megerősítő vagy csatlakozási okmányát. Magyarország a Pekingi Szerződést aláírta, de azt még nem ratifikálta.

²⁰ The Copyright And Related Rights Act, Art122.

²¹ Copyright Act, 1992, Art 64.

²² Copyright Law, Art1(10).

²³ Law on Copyright and Related Rights, No VIII-1185, Art2(2).

²⁴ Copyright Act, Art. 2(1).

²⁵ Act No. 121/2000 on Copyright and Rights Related to Copyright, Art. 67.

²⁶ Law on Copyright and Related Rights, Art. 74.

²⁷ Copyright and Related Rights Act, 2000, Art. 202.

²⁸ A Zeneakadémiát 1875-ben alapította Liszt Ferenc, a Színművészeti Tanoda pedig 1865-ben jött létre.

vesíteni, aki semmilyen formális szakirányú képzésben nem részesült, mégis kiemelkedően tehetségesnek és sikeresnek bizonyult, tevékenysége pedig jogi oltalom alatt áll.

Fontos kiemelni, hogy az előadóművész fogalma mind a művet értelmező (interpretáló), mind a művet megjelenítő (kivitelező) előadót magába foglalja. Az első csoportba tartozik például a zenekar betanításáért felelős karmester, ha az előadást egyébként egy másik karmester vezényli. Miként arra Richard Arnold felhívja a figyelmet, a WPPT spanyol és francia szövege az előadóművészek mindkét csoportjára kifejezetten hivatkozik (franciául: artistes interprètes ou exécutants; spanyolul: artistas intérpretes o ejecutantes).²⁹

2.2. A védett teljesítmény középpontba helyezése

A nemzeti jogok szintjén gyakran előfordul a kimeneti szabályozás, amelynek esetében a védelmet a nyújtott teljesítmények valamilyen jellegzetességétől teszik függővé, és nem attól, hogy e tevékenységet ki nyújtja.

Az „előadás”, az „előadóművészi teljesítmény” az előadóművész jogi védelem alatt álló tevékenysége, a szomszédos jogi védelem tárgya. A teljesítmény kifejezés elsősorban arra utal, hogy ebben az esetben nem szerzői jogi oltalom alatt álló mű, „hanem attól eltérő, más 'teljesítmény' jön létre”³⁰. Az előadóművészet és az alkotás persze nem minden esetben választható hermetikusan szét egymástól, hiszen bizonyos műfajok esetén egyáltalán nem ritka, hogy az előadóművész egyben szerző is. Sőt, vannak olyan improvizatív műfajok, ahol az előadással egyidejűleg, attól szétválaszthatatlan módon új alkotás is születik. Mind-ebből azonban természetesen nem következik a jogvédelem tárgyának – a műnek és az előadásnak – a keveredése, mindössze azt eredményezi, hogy a jogosult több minőségben is védelmet élvez.

Figyelembe véve, hogy az egyes előadóművészeti ágak közötti határok normatív eszközökkel nem írhatóak le, ezért az „előadást” középpontba helyező megközelítés hatékony, ugyanakkor kellően rugalmas szabályozási hálót eredményezhet. E rugalmasságra a digitális technika térhódítása miatt egyre nagyobb szükség van, hiszen egy sor esetben nem csupán a különböző előadóművészi ágak közötti határok mosódnak el, hanem az előadói és a szerzői tevékenység közötti átfedés is egyre többször detektálható.

Az EU-tagállamok nemzeti jogai közül az előadóművészi teljesítményt határozza meg például Dánia,³¹ Finnország,³² Németország,³³ Spanyolország³⁴ szerzői jogi törvénye.

²⁹ Richard Arnold: Performers' Rights, Sweet & Maxwell, London, 2015, p. 74.

³⁰ Gyertyánfy: i. m. (1), p. 430.

³¹ Act No. 1144 of October 23rd, 2014, Art65(1).

³² Copyright Act, Art. 45.

³³ Urheberrechtsgesetz, Art. 73.

³⁴ Intellectual Property Act, Art. 105.

Míg a bemeneti megoldás az egyes előadóművészi tevékenység gyakorlójának (színész, zenész, táncos, énekes) fogalommeghatározását tette szükségessé, a kimeneti szabályozás a teljesítmény meghatározását igényli, a két megoldás tehát azonos fogalmi kört ír le, csak más nézőpontból. A következő fejezet ezért a védett előadóművészi teljesítmény fogalmát járja körbe.

3. A VÉDELEM FELTÉTELEI

3.1. Az előadás tárgya

3.1.1. Irodalmi vagy művészeti alkotás

A Római Egyezmény korábban már idézett 3. cikke szerint előadóművész az, aki irodalmi vagy művészeti alkotást ad valamilyen módon elő. Az „irodalmi vagy művészeti alkotás” fogalmát a Római Egyezmény nem határozza meg, ugyanakkor a Római Egyezményt elfogadó diplomáciai konferencia tagjai egyetértettek abban, hogy az említett fogalmat a Berni Uniók Egyezménynek megfelelően kell értelmezni,³⁵ ezt erősíti meg továbbá a szakirodalom is.³⁶

Az említett fogalompár jelentését a BUE 2. cikk (1) bekezdése rögzíti, az alábbiak szerint: „Az 'irodalmi és művészeti művek' kifejezés felöleli az irodalom, a tudomány és a művészet minden alkotását, tekintet nélkül a mű létrehozatalának módjára vagy alakjára, tehát lehet könyv, szöveggönyv vagy más írásmű; előadás, szónoki beszéd, szentbeszéd vagy ugyanilyen jellegű egyéb mű; színmű vagy zenés színmű; táncmű vagy némajáték; szöveges vagy szöveg nélkül zenemű; film, ideértve azokat a műveket is, amelyeket a filmhez hasonló eljárással hoznak létre; rajz, festmény, építészeti mű, szobor, metszet, kőnyomat; fényképészeti mű, ideértve azokat a műveket is, amelyeket a fényképészeti művekhez hasonló eljárással hoznak létre; az alkalmazott művészet terméke; illusztráció és térkép; földrajzi, tereprajzi, építészeti vagy tudományos vonatkozású tervek, vázlat vagy plasztikai mű.”

Miközben tehát az „irodalmi vagy művészeti alkotás” fordulat szűkítő jellegűnek is tűnhetne – kizárva az ilyennek nem minősülő, tudományos jellegű művek előadását az oltalmazott körből – valójában a fogalom minden művet felölel, műfajtól vagy egyéb paramétertől függetlenül. Minden olyan mű előadása, amely alkalmas lehet szerzői jogi oltalomra, szomszédos jogi védelemre is alkalmassá teszi az előadást.

Az előadóművészi teljesítmények védelme azonban e tekintetben valójában bővebb, mint a szerzői művek védelme. Ennek oka, hogy a szerzői jog által jelenleg védett alkotásokon kívül azon művek előadása is védelem alatt áll, amelyek már nem állnak védelem alatt. E csoportba tartozik a lejárt védelmi idejű művek előadása.

³⁵ I. m. (13), p.39

³⁶ Reinbothe, von Lewinski: i. m. (17), p. 263–264.

Azonban az előadóművészi teljesítmény jogi védelmének valójában az sem előfeltétele, hogy az alapul fekvő mű akár csak egy pillanatig oltalom alatt álljon korábban. A szomszédos jogi oltalom azon művek előadására is kiterjed, amelyek soha nem álltak védelem alatt, például azért, mert a mű elkészítésének idejében egyszerűen nem létezett szerzői jogi védelem. Ennek köszönhető, hogy a klasszikus irodalmi, zenei hagyományba tartozó művek előadása akkor is védelem alatt áll, ha a szerzők egészen a 18. század elejéig a világon sehol nem élvezhették a szerzői jog védelmét.

3.1.2. Népművészeti alkotás

A népművészeti alkotások elkülönített tárgyalását az teszi szükségessé, hogy – szemben az irodalmi vagy művészeti alkotásokkal – ezek nem részesülnek szerzői jogi oltalomban. A folklór körébe tartozó művek kiemelt kezelése azért is indokolt, mivel – a modern néprajzkutatás megjelenéséig, a gyűjtések megkezdéséig – a nem tárgyasult művek lényegében csak az előadások útján léteztek.

Ahogy azt a korábbi fejezet bemutatta, a védett teljesítmény fogalmát a WPPT és a Pekingi Szerződés a Római Egyezményből emelte át, azzal, hogy az irodalmi vagy művészeti alkotások fogalmát kiegészítették a népművészet kifejeződéseivel. A WPPT és a Pekingi Szerződés azonban az említett fogalmat („népművészet kifejeződései”) nem határozza meg, erre vonatkozó fogalommeghatározás a szerzői jogi szerződésekben sem lelhető³⁷ fel. A fordulat meghatározása során kiindulópontként³⁸ az UNESCO és a WIPO által közösen, a nemzeti jogalkotók számára kidolgozott „modellrendeletek”³⁹ szolgálhatnak.⁴⁰ A folklór szerzői

³⁷ Mihály Ficsor: *The law of internet*. Oxford University Press, Oxford, 2002, p. 76.

A BUE stockholmi (1967) felülvizsgálatának jegyzőkönyve ugyanakkor egyértelműen igazolja, hogy az akkor elfogadott 15. cikk (4) bekezdésének célja eredetileg a folklóralkotásokra is kiterjedő szabályozás megalkotása volt, akkor is, ha az egyezmény elfogadott szövege a népművészeti alkotásokra már nem utal. Lásd: *Model provisions for national laws on the protection of expression of folklore against illicit exploitation and other prejudicial actions*, UNESCO-WIPO, 1985, p. 5.

³⁸ *Ricketson, Ginsburg*: i. m. (3), p. 1238.

³⁹ *Model provisions ...*, i. m. (37).

⁴⁰ For the purposes of this [law], “expressions of folklore” means productions consisting of characteristic elements of the traditional artistic heritage developed and maintained by a community of [name of the country] or by individuals reflecting the traditional artistic expectations of such a community, in particular:

- (i) verbal expressions, such as folk tales, folk poetry and riddles;
- (ii) musical expressions, such as folk songs and instrumental music;
- (iii) expressions by action, such as folk dances, plays and artistic forms or rituals; whether or not reduced to a material form; and
- (iv) tangible expressions, such as:
 - (a) productions of folk art, in particular, drawings, paintings, carvings, sculptures, pottery, terracotta, mosaic, woodwork, metalware, jewellery, basket weaving, needlework, textiles, carpets, costumes;
 - (b) musical instruments;
 - (c) architectural forms]. (L. Model provisions ..., i. m. (37), p. 10.)

jogi elemzése szétfeszítené ennek az írásnak a kereteit, a téma szempontjából most elegendőnek látszik annak rögzítése, hogy a modellrendeletek kifejezetten széles határozták meg a népművészet kifejeződéseit. Ebből következően pedig a folklór körébe tartozó, szerzői jogi oltalom alatt nem álló művek előadása is széles, átfogó jellegű oltalomban részesül.

3.1.3. Egyéb jellegű előadások védelme

A Római Egyezményt elfogadó diplomáciai konferencia számos résztvevője tett arra vonatkozó javaslatot, hogy a védelmet azon személyekre is kiterjesszék, akik még a BUE 2. cikke szerinti széles keretek közé sem beférő alkotásokat adnak elő. E körben leggyakrabban a cirkuszművészet kerül említésre. A nemzetközi közösség természetesen tökéletesen tisztában volt azzal, hogy a cirkuszművészet heterogén jellegű abban az értelemben, hogy képviselői művészeti műveket adnak-e elő. Ilyen tevékenységet végeznek jellemzően például az artisták, a bohócok, miközben az erőművészek vagy állatidomárok jellemzően nem művészeti alkotást interpretálnak. A kérdéskör tehát azon előadókra szűkíthető, akik előadása nem művészeti művet jelenít meg.

Végül a konferencia megszövegezői azt a megoldást választották, hogy a Római Egyezmény 9. cikkében kifejezetten lehetőséget biztosítottak a tagállamok számára arra, hogy a védelmet ilyen tevékenységet végző személyekre is kiterjesszék.⁴¹ Jelzésértékű az is, hogy a Római Egyezmény említett cikkének – normatív tartalommal nem bíró – címe így szól: „Variety and Circus Artists”.

Az előző bekezdés fényében nem is meglepő, hogy számos nemzeti jog kifejezett rendelkezéssel terjeszti ki a védelem szintjét a cirkuszművészekre is. Ilyen rendelkezést találunk például Észtországban,⁴² Írországon,⁴³ Lettországon,⁴⁴ Litvániában,⁴⁵ Máltán,⁴⁶ Belgiumban,⁴⁷ Bulgáriában⁴⁸ és az Egyesült Királyságban.⁴⁹ Ezen országokban tehát a cirkuszművészek védelme független a műfajtól, vagyis attól, hogy az előadás művészeti alkotást állít-e színpadra. Egyes nemzeti jogok – saját hagyományaikhoz igazodó módon – más tevékenységre is kiterjesztették az előadóművészi jogokat. Például Indiában védett előadóművészi tel-

⁴¹ I. m. (13), p. 45. Érdekes megjegyezni, hogy a Római Szerződés elfogadott szövege nem tartalmazta az egyes cikkek címét, a szerződés WIPO honlapján ma közzétett szövege azonban az egyes cikkeket orientáló címeikkel látta el. A 9. cikk címe – utalva az elfogadás történeti okaira, de eltérve a 9. cikk szövegétől – ez: „Cirkusz- és varietéművészek”.

⁴² I. m. (21).

⁴³ I. m. (27).

⁴⁴ I. m. (22), Art. 1.

⁴⁵ I. m. (23), Art. 2.

⁴⁶ I. m. (24), Art. 2.

⁴⁷ Law on Copyright and Neighbouring Rights, 1994, Art. 35.

⁴⁸ I. m. (26).

⁴⁹ Arnold: i. m., (29), p. 66.

jesítménynek minősül a kigyóbúvulás,⁵⁰ illetve egyes tradicionális sportformák mozdulatsorának bemutatása is.⁵¹

Bár a WPPT-t elfogadó diplomáciai konferencián Szenegál és Peru küldöttsége részéről⁵² elhangzott a cirkuszművészek státusára vonatkozó javaslat, a WPPT szövege nem tartalmaz arra való utalást, hogy a védelem kiterjeszthető lenne olyan személyekre is, akik nem irodalmi vagy művészeti alkotást adnak elő. Silke von Lewinski azonban azon az állásponton van, hogy a WPPT semmilyen módon nem korlátozza a tagállamokat abban, hogy a védelmet kiterjesszék például a cirkuszművészekre.⁵³ Ehhez hasonlóan a Pekingi Szerződés sem tartalmaz arra való utalást, hogy a tagállamok a fogalmat olyan személyekre is kiterjeszthetik, akik tevékenysége nem a BUE 2. cikke szerinti művek előadására irányul. Ilyen kifejezett rendelkezésre azonban nincs is szükség, hiszen az összes multilaterális előadóművészi szerződés minimumszabályozást tartalmaz, vagyis a tagállamok külön felhatalmazás nélkül is biztosíthatnak szélesebb jogokat.

A magyar szerzői jogi törvény ugyan nem tartalmaz olyan kifejezett hivatkozást, amely a cirkuszművészekre is kiterjesztené az előadóművészi oltalom körét, de alacsonyabb szintű jogszabályok⁵⁴ egyértelműen az előadóművészet körébe helyezik a cirkuszművészetet. Megjegyzendő, hogy az alacsonyabb szintű jogszabályok hiányában is előadóművészi jogi védelem alatt állnának azok a cirkuszművészek, akik tevékenységük során irodalmi vagy művészeti alkotást adnak elő. Mivel a cirkuszművészek jelentős része ilyen jellegű előadást tart, valójában az alacsonyabb szintű jogszabály által kiterjesztett védelem kevés személyt érint a gyakorlatban.

3.2. A közönséggel való kommunikáció

Az előadóművészi teljesítménynek nincs általánosan elfogadott jogi definíciója. Az előadóművészi joggal foglalkozó kommentárok általában tartózkodnak attól, hogy – eltérve a nemzetközi szerződések logikájától – maguk alkossanak értelmező rendelkezést.

Owen Morgan azon kevésszámú jogász közé tartozik, aki kísérletet tett a fogalom meghatározására. Értelmezése szerint az előadás fogalma a következő módon írható le: „Az

⁵⁰ Copyright Act 1957 2. §, idézi *Arnold*: i. m. (29), p. 381

⁵¹ *S. Sharma*: A Copyright Incentive for Promoting 'Aesthetic Sports' in India. *Entertainment and Sports Law Journal*, 17. évf. 1. sz., 2019: <https://www.entsportslawjournal.com/article/id/854/> (utoljára felkeresve 2021. február 11. napján).

⁵² *Records of the Diplomatic Conference on Certain Copyright and Neighbouring Rights Questions* WIPO, 1999, Genf, p. 686, 690

⁵³ *Reinbothe, von Lewinski*: i. m. (17), p. 270.

⁵⁴ Az egyes művészi és művészeti munkakörökről, valamint a betöltésükhöz szükséges képesítési és egyéb feltételek részletes szabályairól szóló 122/2011. (VII. 15.) Korm. rendelet melléklete az előadóművészi szervezeteknél lévő művészi munkakörök között határozza meg az artistaművészetet. Az emberi erőforrások minisztere által adományozható elismerésekről szóló 26/2016. (IX. 8.) EMMI rendelet ugyancsak a művészeti díjak körében említi az artistaművészek számára adományozható Hortobágyi Károly-díjat.

előadás az ember mások felé történő, kommunikáció szándékával végzett azon múlandó tevékenysége, amelyet technikai segítség nélkül lehet érzékelni szórakoztatás, oktatás vagy szertartás céljából.”⁵⁵ A meghatározás legfontosabb eleme a kommunikációs helyzet közép-pontba helyezése, amely azt a közlési szándékot emeli ki, amelynek során az előadó valamilyen információt, érzelmet vagy más közölnivalót ad át a közönségének.⁵⁶

A kommunikációs helyzet, vagyis az előadó és közönsége közötti kapcsolat ilyen kiemelt kezelése a művészetelméletben, főként a színházelméletben azonban bőségesen adatolható, az legfeljebb a jogtudományban jelent relatív újdonságot.

Miként arra Erika Fischer-Lichte *A performativitás esztétikája* című monográfiájában⁵⁷ felhívta a figyelmet, a „19. század embere számára az előadott szövegen múltott, hogy művészinak tekintette-e az előadást. ... E felfogás értelmében a színház az irodalomtudomány tárgya”⁵⁸ volt. A 20. század első felében azonban – elsősorban Max Hermann munkásságának köszönhetően – uralkodóvá vált az a nézet, amely szerint nem az irodalom, hanem az előadás teszi művészetté a színházat.⁵⁹ Másként kifejezve „a színháztudomány Németországban az előadás tudományaként nyert létjogosultságot”.⁶⁰ Max Hermann álláspontja szerint a „színház abból nyeri ... ősi értelmét, hogy társas játék – mindenki játéka mindenkiért. Játék, amelyben mindenki részt vesz – a résztvevő és a néző. ... A közönség is együtt játszik, s ily módon a közönség teremti meg a színházművészetet.” E viszonyrendszerben a „néző olyan játékos, aki a játékban való részvétellel: fizikai jelenlétével, észlelésével, reakcióval hozza létre az előadást. Az előadás tehát a játékosok és a nézők interakciójának eredményeként jön létre ...”⁶¹ A néző aktivitása „nem a fantázián és a képzelőerőn múlik, hanem olyan testi folyamat, amely az előadásban való részvétellel, méghozzá azzal az észleléssel veszi kezdetét, amelyet nem csak a szem és a fül, hanem a testérzés, a szinesztétikusan működő test egésze hajt végre.”⁶² Erika Fischer-Lichte álláspontja szerint a „játékosok tettei tehát mindig hatással vannak a nézőkre, a nézők tettei pedig a játékosokra és a nézőtársakra.”⁶³

⁵⁵ „Performance is the transitory activity of a human individual that can be perceived without the aim of technology and that is intended as a form of communication to others for the purpose of entertainment, education or ritual.” *Owen Morgan: International protection of performers rights*. Haart Publishing, 2002.

⁵⁶ Morgan fogalom meghatározása ugyanakkor kifogásolható, mivel a technikára vonatkozó szűkítés számos előadóművészi műfajt kizár a védelem tárgyi hatályából.

⁵⁷ *Erika Fischer-Lichte: A performativitás esztétikája*. Balassi Kiadó, Budapest, 2009.

⁵⁸ *Fischer-Lichte: i. m.* (57), p. 36.

⁵⁹ A színház szó angol (theatre), német (Theater) és francia (théâtre) változata egyaránt a görög theatron szóból ered etimológiáját tekintve, amelynek eredeti jelentése: „a nézés színtere”, ami önmagában is arra utal, hogy a színház nem értelmezhető közönség nélkül. In *Fischer-Lichte: i. m.* (57), p. 87.

⁶⁰ *Fischer-Lichte: i. m.* (57), p. 37.

⁶¹ *Max Hermann: Über die Aufgaben theaterwissenschaftlichen Instituts, Vortrag vom 27. Juni 1920, idézi Fischer-Lichte: i. m.* (57), p. 39–40.

⁶² *Fischer-Lichte: i. m.* (57), p. 45.

⁶³ *Fischer-Lichte: i. m.* (57), p. 50.

Jerzy Grotowski, a kiemelkedő hatású színházi rendező és gondolkodó a „szegény színház” fogalmát meghatározó írásában⁶⁴ a következőt írja: „Mindenesetre azért, hogy az előadásból fokozatosan lebontottunk mindent, amit le lehetett bontani, mintegy tapasztalatilag kimutattuk, hogy létezhet színház karakterizáció nélkül, autonóm jelmez és díszlet nélkül, elkülönített színpad nélkül, fényjáték, zenei aláfestés stb. nélkül. De nem létezhet, ha nincs meg a színész–néző viszony, a színész és a néző kézzel fogható, közvetlen, élő „érintkezése”.⁶⁵ Pályi András megfogalmazása szerint „Grotowski színháza csak egy termet igényel magának, amelyben minden előadás során mind a színészek, mind a nézők megkapják a maguk helyét”.⁶⁶

Peter Brook, az európai színház egyik emblemikus alakjának Üres tér című műve az alábbi meghatározással kezdődik: „Vehetünk akármilyen üres teret, és azt mondhatom rá: csupasz színpad. Valaki keresztülmegy ezen az üres téren, valaki más pedig figyel; mindössze ennyi kell ahhoz, hogy színház keletkezzék.”⁶⁷ Brook a színház számos formáját elemzi, amelyek lényegében egyetlen közös pontjaként a közönség kiemelt jelentőségét azonosítja. „Valamennyi színházi formának egyetlen közös vonása: szüksége van közönségre. Ez több mint közhely: a színházban a közönség teljesíti be az alkotás folyamatát. ... A legönteltebb színésznek sem jutna eszébe, hogy kizárólag magának játsszon, a tükre előtt.”⁶⁸ Peter Brook művében Brecht színházát is elemzi, amelynek sajátossága – megfogalmazása szerint – az, hogy a „színészek és a nézők között nem létezett negyedik fal – a színész egyedüli célja az volt, hogy az általa teljes mértékben tiszteletben tartott közönségből pontosan meghatározott reakciót váltson ki”.⁶⁹

A kommunikációs helyzet jogi értékelése az előadóművészi jogok alapvető céljából is következik. Mivel az előadóművészi jog nem önállóan létezik, hanem a szerzői jogi célokhoz igazodik, azok jobb megvalósítását szolgálja, ezért egyáltalán nem meglepő, ha e célok teljesítését nem elősegítő, nem a művek közönséghez való eljutását szolgáló előadások számára a jog nem biztosít további védelmet. Másként megfogalmazva, nemcsak az előadóművészi helyzet, hanem a jogvédelem is abból az alapból kerül kibontásra, hogy az előadó a közönsége számára kívánja interpretálni az előadás alapjául szolgáló művet. Az előadóművészi jogi oltalom szempontjából annak ugyanakkor nincs jelentősége, hogy a nyilvánosság tagjai az előadást a helyszínen érzékelték-e, vagy távolról, esetleg időben is elválasztva, valamilyen rögzítési, nyilvánossághoz közvetítési technikát vettek ehhez igénybe. Sőt, még annak sincs jelentősége, hogy ténylegesen volt-e közönség (a nézőtérén volt-e valaki, a televíziós sugár-

⁶⁴ Jerzy Grotowski: *A szegény színház felé*. Vigilia, 34. évf. 11. sz., 1969, p. 751–757.

⁶⁵ Grotowski: i. m. (64), p. 753.

⁶⁶ Pályi András: *Grotowski színháza és laboratóriuma*. Színház, 11. évf. 7. sz., 1969. július, p. 48.

⁶⁷ Peter Brook: *Az üres tér*. Európa Könyvkiadó, Budapest, 1999, p. 1.

⁶⁸ Brook: i. m. (67), p. 92.

⁶⁹ Brook: i. m. (67), p. 49.

zást bárki megnézte-e), csak annak, hogy az előadóművész a potenciális közönsége számára kívánta-e megjeleníteni a művet.

Az előadások túlnyomó többsége abban a tekintetben nem spontán, hogy a felkészülési időszakban az előadóművészek – műfajtól, illetve egyéni felkészültségtől, szokásoktól függően – hol egyéni, hol csoportos próbákban vesznek részt.⁷⁰ A próbaidőszak esetenként rendkívül hosszú, színművek esetén a darab minden egyes percére akár egy óra próba is eshet.⁷¹ A próbafolyamat célja nem a közönség felé történő kommunikáció, hanem az arra való felkészülés. Ebben az időszakban az előadóművész esetenként a mű azonos részét újra- és újrajátssza, kísérletezik az előadás során alkalmazandó technika tökéletesítése, illetve az előadás tartalommal való feltöltése érdekében. Ebből következően a próbafolyamatot általában az előadóművészi jog nem védi, ennek során – magyar jogi környezetben – az általános személyiségi jogok állnak rendelkezésre, ezek közül is kiemelve a kép- és hangmás védelmét. Természetesen előfordul, hogy a próba és az előadás keveredik, például nyilvános főpróba esetén. Ezek az események jogi természetüket illetően védett előadások, és csak annyiban illeszkednek a próbafolyamathoz, hogy annak végeztével a közreműködők részletesen elemzik az előadást, és az alapján – szükség esetén – még módosítják is az előadásmódot.

A közönséggel való kommunikáció mint cél akkor is teljesülhet, ha – például érdeklődés hiányában – az előadást végül a közönség egyetlen tagja sem érzékelte. Ez a jelenség nem különbözik a szerzői művek nyilvános előadásától, amely akkor is engedélyköteles felhasználás, ha a mű végül – nézők hiányában – senkihez nem jut el. Miként a szerző, úgy az előadóművész sem feltétlenül van tudatában annak, hogy előadását ténylegesen bárki megtekinti-e. Az élő televíziós sugárzásban közreműködő előadó például soha nem tudhatja, hogy előadását valaki ténylegesen nézi-e. Az is előfordul, hogy a színpadot olyan éles fénnel világítják meg, amely az előadó számára rövidebb-hosszabb időre ellehetetleníti a közönség vizuális érzékelését.

A fentiek miatt arra, hogy egy mű interpretálására a közönséggel való kommunikáció céljából került-e sor, részben külső körülményekből kell következtetni. Erre utaló jel például, ha az előadás a közönség számára nyitott helyen kerül megrendezésre, vagy az előadást nyílt kommunikációs csatornán közvetítik a nyilvánossághoz.

3.3. Az előadások személyes jellege

Előadóművész fogalmát meghatározó és már idézett nemzetközi szerződések alapján megállapítható, hogy előadóművészként jogi oltalomban csak természetes személy részesül-

⁷⁰ Televíziós vagy más audiovizuális produkciók esetén például általában nincsen olyan próbaidőszak, amely a színházi vagy klasszikus zenei produkciók esetén nélkülözhetetlen.

⁷¹ Robert Cohen: A színészmesterség alapjai. Jelenkor Kiadó, Pécs, 1998, p. 79.

het.⁷² Nem élvezhetnek előadóművészi jogi oltalmat sem a számítógépi programmal, sem más technikával (például animációval, hologrammal) életre keltett figurák, mint ahogyan a számítógép vagy mesterséges intelligencia segítségével, közvetlen emberi beavatkozás nélkül generált szövegek (például GPS-eszközök által használt útmutató utasítások, automatikus pénztárgépek által adott utasításkészletek), énekek sem.

A szerzői művek esetén a nemzeti jogok eltérnek abból a szempontból egymástól, hogy kifejezett rendelkezéssel írják-e a védelem feltételeként a mű egyéni jellegét, vagy az erre vonatkozó feltételt az eredetiség fogalmának keretei között értelmezik. Az eltérő megközelítés minden bizonnyal jelentős részben arra vezethető vissza, hogy a nemzetközi szerződések még az eredetiség feltételét sem kifejezett rendelkezéssel írják elő.

Az előadóművészi jogokat e tekintetben a szerzői művekkel szemben támasztott követelményekkel hasonló módon szükséges kezelni.⁷³ Nincs semmiféle legitim jogpolitikai oka annak, hogy a jogalkotó az általános személyiségi jogokon túl további kizárólagos jogokat biztosítson az iskolai irodalomórán verset felmondó diáknak vagy a fürdőszobában magának éneklő felnőttnek. Jogi szempontból természetesen nem annak van jelentősége, hogy ezek az előadások esetleg pontatlanok, hamisak, hanem annak, hogy az előadás jellemzően megreked a mű mechanikus, technikai megjelenítése szintjén.⁷⁴ Miközben akár egy ilyen előadás is lehet precíz, az csak akkor áll jogi védelem alatt, ha alkalmas arra, hogy a közönségben leképezze az előadó személyességét. A jogvédelem jellemző hiánya szempontjából természetesen nem az életkornak vagy az iskolai helyzetnek van jelentősége, hiszen akár egy erre fogékony gyermek is képes egyéni, csak rá jellemző előadást tartani. Ráadásul a technikai értelemben vett precizitás nem is feltétele az előadóművészi oltalomnak, az előadóművészek akár hamis énekléssel vagy rontott szöveggel is képesek személyességük megjelenítésére. A jogi védelem szempontjából – e körben – csak annak van jelentősége, hogy az előadás az adott előadóhoz köthető-e, vagy sem. Az előadó és előadás kapcsolatát jellemzően az előadás személyes jellege, „hitelessége” jeleníti meg a közönség számára.

A személyes jelleg a mű interpretációja útján jelenik meg, amelynek során a bemutatott mű olyan jelentésrétegekkel, érzelmi töltettel gazdagodik, amely nem szükségszerűen vagy nem mindenki számára egyformán következik a műből. Ezt a jelenséget leginkább a színházelmélet vizsgálta korábban, mivel az előadóművészi ágak közül talán épp a színház biztosítja a legnagyobb mozgásteret az előadók számára. Miként arra Georg Simmel a 20. század elején felhívta a figyelmet, a „színpadi figura, ahogy a könyvben áll, hogy úgy mondjuk, nem egész ember, nem ember a szó érzéki értelmében – hanem annak komplexuma,

⁷² Ez következik egyebekben a Római Egyezmény 3. cikk a), a WPPT 2. cikk a) és a Pekingi Szerződés 2. cikk a) pontjában a fogalom meghatározásban szereplő „person” (angol), „personnes” (francia) fordulatból is.

⁷³ Ezt támasztja alá a magyar szakirodalom is, l. *Gyertyámfy*: i. m. (1), p. 434.

⁷⁴ A mechanikus megjelenítés nem keverendő össze a véglegetekig letisztított – például a keleti kultúrákban gyakran megfigyelhető – előadásmódokkal. A néző számára mechanikusnak tűnő előadások nagyon is alkalmasak a személyesség kifejezésére.

ami az emberben irodalmilag megragadható”.⁷⁵ Az interpretálás tehát az a folyamat, amelyben a szerep, szólam és az előadó összeolvadva egyéni, sajátos megjelenést ér el, amelynek során az előadó saját tartalommal tölti fel, egészíti ki a szerep vagy szólam – egyébként sem üres – vázát. E tekintetben az előadóművészet a szerzői művek átdolgozásával rokonítható, hiszen eredményeként a megformált mű új jelentéstartalommal bővül.

Konsztantyin Szergejevics Sztanyiszlavszkij, a modern színjátszás elméletét megteremtő, iskolateremtő színész, rendező az interpretálás folyamatát az „átélés” fogalmával írta le, amely a következőt jelenti: „a színpadi alak életének körülményei között, a szereppel teljes összhangban, logikusan, következetesen, emberi módra gondolkozni, akarni, igyekezni, cselekedni – s mindezt a színpadon”.⁷⁶ Az átélés érdekében a színész tudatos eszközökkel stimulálja a tudatalattiját annak érdekében, hogy létrejöhessen a „színpadi alak belső emberi élete”. A feladat tehát nem az, hogy a szerep külső megnyilvánulásai ábrázolásra kerüljenek, hanem az, hogy „a színpadon az ábrázolt személy ... belső életét megteremtjük, és ebbe plántáljuk át lelkünk minden organikus elemét”.⁷⁷ E belső azonosulás külső, testi megnyilvánulása az, amit a néző érzékel, amely azonban művészi színvonalon elképzelhetetlen a belső átélés nélkül. Sztanyiszlavszkij nagyon plasztikusan fejezi ki ezt a jelenséget: „... az alkotás során tett minden lépést, minden mozdulatot és cselekvést az érzéseinknek kell étellel megtölteni és igazolni. Mindazt, amit nem élünk át, halott marad, és tönkreteszi a színészi munkát. Átélés nélkül nincsen művészet.”⁷⁸

Hevesi Sándor, a magyar színjátszás korszakos zsenije is ehhez hasonlóan fogalmazza meg a színjátszás lényegét akkor, amikor megkülönbözteti a komédiást, a virtuózt⁷⁹ és a művészt. Hevesi meglátása szerint művész „felenged, felolvad a szerepben. Nem áll az író és a közönség között, hanem azt a hatást kelti, hogy maga a szerep elevenült meg szemünk láttára. A művész nem a személyével hat, hanem az egyéniségével. Mindig csak azt adja magából, amit a szerep csal ki belőle, egész embert ad s nem egész személyt, s úgy éri el azt, hogy bár mindig ugyanőt látjuk a színpadon, mégsem látjuk mindig ugyanazt. Sohasem a személyes szépségét látjuk, hanem mindig csak módosulásait – a szerepen keresztül”.⁸⁰

⁷⁵ Georg Simmel: A színész filozófiájáról. Nappali ház. Művészeti és Irodalmi Szemle, 10. évf. 4. sz., 1998, ford. Mesterházi Miklós (idézi Fischer-Lichte: i. m. (57), p. 109.

⁷⁶ Konsztantyin Szergejevics Sztanyiszlavszkij: A színész munkája, Gondolat Kiadó, Budapest, 1988, p. 29.

⁷⁷ Sztanyiszlavszkij: i. m. (76), p. 30.

⁷⁸ Sztanyiszlavszkij: i. m. (76), p. 532.

⁷⁹ „A komédiás tehetsége ne egyéb, mint bizonyos fokú utánzási és mimikai képesség, amelynél fogva látott és megfigyelt alakokat külsőleg elég híven reprodukál.” „A virtuóz már sokkal több. Nem az alakoskodással hat, hanem bizonyos személyi kvalitások okos és ügyes érvényesítésével. Hatása elsősorban személyes. Ha virtuóz van színen, a drámaíró mindig csak második személy. ... A virtuóz nem alakít, hanem átalakít. Mindent a maga képére.” [Hevesi Sándor: A színjátszás művészete, Stampfel-féle Könyvkiadóhivatal (Révai Testvérek Irod. Int. R.-társ), Budapest, 1908, p. 36. Ugyanezt Sztanyiszlavszkij így fogalmazza meg: „Maga jobban szereti magát a szerepben, mint a szerepet magában.” [Sztanyiszlavszkij: i. m. (76), p. 370]

⁸⁰ Hevesi: i. m. (79), p. 37.

Latinovits Zoltán ezt továbbgondolva a következő módon fogalmaz a művész-színészről: „Az egyéniség olyan sokszögű kristályhoz hasonlítható, mely mozdítva minden oldaláról másképp töri a fényt, ezáltal sokszínű, sokfényű tükröző tükör, csillogó és tört felületek összessége. A művész-színész születik. A mesterségbéli tudás csiszolja egyre több síkúvá, több fényűvé.”⁸¹

Végül álljon itt Jerzy Grotowski gondolata is ebben a témában: „a színész szervezetének a belső folyamat érdekében meg kell szabadulnia mindenféle ellenállástól, és pedig oly módon, hogy valójában semmi különbség ne legyen a belső impulzus és a külső reakció között, hogy az impulzus önmagában már reakció legyen; egyszóval, hogy a test mintegy eléjén, megsemmisüljön, s a néző csak lelki impulzusok látható folyamatával találkozék.”⁸²

Az idézett színházi gondolkodók⁸³ bár némileg különböző módon, mégis mindannyian a színész sajátos, megismételhetetlen egyéniségét emelik ki.

Ezzel együtt természetes, hogy az előadás minden esetben magán hordozza az előadó fizikai jellegzetességeit, hiszen nem választható el az előadó hangjától, testétől. A professzionális előadóművészet az előadást megelőzően rengeteg szellemi befektetést igényel annak érdekében, hogy a közönség tagjaiban épp az a hatás (például érzelem) szülessen meg, amit az előadó ki kíván váltani. Ennek érdekében az előadók jellemzően tudatosan, hosszú tanulási folyamat eredményeként választják ki előadói eszközeiket. A személyes jelleg tehát nem azonos a köznap értelemben vett „beleéléssel”, vagyis azzal a jelenséggel, amikor az előadót a színpadon spontán „elkapja a művészi hevület”. A professzionális előadók jellemzően tudatosan, alaposan végiggondolt és elemzett módon formálják meg szerepüket, a spontaneitás szerepe ezért – a legtöbb esetben – elhanyagolható. Ez még az e tekintetben szabadabbnak gondolt könnyűzene esetén is így van, már csak azért is, mivel az élőzenei előadást sok esetben előre rögzített hangsávokkal teszik teljessé, az előadást továbbá gyakran előre programozott fény- és vizuális elemek egészítik ki, amelyek tökéletes szinkronitást követelnek meg a közreműködőktől. Az előadás és még inkább a közönség reakciója természetesen az előadót is magával ragadhatja, de az előadóművészek ilyen esetben is jellemzően megmaradnak a korábban kiértékelte előadóművészi eszközök használatánál.

Miként a szerzői művek védelmi küszöbe – vagyis az eredetiség megkövetelt „foka” – is szándékoltan alacsony, az előadóművészi jogok esetén is alacsony személyesség követelhető csupán meg.

A személyes jelleg megjelenése nem függ területi korlátoktól. Miként a kivételes képességekkel megáldott szerzők képesek akár extrém rövid terjedelemben is egyéni, eredeti jelleggel rendelkező művet alkotni, a kivételes képességekkel megáldott előadók is képesek rendkívül rövid idő alatt is személyes jelleggel megjeleníteni a művet. A személyes jelleg

⁸¹ Latinovits Zoltán: Ködszurkáló. Poket Publishing, Budapest, 2020, p. 126

⁸² Jerzy Grotowski: Für einen armen Theater. Zürich, 1986, p. 13. Idézi Fischer-Lichte: i. m. (57), p. 114.

⁸³ A színházmélet egy korszakról korszakra változó, fejlődő tudomány, amelynek gondolkodói egymás eredményeire is építenek. A bemutatott gondolatok ennek megfelelően nem kizárólagosak.

eléréséhez még csak az sem szükséges, hogy a színész szerepe szöveges szerep legyen, hiszen a színész akár tekintetével, mozgásával is képes érzelmet kiváltani a közönségben. A személyes jelleg azonban teljesen hiányzik például egy tömeg „arctalan” tagját – ún. tömeges szerepet – megformáló szereplő esetén.

Fontos kiemelni, hogy a személyes jelleg kollektív műfajok esetén az előadás egésze kapcsán is vizsgálendő. Az is elmondható, hogy a sok előadóművész együttes munkájával megvalósuló előadásokat jellemzően egy-egy személy fogja össze. Ilyen előadó a karmester, a karnagy, a hangversenymester, a szólamvezető. Az előadás e személyek interpretációját fogja elsősorban tükrözni.

A személyes jelleg megjelenésének lehetősége drasztikusan leszűkül akkor, ha az előadóművész egy már kész szerepet, szólamot vesz át. Erre kerül sor például ha bármilyen ok miatt a színdarabban közreműködő színészt le kell cserélni, de akkor is, ha a zenész egy korábban készre formált szólamot szólaltat meg. Ilyen esetben az előadás alapvetően a szerepet eredetileg megformáló előadóművész által kialakított, kidolgozott személyes jelleget fogja a cserét követően is hordozni mindaddig, amíg a „beugró” a saját képére nem formálja a szerepet.

4. A VÉDELEM SORÁN NEM ÉRTÉKELT SZEMPONTOK

4.1. Az előadások eredetisége

A Berni Uniós Egyezmény – különösen annak 2. cikke – a művekben testet öltő intellektuális munka, szellemi erőfeszítés okán biztosít jogi oltalmat a szerzőnek. Az „eredetiség” mint elvárás szükségszerűen érvényesül az irodalmi vagy művészeti alkotások esetében, mivel az ilyen jelleggel nem rendelkező „termékek” nem tartoznak az irodalom vagy művészet körébe.⁸⁴ Ugyanakkor a BUE, a WCT, illetve a TRIPS az eredetiség feltételeit nem határozza meg, azt a nemzeti jogok szerint kell megítélni. Magyar jogi környezetben ezt a tesztet az Szjt. 1. § (3) bekezdése tartalmazza, amely szerint a „szerzői jogi védelem az alkotást a szerző szellemi tevékenységéből fakadó egyéni, eredeti jellege alapján illeti meg”.

A szerzői művekkel szemben a nemzetközi szerződésekből nem következik, hogy az előadásoknak eredetinek kellene lenniük. Érthető ez, hiszen az előadás – a műfajok többsége esetén – abban az értelemben nem is lehet eredeti, hogy az előadóművészt köti az előadás alapjául szolgáló mű, amelyet az előadó „csupán” interpretál, megjelenít. Különösen színpadi művek esetén könnyű belátni, hogy a megformált karakter bizonyos tulajdonságait a legtöbb előadás esetén hasonló módon jelenítik meg előadóművészek, az előadók ráadásul egy sor esetben hasonló eszköztárat alkalmazva érnek el hasonló hatást.

⁸⁴ *Mihály Ficsor*: Guide to the copyright and related rights treaties administered by WIPO. WIPO, Genf, 2003, p. 24–25

Az előadások újszerűségének kérdése még kevésbé vethető fel zenei alkotások megformálása kapcsán. E műfajok közös jellemzője ugyanis, hogy az irodalmi művekhez képest még szűkebb teret engednek csupán az előadók számára „új jelentésrétegek” megjelenítésére. Klasszikus zenei műfajok esetén kifejezett elvárás, hogy az alapul fekvő művet az előadó-művész hangról hangra a lehető legpontosabban adja vissza.⁸⁵ Még inkább ez a helyzet a kollektív klasszikus zenei műfajok esetén, ahol kifejezetten kizárt, hogy az azonos szöveget játszó hangszeres zenészek egymástól eltérő módon, újszerűen vagy eredeti módon szólaltassák meg a művet.

Az előadóművészi tevékenység esetén ezért sem az újszerűség, sem az eredetiség nem feltétele a jogi védelemnek.

4.2. Előadások esztétikai minősége

Az előadóművészi jogok védelme nem függ az előadás esztétikai minőségétől. Az esztétikum sok egyéb szempontból bírhat jelentőséggel, az esztétikai minőség alapján különbséget lehet tenni például az állami költségvetésből származó támogatások felhasználása során, a jogi oltalom azonban érzéketlen erre a jellemzőre.

Kiemelendő, hogy az előadások jogi védelme független továbbá az alapul fekvő művek esztétikai minőségétől is. Magyar jogi környezetben ez a megközelítés egyenesen következik az Szjt. 1. § (3) bekezdéséből, amely szerint a „védelem nem függ ... esztétikai jellemzőktől vagy az alkotás színvonalára vonatkozó értéktől”. Az oltalom egyforma terjedelmű a tömegkultúra termékei és a magas esztétikai minőséget képviselő alkotások előadása esetén is.

A védelem azonban nemcsak az előadás kialakítása során alkalmazott eszközöktől, módszerektől független, hanem attól is, hogy az előadás mennyire nyeri el a közönség tetszését, vagyis az mennyire népszerű. Az természetes, hogy a nagyobb népszerűséget elérő előadások a kulturális termékek piacán nagyobb anyagi értékkel bírnak, azonban ez nem a jogok terjedelmével, hanem legfeljebb azok értékével függ össze.

4.3. Az előadások terjedelme

Miként a szerzői művek esetén, az előadóművészi teljesítmények esetén sincs területi korlátja a védelemnek. Ha az előadás egy – akár extrém rövid – népművészeti alkotást, szerzői művet vagy akár annak szerzői jogi oltalom alatt álló részletét interpretálja, úgy az védelem alatt áll. A teljes előadás és az előadás azonosítható részletének jogvédelme azonos területű.

⁸⁵ Az előadó személyessége az előadás során még akkor is megjelenhet, ha az előadáson a mű tökéletes precizitással, a szerző utasításainak betartásával szólal meg. Ez a megállapítás azokra a szélsőséges esetekre is igaz, amikor a művet olyan hangszer segítségével szolgáltatják meg (például zongorán), amelyen az egyes hangok egyéni intonálására csak kevés lehetőség adódik.

Az előadás védelmi szintje továbbá nem függ az előadás hosszától, a hosszú előadás épp olyan védelemben részesül, mint a rövid. Az természetes, hogy a terjedelmesebb előadások piaci értéke meghaladhatja a rövid előadások értékét, ez a különbség azonban nem a védelmi szinttel, hanem a kulturális piac sajátosságaival függ össze.

Kollektív műfajok esetén az is elmondható, hogy a jogi védelem nem függ attól, hogy a mű megformálása során az egyes előadóművészek milyen terjedelmű részt interpretálnak. A színpadi mű főszereplőjének védelme épp olyan terjedelmű, mint az epizodista oltalma, mint ahogyan a komolyzenei előadás szólistája is azonos védelmet élvez a kevesebb hangot megszólító üstdobossal.

Az előadás védelme végül nem függ attól sem, hogy annak kialakítása során az előadóművész miként, mely testrészeivel vagy milyen módon interpretálja a művet. Egy énekes a hangfelvételen „csupán” hangjával van jelen, mint ahogyan a szinkronszínész is „csupán” a hangjával formálja meg a karaktert, ezzel szemben a táncművész jellemzően a testével, a mozdulataival interpretálja a művet, a színpadi vagy filmszínész pedig egyszerre használja a testét és a hangját is. Miközben az egyes előadási módok rengeteg mindenben eltérnek egymástól, a jog nem tesz közöttük különbséget, mindegyik előadásnak minősül. Vannak azonban olyan előadási formák is, amelyek esetén az előadónak sem a teste, sem a hangja közvetlenül nem érzékelhető a közönség számára, mégis egyértelműen előadásról van szó. Hagyományosan ilyen előadási forma az árnyjáték. A digitális technika elterjedése azonban számos egyéb előadási forma kialakítását tette lehetővé, amelyek közül a motion capture vált a leginkább elterjedté. A motion capture lényege, hogy az előadóművész mozgását speciális érzékelők segítségével rögzítve a filmgyártás során új külsőt adnak a színésznek.⁸⁶ A motion capture több mint jelmez és maszk, hiszen képes arra, hogy az előadó alapvető fizikai jellemzőit, kiterjedését, tömegét is módosítsa. Mindez a tárgyalt téma szempontjából azonban jogi relevanciával nem bír, hiszen a motion capture útján megformált karakter akkor is védett előadásnak minősül, ha a nyilvánosság tagjai a megformált alakban nem vagy nem feltétlenül ismerik fel az előadó személyét.

5. A VÉDELME T BEFOLYÁSOLÓ SZEMPONTOK

5.1. Az előadás nyilvános jellege

A nemzetközi szerződések az előadások nyilvánossága kapcsán nem tartalmaznak előírást, vagyis a védelem nem függ attól, hogy az előadóművész tevékenységét a nyilvánosság tagjai érzékelik-e vagy sem.⁸⁷ A nemzeti jogok többsége ezzel azonos szabályozási logikát követ.

⁸⁶ Matteo Menolotto, Dimitrios-Sokratis Komaris, Salvatore Tedesco, Brendan O'Flynn, Michael Walsh: Motion Capture Technology in Industrial Applications: A Systematic Review: <https://www.mdpi.com/1424-8220/20/19/5687> (utoljára megtekintve: 2021. február 12.).

⁸⁷ Ricketson, Ginsburg: i. m. (3), p. 1240.

Az Egyesült Királyság vonatkozó szabálya⁸⁸ ugyan a védelem feltételeként előírja, hogy az előadás legyen „élő”, e feltétel azonban az előadás rögzítetlen jellegére utal és nem arra, hogy arra közönség előtt kellene sort keríteni.

Az előadások – még hosszú ideig tartó próbaidőszakot követően sem – lesznek teljesen egyformák, az előadás ugyanis a legtöbb esetben az előadóművész, az előadó társai és a közönség kölcsönhatása alapján formálódik, amely olyan nagyszámú variációs lehetőséget rejt, hogy a tökéletes ismétlődés valószínűtlen.

Az előadásra szerzői jogi értelemben akkor is nyilvánosság nélkül kerül sor, ha az előadókon kívül olyan személyek is jelen vannak az előadás helyszínén, akik közreműködésére az előadás megtartása érdekében van szükség. Kollektív előadói műfajok és műformák esetén e csoportban természetesen kiemelkedő helyet foglalnak el az előadóművész előadótársai. De ilyen közreműködőnek minősül a műszaki személyzet (vagyis a hangmérnökök, operatőrök, fénytechnikusok, színpadmesterek), és ilyen személynek minősülnek az előadás végleges formájának kialakításában közreműködők is (súgó, ügyelő, filmrendező, színházi rendező vagy hangfelvételek esetében a producer). Az említett személyek jogi státusa heterogén, egy részük munkája szerzői jogi ortalom alatt áll (például a filmrendező), más részük tevékenysége előadóművészi jogi védelmet élvez (előadóművésznek minősülő társak, kar-mester), egy harmadik részük pedig kívül szorul a szellemi alkotások jogán.

Az előadások két módon is találkozhatnak a nyilvánossággal: élő előadások vagy nyilvánossághoz közvetítés útján.

A leggyakoribb előadói helyzet az, amikor az előadóművész élő előadást tart, vagyis a nyilvánosság tagjai az előadást közvetlenül, technikai eszközök igénybevétele nélkül érzékelik. Az ilyen élő előadások kapcsán a nemzetközi szerződések, illetve a nemzeti jogok többsége nem hoz létre az előadóművészek számára sajátos védelmi helyzetet, vagyis magára az élő előadás megtartására nem terjed ki az előadóművészi jog védelme. Az élő előadás rögzítésére, sugárzásra ugyanakkor természetesen igen, azonban magára az élő előadásra nem. E szabályozás logikája arra a 20. század végéig valóban érvényesülő törvényszerűsége épít, hogy az élő előadás nem tartható meg az előadóművész személyes közreműködése nélkül. Mivel az előadó személyes jelenléte nélkülözhetetlen volt, ezért maga az előadóművész érdekeit anélkül is viszonylag könnyen érvényre lehetett juttatni, hogy számára önálló kizárólagos jogot hoztak volna létre. Ez a jellegzetesség ma már messze nem tekinthető törvényszerűségnek, hiszen bizonyos műfajok esetén az élő előadások meglehetősen sok előre rögzített előadásrészletet hasznosítanak. Ez a helyzet az ún. playback, vagy félplayback technika alkalmazása során, amikor a vezető előadó élő előadását előre rögzített hangszeres kíséret visszajátszása segíti. Az elmúlt években azonban egyre gyakrabban került sor olyan előadásra is, amikor a vezető előadóművész játéka került technikai eszközről – például

⁸⁸ Copyright, Designs and Patents Act (1988) Article 180(2). A szakasz értelmezéséről lásd részletesen *Arnold*: i. m. (29), p. 62.

hologramvetítőről – megjelenítésre,⁸⁹ kíséretét azonban élő előadóművészek biztosították. A nemzetközi és uniós jog a mai napig adós azzal, hogy a rögzített előadás nyilvános előadása kapcsán az előadóművészek számára általánosan érvényesülő kizárólagos vagyoni jogot létesítsen.⁹⁰ Mindaddig, amíg egy ilyen jogosítványt a jogalkotó létrehoz, az előadóművészek a rögzítés engedélyezése kapcsán tett feltételekkel érvényesíthetik már rögzített előadásaik nyilvános előadásával összefüggő igényeiket.

Az előadások a legnagyobb közönséghez azonban nem színpadi előadások, hanem az előadás nyilvánosságához közvetítése útján jutnak el. A Római Egyezmény 7. cikk (1) bekezdése, a WPPT 6. cikke, továbbá a Pekingi Szerződés 6. cikke az audio és audiovizuális előadások ilyen felhasználása tekintetében kizárólagos jogot biztosít az előadóművészeknek. Ennek oka az, hogy az előadóművész a nyilvánosságához közvetítés útján elért közönség méretét ilyen kizárólagos jog nélkül már nem tudná hatékonyan ellenőrizni, illetve jogos érdekét nem tudná érvényesíteni. A fentiek alapján azonban a védelmi szint nem függ sem attól, hogy az előadást nyilvánosságához közvetítették-e, sem pedig attól, hogy a nyilvánosságához közvetített élő előadást milyen sokaság érezte.

5.2. Az előadás rögzített jellege

A nemzetközi szerződések a védelem tárgyának meghatározásakor nem írják elő, hogy az előadás rögzített legyen, a kizárólagos jogok és díjigények túlnyomó többsége azonban csak rögzített előadás kapcsán gyakorolható.

A rögzített előadás attól függetlenül védelem alatt áll, hogy annak bármely része végül felhasználásra került-e a nyilvánosság számára hozzáférhetővé tett verzióban. A felvételtéskészítési technikák fejlődésével és különösen a digitális felvételtéskészítési technikák mindennaposá válásával lehetővé vált ugyanis, hogy a hangfelvételeket és az audiovizuális előadásokat több kisebb szakaszban vagy több próbálkozással rögzítsék. Az előadás végleges változatában természetesen nem kerül valamennyi felvétel felhasználásra, csak azok, amelyek technikai értelemben megfelelő minőségűek, és esztétikájuk is megfelel az elérendő céloknak. Fontos azonban, hogy a végleges verzióban felhasznált, illetve abban nem megjelenő rögzített előadások védelmi szintje teljesen azonos. Ennek oka, hogy a végleges verzióban valamilyen okból végül fel nem használt részek minden tekintetben azonos

⁸⁹ Kory Grow: Live After Death: Inside Music's Booming New Hologram Touring Industry: <https://www.rollingstone.com/music/music-features/hologram-tours-roy-orbison-frank-zappa-whitney-houston-873399/> (utoljára megnyitva 2021. január 1. napján).

⁹⁰ A Római Egyezmény 12. cikke, illetve a WPPT 15. cikke a kereskedelmi célból kiadott hangfelvételek nyilvánosságához közvetítése esetére (amely ebben a sajátos helyzetben a nyilvános előadást is magába öleli) az előadóművészek és a hangfelvétel-előállítók számára a kizárólagos jognál alacsonyabb védelmi szintet eredményező díjigényt biztosít. A Pekingi Szerződés 11. cikke is lehetővé teszi a rögzített előadás nyilvános előadása utáni kizárólagos jog vagy díjigény bevezetését, de ilyen jog létesítése még a Pekingi Szerződés tagállamai számára sem kötelező.

jellemzőkkel rendelkeznek azokkal a részekkel, amelyek végül helyet kaptak a végleges verzióban. Azonos az eljátszott mű, azonos a kommunikációs szándék, és azonos a személyes jelleg megjelenése is. A végleges verzióba befoglalt és onnan kihagyott részek közötti választás általában technikai vagy esztétikai szempontok alapján történik, ezek egyike sem hat ki az előadóművészi teljesítmény jogi védelmére.

A rögzítés nemcsak a jobb „minőségű” előadások elkészítését teszi lehetővé, hanem azt is, hogy a felvételkedzítést követően a rögzített előadást a rendező, illetve a producer az utómunka során átalakítsa. A felvételek vágása, szerkesztése évtizedek óta létező gyakorlat, de az elkészített felvételek módosítása (effektezése) szintén hosszabb ideje használatos technika.⁹¹ Fontos, hogy az előadóművészi jog az utómunkával még nem módosított rögzített előadásra, illetve annak bármilyen felhasználására kiterjed, a védelem tehát nemcsak az utómunkával tökéletesített előadást, hanem a „nyersanyagot” is, továbbá annak bármilyen új változatát is oltalmazza. A felvételek utólagos módosítása természetesen összefügg az előadóművész személyhez fűződő jogaival is, ezen belül is az integritás jogával.

5.3. Kollektív műfajok esetén figyelembe veendő további szempontok

Az előadások túlnyomó többsége nem egy, hanem több előadó együttes munkáját teszi szükségessé, ezen előadásokat kollektív vagy csoportos előadásnak nevezzük.

A kollektív előadások két nagy csoportba sorolhatók aszerint, hogy az előadáson belül azonos szerepet, szöveget, funkciót egy vagy több előadóművész valósít-e meg. A nagyzenekari vagy kórusművek esetén azonos szöveget több előadó együttesen formál meg, ilyen esetben az azonos szövegben dolgozó előadóművészek előadása szinte teljesen azonos. Ezzel szemben a könnyűzenei művek, színművek vagy filmek esetén az egyes szerepeket, szövegeket egy-egy előadó önállóan interpretál, és a párhuzamos, egymást kiegészítő tevékenységek formálják teljessé az előadást. Az sem tekinthető rendkívülinek, ha egy-egy szerepet több előadóművész együttes előadása kelt életre, ezt láthatjuk például az idegen nyelvre szinkronizált filmek, vagy a nagyméretű bábok mozgatói esetén. Silke von Lewinski – az e tekintetben kialakult francia, illetve spanyol hagyományt követve – az első csoport tagjait a „megvalósító” (executive artist), a második csoport tagjait pedig értelmező (interpretative artist) előadóművésznek tekinti.⁹² Annak megítélése szempontjából ugyanakkor, hogy a kollektív előadások jogi értelemben is előadásnak minősülnek-e, nincs jelentősége, hogy az adott előadás az első vagy a második csoportba sorolható-e.

A kollektív előadásokat egészükben, és nem az egyes előadók tevékenysége alapján kell megítélni. Ha az előadóművészi együttes előadása megfelel a védett előadás fogalmának,

⁹¹ *Giorgos Cheliotis, Jude Yew: An analysis of the social structure of remix culture: <https://dl.acm.org/doi/10.1145/1556460.1556485> (utoljára megtekintve: 2021. február 12. napján).*

⁹² *Reinbothe, von Lewinski: i. m. (17), p. 270.*

úgy az előadás egésze védettnek minősül. Ebben az esetben továbbá nemcsak az előadók tevékenységének eredménye (tehát maga az előadás) áll védelem alatt, hanem minden egyes előadóművész előadása önállóan is, akkor is, ha egyébként adott szöveget vagy szerepet többen formáltak meg. A védelem továbbá mindig az egyén tevékenységére vonatkozik, a jogok jogosultja tehát nem az együttes, társulat, hanem maga az előadóművész.⁹³ Kiemelendő az is, hogy annak nincs jelentősége, hogy az előadóművészek együttese állandó vagy ad-hoc jellegű.

Egyes kollektív műfajok esetén gyakori, hogy az együttes tagjai mennyiségi, esetleg minőségi szempontból nem összemérhető teljesítményt nyújtanak. Egy szimfonikus mű esetén egyes hangszercsoportok például lényegesen kevesebb hangot szólaltatnak meg másoknál, de a színdarab első színében, vagy a film első jelenetében életét veszítő szerep megtestesítőjének jelenléte sem mérhető a főszereplőéhez. A művészeteken belül általában sem értelmezhető mennyiségi alapon a teljesítmény értéke, ugyanez a megállapítás az előadás és ezen belül az egyes előadóművészek (rész)teljesítménye védelme szempontjából is elmondható.

Az audiovizuális előadások népszerűségének növelése érdekében a producerek például előszeretettel alkalmazzák az ún. káameajelenetek (cameo senes) vagy káameaszerepek (cameo roles) megoldását, amelyek esetében egy népszerű előadóművészt kérnek fel egy-egy kifejezetten rövid – a film egésze szempontjából gyakorta nem túl jelentős – szerep megformálására. Ezen előadások jellemzően jogi oltalom alatt állnak. Ez a jelenség kiválóan példázza, hogy mennyire nincs egyenes arányosság egy szerep, szöveg terjedelme és annak gazdasági értéke között.

Miként arra Sam Ricketson és Jane Ginsburg felhívja a figyelmet,⁹⁴ a Római Egyezmény 8. cikkébe foglalt felhatalmazás alapján a személyhez fűződő és vagyoni jogok esetén a kollektív előadásokra a tagállamok sajátos szabályokat fogadhatnak el, egyes esetekben a joggyakorlás a kollektíva, együttes egésze számára nyitott csupán,⁹⁵ e körülménytől függetlenül azonban a tevékenység védett előadást eredményez.

A kollektív előadások esetében nagyon gyakori, hogy a közönség különbséget tesz az előadás létrehozásában közreműködő előadóművészek között, kiemelve az előadók közül a szólistákat vagy főszereplőket. A közönség elsősorban az említett előadókkal azonosítja az előadást, az ő nevük kerül a filmek plakátjára, főcímébe, a színlap kiemelt helyére, a lemezborítóra. Azon előadóművészeket, akikkel az adott előadást a nyilvánosság azonosítja, vezető előadóművésznek nevezzük.⁹⁶ E körbe tartoznak jellemzően a hangszeres szólisták, a karmester, a karnagy, a filmek főszereplője, a kislemezszámú zenei együttesek tagjai. Az előadás megvalósítását elősegítő többi előadóművészt a „közreműködő” kifejezéssel⁹⁷ szoktuk

⁹³ Reinbothe, von Lewinski: i. m. (17), p. 271.

⁹⁴ Ricketson, Ginsburg: i. m. (3), p. 1239.

⁹⁵ A személyhez fűződő jogok esetén ezt a korlátozást a WPPT 5. cikke tette lehetővé a tagállamok számára.

⁹⁶ Angol kifejezéssel: featured performer vagy main artist.

⁹⁷ Angol kifejezéssel: non-featured performer vagy (zenészek esetében) session musician.

jelezni. Közreműködő a nagylétszámú együttes tagja, a film mellékszereplője, a könnyűzenei produkcióban eseti alapon dolgozó stúdiózenész, vokalista. A vezető előadóművész és közreműködő közötti különbségtétel nem az esztétikai minőségen vagy az előadóművész tehetségének fokán múlik, a közreműködő sok esetben pont olyan magas színvonalú előadás megtartására képes, mint a vezető előadóművész. Az említett megkülönböztetés annak az objektív leírása, hogy egyes szerepek hangsúlyosabbak más szerepeknél. Az előadásban szereplő, előadóművészi teljesítményt nem nyújtó személyek a statiszták, akik tevékenységét az előadóművészi jog nem oltalmazza.

A vezető előadóművészek és a közreműködők jogvédelme a vagyoni jogok tekintetében teljesen azonos. A védelem szintje tehát nem függ attól, hogy a közönség az adott előadóművésszel azonosítja-e az előadást, csak attól, hogy a produkció létrehozása során előadóművészi teljesítményt nyújtott-e az adott személy vagy nem.

Ugyanakkor az is igaz, hogy egyes nemzeti jogok bizonyos személyhez fűződő jogokat csak a vezető előadóművészek számára biztosítanak. A magyar szerzői jogi törvény például a névfeltüntetés jogát – az együttes egészen túl – a vezető előadók és a főbb közreműködők számára biztosítja. A védelmet élvező előadóművészek köre tehát mind a vezető előadókat, mind a közreműködőket átfogja, elkülönítve őket azoktól a személyektől (például statisztáktól), akik ugyan közreműködtek az előadás létrehozásában, de nem nyújtottak előadóművészi teljesítményt.

6. HATÁRTERÜLETEK JOGI MINŐSÍTÉSE

Az előadóművész és a védett előadás korábban ismertetett jogi fogalmából következően a hagyományos előadóművészi ágak (színművészet, táncművészet, zeneművészet) védelme kevés kérdést vet fel. A határterületeken létrejövő előadóművészeti tevékenységek azonban szükségessé teszik az eseti mérlegelést.

6.1. Színházi rendezés

A rendezés és annak megítélése nem egynemű. A film rendezése a világ minden országában szerzői tevékenységnek minősül, a színházi rendezők megítélése azonban vegyes.

A színházi rendező munkája a karmester tevékenységével rokonítható, azonban kétségtől kívül domináns különbség, hogy míg az előadás során a karmester a színpadon van, addig a színházi rendező munkája a főpróbát követően sok esetben lezárul. A színházi rendező Silke von Lewinski besorolása szerint⁹⁸ olyan interpretatív előadóművész, akinek fő feladata az előadás egységének megteremtése. A színházi rendező – miként a karmester – önmaga egyetlen szerepet sem formál meg.

⁹⁸ Reinbothe, von Lewinski: i. m. (17), p. 270.

Ahogy korábban bemutattuk, az előadóművészi teljesítmény jogi oltalmának feltétele, hogy sor kerüljön a bemutatandó mű interpretációjára, vagyis a mű kiegészüljön az előadó személyességével. Miként azt Sági Edit a Színpadi művek szerzői joga című művében bemutatta, a 19. század második felétől indult meg az a folyamat, amelynek eredményeként a rendező a színpadi produkció valódi kontrollálásában és összefogásában vállalt szerepet.⁹⁹ A színházi mű bemutatása elképzelhetetlen a mű rendezői interpretációja nélkül, ebből következően a színházi rendezés szükségszerűen előadóművészi teljesítménynek minősül. Ahogyan azt Peter Brook megfogalmazta, a „rendezőnek nagyon furcsa szerep jutott: nem tart igényt az Isten szerepére, ez a szerep mégis hozzá tartozik. Nem akar csalhatatlan lenni, a színészek ösztönös konspirációja mégis döntőbíróvá teszi, mert döntőbíróra mindig átkozottul szükség van. Egy bizonyos értelemben a rendező mindig csaló, éjszakai földerítő, aki nem ismeri a terepet, és mégis, nincsen más választása, vezetnie kell, meg kell ismernie az utat, amelyen jár.”¹⁰⁰

A fenti levezetést erősíti meg a Szerzői Jogi Szakértő Testület SZJSZT-03/2012 számú szakvéleménye is,¹⁰¹ amely szerint a „színpadi előadás rendezője a közönség számára interpretálja, tolmácsolja a színdarabot. Bár ő maga az előadásban személyesen nem működik közre, nincs a színpadon, mégis azon személyek közé sorolandó, akik a színpadon jelen lévő színészekhez képest ugyan 'más módon', de tolmácsolják a művet.” Ezt a megközelítést erősíti meg a magyar szerzői jogi törvény Nagykomentárja is, amely szerint a „színpadi előadás rendezője a minőségében a közönség számára interpretálja, tolmácsolja a darabot”.¹⁰²

A színházi rendező azonban nagyon sok esetben nem „csupán” interpretálja a művet, hanem azt – szerzői jogi értelemben – át is dolgozza, ezt a hivatkozott SZJSZT-szakvélemény is megerősíti.¹⁰³ A szakvélemény azonban hibásan azt feltételezi, hogy a rendező tevékenysége nem lehet egyszerre előadói és szerzői szempontból is releváns, mintha a két minőség között választani kellene. Miként a szakvélemény megfogalmazza, a kérdés „tehát az, hogy a felperesi rendezés megmarad-e a szomszédos jogi védelem keretein belül, vagy azt túllépve szerzői jog által védett teljesítménynek tekintendő-e”. Ez a dilemma valójában nem létezik. Ha a rendező a műbe intenzíven beavatkozik – például a dramaturg segítségével felcseréli a jelenetek sorrendjét, a dialógusokat átírja, új részek, szereplők kerülnek be vagy épp meglévő szereplők kerülnek ki az előadás megvalósítása során – úgy esetenként a műnek átdolgozott változata jön létre, amelynek szerzői jogi jogosultja lesz a rendező.¹⁰⁴ Ez a minőség azonban semmilyen módon nem találkozik a rendező interpretációs tevékenységével. Másként kifejezve, az előadóművészi minőség nem függ attól, hogy a rendező egyébként

⁹⁹ Sági Edit: A színpadi művek szerzői joga. Patrocinium Kiadó, Budapest, 2019, p. 275.

¹⁰⁰ Brook: i. m. (67), p. 24.

¹⁰¹ https://www.hipo.gov.hu/testuletek/szjszt/SZJSZT_szakvelemenyek/2012/PDF/szjszt_szakv_2012_03.pdf (utoljára felkeresve: 2021. január 8. napján).

¹⁰² Gyertyánfy: i. m. (1), p.100.

¹⁰³ I. m. (101), p. 4.

¹⁰⁴ Részletesen kifejtve itt: Sági: i. m. (99), p. 275–292.

alkotói munkát is végzett-e. Éppúgy nem függ össze a kettő, miként nem függ a zeneművész előadóművészi minősége attól, hogy saját vagy más által alkotott művet szólaltat-e meg. Ilyen esetben a rendező párhuzamosan gyakorolja a jogosítványokat, egyidejűleg minősül előadóművészi és szerzői jogosultnak.

6.2. Statiszták, extrák

A statisztá¹⁰⁵ fogalmát a nemzetközi szerződések, az uniós jog, illetve a magyar jogszabály nem határozza meg. A fogalom értelmezése kapcsán kiindulási pontként egyéb jogágak fogalommeghatározása, illetve a szakirodalom szolgálhat.

Richard Arnold hívja fel a figyelmet arra,¹⁰⁶ hogy a Római Egyezmény előkészítői úgy látták, a statiszták kizárhatók az előadóművészi jogok oltalmából. Silke von Lewinski a statisztá szerepét az előadás technikai kiegészítőjeként azonosítja, amely sokkal inkább rokonítható a díszlettel, mint az előadással magával.¹⁰⁷ Ezzel azonos megközelítést alkalmaz a német¹⁰⁸ és a francia¹⁰⁹ jog, amikor a statisztákat kizárja a védelemből. Lewinski hívja fel a figyelmet arra is, hogy a Pekingi Szerződést tárgyaló diplomáciai konferencia során az USA és néhány más állam arra tett javaslatot, hogy a statiszták védelmen kívüli státusára az aláírók közös nyilatkozatot fogadjanak el, erre azonban végül nem került sor.¹¹⁰ Miként továbbá azt Arnold jelzi, a védelem nem a megformált szerep „nagyságától” függ, hanem attól, hogy annak során megvalósul-e a védett előadás.¹¹¹

A Központi Statisztikai Hivatal által gondozott foglalkozások egységes osztályozási rendszere¹¹² a segédszínész és a statisztá fogalmát¹¹³ összevonva tárgyalja, feladatai közé az alábbiakat sorolja: „a szerepnek megfelelő mimika és mozgás kidolgozása, a szerep eljátszása, tömegjelenetekben való részvétel”. A fogalommeghatározás első fele a segédszínészre vonatkozik, második fele („tömegjelenetekben való részvétel”) pedig a statisztára.

Az egyszerűsített foglalkoztatásról szóló 2010. évi LXXV. törvény 2. § 8. pontja szerint a filmipari statisztá az a természetes személy, aki a 3711 FEOR-számmal azonosított foglalkozásának minősül, feltéve, hogy tevékenysége a szerzői jogról szóló 1999. évi LXXVI. törvény 64. § (1) bekezdés szerinti filmalkotás elkészítésében való kisegítő (pótolható) jellegű részvételre irányul.

¹⁰⁵ Angolul a kifejezést jellemzően többesszámban alkalmazzák: extras.

¹⁰⁶ Arnold: i. m. (29), p. 75.

¹⁰⁷ Reinbothe, von Lewinski: i. m. (17), p. 269.

¹⁰⁸ Elizabeth Adeney: The moral rights of authors and performers. Oxford University Press, Oxford, 2006, p. 260.

¹⁰⁹ Adeney: i. m. (108), p. 212.

¹¹⁰ Reinbothe, von Lewinski: i. m. (17), p. 489.

¹¹¹ Arnold: i. m. (29), p. 75.

¹¹² FEOR '08.

¹¹³ FEOR 3711.

A statisztika tevékenységének fő jellegzetessége, hogy előadása nem hordoz személyességet, ebből következően pótolható, más előadóval helyettesíthető anélkül, hogy az előadás érdemben megváltozna. Fontos kiemelni, hogy a statisztát és az előadóművészt nem az előadás időbeli terjedelme különbözteti meg egymástól, ugyanis akár rendkívül rövid idő alatt is lehetséges olyan előadást formálni, amely már oltalom alatt áll. A másik oldalról nézve ugyanakkor kétségtelen, hogy minél hosszabb egy előadás, annál „könnyebb” védett teljesítménnyé formálni a tevékenységet. E körben továbbá természetesen műfajspecifikus jellegzetességek is megfigyelhetők, egész másként ítélandó meg ugyanis a filmes tömegjelentben képernyőre kerülő statisztika és a szimfonikus zenekar ütősszekciójának az a tagja, aki a teljes előadás alatt összesen egy-két hangot szólaltat meg.

A statisztika minősítés nem függ végzettségtől, így az egyetemi végzettséggel rendelkező színművész és a szakirányú végzettséggel nem rendelkező amatőr is végezhet statisztamunkát. Az a tény továbbá, hogy valaki statisztaszerepet játszik, önmagában semmilyen módon nem minősíti korábbi szakmai eredményeit, tehetségét, pusztán csak annak technikai jellemző leírása, hogy adott szerep nem igényli a személyesség megjelenését.

6.3. Improvizatív műfajok

A különböző előadóművészeti ágak heterogén természetűek abból a szempontból, hogy milyen mértékben építenek az előadók improvizációjára. A klasszikus zenei, illetve hagyományos színházi előadások esetében a rögtönzések szerepe elhanyagolható, de például a dzsessz, a pantomim, a modern tánc esetében az előadások igen hangsúlyos részét teszi ki az improvizáció. Az előadóművészeti jogi védelem szintje ugyanakkor semmilyen módon nem függ attól, hogy az előadott mű az előadást megelőzően került-e megalkotásra vagy ellenkezőleg, az alapul szolgáló alkotás (egy része) az előadás alatt születik meg. E körülménynek a szerzői jogok tekintetében van csupán jelentősége, hiszen az utóbbi esetben az előadó szerzőként, társszerzőként is védelmet élvez.

6.4. Dokumentumfilmek, reality műsorok szereplői

A dokumentumfilmek, illetve az azokkal bizonyos szempontból rokonítható reality műsorok arra törekednek, hogy az élet bizonyos részeit valósághűen rögzítsék. Természetesen ennek során a valóban dokumentarista elemek gyakran keverednek szerzői művekkel. Az említett műfajok alkotói a kitűzött célok elérése vagy intenzívebb érzelmek kiváltása érdekében gyakran alkalmaznak például zenei aláfestést (hangfelvételt), előre megírt narrációt, de akár olyan részeket is, amelyek forgatókönyv szerint kerülnek rögzítésre.

A fentiek mellett a dokumentarista műfajok alapvető jellegzetessége, hogy azok jelentős mennyiségben tartalmaznak olyan felvételeket is, amelyek során a cselekmények nem előadói helyzetben kerülnek rögzítésre. Ilyenről van szó például akkor, ha a szereplők a kame-

rák előtt egymással beszélgetnek. Nyilvánvaló, hogy a szereplők ilyenkor csak „elviselik”, tudomásul veszik a kamera jelenlétét, nem irodalmi vagy művészeti alkotást interpretálnak, hanem például a mindennapi élet során is végzett tevékenységüket végzik. Mivel az előadóművészek jogi védelmének alapvető feltétele a nyilvánosság tagjaival való kommunikáció, ebből az is következik, hogy a dokumentumfilmek említett jelenetei nem védett előadást rögzítenek. A dokumentumfilmek ugyanakkor természetesen védett előadóművészi teljesítményt is tartalmazhatnak, például ha a film egy koncertből emel ki egy részletet.

A fenti levezetést támasztja alá az SZJSZT-5/2000 számú szakvélemény¹¹⁴ is, amely megállapítja, hogy a dokumentumfilmben „látható artistaprodukciók (például a főcím alatti képsor, majd a cirkuszi előadás részlete) nyilvános előadás rögzítéseként fogható fel. Előadóművészi teljesítménynek tekinthetők a 'csak a kamerának szánt' felvételek is, akkor is, ha egyébként ez esetben nem közönség előtti előadást rögzítettek a kamerák. A további jelenetekben a felperes mint a dokumentumfilm amatőr (fő)szereplője vesz részt. Életéről, gondolatairól, terveiről beszél kép- és hangrögzítés mellett. ... Az elkészült mű alapján az állapítható meg, hogy a felperes részben előadóművészként, részben szereplőként működött közre a dokumentumfilmben.”¹¹⁵

A reality műsorok szereplőinek tevékenysége is csak akkor áll védelem alatt, ha arra kifejezetten a közönség felé történő kommunikáció szándékával (annak tudatában) került sor, továbbá ha az irodalmi vagy művészeti mű interpretálását is tartalmazza. Az esetek túlnyomó többségében e feltételeknek a reality műsorokban nyújtott teljesítmények nem felelnek meg, így azok nem is állnak védelem alatt.

6.5. Hírfelolvasó, rádiós/televíziós műsorvezető

A hírfelolvasás nem minősül védett előadóművészi teljesítménynek. A hírfelolvasó által megszólaltatott hír – az esetek többségében – szerzői műnek minősül, a felolvasó továbbá természetesen a közönség számára kíván információt átadni. Ezzel a jogi védelem első két feltétele teljesül.

A hírfelolvasó feladata ugyanakkor „csupán” az, hogy a hírszerkesztő által összeállított hírt könnyen érthetően megszólaltassa. Ez a munka jó ritmusérzék, kiváló hangképzést és egy sor további speciális tudást igényel, azt azonban nem, hogy a hírfelolvasó a felolvasott szöveget egyéni színnel egészítse ki. Az esetek túlnyomó többségében ennek megfelelően teljesen hiányzik a megszólaltatott mű személyes jelleget öltő interpretációja, amely az előadóművészi oltalom előfeltétele.

E tevékenységtől elválasztható azonban a rádiós, illetve televíziós műsorok, például showműsorok vezetőjének a munkája. A műsorvezetők kiválasztása során az esetek túlnyomó

¹¹⁴ https://www.sztnh.gov.hu/sites/default/files/SZJSZT_szakvelemenyek_pdf/szjszt_szakv_2000_005.pdf (utoljára felkeresve: 2021. január 8. napján).

¹¹⁵ I. m. (114), p. 1.

mó többségében törekednek a szerkesztők az egyéni hang megtalálására. Ennek megfelelően ha a műsorvezető szövege szerzői műnek minősül, annak interpretáló jellegű előadása esetén az előadóművészi jogi védelem valamennyi feltétele teljesül.

6.6. Paródia

A paródia műfajának komoly hagyománya van Magyarországon. A paródia lényege az Európai Bíróság megfogalmazása szerint „egy létező mű felidézése, bemutatva ugyanakkor az e műtől való érzékelhető eltéréseket, másrészt a humor vagy gúny kifejezése”.¹¹⁶ Az EUB által elfogadott fogalomból kiindulva tehát a paródia egyszerre hordozza a forrásmű és paródia szerzőjének személyiségjegyeit.

Előadóművészi szempontból könnyűnek ígérkezik azt állítani, hogy a paródia a parodizált személy személyiségjegyeit hordozza csupán, ebből következőleg pedig hiányzik az előadóművészi jogvédelem egyik feltétele, az interpretáció. Miként azonban a művek kapcsán kimutatható, hogy a paródia egyszerre hordozza a forrásmű (parodizált alkotás) és a paródia alkotójának kézjegyét, ez az előadóművészi paródiákra is igaz. Az előadóművészi paródia valóban a parodizált személy legjellemzőbb tulajdonságait idézi vissza, azonban a humor forrása épp e jellegzetességek eltúlzott, kigúnyolt megjelenítése. A túlzás, a gúny megjelenítése minden tekintetben alkalmas a parodizáló előadóművész személyességének megjelenítésére, így nincsen jogi akadálya annak, hogy a paródián alapuló előadás maga is védett előadás legyen.

6.7. Kaszkadőrök

A magyar szakképesítési rendszerhez kiadott programkövetelmények az alábbi módon írják le a kaszkadőr tevékenységét: „A kaszkadőr egy művészeti produkció (film és reklám forgatások, tévé felvételek, színházi-, show és más élő műsorok és minden kaszkadőrjelenlétet igénylő helyzet) során a valóságos veszélyes helyzeteket élethűen és biztonságosan leképező hivatásos szakember, előadó művész. A kaszkadőr egy produkcióban előforduló, az átlagostól magasabb veszélyességi fokozatú feladatokat végez el, színészeket/szereplőket helyettesít a veszélyes jelenetekben (dublőr/dublőz), szakképesítéssel rendelkező kaszkadőrszakértő irányítása alatt.”¹¹⁷

¹¹⁶ Az Európai Bíróság C201/13. számú ügyben (Decmyn-ügy) hozott ítéletének 20. pontja. Az Európai Bíróság gyakorlata a paródia kapcsán részletesen bemutatásra kerül *Mezei Péter: Paródia az Európai Unió Bíróságán* című írásában.

¹¹⁷ 02154085 számú Kaszkadőr (gyalogos kaszkadőr) megnevezésű szakképesítés megszerzésére irányuló szakmai képzéseket megalapozó programkövetelmény: https://api.ikk.hu/storage/uploads/files/02154085_kaszkador_gyalogos_kaszkadorpdf-1608551619051.pdf (utoljára megtekintve: 2021. február 13. napján).

A kaszkadőr a színművészek és más „hagyományos” előadói tevékenységet végzők testi képességét meghaladó mozgássorokat hajt végre, rendkívüli pontossággal, ütemezetten annak érdekében, hogy az eredmény megfeleljen a rendező, látványtervező, scenikus elvárásának. A mozgulatsorok vegyes természetűek abból a szempontból, hogy azok megfelelnek-e az „irodalmi vagy művészeti alkotás” fogalmának. Kétségtelen, hogy egyes mozgulatsorok képesek az alkotók személyiségét kifejezni, így nem kizárt, hogy azok szerzői jogi oltalom alá tartozzanak, más elemek azonban nem hordoznak ilyen tulajdonságot. A már bemutatott szabályok szerint az előadóművészi oltalom feltétele, hogy az előadás tárgya az irodalmi, művészeti alkotások, illetve a népművészet körébe tartozzon, hacsak a nemzeti jog a cirkuszművészetre ki nem terjesztette a védelem hatályát.

A kaszkadőr feladata – az esetek túlnyomó többségében – az, hogy a kaszkadőrszakértő által megtervezett mozgulatsort pontosan végrehajtsa. A precíz megvalósításnak nemcsak a kaszkadőr egészsége szempontjából van kiemelt jelentősége, hanem azért is, mert csak a tervezetten végrehajtott mozdulat rögzíthető megfelelően. Ebből az is következik, hogy az esetek egy részében, talán túlnyomó többségében, nincs alkotói tér arra, hogy a megvalósítás során a kaszkadőr személyességet is megjelenítsen. A személyesség megjelenésének hiánya azonban kizárja az előadóművészi jogi oltalmat.

A fentiek mellett sem zárható ki, hogy a kaszkadőr által megvalósított mozgulatsor művészeti alkotásnak minősüljön, továbbá a kaszkadőr személyességét is meg tudja jeleníteni tevékenysége során. Ebben az esetben a védelem utolsó feltétele, hogy a kaszkadőr tevékenysége során a közönséggel kívánjon kommunikálni. Ez utóbbi feltétel az esetek túlnyomó részében teljesül.

A kaszkadőrökön belül önálló csoportot alkotnak a dublőrök, akik feladata, hogy egy bizonyos mozgássort a közönség által ismert előadóművészek bőrébe bújva valósítsanak meg. Ebben az esetben tehát a meghatározott mozgulatsort úgy kell elvégezniük, hogy a közönség lehetőleg ne észlelje a szerepcserét. Nyilvánvaló, hogy ebben a helyzetben a dublőr – az illúzió megőrzése érdekében – az általa kiváltott személyéhez kénytelen igazodni, ami kizárja a személyesség megjelenítését.

6.8. Manökenek, modellek

Önmagában az esztétikus mozgás vagy a szemet gyönyörködtető külcsín nem alkalmas az előadóművészi jogvédelem kiváltására, még akkor sem, ha ezen tulajdonságok, illetve képességek nagy, üzletileg is értékes népszerűséget tudnak biztosítani. A manökenek és modellek tevékenysége ezért jellemzően nem áll előadóművészi oltalom alatt.

A védelem hiánya elsősorban abból következik, hogy a manökenek nem interpretálnak irodalmi, illetve művészeti alkotást. Természetesen nem zárható ki, hogy egy divatbemutató során a manökenek szerzői jogi védelem alatt álló koreográfiát, szélsőséges esetben akár dramatikus színpadi művet mutassanak be, de ez messze nem mondható általánosnak. Még

inkább ez a helyzet a magazinok, online portálok fotóin szereplő modellek esetén, akiknél végképp hiányzik az interpretált irodalmi vagy művészeti alkotás. Fontos ugyanakkor, hogy az állókép is származhat védett előadásból (ilyen például a filmforgatáson készített ún. standfotó vagy a színpadi előadásról készített fotó), és az ilyen fotón rögzített előadás védelem alatt is áll, azonban a fotózás mint önállóan értelmezett alkotási folyamat során egy manöken csak rendkívül ritka esetben képes irodalmi vagy művészeti alkotást interpretálni.

A manökenek, modellek munkája ugyanakkor teljesíti az előadóművészi védelem második feltételét, mivel színpadi jelenlétük a közönséggel megvalósított kommunikációt szolgálja. A divatbemutatók és más hasonló események mindeközben – az esetek túlnyomó többségében – szigorúan funkcionálisak maradnak annak érdekében, hogy a lehető legelőnyösebben mutassák be a kollekciót. Ez utóbbi körülményből az következik, hogy az előadóművészi védelem harmadik feltétele, a személyesség kifejezése jellemzően nem teljesülhet, mivel az ehhez szükséges „előadói” tér egyszerűen nem áll a manökenek rendelkezésére.

Mivel azonban az előadóművészi jogvédelem nem függ végzettségtől, a fentiek semmilyen módon nem korlátozzák annak lehetőségét, hogy egy manöken más helyzetben védett előadóművészi teljesítményt nyújtson.

6.9. Sportolók, sportteljesítmények

A sportmozdulatok – néhány kivételtől eltekintve – nem állnak szerzői jogi oltalom alatt. Miként arra Mezei Péter a Copyright Protection of Sport Moves című tanulmányában¹¹⁸ felhívja a figyelmet, a sport a szerzői joghoz hasonlóan a kreativitásra épít, azonban a sport és a szerzői jog kreativitása jelentősen eltér egymástól. Az elemi sportmozdulatok jellemzően nem tekinthetők az irodalmi és művészeti alkotások kifejezésének („expression”), elsősorban azért, mivel azok alapvetően funkcionálisak, továbbá mivel azokat az adott sportág szabályai és az emberi fizikum határai határozzák meg.¹¹⁹ Egyes – jellemzően a gyakorlat művészi színvonalát is értékelő – sportágakban ugyanakkor az említett elemi mozdulatok olyan koreográfiává is összeállhatnak, amelyek összességükben már alkalmasak lehetnek a szerzői jogi oltalomra. Többségük mégis megreked az ötlet szintjén, mivel a mozdulatok önmagukon túlmutató jelentést nem hordoznak.¹²⁰ Ebből az következik, hogy a sportmozdulatok szerzői jogi oltalma inkább tartozik a kivételek közé. Ez a megállapítás a tárgyalt téma szempontjából azért jelentős, mivel az előadóművészi oltalom első feltétele az, hogy az

¹¹⁸ Enrico Bonadio, Nicola Lucchi (szerk): Non-Conventional Copyright. Edward Elgar, Cheltenham, 2018, p. 271–297: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2925195 (utoljára megtekintve: 2021. február 25.).

¹¹⁹ Bonadio, Lucchi: i. m. (118), p. 292.

¹²⁰ Bonadio, Lucchi: i. m. (118), p. 283.

előadott mű az irodalmi, illetve művészeti alkotások körébe tartozzon, amelynek hiányában az előadás maga sem áll védelem alatt.

Az is elmondható továbbá, hogy a sportolók nem a közönségükkel, hanem legfeljebb a teljesítményüket pontozó zsűrivel kívánnak kommunikálni, céljuk a versenyprogram minél tökéletesebb bemutatása. Ez még akkor is igaz, ha a sportteljesítmény egyébként művészi elemeket is tartalmaz (ilyen például a talajtorna, a művészi torna, a versenytánc, a szinkronúszás, a jégtánc, a műkorcsolya, a síakrobatika, a snowboard félcső, de akár ideérthető a műrepülés is).

A helyzet megítélését sok esetben nehezíti, hogy egyes sportesemények és például egy könnyűzenei koncert külsőségei sokszor nagyon hasonlítanak egymásra. Például a profi ökölvívó-mérkőzések, az amerikai kosárlabda-mérkőzések éppolyan hangsúlyosan építenek a hang- és fénytechnikára, mint egy popkoncert. A két típusú rendezvény a közönségből is sokszor hasonló reakciót vált ki, mindkettő a széles értelemben vett szórakoztatóipar része. Még bonyolultabbá teszik a helyzetet azok a sporteseményként meghirdetett rendezvények, amelyek valójában előre koreografált, imitált harcművészeti összecsapást visznek a közönség elé. E körbe tartoznak az ún. pankrátor-összecsapások, amelyek éppúgy alaposan kidolgozott, részletesen begyakorolt mozgássort jelenítenek meg, mint egy táncelőadás (természetesen nem állítva a két műfaj esztétikai azonosságát).

Amint azonban az előadás célja a közönséggel való kommunikáció, maga a teljesítmény védetté válik. A védelem tehát nem attól függ, hogy a teljesítményt sportoló vagy hivatásos előadóművész nyújtja-e. A jogi védelem azonban nemcsak a teljesítményt nyújtó személytől, hanem az elvégzett mozgulatsortól sem függ. A jogi védelem – e körben – egyetlen dologtól függ, attól, hogy a teljesítmény nyújtásának mi volt a célja.

Gyakorlati példával élve, a műkorcsolyázó versenyprogramja nem tartozik a védett előadóművészi teljesítmények körébe. Azonban akár ugyanannak a programnak a versenyt követő gálán történő előadása már előadóművészi jogi oltalom alatt áll.

Az elmondottak az e-sportolók kapcsán is vizsgálhatók. Ma nem ismert olyan e-sport, amelynek gyakorlása irodalmi vagy művészeti alkotást eredményezne, így az előadóművészi oltalom első feltétele ismét nem teljesül. Másrészt az e-sport, mindaddig, amíg arra sportként tekintünk, az analóg világ szabályait és jellegzetességeit adaptálja digitális környezetbe. Az e-sportoló célja tehát ellenfeleinek legyőzése, és nem a nyilvánossággal való kommunikáció. Mindeközben az is elmondható, hogy az emberi mozgulatok digitális lenyomata tökéletesen alkalmas előadóművészi teljesítmények létrehozására, ebből következően a jogvédelmet nem a maga az eszköz vagy digitális, esetleg virtuális valóság alkalmazása, hanem e technológiák konkrét felhasználási célja zárja ki.

Dr. Tószegi Zsuzsanna*

EGY MAGYAR FELTALÁLÓ ESETE AZ OSZTRÁK ÁLLAMVASUTAKKAL – AVAGY MI TÖRTÉNHESETT WODETZKY LAJOS HÓEKE-SZABADALMÁVAL A 19. SZÁZAD DEREKÁN?

Kétszáz évvel ezelőtt, 1821. április 19-én született *Wodetzky Lajos*, a mozdony elé szerelhető hóeke feltalálója. A Sziléziából a Délvidékre került technikatanár nevét és élettörténetét nagyon kevesen ismerik, és mondhatni, e szerény ismertség is *Vajda Pálnak*, az ismert technikatörténésznek köszönhető.

Wodetzky 1858-ban kapott szabadalmat a találmányára, amelynek gyártására azonban nem voltak saját anyagi forrásai. Az egyik fia, a későbbi Európa-hírű csillagász, *Wodetzky József* közel négy évtizeddel apja halála után véletlenül talált rá a szabadalommal és annak tervezett megvalósításával kapcsolatos iratokra, amelyek alapján úgy vélte, a szabadalmat jogtalanul eltulajdonították, ezért pert indított az osztrák államkincstár ellen. 1911-ben a sajtó felkapta a szárnyra kelt különleges hírt, amely akkor ugyan hamar lecsengett, de 25 évvel később újra közölték a felmelegített szöveget, majd három évtized múltán egy interjú erejéig újra visszatértek a témára.

Cikkünkben annak eredünk nyomába, a perindításkor még meglévő, de az azóta vagy megsemmisült, vagy elkallódott családi iratok nélkül, a meglévő dokumentumokkal alátámasztva mit lehet tudni arról, amit a fent említett perben állítottak? Igaznak látszik bizonyulni, hogy a Wodetzky által szabadalmaztatott vasúti hóekét – a feltaláló tudta és engedélye nélkül – az osztrák államvasutak elkezdte gyártatni?

A tanulságos történet egy fontos szeletét fel tudjuk térképezni a fennmaradt egykorú dokumentumok segítségével, így egy tehetséges feltaláló életútjának nagy részét nyomon követhetjük. Az alábbi cikk szerzője emléket kíván állítani egy kevesek által ismert, az új kihívásokra fogékony vidéki tanárembernek, aki a tanításon túl azon is gondolkodott, munkálkodott, miként tudna javítani sok ember életkörülményein.

Wodetzky Lajos életrajza

Mit tudunk ma Wodetzky Lajosról? Szögezzük le rögtön: ha Vajda Pál az 1943-ban megjelent könyvében nem sorolja fel a feltalálók között, feltehetőleg örökre feledésbe merült volna Wodetzky neve és találmánya. Könnyen elképzelhető, hogy Vajda arra az interjúra figyelt

* Egyetemi docens, HUNGARNET Díjjal kitüntetett tudományos újságíró.

fel, amelyet a feltaláló fia adott 1942-ben. Személyesen is találkozhattak, így kerülhetett az 1858-ban kibocsátott szabadalmi okirat első oldaláról egy kép Vajda könyvébe.¹

1958-ban kiadott *Nagy magyar feltalálók* című kötetében Vajda már csak pársoros szócikket szentelt Wodetzkynek. Az általa itt hivatkozott *Bácsmegyei Hírlap* (helyesen: Bácsmegyei Napló) 1911. július 30-i számában jelent meg az első újsághír a Wodetzky fia által megindítani szándékozott szabadalmi perről. Miután Wodetzky Lajosról csak a Vajda által közölt adatok voltak hozzáférhetők, nem csoda, hogy azok köszönnek vissza az életrajzokban,² lexikonokban, adattárakban. Cikkünkben arra törekszünk, hogy tényként csak azokat az adatokat közöljük, amelyek a ma fellelhető forrásokban hozzáférhetők, a többinél pedig jelezzük, ha a forráskutatás nem járt eredménnyel.

Vajda szerint Wodetzky Ober-Marklovitzban született. A Sziléziához tartozó, a mai cseh-lengyel határon található település neve németül Ober-Marklowitz, lengyelül Marklowitze Gorne. Születési ideje 1821. április 19. – ez a dátum látható volt az azóta elpusztult síremlékén (2. ábra). A *Magyar életrajzi lexikon* szerint matematika–fizika szakos tanári oklevelet szerzett a bécsi egyetemen – erre az adatra azonban nem sikerült rátalálni, mint ahogy arra sem, hol kezdte tanári pályáját. Tény viszont, hogy 1852-ben került Versecre, de nem a Vajda által megnevezett Jägersdorfból, hanem a sziléziai Jägerndorfból (mai neve Krnov). Versecen 22 éven át az ún. technikai tárgyakat, a kézírást, szépírást, majd a rajzot tanította; a matematikát és a fizikát más tanárok oktatták az iskolában.

Wodetzky tanári ténykedését pontosan nyomon lehet követni az alábbiakban gyakran hivatkozott verseci iskolai évkönyvekben, amelyekből kiderül, Wodetzky melyik tanévben milyen tárgyakat, heti hány órában tanított, és a tanórák mellett milyen egyéb feladatokat látott el. Tudunk néhány pedagógiai tárgyú publikációjáról, amelyek többsége az iskola értesítőiben, egy kétrészes cikk pedig a *Néptanítók Lapjában* jelent meg. Néhány éven át ő szerkesztette a városban megjelent egyik német nyelvű újságot, a *Werschetzer Gebirgsbotet*.

¹ Vajda Pál: Magyar feltalálók. Négy évszázad negyvenhat technikusa. Országos Közművelődési Szövetség, Budapest, 1943, p. 117–119. A XV. lapon két ábra szerepel: az egyik Wodetzky portréja, a másikon a Ferenc József nevében kiadott szabadalmi okirat első oldala látható. Vajda sem a regénybe illő életrajzhoz, sem a képekhez nem adott meg forrást, de valószínűsíthetően ezek Wodetzky Józseftől származtak. Vajda *Nagy magyar feltalálók* címen 1958-ban megjelent könyvében éppen csak megemlíti Wodetzky Lajost.

² Két terjedelmesebb életrajz: *Kalapis Zoltán: Életrajzi kalauz III. Ezer magyar biográfia a délszláv országokból* P – Zs. Forum Könyvkiadó, 2003, p. 329–330, továbbá: *Bödök Zsigmond: Magyar feltalálók a közlekedés történetében*. NAP Kiadó, Dunaszerdahely, 2005. Bödök kötetének 122. oldalán Vajda szócikke és az általa közzétett portré látható a forrás megjelölése nélkül. Bödök – ugyancsak forrásmegjelölés nélkül – a 123. oldalon közöl egy fotót, amely szerint Wodetzky hóekéjét ábrázolja, de ezt az állítást sem a korabeli mozdonyokról készült képek, sem Wodetzky rajza nem támasztja alá.

*Emma Weinert*tel kötött házasságából négy gyermek, két leány és két fiú született.³ József, a későbbi egyetemi professzor volt a legkisebb, ő édesapja 1874. november 9-én bekövetkezett halála előtt két évvel látta meg a napvilágot. Sem *Ludmilláról*, sem *Hedvigről* nem sikerült egyetlen adatra sem rátalálni, Pálról is csak annyit tudunk, hogy melyik években járt a verseci iskolába. A nagy port felvert újsághírben József nem tesz említést a testvéreiről.

A nyugdíjasként doktorált unokaöcs

Wodetzky saját gyermekei mellé árván maradt unokaöccsét is a családjába fogadta. *Ludwig Arnhart* 1858 decemberében született, az 1869/70. tanévben írták be a reáliskola első osztályába. A természettudomány iránti érdeklődése korán megmutatkozott. A nagybátyja házában nevelkedve járt a verseci iskolába, majd a klagenfurti tanárképző főiskolán szerzett diplomát. Tanári pályáját iskolaigazgatóként fejezte be 1920. évi nyugdíjba vonulásakor, egy évvel később beiratkozott a bécsi egyetem biológia szakára, ahol doktori fokozatot szerzett. Tudományos munkássága főleg a mézelő méhekkel kapcsolatos kutatásokra irányult, e témában számos szakkönyvet publikált.⁴ A 19. században Arnhardt szülővárosában, Versecen nagy mennyiségben termeltek mézet, főleg a pesti vásárok számára.⁵

Wodetzky nevéhez egy bejegyzett szabadalom fűződik: 1858-ban az általa feltalált vasúti hóéke kapott oltalmat. Az eredeti szabadalmi leírás másolatát az osztrák szabadalmi hivatal kérésünkre megküldte a *Frecskay János Szakkönyvtárnak*, és e cikk szerzőjének volt szerencséje megtekinteni a szabadalom megadásakor kiállított eredeti okiratot. A kutatás során azonban nem sikerült rátalálni a Wodetzky életrajzában olvasható, itt következő állításokra: „a hadseregben akkor használt Werndl-féle puskát módosította, tőle ered az ún. Hardtmuth-rendszerű cserépkályha alapötlete; a repülés kérdései is érdekelték.”⁶

³ Ludwig Wodetzky gyászjelentése: <http://hdl.handle.net/20.500.12346/631606>.

⁴ *Ludwig Arnhart* (1858–1949): Naturwissenschaftler und Lehrer: http://www.biographien.ac.at/oeb1/oeb1_A/Arnhart_Ludwig_1858_1949.xml.

⁵ *Milleker Bódog*: Versecz szabad királyi város története 2. Ráth, Budapest, 1886, p. 108.

⁶ Magyar életrajzi lexikon: <https://mek.oszk.hu/00300/00355/html/ABC16920/17127.htm>.

Németh Balázs „Az Osztrák Császárság és az Osztrák–Magyar Monarchia gyalogsági puskáinak és elemtáncának fejlődése 1849–1878 között” című PhD-értekezésében igen sokat foglalkozik a Josef Werndl által feltalált lőfegyverrel, de nem említi Wodetzky nevét.

A Hardtmuth-féle cégről

1790-ben alapította *Joseph Hardtmuth* (1758–1816) azt a gyárat, mely először az általa feltalált kőedényt, majd ceruzabelet gyártotta. A fiai által hatalmas sikerre vitt gyár termékpalettáján később a kályhák is megjelentek.

Magyarországon 1890-ben létesült a ceruzái révén világhírűvé vált *Hardtmuth L & C* cég által működtetett üzem Tata-Tóvárosban, amikor megvásárolták a korábbi Fischer-féle kályha- és agyagárugyárat.⁷ A Wodetzky életrajzaiban említett „Hardtmuth-rendszerű cserépkályha” néhány leírására, hirdetésére jóval későbbi forrásokban sikerült rátalálni, de arra egyik sem utal, hogy feltalálónknak köze lett volna a készülék kialakításához.

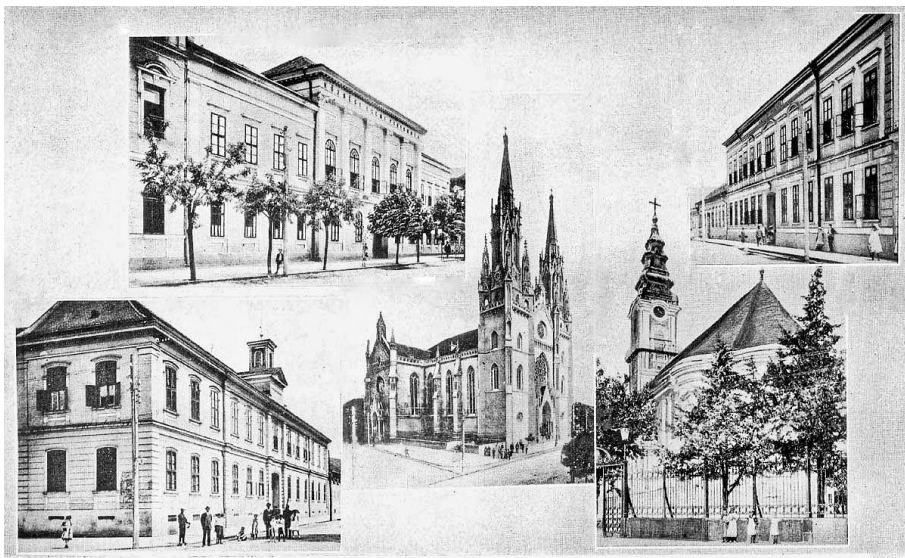
A délvidéki város, Versec

Wodetzky életének témánk szempontjából fontos 22 éve a történelmi Magyarország déli részén, azon belül az ún. határőrvidéknek nevezett területen fekvő, zömmel németek lakta Versec városához kötődik. A 19. század első felében a jelentősebb délvidéki városok közé tartozó Versecet napjaink Magyarországon már kevesen ismerik.

Versec a Bach-korszakban az osztrákok által preferált németajkú lakosságának köszönhetően erőteljes fejlődésnek indult, amikor 1850-ben megkapta a szabad királyi városi rangot. 1858-ban adták át a kereskedelem fontos ütőerének számító, a Bánátot a Dunával összekötő Temesvár–Báziás vasútvonalon a verseci vasútállomást. 1860-ban felépült az új városháza. Amikor 1861-ben a Bánságot és a Vajdaságot visszacsatolták az anyaországhoz, a város új korszakba lépett: önálló, a vármegyétől független törvényhatósági jelleget és királyi biztost kapott (1. ábra).⁸ A *Szent Gellért Püspök és Vértanú* nevét viselő, impozáns méretű, neogótikus stílusú római katolikus templom *Schulek Frigyes* tervei alapján épült fel 1860 és 1863 között.

⁷ S. Cserey Éva: Fejezetek Fischer Mózes Áron családja történetéből. In: A vártól a városig. Tata évszázadai: <https://mek.oszk.hu/09400/09479/09479.pdf>.

⁸ Milleker Bódog: Versecz. In: Magyarország vármegyéi és városai. Temes vármegye: <https://mek.oszk.hu/09500/09536/html/0022/16.html>.

1. ábra: Versec iskolaépületei és templomai az 1880-as évek végén

Milleker Bódog régész, múzeumigazgató 1886-ban jelentette meg a Versec szabad királyi város történetét feldolgozó kétkötetes monográfiáját; a művet *Buday József* iskolaigazgató fordította németről magyarra.⁹ Millekernél olvashatjuk, hogy a város gazdaságának legjelentékenyebb árucikke a bor volt, az 1850-es években évi 750 ezer – 1 millió akó bor készült a városban, így joggal mutatkozott be az 1873. évi bécsi világkiállításon mint a birodalom legnagyobb bortermelő települése. E különleges alkalomra Wodetzky Lajos írt egy áttekintést a verseci szőlő- és bortermelésről *Übersicht des Werschetzer Weinbaues für die Wiener Weltausstellung* címmel.¹⁰

1872. május 7-e nagy nap volt a város történetében: aznap az uralkodó, *Ferenc József* „Versecz városát is boldogítja legmagasabb látogatásával”. A császár körútjának két apropója: egyrészt a magyar határőrvidéknek a hazához való visszacsatoltatása, másrészt az uralkodó azon kívánsága, hogy személyesen tekintse meg az ország déli területeit pusztító árvizek által előidézett inség következményeit. Milleker fontosnak tartotta megjegyezni, hogy a „tantenstület a hódolásnál jelen nem lehetett, mert ő Felsége elutazásáig felállítva maradt tanuló ifjúság között kellett maradnia, a rend fentartása végett”.¹¹

⁹ Milleker: i. m. (5).

¹⁰ Milleker: i. m. (5), p. 214. Wodetzky említett munkájára sem a magyar, sem az osztrák, sem a szerb, sem más nemzeti könyvtár adatbázisában nem sikerült rátalálni.

¹¹ Milleker: i. m. (5), p. 171–173.

Wodetzky a verseci tanári katedrán

Buday József, aki 1878-ban lett a verseci polgári iskola igazgatója, a millennium tiszteletére megírta az intézmény részletes történetét – részben ebből a kötetből,¹² részben az iskolai értesítőkből évről évre lehet követni Wodetzky 22 éves tanári működésének lényeges momentumait. A Buday József által írt iskolatörténetből kiviláglik, milyen mély tisztelettel viseltetett igazgató elődje iránt: az ő kitartó gyűjtőmunkájának köszönhetően állították fel Wodetzky síremlékét 1889-ben.

Tekintsük át Wodetzky Lajos tanári karrierjének főbb jellemzőit! A *Vallás- és Köznevelésiügyi Minisztérium* 1852. július 4-én kelt engedélyével hozzájárult a verseci alreáliskola felállításához. A tanári állásokra pályázatot hirdettek, melynek alapján a temesvári tartományi iskolahatóság szeptember 1-jén két új tanárt nevezett ki: *Neusiedler János* bécsújhelyi tanítót a természettudományi szakra¹³ és „Wodetzky Lajost, a jägerndorfi (Sziléziában) alreáliskola tanítóját a technikai szakra”. Éves fizetesként 500 forintot és további 100 forint lakhatási költséget kaptak fejenként.¹⁴

Az újonnan alapított, hároméves oktatást nyújtó iskolában szeptember 29-én mutatkoztak be az új tanárok, október 15-én lezajlott a beiratkozás, és másnap kezdődhetett a tanítás. Az első tanévben csak a 70 fős első osztály működött, a második és a harmadik osztály felmenő rendszerben indult.¹⁵

Wodetzky, aki előzőleg is reáliskolában tanított, hitt ennek az iskolaformának a hasznosságában. Már a legelső tanév végén közreadott értesítőben megjelentetett egy eszmefuttatást *Über Realschulen* (A reáliskolákról) címmel, melyben részben bemutatta az újonnan alapított verseci tanintézetet, részben a reáliskolák keletkezését, feladatát, szükséges voltát és korszerűségét fejtegette.¹⁶

A tantervek kidolgozása az új tanárookra hárult. Az ekkor még csak ideiglenes tanárként működő, mértani rajzot és szépírást tanító Wodetzky készítette el a szépírás tantervét – Buday így idézi a tantárgy célját: „Törekvés kereskedői folyékony kézírás elérhetésére, úgy német mint latin betűkkel.”¹⁷

A harmadik tanévben Wodetzkyt rendes tanárrá nevezték ki. A tárgyai az idők során némileg változtak, bővültek: a szabadkézi rajz és a szépírás mellett hol mértani, hol építészeti rajzot tanított; hetente 12–14 órát kellett megtartania. Az iskolai értesítők tanúsága szerint minden tanévben rábízták valamelyik osztály vezetését, és egyben ő volt a szabadkézi rajzsztár óre.

¹² A verseczi kir. állami főreáliskola története. Összeállította Buday József. Kirchner, Versecz, Kirchner, 1896, p. 152: <http://mek.oszk.hu/16800/16876/16876.pdf>

¹³ Az iskolai értesítők adatai alapján Neusiedler matematikát és fizikát tanított.

¹⁴ Buday: i. m. (12), p. 9.

¹⁵ Milleker: i. m. (5), p. 98.

¹⁶ Buday: i. m. (12), p. 42.

¹⁷ Buday: i. m. (12), p. 36.

Wodetzky leghíresebb tanítványa

Fodor Tamás verseci helytörténész hívta fel a figyelmet a következőkre: Wodetzky ismerte fel egyik diákja, *Paja Jovanović* tehetségét. A verseci születésű, később külföldön is keresett festőművésszé vált Jovanović 1877-ben nyert felvételt a bécsi Képzőművészeti Akadémiára.

A *Vasárnapi Ujság* a magyarok által *Joanovics Pálként* ismert festő több művét is bemutatta a magyar közönségnek. A lap 1893. december 31-ei számában látható például a *Szerb mesemondó* című festmény (fekete-fehérben). A jellegzetes szerb öltözetben megfestett csoportképen a festőművész a nép által igen kedvelt, tisztelt vak ének- és mesemondót, valamint a hallgatóságát ábrázolja.

Wodetzky iskoláját két ízben is átszervezték: a kultuszminisztérium 1868 decemberében hozzájárult ahhoz, hogy az alreáliskola fokozatosan gimnáziummá alakuljon át; az intézkedés folytán 1869 őszén az új tanterv alapján megkezdődött a gimnáziumi első osztályban a tanítás.¹⁸ Rövid időn belül azonban, már 1870 szeptemberében a városi képviselőtestület másként határozott: a két gimnáziumi és az alreáliskola fennmaradt harmadik osztályát polgári iskolává kellett átalakítani. Az 1872/73. tanévben az új polgári iskola első tantestülete élére az általuk választott elnök, Wodetzky Lajos került, akit a következő tanévben igazgatóvá neveztek ki.¹⁹ A tanintézetnek azokban az években volt a legtöbb tanulója: 1872-ben 170, 1873-ban 197, 1874-ben 155 tanítvány iratkozott be.²⁰

Erre az időszakra esik Wodetzkynek egy rövid közleménye, amely arra utal, hogy a Magyarország iskoláiban akkor már kötelezővé tett magyar nyelv ismerete nehézséget okozott sok németajkú verseci iskolás számára, hasonlóképpen ahhoz, miként a szegedi tanulók számára az előírt német nyelvtudás.

¹⁸ *Buday*: i. m. (12), p. 47.

¹⁹ *Buday*: i. m. (12), p. 53–56.

²⁰ *Milleker*: i. m. (5), p. 200.

„Versecről vettük a következő sorokat:

Több nyelvnek megtanulása ma már nélkülözhetlen szükségévé vált a társadalmi életben. Ezen szükséglet több év óta a szegedi magyarok és a verseci németek közt az úgynevezett cserét hozta létre, miután tény, hogy Szeged a magyar nyelvnek tökéletes megtanulására úgy, mint Versec a német nyelv megszerzésére alkalmas helyek. A verseci 4 oszt. polgári iskolában ugyanazon törvényileg előirt tárgyak taníttatnak, amelyek a középtanoda (realgymnasium) négy alsó osztályában. Azon szülék tehát, kik Verseccen csere vagy lakás eszközlése végett elegendő ismerettséggel nem bírnak, Wodetzky Lajos tanárral írásilag értekezhetnek.”²¹

Wodetzky rövidre szabott vezetői ténykedésének idején két jelentős szakmai esemény zajlott a városban. 1872. augusztus 21. és 23. között Verseccen tartották a *Délmagyarországi Tanító Egylet* közgyűlését, amelynek előkészületein úgyszólván a város egész polgársága buzgólkodott, de megérte. A rendezvény nagyszerűen sikerült, sok száz tanító és „iskolabárát” vett részt a programokon. A közgyűlés egyik alelnökéül Wodetzky Lajost választották meg, aki a „főgyűlésen” tartott felolvasást a következő témáról: *Az iskola a nép jólétének kútforrása és alapja* – írja Milleker.²²

A következő évben, 1873 tavaszán magas rangú látogató érkezett a városba. *Trefort Ágost* vallás- és közoktatásügyi miniszter a Dél-Magyarországon és a felosztott határörvidéken tartott körútján meglátogatta a verseci iskolákat is. A polgári iskolában „Wodetzky Lajos igazgató a tantestület élén üdvözlő beszéddel fogadá” a minisztert, aki „az intézet valamenyny helyiségét megsejmlélte, néhány kérdést intéztetett a tanárok által a tanulókhöz, különösen a magyar nyelvből, és maga is pár nyájas és kegyes szót váltott néhány növendékkel”.²³ Az iskolai értesítőben Wodetzky meleg szavakkal emlékezett meg a magas rangú látogatóról, aki a polgári iskola állapotáról, felszereléséről teljes elégedettséggel nyilatkozott.²⁴

Nehezen érthető, hogy Wodetzky 1874. november 9-én, egy ilyen – legalábbis látszólag – sikeres időszakban miért vetett véget önkezelésének az életének. Az alig egy hónappal az iskolaév megkezdése után bekövetkezett tragikus eseményről több országos napilap is beszámolt.²⁵ A *Magyar Ujság* tudni vélte, hogy az öngyilkosság kiváltó oka egy névtelenül

²¹ Szegedi Híradó, 1872. 114. szám melléklete.

²² Milleker: i. m. (5), p. 192–193. A Néptanítók Lapjában megjelent előadás szerkesztett szövegét a következő fejezetben ismertetjük.

²³ Milleker: i. m. (5), p. 193–194 – a következő forrásokra hivatkozik: „Werschetzer Gebirgsbote”, 1873. évf. 16., 18. sz. és a polgári iskola 1873. évi értesítője.

²⁴ Verseccz szab. kir. város polgári iskolájának értesítvénye az 1872/73 iskolai évről, p. 19–21.

²⁵ Például a Pesti Napló és a Fővárosi Lapok.

megjelent rágalmozó röpirat volt, melyben „az mondatott, hogy az ő vezetése alatt lévő iskola a legrosszabb az országban”.²⁶

A visszaemlékezések alapján valószínűsíthető, hogy az iskolaigazgató a városban gyakran dúló ellenségeskedés áldozatává vált. Milleker szerint „az 1873-tól 1878-ig tartott pártviszályok minden előbbi hasonló tusakodást fölülmúltak. Sajnos, hogy ezek Versecz városa jó hírnevének a messze távolban is ártottak.” Milleker három névtelen röpiratról tesz említést; valószínűleg köztük található a sajtóhírek szerint a Wodetzky halálát előidéző iromány.²⁷

Buday az 1896-ban írt iskolatörténeti kötetében bemutatja az 1872-ben kis többséggel polgármesterré választott *Herzog Ferenc Józsefnek*²⁸ az iskola „megmagyarosítására” irányuló törekvéseit és a város többségi német lakosságának ellenállását, illetve a magyaroknál úgyszintén jelentősebb számú szerbek ellenérdekeltségét. Az ellenségeskedés olyan mértéket öltött, hogy egy idő után messze túlterjedt a város határain, és „az ellenfelek sokszor a különben semleges tanügy terén — ennek nagy kárára — csatároztak egymással”.²⁹

A város meghatározó jelentőségű lapjának, a Werschetzer Gebirgsbotenak abban az időben Wodetzky volt a szerkesztője, az iskola tanárai pedig a munkatársai, „kik befolyásukkal oda vitték a szelid lelkű szerkesztőt, hogy közleményeiknek helyt adott. ... hatalmas zűrzavar keletkezett az intézet falain belül és külső falai körül. Két pártot kielégíteni lehetetlen, s a ferde állapot mélyen hatott a mint ember szeretetre méltó s kitűnő paedagogus borongós lelkületére, s hihetőleg ez is sietette halálát.”³⁰

1874. november 10-én nagy részvét mellett temették el Wodetzkyt, akinek a megbecsültségét jól példázza a következő két tény: a város képviselőtestülete özvegyének 250 forint évi nyugdíjat, négy gyermekének pedig a nagykorúságuk eléréséig fejenként 60-60 forint évi segélypénzt szavazott meg. Azokban az időkben országos tanítói nyugdíj alap nem létezett; Wodetzky családja a rendkívüli támogatást főként a polgármesteri és iskolaszékelnöki tisztséget betöltő Herzognak köszönhette. Wodetzky Lajosnak a római katolikus temetőben lévő sírjára „fekete márványból faragott s az elhunynak ércbe öntött domborművű arczképével díszített obelisz”-et állítottak, amelyhez tisztelői és volt tanítványai a halálát követő 15 éven át gyűjtötték az alapot.³¹

²⁶ Magyar Ujság, 1874. november 13. 260. sz., p. 3.

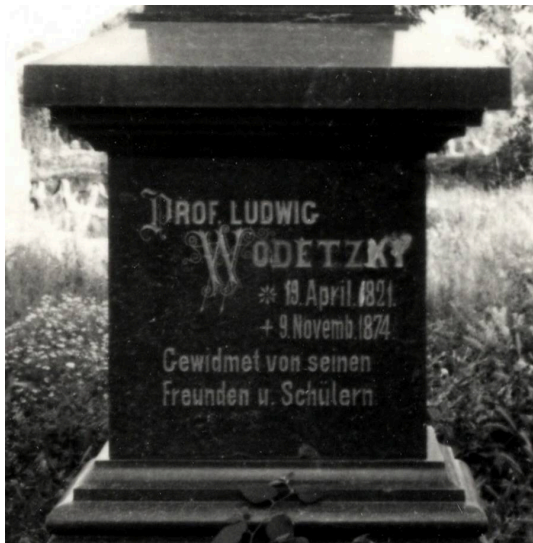
²⁷ *Milleker*: i. m. (5), p. 176. A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtárban megtalálható egy 1873-ban kiadott névtelen röpirat az akkori verseci helyzetről. Az állítólagos „hazafias polgárok” ebben megemlíti Wodetzky nevét, mondván, jobban tenné, ha az újságírás helyett az iskola ügyeivel foglalkozna. (A BALL 117/10 jelű dokumentum digitizált formátumban is hozzáférhető.)

²⁸ Herczeg Ferenc író apja.

²⁹ *Buday*: i. m. (12), p. 53.

³⁰ *Buday*: i. m. (12), p. 61.

³¹ *Buday*: i. m. (12), p. 61.

2. ábra: Wodetzky Lajos egykorú síremlékének talapzata³²

Felmerülhet a kérdés, hogyan temethették az öngyilkosságot elkövető Wodetzkyt a katolikus temetőbe? Az akkor érvényes kánoni jog a pillanatnyi elmezavarban elkövetett öngyilkosságot nem kezelte bűntényként. Ha a kezelőorvos vagy a hatósági orvos tanúsága szerint az elhunyt a tette elkövetésekor nyilvánvalóan beszámíthatatlan állapotban volt, minden külön ünnepélyesség nélkül (*sine pompa*) eltemethették.³³ Ennek ismeretében kap különleges jelentőséget az a 2021-ben előkerült egykorú orvosi szakvélemény, amelyre *Palatinus Alen* katolikus kormányzó talált rá a verseci anyakönyv lapjai között, amikor e cikk szerzőjének kérésére azt kutatta, hol temették el Wodetzkyt. A német nyelvű bizonyítvány (*Parere*) szövege magyarul így szól: „Az alulírott bizottság a magát önkézével felakasztott Ludwig Wodetzkynek, a helyi polgári iskola professzorának testét felboncolva minden kétséget kizárólag bizonyítja, hogy az öngyilkos lelki megrázkódtatás következtében hajtott végre a tettet.”³⁴

A tragikus eseményről az 1874/75. tanévről szóló iskolai beszámolóban is megemlékeztek, hangsúlyozva, hogy Wodetzky halálával nemcsak az intézmény szenvedett súlyos csapást, de az egész hazafias oktatási rendszert is hatalmas kár érte. Az elhunyt igazgató a

³³ *Bánk József*: Kánoni jog II. Szent István Társulat, Budapest, 1963, p. 311.

³⁴ Külön köszönet illeti Palatinus Alent, aki a szerző kérésére kutatott az egyház iratai között. Tőle tudjuk azt is, hogy a katolikus temetőt felszámolták, az örökösök nélküli elhunytak földi maradványait egy közös sírba tették, a síremlékeket pedig más, profán célokra használták.

verseci iskolában 22 évig kiemelkedő sikerrel oktatta a műszaki tantárgyakat; szerethető ember, tanárként pedig kiváló személyiség volt.³⁵

Wodetzky néhány pedagógiai tárgyú publikációja

Az általunk tárgyalt időszakban a tanároktól elvárták a rendszeres publikálást. A tantárgyukkal kapcsolatos vagy általánosabban vett pedagógiai témájú írások legtöbbje az iskolai értesítőben jelent meg, ahogy Wodetzky korábban már említett első írása a reálistiskoláról 1853-ban.

Az 1870/71. tanévi értesítőben a tantestület által választott igazgatóként írta Wodetzky az *Über Bürgerschulen* című értekezését, amelyben az akkor Versecen újonnan alapított polgári iskolát mutatja be a nagyközönségnek. A dolgozatot ismertető Buday megállapítása szerint Wodetzky nem ismerte *Eötvös József* kultuszminiszter azon eszméjét, miszerint ezeknek az iskoláknak a fő célja egy művelt középosztály megteremtése. A cikkben „megérzik a letűnt alreálistiskola zamata, mely főleg iparos és kereskedelmi iskolának képzelte magát”, és Wodetzky az iskolaszék intencióját is figyelmen kívül hagyta, amely elvárta volna, hogy Versec „magasabb műveltségre törekvő ifjai” a polgári iskolában készülhessenek fel a felsőbb szintű tanulmányaikra. Wodetzky szemléletét jól példázza Schillertől vett mottója: „Arbeit ist des Bürgers Zierde, Segen ist der Mühe Preis; Ehrt den Fürsten seine Würde, ehret uns der Hände Fleiss!” (Az idézett sorok *Friedrich Schiller Ének a harangról* című költeményéből valók, *Rónay György* fordításában így hangzanak: Polgárt munka ékesít fel, / S áldás rajt a jutalom; / Királyt trónja fénye tisztel, / Bennünket a szorgalom.)

Az 1872/73. évi értesítőben Wodetzky német nyelven publikálta értekezését *Hohe Bedeutung des Wortes „Selbst” in der Sittenlehre, in Erziehung und Unterricht und im praktischen bürgerlichen Leben* (Az „én” kiemelkedő fontossága az erkölcsstanban, a nevelésben és az oktatásban, valamint a gyakorlati polgári életben) címmel. Mondanivalójának lényege: az ember fejlődéséhez nélkülözhetetlen a nevelés és az oktatás, és e kettő nem választható el egymástól. A szilárd erkölcsi alapok, a jellemformálás nélküli ismeretek önmagukban nem elegendők, hiszen – ha hiányoznak a kellő morális alapok – a tudást rossz célokra is fel lehet használni. Az erkölcsi nevelés fő alapelve: szeresd felebarátodat, mint tenmagadat.

Az iskola az életre nevel, de Pestalozzi szerint – írja Wodetzky – tulajdonképpen a teljes emberi élet egy iskola, hiszen az ember egész élete folyamán tanul. Az iskola és az élet egyaránt az önálló tevékenységre nevel. A gyakorlati élet igen erős kényszer, mert az embernek képessé kell válnia az önállóságra, a függetlenségre, saját ügyeinek intézésére, és egy jó is-

³⁵ A verseczi polgári iskola értesítője az 1874/75. iskolai évben. – Programm der Bürgerschule der kön. Freistadt Werschetz im Schuljahre 1874/75. Magyar'schen Buchdruckerei, Temesvár, 1875, p. 5.

kola mindezt elősegíti. Wodetzky ugyanebben az értesítőben számol be az iskolaév eseményeiről, köztük Trefort Ágost miniszter kiugró jelentőségű látogatásáról.³⁶

Cikkünk főszereplője utolsó megjelent írását az iskola igazgatójaként jegyezte *Schulnachrichten. Chronik der Bürgerschule im Schuljahre 1873/74. Mitgetheilt von Dirig. Prof. Ludwig Wodetzky* (Iskolai hírek. A polgári iskola 1873/74. évi krónikája – összeállította Wodetzky Lajos professzor, igazgató) címmel.

A Délmagyarországi Tanító Egylet Versecen nagy sikerrel végbement – fentebb már említett – közgyűlési előadásának témáját Wodetzky az egész országban nagyrészt ingyenesen terjesztett *Néptanítók Lapjában* fejtette ki bővebben egy 1872-ben közzétett, kétrészes cikkben. *Az iskola, mint a hatalom, a szabadság és a jólét forrása* című eszmefuttatásában a címben jelzett három megállapítás mellett sorakoztatja fel érveit.

Az első állítását Wodetzky a következőkkel támasztja alá: általánosan elfogadottá vált, hogy az iskolai nevelés és az oktatás az emberi elmét képezi és a szívet nemesíti: „csak az iskola befolyása folytán lesz emberré az ember, amennyiben általa nyeri meg az igaz, szép és jónak élő, maradandó fogalmait”. Attól kezdve azonban, hogy egy „államférfiú” kimondta: „A tudomány hatalom!”, az iskola szerepe is megváltozott. A tudást átadó iskola, sőt, az ebben ténylegesen közreműködők révén ki lehet jelenteni: „A tanítóság hatalom!” E gondolatot folytatva Wodetzky megemlíti, hogy egyes nézetek szerint a porosz–osztrák és francia háborúk csatáit a képzett katonák révén voltaképpen a porosz iskolamesterek nyerték meg. A következő érvet a sajtó befolyásának erősödéséből meríti: a 19. század derekán általánossá vált az a nézet, hogy a sajtó Európában a hatodik nagyhatalommá vált. „De mi lenne a sajtóból, ha az iskolában az írás és fogalmazás nem taníttatnék, és ha ott senki a sajtó termékeit elolvasni nem tanulná?”

A második gondolatmenetet Wodetzky arra az alapigazsággént elfogadott kijelentésre fűzi fel, miszerint „[a] műveltség szabadság”. A műveltség szülője viszont az iskola, mely azonban nemcsak a szabadságnak forrása, de egyszersmind igaz mértéke is. „Minél rosszabb helyzetben van valamely államban az iskola, annál gyöngébb lábon áll ott a szabadság ügye, és megfordítva.”³⁷

A cikk második részét Wodetzky annak a gondolatának szenteli, hogy az iskola egyben a jólét forrása, amely kérdéssel tudomása szerint még nemigen foglalkoztak. Pedagógus léte az anyagi jóléttől megkülönbözteti a szellemi jólétet. Ez utóbbi a lélek elégedettségéből áll, mely az anyagi jólétnek is előfeltétele. Véleményének alátámasztására Széchenyi István életművét hívja segítségül: „a munkát, mint főerényt” dicsőíti, és hosszan idéz egy meg nem

³⁶ Ludwig Wodetzky: Hohe Bedeutung des Wortes „Selbst” in der Sittenlehre, in Erziehung und Unterricht und im praktischen bürgerlichen Leben. Für die reifere Jugend. In: Versecz szab. kir. város polgári iskolájának értesítője az 1872/73 iskolai évről. = Jahresbericht der Bürgerschule der kön. Freistadt Werschetz im Schuljahre 1872/73. Kirchner, Werschetz, 1873, p. 13–18. Chronik der Bürgerschule im Schuljahre 1872/73. Mitgetheilt von Prof. Ludwig Wodetzky uo., p. 19–21.

³⁷ Wodetzky Lajos: Az iskola, mint a hatalom, a szabadság és a jólét forrása 1. Néptanítók Lapja, 5. évf., 38. sz., 1872. szeptember 19., p. 665–667.

nevezett „népíró”, akitől a következő gondolat is származik: „A kultura áthidalja a hatalmas folyót, eltávolítja a szirteket, aknákat és alagutakat fúr, és vasszalagokkal a legtávolabb helységeket is összeköti, a tenger mélységein, a hegyek magaslatain át a gondolat gyors röptével ruházza fel az ember szavát.”³⁸

Szabadalmaztatás az abszolutizmus kori Magyarországon

Visszatérve kiindulási pontunkra, az 1858-as hóke-szabadalomra, először röviden áttekintjük, milyen lehetőséget nyújtott a magyarországi feltalálók számára a 19. század közepén érvényben lévő szabadalmi törvény. Ezt követően bemutatjuk Wodetzky Lajos szabadalmának legfontosabb jellemzőit, majd teszünk egy kis kitérőt, hogy kiderítsük, milyen okokra vezethető vissza a Wodetzky életrajzi adatai között jelentős hangsúlyra szert tett szabadalmi per ügye.

Bittó Bélának, a *Szabadalmi Bíróság* alelnökének a *Szabadalmi intézményünk történeti előzményei* című kötetében olvashatjuk, hogy a 18. század elején a „kizárólagos találmányi szabadalmak adományozása ép úgy, mint egyéb kiváltságoké is, Ausztria-Magyarországon a közös uralkodó felségjogából folyó kegyelmi ténykedés volt”, és sem a kiváltságok, sem a szabadalmak adományozása nem volt különleges jogszabályokhoz kötve. Mária Terézia, majd II. József, de különösen I. Ferenc uralma idején ez a helyzet megváltozott, és 1810-ben megjelent az első osztrák szabadalmi törvény. Érdekes sajátosságként az osztrák kormányzat „elállott a találmány újdonságának vizsgálatától a kizárólagos szabadalom adományozása előtt és az egyszerű bejelentési rendszerre tért át.” Nem sokkal később új szabadalmi törvényt készítettek elő, amelynek alapelveül „azt tekintették, hogy a találmány nem tulajdona a feltalálónak s nem is jogosítja fel őt arra, hogy annak használatára kizárólag szabadalmat követelhesen, mivel az államnak nem jog szerinti kötelessége a kizárólagos szabadalmak adományozása”. A törvényszöveg kidolgozása során fontos kritérium volt, hogy az 1820. december 8-án kelt osztrák szabadalmi törvény és az annak megfelelő magyar szabadalmi rendelet a birodalom teljes területén, így Magyarországon is bevezethető legyen, és ez meg is történt.

Bittó Béla részletesen ismerteti az 1832. évi osztrák szabadalmi törvénnyel kapcsolatos vitát, melynek eredménye az lett, hogy ez a törvény Magyarországon „sohasem állott érvényben”.

A központi hatalom azonban továbbra is arra törekedett, hogy az egész Osztrák–Magyar Birodalomra érvényes, egységes találmányi szabadalmi rendszer jöjjön létre. Az 1832. évi osztrák szabadalmi pátenst megalkotásakor ez a törekvés sikertelenül végződött, azonban az osztrák kormányzat a „szabadalmi rendszer létesítésére alkalmas időpontnak találta a

³⁸ Wodetzky Lajos: Az iskola, mint a hatalom, a szabadság és a jólét forrása 2. Néptanítók Lapja, 5. évf., 39. sz., 1872. szeptember 26., p. 685–687.

magyar szabadságharc leveretését és a találmányi szabadalmak ügyének császári pátenssel való elintézését. Így létesült az 1852. évi. augusztus hó 12-én kelt császári nyílt parancs a találmányi szabadalmak ügyvitelének rendezésére az egész birodalom területén, beleértve Magyarországot és Erdélyt is.”³⁹ Az egészen az 1896-ban elfogadott önálló magyar szabadalmi törvény szentesítéséig érvényben lévő pátens szabályai közül különösen nagy hangsúlyt kapnak az alábbiakban bemutatott rendelkezések.

A mai szabadalmaztatási rendszertől merőben eltérő, hogy újdonságvizsgálatot egyáltalán nem végeztek. A szabadalmi pátens 17. §-a egyértelműen leszögezi: „Az előadott felfedezés, találmány vagy javítás újdonsága vagy hasznossága iránti bárminemű vizsgálatnak a szabadalom adása előtt semmi esetben nincs helye;” ezért „az álladalmi igazgatóság” semmiképpen nem vállal kezességet: a szabadalom e tekintetben „csupán a szabadalmazottnak veszélyére, kárára és költségére adatik”.

Témánk szempontjából ugyancsak kiemelkedően fontos a törvény 29. §. 2. a) pontja, amely leszögezi, hogy a szabadalmak érvényességüket elveszítik „[e]lennyészség által”, amely bekövetkezik, ha a szabadalmazott a felfedezése, találmánya vagy javítása gyakorlatát a szabadalmi okirat kiadása napjától legfeljebb „egy év alatt” belföldön el nem kezdte. Amint egy szabadalom „érvényességét elvesztette, az illető felfedezés, találmány vagy javítás használata” a fennálló iparüzleti törvények és rendeletek megtartása mellett, általánosan szabaddá válik. (30. §.)

Hasonlóképpen döntő jelentőségű a 32. §-ban meghatározott szabály, amely kimondja, hogy „mindenkinek szabadságában áll” a szabadalmi levéltárnál az adott szabadalmakról szó- vagy írásbeli felvilágosítást kérni és a lajstromba személyesen betekinteni. Azokat a leírásokat – mellékleteikkel együtt –, melyeknek titokban tartását nem kérték, bárki megtekintheti, ezeket a szabadalmakat lemásolhatja, vagy saját költségére lemásoltathatja.

Wodetzky hóeke-szabadalma

A fenti idézett 1852. évi szabadalmi törvény 12. §-a meghatározza, milyen lényeges feltételeknek kell a „kizáró szabadalom elnyerésére” benyújtott leírásnak megfelelnie. A német mellett a benyújtás helyéül megjelölt koronaország „ügyleti nyelvén” is meg lehetett fogalmazni a beadványt, amelynek a kérvényben előadott felfedezés, találmány vagy javítás részletezett előadását kellett magában foglalnia. A leírást úgy kellett megszerkeszteni, hogy a „tárgyat minden dologértő ezen leírás szerint elkészíteni képes legyen”, a szabadalom tárgyát képező újdonságot ki kellett emelni. Nem volt szabad semmit eltitkolni sem az

³⁹ Bittó Béla: Szabadalmi intézményünk történeti előzményei. Magyar Királyi Szabadalmi Bíróság, Budapest, 1942, p. 56–75. (A magyar szabadalmi hivatal fennállásának 125. évfordulójára készült nagyszabású digitalizálási munkálatok eredményeként Bittó Béla alapvető történeti munkája 2021. március 1. óta a Hungaricana portálon szabadon elérhető.)

eszközökben, sem a létesítési módban, a leírás „megérthetősége végett” rajzokat is kellett mellékelni.

Wodetzky *Schnee-Doppelpflug für Eisenbahnen* (Vasúti hóeke) címmel, 1858. január 21-én keltezett szabadalmi bejelentését Pesten nyújtotta be, és 1858. április 23-án kapta meg a szabadalmat 7209/788. számon az illetékes kereskedelmi és iparügyi minisztériumtól. A szabadalom megadásáról a *Wiener Zeitung* 1858. május 23-i számában olvasható egy rövid közlemény (3. ábra), amely az azonosító adatok mellett közli, hogy a szabadalmi leírás, melynek titkosítását nem igényelték, megtalálható a cs. k. szabadalmi archívumban, ahol bárki megtekintheti.

Das Handels-Ministerium hat unterm 23. April 1858, Zahl 7209/788, dem Ludwig Wodetzky, Reallehrer in Perschitz, auf die Erfindung eines Schnee-Doppelpfluges für Eisenbahnen, ein ausschließendes Privilegium für die Dauer von zwei Jahren ertheilt.
Die Privilegiums-Beschreibung, deren Geheimhaltung nicht angefochten wurde, befindet sich im k. k. Privilegien-Archive zu Jedermanns Einsicht in Aufbewahrung.

3. ábra: A *Wiener Zeitung* híre Wodetzky szabadalmáról – 1858. május 23.⁴⁰

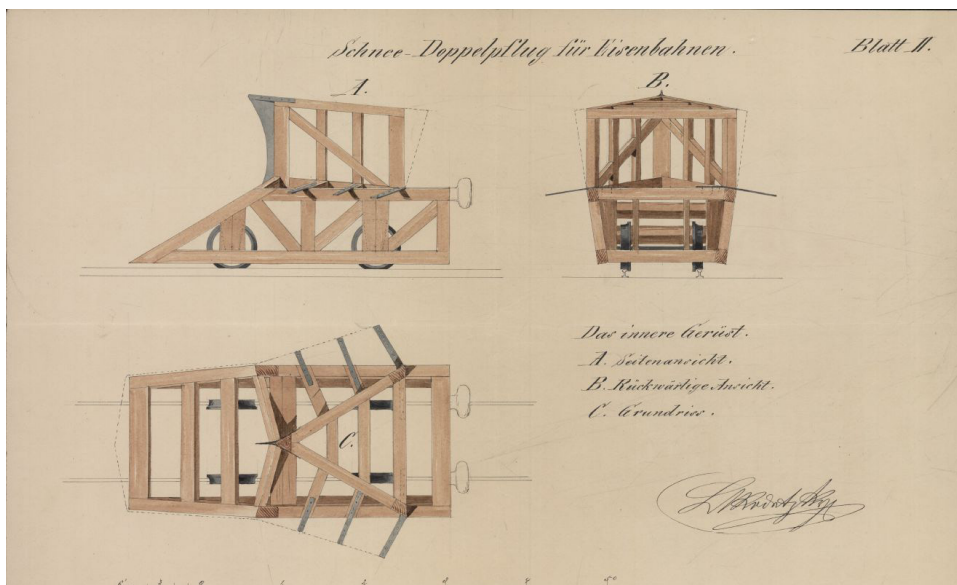
Az osztrák szabadalmi hivatal és a Freckay János Szakkönyvtár munkatársai jóvoltából sikerült hozzájutni a bejelentés digitalizált másolatához. A dokumentumra rávezették, hogy a Pesten beadott szabadalmi leírást a vizsgálóhatóság formailag rendben találta.

A törvény 11. §-a alapján a szabadalmazott által megjelölt időtartam alapján a szabadalomért járó díj az első öt évben évente 20 forint volt, tehát Wodetzkynek az általa kért két évre 40 forintot kellett fizetnie – ez közel egyhavi tanári fizetésének felelt meg.

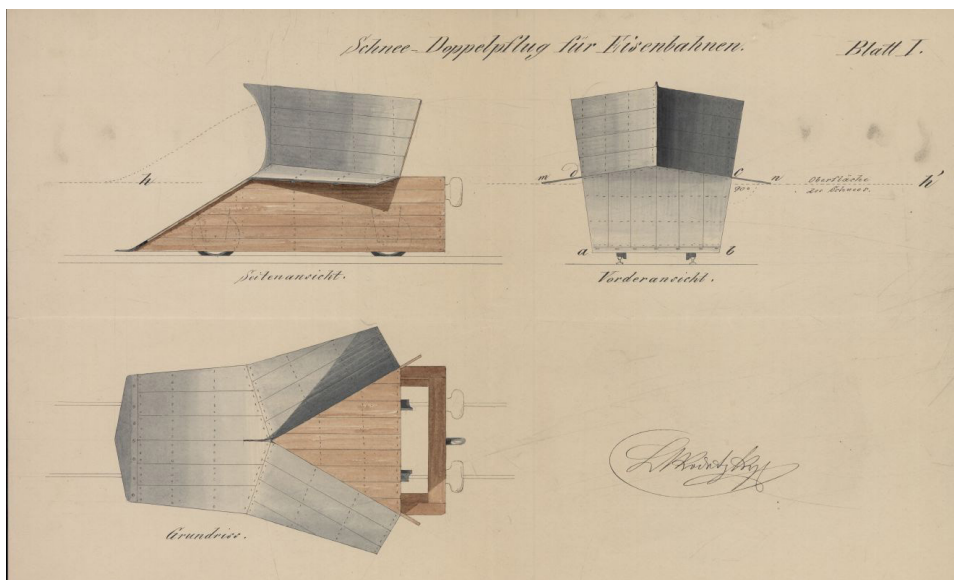
A bejelentést szemügyre véve úgy tűnik, a verseci iskolában 22 évesen át szépírást és műszaki rajzot tanító Wodetzky saját kezűleg írta a német nyelvű szabadalmi leírást, és ő rajzolta meg a hóekét ábrázoló két mellékletet. A szöveg fejezetekre tagolódik, amelyekben a feltaláló a találmány leírása után a hóeke használatához szükséges tolóerővel és a hatékonysággal kapcsolatos számításait közli, végül pedig ecseteli a hóeke használatának előnyeit.

Az akkori gőzmozdonyok teljesítményéről képet kaphatunk a számítások után olvasható egyik mondatból, miszerint nem szükséges részletezni, hogy a Wodetzky által számításba vett 57 lóerőshöz képest egy 100 lóerős mozdony még jobb hatásfokot képes elérni. Ne feledjük, hogy amikor Wodetzky benyújtotta a beadványt, a Versecen áthaladó vasútvonal még csak épülőfélben volt. Nem lehetett könnyű utánajárni sem a mozdonyok méretezésének, sem a teljesítményüknek.

⁴⁰ ANNO. Historische österreichische Zeitungen und Zeitschriften: <https://anno.onb.ac.at/>.

4. ábra: A hóéke szerkezeti rajzai Wodetzky szabadalmi leírásában

5. ábra: A hóéke fémborítása a szabadalmi leíráshoz mellékelt rajzon

A színes mellékletek közül az első táblán a kész tervet, a másodikon a hóeke fából készítenő szerkezetét láthatjuk különböző nézetekből (4. ábra). Wodetzky tervei szerint a hóeke működőképességét a fém borítás biztosíthatta volna. Azt is megfigyelhetjük, hogy a hóeke kerekeit a sínekhez illeszkedő nyomkarimával rajzolta meg (5. ábra). A beadvány végén olvasható a dátum és az aláírás: „Werschetz, 21 Jänner 1858 – Ludwig Wodetzky, Reallehrer”.

Sajtóhírek a 100 milliós szabadalmi perről

1911 augusztusában – a sajtó számára uborkaszезonnak minősülő időszakban – a napilapok egymással versengve adtak hírt arról, hogy Wodetzky másodszülött fia, József per indítására készül az osztrák államkincstár ellen. A szerkesztők örültek, hogy a Bácsmegyei Napló *Száz milliós per indul Szabadkáról az osztrák kincstár ellen* címmel közölhetett egy érdelemdús részletekkel teli, szenzációs hírt.⁴¹

A délvidéki lap saját tudósítójának értesülései alapján írta meg a nagy port felvert esetet. Az újságokban gyakran beharangozott „szédítő” nagyságú összegek valódiságáról szóló bevezető eszmefuttatása után az újságíró leszögezi: „ezek a milliók igazi milliók”, és híres jogászok állítják, hogy „rövidesen esedékesekké lesznek”. A hatalmas vagyont érő százmillió korona várományosa a feltaláló fia, *dr. Wodetzky József*, a követelést pedig a következőkre alapozza: édesapja, miután 1858-ban feltalálta a hóekét, egyszeriben híres emberre vált. Wodetzky Lajos a bécsi hivataltól szabadalmat kapott a találmányára. A különleges szerkezetről az uralkodó is tudomást szerzett, „külön kihallgatáson fogadta Wodetzkyt és megmagyaráztatta magának a találmány terveit”. *Ferenc József* annyira el volt ragadtatva, hogy már másnap intézkedett a szabadalom megadása érdekében. Ahogy Wodetzky József, úgy az újságíró is meg volt arról győződve, hogy a szabadalmi pátenst a császár saját kezűleg írta alá.⁴²

A Bácsmegyei Napló cikke így folytatódik: miután Wodetzky Lajos megkapta a szabadalmat, tárgyalásokat kezdett az osztrák államvasutakkal és több magáncéggel. A szabadalomért azonban olyan óriási árat kért, hogy arról az államvasutak vezetői hallani sem akartak, ezért a feltaláló egy angol világcéggel igyekezett megállapodni. Az angolokkal már közel volt a megegyezés, amikor 1859 decemberének egy hófúvásos napján Wodetzky a verseci vasútállomáson úgy látta, hogy az érkező szerelvény mozdonya előtt az általa feltalált hóeke „söpri” a havat.

„A század egyik legnagyobb gazsága volt ez” – írta a tudósító, aki azt is tudni vélte, hogy a szabadalmi hivatalban az osztrák államvasutak a feltaláló tudta és beleegyezése nélkül lemásoltatta, majd üzembe helyezte Wodetzky hóekéjét. Ez a baljós pillanat a feltalálót „beteggé

⁴¹ Száz milliós per indul Szabadkáról az osztrák kincstár ellen. Bácsmegyei Napló, 1911. július 30., p. 3.

⁴² Az internet segítségével ma már könnyen megállapítható, hogy a szabadalmi okiraton az aláírás nem az uralkodótól származik. A szövegben az olvasható, hogy az okmány hitelességét a császári nagy pecsét igazolja.

tette és megtévelyítette. Alig néhány hónapig élt még.” Az iratokra csak 1910-ben talált rá Wodetzky fia, aki egy év alatt annyi bizonyítékot gyűjtött össze, hogy az ügyvédje „rövidesen be fogja adni a keresetet”.

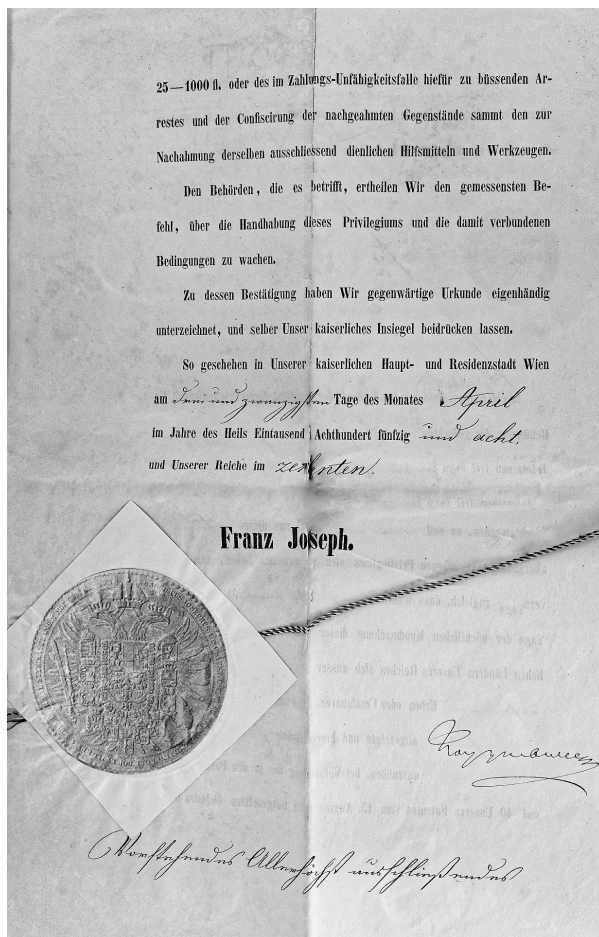
Az izgalmas esetről az egyik legnagyobb példányszámú országos napilap, a *Pesti Hirlap* is beszámolt, rögtön a címben felhívva a figyelmet a hatalmas összegre. *Száz milliós szabadalmi pör* – jelentette a hírt, melynek „hőse dr. Wodetzky József egyetemi tanársegéd”. A cikkben egy hibás évszám, az ügy fordulópontját jelentő 1859 helyett 1895 olvasható. A cikket több újság a téves adattal vette át – holott 1895-ben Wodetzky Lajos már régen nem élt.

A kor szellemét kiválóan tükrözi az *Ellopták a hóeke szabadalmát – Magyar iskolaigazgató pöre az osztrák államkincstár ellen* címen 1936-ban a *Magyarság* által közölt cikk, amely úgy ismétli meg a korábbi cikket (például a *Világ* 1911. augusztus 3-ai száma alapján), hogy nem közli sem a forrást, sem azt, hogy az azóta eltelt 25 évben alatt mi történt az ügyben. Az uborkaszезonra hivatkozva az oldal tetején apró betűvel ugyan olvasható: „Lássuk, mit jelentett a riporter 1911 augusztusában ...”, de ezenkívül semmi más nem utal arra, hogy a közlemény az 1911-ben megjelent cikk utánközlése, és a beharangozott perindítás nem 1936-ra, hanem 1911-re vonatkozik; változtatás nélkül leírták, hogy a Wodetzky József által megbízott ügyvéd „rövidesen beadja a keresetet. Rövid időn belül tehát tárgyalás alá kerül az osztrák államkincstár különös eljárása.”

A Magyarság nem figyelmezteti az olvasókat arra, hogy a jelen időben megfogalmazott események 25 évvel korábban mentek végbe: „Kibogozatlan és halálos szomorúságba fulladt szenzáció éledt fel a palicsi villasorban, ahol egy emberöltőt kitöltő fáradságos munkájától megfosztott, nagyhirű feltaláló, Wodetzky Lajos verseci reáliskolai főigazgató fia: Wodetzky József dr. egyetemi tanársegéd gyűjti össze a huszonöttesztendő adatokat ahhoz a nagyszabású keresethez, amellyel atyja tragikus halálát megtorlandó, pört indít az osztrák államkincstár ellen, amely jogtalanul eltulajdonította a század egyik legjelentősebb találmányát: a hóekét.” Az akkori pénzarisztokraták megostromolták Wodetzkyt, de ő nem adta el a hóeke találmányát, hanem annak rendje-módja szerint beadta a bécsi szabadalmi hivatalba. Az osztrák császárvárosban mindenki a hóekéről beszélt, így eljutott „a találmány híre őfenségéhez, akit a nagvkoncepcióju terv annyira megragadott, hogy magához kérette a feltalálót, különkihallgatáson fogadta. ... A kihallgatás befejeztével a király elragadtatva gratulált Wodetzkynek és másnap rögtön intézkedett aziránt, hogy a hivatal haladéktalanul adja meg a szabadalmat. Az erről szóló pátenst pedig — amire nem volt még példa — sajátkezüleg írta alá.”

A regénybe illő részletek itt még nem érnek véget. A szabadság megszerzése után Wodetzky tárgyalásokba bocsátkozott egyes pénzcsoporthal és az osztrák államvasutakkal, de az osztrákok sokallták a kért árat, ezért egy angol világcéggel kezdett tárgyalni. Már majdnem megállapodtak, amikor 1859 decemberében a verseci állomásra befutó vonat mozdonya előtt „az ő találmánya söpörte a havat”. A „század egyik legnagyobb szenzációja” lehetett volna az a hír, hogy az osztrákok „ellopták” a szabadalmat, de „a hóeke ügyét

teljesen háttérbe szorította és elfeledtette a szomorúság és a gyász; a kedvelt iskolaigazgatót ugyanis annyira megtörte az eset, hogy súlyosan megbetegedett, elméje elhomályosodott, megtébolyodott és néhány hónap múlva meghalt”.⁴³ Az újság szerkesztősége még azzal sem törődött, hogy a pert elindító fiú jóval később, 13 évvel az apa állítólagos halála után született... Ez a tény láthatóan nem érdekelte az újságírókat, pedig az utánközlés idején Wodetzky József széles körben ismert egyetemi tanár volt, előadásainak, publikációinak híre gyakran kapott helyet az újságok hasábjain – tehát akár meg is kérdezhették volna, mi történt 1911 óta...

6. ábra: Ferenc József pecsétje a szabadalmi okirat hatodik oldalán (magántulajdon)

⁴³ Ellopták a hóéke szabadalmát. Magyar iskolaigazgató pöre az osztrák államkincstár ellen. Magyarág, 1936. augusztus 2.

Ahogy írtuk, 1911-ben a Bácsmegyei Naplóból átvett, a fent idézettel gyakorlatilag megegyező szöveg jelent meg több újságban – még a *Nagybánya és Vidéke* című lapban is, holott a lap ezzel kezdi tudósítását: „Kacsa egy 100 milliós találmányról. Bácskában az alábbi 100 milliós per kapott a hírek szárnyára, melyet azonban — a Műszaki világ közlése szerint — kiki a valódi értékére redukál: 'Megindulóban van egy százmilliós per, amelynek hőse dr. Wodetzky József egyetemi tanársegéd ...'”. Sajnos, a nagybányai lap a *Műszaki Világ* címlapjából semmit sem idéz, ellenben a hírlapi kacsának minősített közlemény teljes tartalmát kivonatolja. Előkerül-e valaha a műszaki vonatkozású híreket szemlélő Műszaki Világnak ez a száma? Adataink szerint a folyóirat csak a nemzeti könyvtárban található meg, de az 1911. év erősen hiányos. Az a szám, amelyben a Nagybánya és Vidéke adatai szerint a szabadalmi pert koholmánynak tartó hír megjelent, nem található meg a *Széchenyi Könyvtár* állományában.

Figyelemre méltó, hogy az 1911-ben nem kis visszhangot keltő információkat három év-tizeddel később egy interjú keretében Wodetzky József újra elmondta a *Nemzeti Ujságnak*. Az 1942-ben megjelent cikk – melynek címe: *Magyar ember találta föl a hóékét, de találmányáért semmit sem kapott!* – lényegében változatlanul ismételte meg az 1911-es hírekben foglaltakat.

„Édesatyámat maga I. Ferenc József fogadta külön kihallgatáson annakidején ... a külföldi tőkések valósággal megostromolták ajánlataikkal.” A drámai mozzanatok az interjúból sem hiányoznak: szó esik a hóékét a verseci állomáson meglátó feltaláló eszméletvesztéséről, a sokk hatására bekövetkezett betegeskedéséről, majd arról, hogy „nemsokára meghalt”. Az özvegy édesanyja is szóba került: mivel ő nem „értett a szabadalmaztatás bonyolult tennivalóihoz”, ezért megfeledkezett a szabadság megújításáról. Az iratok jóval később kerültek elő; ezek alapján József „[k]eresetet indított az osztrák államkincstár ellen ..., a per folyt-folyt tovább, amíg csak közbe nem jött a világháború. Mire a háború végetért, kiderült, hogy elévült minden, a világgraszáló hóeke-találmány közkinccsé vált, bárki alkalmazhatja, bárki megcsinálhatja!”⁴⁴

Ismerték-e a 19. század derekán a hóékét?

Mit tudhatunk ma az állítólagos szabadalombitorlásról? Miután a korabeli iratoknak az a része, amelynek alapján Wodetzky József pert indított az osztrák államkincstár ellen, vagy kallódik, vagy megsemmisült, röviden tekintsük át, a Wodetzky Lajos életére és munkásságára vonatkozó kutatás révén rendelkezésünkre álló dokumentumokból milyen következtetéseket lehet levonni.

⁴⁴ *Nagyrévi György*: Magyar ember találta föl a hóékét, de találmányáért semmit sem kapott! *Nemzeti Ujság*, 1942. január 18., p. 6.

Wodetzky halálakor legkisebb gyermeke, József 2 éves volt. A perindításról 1911-ben szárnyra kapott hírek idején az ő birtokában bizonyosan megvoltak azok a levelek, feljegyzések, amelyek a találmánnyal kapcsolatos, nagy sikerrel kecsegtető üzleti tárgyalásokról, illetve a császári magánkihallgatásról szóltak.

A perindításról szóló hírekben közölt regényes részletek jó részére azonban rácsafolnak az egykorú közlemények. Kezdjük az újságok által Wodetzky 1859 végére datált betegségről és néhány hónapon belül bekövetkezett haláláról szóló állításokkal. Wodetzky Lajos élete valóban tragikus véget ért, de nem az 1860-as évek elején, hanem jóval később, 1874-ben. Az elméje nemhogy nem homályosult el, épp ellenkezőleg: életének igen sikeres szakasza volt ez a szűk másfél évtized. Ebben az időszakban alapított családot, házasságából négy gyermek született. Tanári ténykedése az iskolai évkönyvekből pontosan nyomon követhető; látható, hogyan ível fel a karrierje. Az 1870-es évek elején komoly szakmai elismerést vívott ki a Délmagyarországi Tanító Egyletben, igazgatói rangot kapott az iskolában, de a kultuszminiszeri látogatás is jelentősen növelte tekintélyét. Pedagógiai munkákat publikált, lapszerkesztőként részt vett a város közéletében – így bizvást mondhatjuk, hogy Versec városának megbecsült polgára volt.

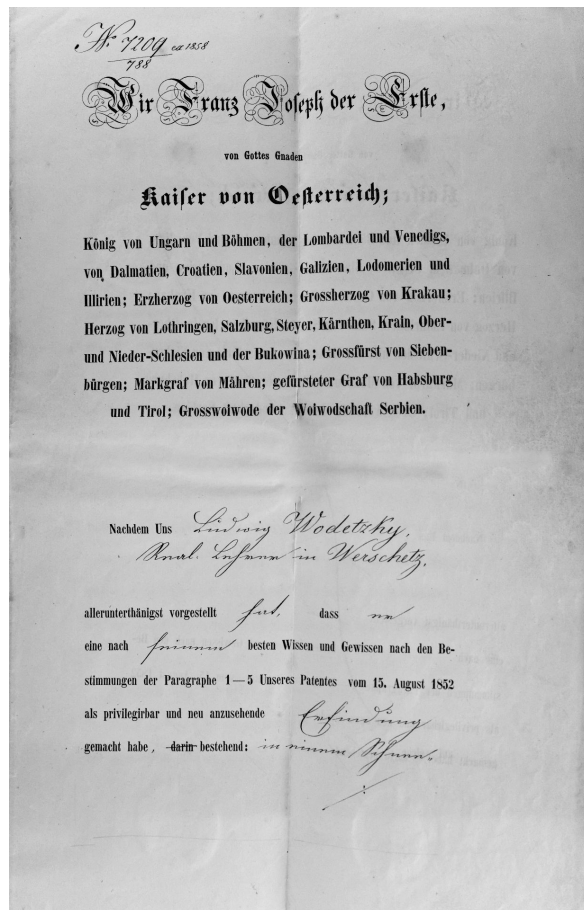
A fennmaradt eredeti dokumentumokból – a Pesten benyújtott szabadalmi bejelentésből, valamint az osztrák kereskedelmi és iparügyi minisztérium által ellenjegyzett szabadalmi okiratból –, továbbá a Wiener Zeitung korabeli közleményéből egyértelműen kiderül, hogy Wodetzky Lajos két évre kért szabadalmat.

Sem a Versec történetét igen részletesen feldolgozó Milleker-féle kézikönyvben, sem a szabadalombitorlási perről szóló cikkekben utalást sem találni arra, hogy Wodetzky elkezdte volna gyártani a hóékét – az akkor hatályos szabadalmi törvény értelmében viszont ez a tény azzal a következménnyel járt, hogy egy év leteltével, 1859 májusától fogva Wodetzky szabadalmi leírása alapján bárki megkezdhetette a hóeltakarító eszköz gyártását.

Arra vonatkozóan sem került elő eddig semmilyen bizonyíték, hogy Wodetzky szabadalma alapján kezdtek volna hóékéket gyártani – az viszont tény, Ausztriában már korábban, 1850-től kezdve gyártottak mozdony elé szerelhető hóékéket.

Vizi András vasúttörténésznek a hazai vasútvonalak hóeltakarító eszközeiről írt tanulmányából megtudhatjuk, hogy a magyarországi vasútvonalakon több olyan hóékét használtak, amelyeket 1850-ben – tehát jó néhány évvel Wodetzky szabadalma előtt – a *Bécs-Gloggnitzi Vasút* gyárában készítettek.⁴⁵

⁴⁵ Vizi András: Fejezetek a hazai vasutak hóeltakarító eszközeinek történetéből. In: Varga Károly, Kiss Béla, Keller László, dr. Horváth Ferenc, dr. Csiba József, Árva Kálmán, dr. Károly Imre: Vasúthistória Évkönyv 2008–2009. MÁV Zrt. Vezérigazgatóság, 2010, p. 212–229.

7. ábra: Wodetzky szabadalmi okiratának első oldala (magántulajdon)

Egy további, igen érdekes adat olvasható egy online hozzáférhető disszertációban, melynek szerzője az osztrák pénzügyminisztérium irattárában fedezte fel azt az iratot, amely a Délkeleti Állami Vasút egykori mérnöke és állomásfőnöke, *Jakob Klaudy* számára egy munkahelyi baleset miatt megítélt éves támogatásról szól. A Dunakeszi és Vác közötti vasútvonalon 1856. február 1-jén kitört hóviharban egy hőeke és egy tehervonat összeütközött; Klaudy e baleset következtében lebénult.⁴⁶ A szerencsétlenség két évvel Wodetzky

⁴⁶ Waldmüller Hildegard: Quellenkundliche Forschungen zur Sozialgeschichte des Eisenbahnbetriebs in Österreich 1824 bis 1865. Dissertation. Universität Wien, Wien, 2016, p. 138: <http://othes.univie.ac.at/43542/1/45044.pdf>.

szabadalma előtt következett be. Figyelemre méltó, hogy Temesvár felől Versec irányába ugyancsak a Délkeleti Állami Vasút⁴⁷ építette ki a vasútvonalat, melyet 1858-ban adtak át a forgalomnak.

Wodetzky Lajos utódai

Röviden emlékezzünk meg Wodetzky Lajosnak a történetünkben kiemelten fontos szerepet betöltő leszármazottairól. A nemzeti könyvtár állományában őrzött gyászjelentés adatai alapján 1874-ben négy gyermek maradt árván. A két leányról nincsenek adataink; az idősebbik fiú, Pál neve kétszer fordul elő a verseci reáliskola évkönyveiben. Ő az apja halála utáni tanévben kezdte az első osztályt, tehát 1875-ben 9-10 éves lehetett (az iskolába a 9. életévüket betöltött tanulók iratkozhattak be). Pál a második évfolyamot is ebben az iskolában végezte, de a neve a későbbi harmadik osztály névsorában már nem szerepel.

Józsefet az 1881/82. tanévben írták be az első osztályba. Bátyjával ellentétben ő csupa jeles eredménnyel végezte az első évet, a másodikban a 14 tantárgyból (!) 13-at jeles érdemjeggyel zárt. A harmadik osztályban már az ő neve sem olvasható, valószínűleg akkor már a temesvári gimnáziumban folytatta tanulmányait. Egyetemi tanulmányait részben Budapesten, részben Párizsban végezte. Hazatérte után a *Budapesti Tudományegyetem*en volt tanársegéd, majd 1923-tól egy évtizedig a *Debreceni Egyetemen* tanított, ő alapította meg a debreceni egyetemi csillagvizsgálót. 1934-től ismét a fővárosban, az akkor már *Pázmány Péter* nevét viselő tudományegyetemen oktatott, és a *Svábhegyi Csillagvizsgáló* igazgatójának is kinevezték. *Sárnecky Krisztián* és *Kiss László* csillagász javasolta, hogy az általuk 1998-ban felfedezett egyik kisbolygót a neves professzorról, a magyar csillagászat nesztoráról nevezzék el. A *Nemzetközi Csillagászati Unió* 2008-ban hagyta jóvá névjavaslatot.⁴⁸

Wodetzky Józsefnek egy leánya és egy fia született. A századosi rangban, tengerészként szolgáló Wodetzky Imrének jelentős szerep jut történetünkben: ő őrizte meg nagyapja rendkívüli értéket képviselő szabadalmi okiratát, amely ma egy oldalági rokon tulajdonában van.⁴⁹

⁴⁷ A Marcheggtől Pozsony, Vác, Pest, Szolnok, Szeged, Temesvár érintésével a dunai kikötőig, Báziasig kiépített vasútvonal az Osztrák Államvaspálya Társaság tulajdonába került. Közli *Czére Béla*: Az abszolutizmoskori Magyarország közlekedésének áttekintése: http://real-j.mtak.hu/9988/4/Kozlekedestudomanyi_1992_04.pdf.

⁴⁸ Tizenkét új magyar kisbolygó: https://epa.oszk.hu/03000/03054/00355/pdf/EPA03054_meteor_2008_03_003-005.pdf.

⁴⁹ *Forró Péter*: Császári pátenstől a tébolydáig. Wodetzky Lajosnak, a hóeke feltalálójának I. Ferenc József állított ki előljárói engedélyt. Magyar Hírlap, 2016. június 4. IV. sz. hétvégi melléklet.

Köszönetnyilvánítás

Napjainkban a kutatási lehetőségek tárháza sokszorosa a korábbiaknak. Bár gyakran panaszkodunk, hogy sok régi dokumentum egyáltalán nem, vagy nagyon nehezen férhető hozzá, a digitalizálásnak köszönhetően azonban összehasonlíthatatlanul több és könnyebben kutatható forrás áll rendelkezésünkre. A COVID-járvány első évében, a könyvtárbezárások és utazási korlátozások idején ez a cikk sem készülhetett volna el a *Hungaricana*, az *Arcanum Digitális Tudománytár*, a *Magyar Elektronikus Könyvtár* és más digitális gyűjteményeket létrehozók munkája nélkül. Ebben a nehéz időszakban a témával kapcsolatos kutatást hihetetlenül sokan, önzetlenül segítették – álljon itt azok névsora, akiknek a szerző ezúton mond hálás köszönetet: Czékus Géza (Szabadka), Fodor Tamás és Palatinus Alen (Versec), Forró Péter, Moldován István, Váczai András, Vizi András (Budapest), Julius Past (Németország), Schön Gábor és Szűts Zoltán (Budapest – Nagybecskerek), valamint a Frecskay János Szakkönyvtár munkatársai: Tóth Rita, Tóth Gábor, Zárdai Nikolett, Katona Edina.

Joanovics Pál Szerb mesemondó című festménye a Vasárnapi Újság 1893. december 31-ei számában

KÜLFÖLDI HÍREK AZ IPARJOGVÉDELEM TERÜLETÉRŐL

Amerikai Egyesült Államok

Az Amerikai Egyesült Államok védjegy törvényét a legutóbbi évfordulón korszerűsítették: a változások lényegesek a felszólalási eljárások és az olyan perek esetében, amelyeket esetlegesen jogtalan védjegybejelentések ellen indítanak az USA-ban. Ezek a változások elsősorban a korábban lajstromozott védjegy jogosultjának pozícióját erősítik meg ilyen ügyekben.

a) Ideiglenes intézkedés elrendelésére vonatkozó kérelmek engedélyezésének megkönnyítése

A 2020. december 27-én aláírt védjegy korszerűsítési törvény (Trademark Modernization Act, TMA) elsősorban az ideiglenes intézkedések elrendelésére vonatkozó kérelmek engedélyezésének megkönnyítésére, amerikai védjegyek használat hiánya miatti megtámadására és jogtalan védjegybejelentések elleni felszólalásra vonatkozik. A módosítások célja a korábban lajstromozott védjegy jogosultja pozíciójának megerősítése felszólalási és jogtalan védjegybejelentések elleni peres eljárásokban.

Az amerikai sajtó jó ideje ír arról, hogy az Egyesült Államok Szabadalmi és Védjegy hivatalát (United States Patent and Trademark Office, USPTO) elárasztják pontatlan és hamis használati adatokkal benyújtott védjegybejelentések, és ezek gyakran Kínából származnak.

Az ideiglenes intézkedés megerősítése szempontjából lényeges az 1946. évi védjegy törvény 34(a) cikkének módosítása, aminek következtében most alapvető törvényes feltételezés, hogy egy védjegybitorlásból mindig „helyrehozhatatlan kár” származik. Bár ezt a feltételezést meg lehet cáfolni, mostantól a bizonyítás terhe az alperesen van.

Ez a változás sokkal könnyebbé fogja tenni a védjegy tulajdonosok számára ideiglenes intézkedés elrendelésének kérelmezését, mert a „helyrehozhatatlan kár” bizonyítása védjegyügyekben korábban időt rabló és mindenekelőtt költséges lehetett, például fogyasztói szokásokról készült elemzések miatt. Az új önműködő feltételezés jelentősen növeli annak valószínűségét, hogy a védjegy tulajdonos nem csupán meg tudja alapozni ideiglenes intézkedés elrendelésére irányuló igényét, hanem a bíróság annak helyt is ad.

A „helyrehozhatatlan kár” törvényes feltételezése egyaránt vonatkozik a szövetségi védjegyügyekre és a tisztességtelen verseny-ügyekre.

* DANUBIA Szabadalmi és Jogi Iroda.

b) Amerikai védjegyek megtámadása használat hiánya miatt

Az Egyesült Államokban – hasonlóan a német és az európai gyakorlathoz – egy védjegy fenntartásának előfeltétele a kereskedelmi használat. Ha egy védjegyet kevésbé, egyáltalán nem vagy megváltoztatott formában használnak, érvényességét meg lehet támadni. Az EU-ban és Németországban a védjegy használatának megkezdésére van öt év türelmi idő.

A TMA most két új eljárást vezet be ahhoz, hogy harmadik felek számára megkönnyítse és gyorsabbá tegye a használat hiánya miatt indított eljárásokat. Ez lehetővé teszi harmadik felek számára, hogy az USPTO előtt *ex parte* indítsanak egy védjegybejelentés ellen törlési vagy újbóli vizsgálati eljárást kétféle alapon:

- i) Védjegylajstromozások *ex parte* törlési eljárása, ha a védjegyeket sohasem használták a kereskedelemben vagy olyan áruk vagy szolgáltatások kapcsán, amelyek fel vannak sorolva a lajstromozásban. A törlési keresetet a lajstromozás időpontjától számított három éven belül kell benyújtani.
- ii) Védjegylajstromozások *ex parte* felülvizsgálata vagy újbóli vizsgálata, ha a védjegyet (tovább) már nem használják.

A felülvizsgálati kérelmet a lajstromozás engedélyezésének időpontjától számított öt éven belül kell benyújtani.

c) Felszólalási eljárás későbbi, esetleg jogosulatlan védjegybejelentések ellen

Jelentősen meggyorsult a felszólalás az esetleg jogosulatlan védjegybejelentések ellen is, mert a felszólalási eljárást a védjegybejelentés publikálása előtt teljes bizonyítással lehet benyújtani. Egy függő bejelentés lajstromozása elleni bizonyítékot már a vizsgálat alatt be lehet nyújtani közvetlenül az USPTO-nál.

A TMA azt írja elő az USPTO számára, hogy ebben az évben dolgozza ki a megfelelő eljárást. Ennek a háttere az előző gyakorlat, amikor a hivatali elővizsgálónak tág megítélési köre volt ahhoz, hogy figyelmen kívül hagyjon bizonyítékot egy védjegybejelentés elleni támadás esetén. Ezért mostanáig a még lajstromozatlan védjegybejelentések elleni támadások rendszerint nem jelentettek többet nem hivatalos tiltakozó leveleknél.

Ez most változni fog a jogosulatlan védjegybejelentések elleni új felszólalási eljárásokkal, és ugyanakkor még vonzóbbá teszi a szakember által végzett folyamatos védjegyfigyelést. Ezzel ugyanis könnyebben és olcsóbban meg lehet akadályozni a jogtalan védjegylajstromozásokat, mégpedig pereskedés nélkül.

d) Rövidebb határidők védjegyügyekben

A TMA a korábbi elsőégi nappal lajstromozott védjegyjogosultak számára gyorsabbá és olcsóbbá teszi az ügyintézkést, és ennek megfelelően a válaszadásra rövidebb határidőket ad, mert a hivatali végzések megválaszolására a korábbi hat hónap helyett rövidebb (60 nap és 6 hónap közötti) határidőket engedélyez. Ennek megfelelően a védjegybejelentőknek is hamarabb kell benyújtaniuk a határidő-hosszabbítási kérelmeket.

Egyesült Királyság

A) Az Egyesült Királyság Szellemi Tulajdoni Vállalati Bírósága (UK IP Enterprise Court, IPEC) úgy döntött, hogy egy osztrák cipőgyártó vállalat bitorolt egy lajstromozott közösségi mintát (registered community design, RCD), amely egy egyesült államokbeli fenntartható divatmárkán alapult, bár a megfelelő lajstromozatlan közösségi mintát (unregistered community design, UCD) nem bitorolták. A döntés viszonylag ritka példája annak, amikor egy brexit előtti EU-bíróság divatcikkeket elemez, és 2017 után mintaújdonzási kérdésekkel foglalkozik.

a) Az ügy háttere

A *Rothy's*, egy kaliforniai divatcég 2017. novemberben forgalomba hozta „hegyes orrú mokaszinját” (a „mokaszin”) (lásd az 1a ábrát). Ez egy „balerina stílusú” cipő volt, amelyet újrahasznosított műszálból kötött anyag felhasználásával készítettek. A *Giesswein*, egy osztrák vállalat 2019. áprilisban kezdte forgalmazni „hegyes orrú lapos” balerinacipőit (lásd az 1b ábrát), amelyeknek a felsőrése kötött hálósövetből készült, és anyagát szintén újrahasznosított műanyag képezte.

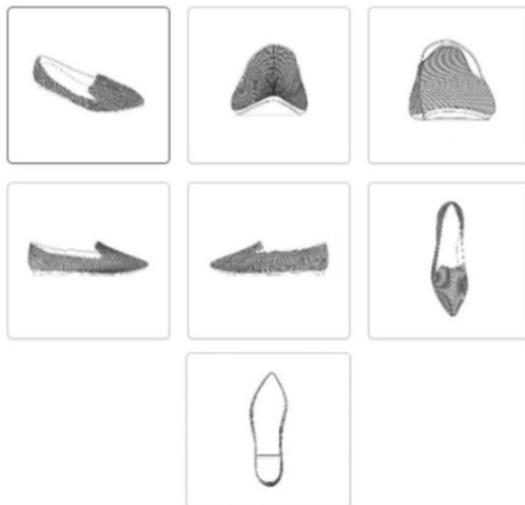

1a ábra

1b ábra

A *Rothy's* 2019. júliusban az Egyesült Királyságban pert indított a *Giesswein* ellen, azt állítva, hogy lapos balerinacipője bitorolja az ő két EU-mintáját, egy RCD-t (lásd a 2. ábrát) és egy UCD-t (lásd a 3. ábrát).

2. ábra

3. ábra

A 2. ábrából kitűnik, hogy a Rothy's RCD-je hét nézetet tartalmaz (ami megfelel az EU Szellemi Tulajdoni Hivatala által engedélyezett maximumnak). Ugyanakkor a Rothy's UCD-je a mokaszin különböző közösségi platformokon, így a Facebookon és az Instagramon, valamint a saját weboldalán nyilvánosságra hozott ábrákon alapult.

A Rothy's perindítására a Giesswein ellenlépésként kétségbe vonta a Rothy's RCD-jének és UCD-jének az érvényességét, azt állítva, hogy azok utánózzák az ő két korábbi mintáját (lásd a 4. ábrát, amely a Giesswein ALLEGRA K cipőjét, és az 5. ábrát, amely a Giesswein BONNIBEL cipőjét) mutatja.

4. ábra

5. ábra

b) Jogi elemzés

A bíróság elutasította a Giesswein ellenkeresetét azon az alapon, hogy „korábbi mintái a tájékozott felhasználó számára eltérő általános benyomást keltenek”.

Az RCD érvényességének vizsgálatakor a bíróság abból a tényből indult ki, hogy a Giesswein ALLEGRA K cipőjének magasabb a sarka, eltérő anyagból készült, és nem mutatott körvonalat. A tájékozott felhasználó, „aki ismeri a különböző cipőmintákat, és nagyobb fokú figyelmet tanúsít”, észrevenné az anyagbeli különbséget az RCD anyagához viszonyítva. A Bonnibel és az RCD-k anyaga közötti különbség a bíróság szerint döntő tényező, mert az eltérő anyag eltérő általános benyomást kelthet. A bíróság megállapította, hogy az RCD érvénytelenítése céljából felhozott egyik korábbi minta sincs „az általánosság elfogadható szintjén leírva, például így: egy hegyes orrú, valamilyen szövetből készült balerinacipő”. Az RCD ábrája nem ilyet mutat.

Az UCD érvényességének vizsgálatakor a bíróság egyszerűen megállapította, hogy egyik korábbi minta sem gyakorolt azonos általános benyomást a tájékozott felhasználóra a leg-szembevetőbb jellemzőket véve figyelembe az RCD érvényességének megállapításakor.

A bíróság megállapította, hogy az érvényes RCD-t bitorolták.

A felek megegyeztek abban, hogy a Rothy's volt az első divatcég, amely újrahasznosított fonalból készült cipőt gyártott. A Giesswein azonban azzal érvelt, hogy nem bitorolta a korábbi mintát, mert a vitatott RCD „szabályos, általánosan ismert mintát mutatott, amely „szövött”, nem pedig „kötött” szerkezetet mutat.

A bíróság azonban megállapította, hogy a cipő egyértelműen „kötött szövet” képét mutatja. A tájékozott felhasználó nem lenne tisztában azzal, hogy egy erős fonalból kötött szövetet használtak balerinacipő előállítására annak ellenére, hogy ez az anyag ismertén felhasználható tornacipők és teniszcipők előállítására. Míg az RCD és a lapos cipő mutat bizonyos különbséget, a tájékozott felhasználóra nem gyakorolnának eltérő általános benyomást. Ezért a bíróság arra a következtetésre jutott, hogy a Giesswein lapos cipője bitorolta a Rothy's RCD-jét.

Az érvényes UCD-t nem bitorolták.

Az UCD-t vizsgálva a bíróság megállapította, hogy a Rothy's-nak az az állítása, miszerint a Giesswein nem szándékosan másolta az ő UCD-jét, a nagy árkülönbség miatt érdektelen. E döntés meghozatalakor a bíróság a következő tényezőket vette figyelembe:

- a Rothys mokaszinja rövid ideig árusított termék volt, amely weboldalán csak viszonylag rövid ideig volt elérhető; és
- a Giesswein lapos cipőjét olyan tervező gondolta ki, aki „jogszerű gondolkodást követve nem ismerte” a mokaszint.

A fentiek eredményeként a bíróság megállapította, hogy a Giesswein nem bitorolta a Rothys UCD-jét.

c) Következtetések

A fenti döntés alapján egyértelműen levonható az a következtetés, hogy lajstromozott mintajogok igen hasznosak lehetnek egy portfólióban, mert tágabb oltalmi kört biztosítanak, mint egy lajstromozatlan minta, amelynek alapján csak csekély eredmény reményével lehet bitorlási pert indítani.

A brexit előtt az EU-ban fennálló RCD-k és UCD-k az Egyesült Királyságban továbbra is védettek maradnak.

B) Az Egyesült Királyság Szellemi Tulajdoni Hivatala (United Kingdom Intellectual Property Office, UKIPO) további egyértelmű irányelveket tett közzé arról, hogyan kell megváltoztatni a kiegészítő oltalmi tanúsítványt (Supplementary Protection Certificate, SPC) kérelmező eljárást az Egyesült Királyságban 2021. január 1-jétől.

A kérelmezési eljárás legnagyobb része biztatóan ugyanolyan marad, mint amilyen az európai uniós törvény alatt volt. 2021. január 1-től az Egyesült Királyság megtartja ugyanezt a törvényt, de néhány fontos változtatással az új kérelmekkel kapcsolatos eljárásban.

Miként ismeretes, az Egyesült Királyság Nagy-Britannia és Észak-Írország uniójából áll. 2021. január 1-jétől kezdve az SPC-kérelmeket ellenőrizni kell olyan szempontból, hogy a gyógyszerekre vagy agrokémiai termékekre vonatkozó forgalmazási engedély érvényes-e az Egyesült Királyságra mint egészre, vagy pedig csak Észak-Írországra vagy csak Nagy-Britanniára.

2021. január 1-jétől egy SPC-kérelmet olyan forgalmazási engedély alapján lehet benyújtani, amely engedélyezi a szabadalmazott termék piacra vitelét *az Egyesült Királyság bármelyik részében*.

Az engedélyezett SPC azonban csupán az Egyesült Királyság azon részére terjeszti ki az oltalmat, amelyre a forgalmazási engedély vonatkozik. Ha egy későbbi forgalmazási engedélyt az Egyesült Királyság egy másik részére engedélyeztek az SPC hatálybalépése előtt, akkor az SPC-t ki lehet terjeszteni a további területre is a bejelentő által az UKIPO-nál benyújtott kérelem alapján. Meg kell azonban jegyezni, hogy ezt a további kérelmet magának a bejelentőnek kell benyújtania, mégpedig bármelyik (ebben az esetben a következő) forgalmazási engedély megadásától számított hat hónapon belül (a további engedélyezés szükséges dokumentációjával együtt) és az SPC hatálybalépése előtt annak érdekében, hogy az oltalom kiterjedjen a további területre is.

Fontos tisztában lenni azzal, hogy az Európai Gyógyszerhatóság (European Medicines Agency, EMA) által gyógyszerekre adott forgalmazási engedély továbbra is érvényes marad Észak-Írországban. Így az SPC-t az Egyesült Királyságban kérelmezőnek figyelembe kell vennie, hogy az EMA vagy a vonatkozó brit hatóság által megadott forgalmazási engedélyt az Egyesült Királyságban első forgalmazási engedélynek tekintik, ha a kérelmezőnek egyenlő több engedélyt adtak, amelyek az Egyesült Királyság különböző részeire vonatkoznak. A kérelmet a legkorábban megadott forgalmazási engedély keltétől számított hat hónapon belül kell benyújtani, különben a kérelem elutasítható lesz.

C) Jelenleg az Egyesült Királyságban kétféle úton lehet szabadalmi oltalomhoz jutni: benyújtható szabadalmi bejelentés az Egyesült Királyságban vagy pedig az Európai Szabadalmi Hivatalnál (European Patent Office, EPO, ESZH). Mindkét rendszer azt kívánja, hogy a szabadalmazható tárgy új legyen, és feltalálói tevékenységen alapuljon. Ez azt jelenti, hogy ha egy feltaláló a szabadalmi bejelentés benyújtása előtt nyilvánosan ismerteti találmányát, ezt követően nem nyerhet arra érvényes szabadalmi oltalmat.

Az Egyesült Királyság kormánya nemrég bejelentette, hogy szándékában áll csatlakozni a Japánt, Kanadát, Ausztráliát és Új-Zélandot tartalmazó CPTPP kereskedelmi csoporthoz, mert ez támogatná a szabadkereskedelmet ezen országok és az Egyesült Királyság között. Fontossággal bír, hogy a CPTPP megkívánja az aláíró országoktól, hogy biztosítsanak 12 hónapos türelmi időt a bejelentő általi kinyilvánítás számára, amelytől számított 12 hónapon belül még be lehet nyújtani szabadalmi bejelentést, vagyis a bejelentő saját kinyilvánítása nem képez technika állását az új szabadalmi bejelentés számára. Ez lehetővé tenné, hogy az Egyesült Királyság törvénye ezen a ponton összhangban legyen az Egyesült Államok törvényével.

Egy ilyen változás gyökeres hatást gyakorolhatna a bejelentőkre. Az egyesült királyságbeli feltalálók a bejelentés előtt ismertethetnének történeteket ötletekről és találmányokról, és ezzel nem gátolnák szabadalmi oltalom elnyerését, vagyis a türelmi idő használata azt jelentené, hogy ezeknek a találmányoknak az oltalma nem veszne el.

Továbbra is előnyös lenne azonban bármilyen nyilvános közlés előtt benyújtani a szabadalmi bejelentést, mert más országok – így például az európai államok és az ESZH – szabadalmi joga nem ismer ilyen türelmi időt. Emellett a türelmi idő nem védené a bejelentőt harmadik felek általi kinyilvánítás ellen. Ezért a legjobb gyakorlat az maradna, ha egy bejelentést a nyilvánosságra hozatal előtt nyújtanának be. Másrészt ez a lehetséges változás némi segítséget nyújthatna azoknak a feltalálóknak és bejelentőknek, akik ötleteik túlbuzgó reklámozásával akaratlanul értékes szellemi tulajdont veszíthetnének el.

Érdekes módon ez csak az egyesült királyságbeli szabadalmi bejelentésekre vonatkozna, az európaiakra azonban nem. Ezért jelentősen különbözne az egyesült királyságbeli oltalomhoz vezető két út. Ez olyan helyzetekhez vezethetne, amelyekben jelentősen eltérő a szabadalmi stratégia. Például lehetséges, hogy tágabb oltalom lenne elérhető olyan bejelentők

számára, akik közvetlenül az Egyesült Királyság Szellemi Tulajdoni Hivatalánál nyújtanak be bejelentésüket, ha fennállna annak a veszélye, hogy a bejelentő kinyilvánította találmányát. Ez azt is jelentené, hogy az ESZH elutasíthatna olyan bejelentéseket, amelyek érvényesek lennének az Egyesült Királyságban, amikor az ESZH-ban engedélyezésig jutnának. Az sem ismert, hogy ez hogyan befolyásolhatná az Egyesült Királyság tagságát az Európai Szabadalmi Egyezményben (ESZE).

Természetesen az Egyesült Királyság még nem csatlakozott a CPTPP-hez, és lehetséges, hogy nem is fog. Emellett az is lehetséges, hogy ha az Egyesült Királyság csatlakozik, kérheti, hogy bizonyos követelmények ne vonatkozzanak rá, és hogy ez érinthetné a szabadalmi türelmi időt. Úgy tűnik azonban, hogy a türelmi idő használata pozitív lépés lenne az Egyesült Királyság üzleti körei számára mindaddig, amíg nem ütközne az ESZE-tagsággal.

Egységes Szabadalmi Bíróság (Unified Patent Court, UPC)

Az Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle előző számának 81–82. oldalán ismertettük, hogy a német Szövetségi Tanács (Bundesrat) 2020. december 18-án egyhangúlag elfogadta ugyan az Egységes Szabadalmi Bíróságra vonatkozó törvénytervezetet, de az ellen még aznap két alkotmányjogi panaszt nyújtottak be.

Ezeknek az új kereseteknek nem ismertek sem a benyújtói, sem a tartalma. A benyújtók nevét a Szövetségi Alkotmánybíróság személyiségvédelmi okokból nem közölheti. Annyit lehet tudni, hogy az Alapítvány a Szabad Információs Infrastruktúráért (Förderverein für eine Freie Informationelle Infrastruktur eV) elnöke, *Benjamin Henrion* korábban bejelentette, hogy készül panaszt benyújtani.

Ha az új panaszok vizsgálata azok elfogadásához vezet, ennek következménye az UPC-egyezmény hatálybalépésének további, bizonytalan időre való eltolódása lehet, sőt, vannak olyan sajtóhírek is, amelyek szerint december 18-a egyúttal az egyezmény temetési napjává is válhat.

A Szövetségi Alkotmánybíróság a döntés időpontját „előre nem láthatónak” minősítette.

Európai Bizottság (European Commission, EC)

Az Európai Bizottság 2020 végén publikálta Szellemi Tulajdoni Akciótervét (Intellectual Property Action Plan, IPAP), amely széles körű és becsvágyó kezdeményezések sorozata, amelyek segítik a vállalatokat abban, hogy találmányaikból és alkotásaikból a legtöbbet legyenek képesek kihozni, és elősegítsék Európa globális zöld és digitális vezető szerepét. Minthogy az EC figyelmét korábban a védjegyek és a szerzői jog területére összpontosította, ez a kezdeményezés segít betölteni a hézagokat a szellemi tulajdon-jog területén.

Az IPAP az alábbi öt fő célt azonosítja:

- biztosítani, hogy az EU innovátorai hozzájussanak a szellemi tulajdon védelméhez szükséges gyors és hatékony eszközökhöz;
- elősegíteni a szellemi tulajdon hatékony használatát és hadrendbe állítását, különösen a kis- és közepes vállalatok által;
- biztosítani, hogy a szellemi tulajdoni rendszer lehetővé tegye a kritikus technológiák megszerzését ahol és amikor ez szükséges, egyúttal elősegítve a beruházás megfelelő visszatérítését az innovátoroknak;
- szorosan ellenőrizni az érvényesítési irányelv alkalmazását hatékony és kiegyensúlyozott jogorvoslat biztosítása céljából;
- globális szabványlétrehozóként cselekedni a szellemi tulajdon területén.

Az IPAP a fenti célkitűzések keretén belül meghatározza azokat a cselekvéseket, amelyeket az EC-nek meg kell valósítania. Az alábbiakban azokat a fő javaslatokat ismertetjük, amelyek befolyásolni fogják az IPAP műszaki megvalósítását.

a) Egységes szabadalmi rendszer

A jelenlegi szellemi tulajdoni rendszer bonyolultságának csökkentése érdekében az IPAP javasolja az egységes szabadalmi rendszer kifejlesztését 2021-ben, hogy az EU-ban egy helyen lehessen szabadalmi oltalmat kapni és azt érvényesíteni. Sokan ismerik az egységes szabadalmi rendszer eddigi rögzös útját. Minthogy az Egyesült Királyság a brexit következtében kilépett az egységes szabadalmi tervből, annak megvalósíthatósága jelenleg attól függ, hogy a német Szövetségi Alkotmánybíróság hogyan ítélezik az UPC-rendszer ellen benyújtott két beadvány ügyében.

b) Szabványhoz elengedhetetlen szabadalmak

A szabványhoz elengedhetetlen szabadalmak (standard essential patents, SEPs) 2020-ban egyaránt felkeltették a jogászok és az innovátorok figyelmét az angol legfelsőbb bíróság nagy hatású döntése kapcsán az *Unwired Planet v. Huawei*-ügyben. E döntés nemzetközi elágazásai ebben az évben és később is jelentősek lesznek. Az EC IPAP-jában azt állítja, hogy a jelenlegi rendszer nem elégíti ki elég gyorsan és hatékonyan az ügyfelek igényeit az SEP-licenszerződések megkötésében, ami gyakran vezet sűrűlódásokhoz és pereskedéshez az SEP-tulajdonosok és a megvalósítók között. Az IPAP megállapítja, hogy az EC meg fogja könnyíteni az ipari párbeszédet, és reformokat vesz figyelembe azoknak a kereteknek a világosabbá tétele és javítása érdekében, amelyek az SEP-kre vonatkozó szerződések megkötését nehezítik.

c) Az EU-eszköztár

A szellemi tulajdon bitorlása és hamisítása elleni harccal kapcsolatban az IPA egy „EU-barkácdoboz” (EU Toolbox) létrehozását javasolja, amely egyértelművé fogja tenni a szerepeket és a felelősségeket, és azonosítani fogja az együttműködési utakat azzal, hogy elveket

határoz meg a jogtulajdonosok, a közvetítők és a jogérvényesítő hatóságok közötti együttműködés, közös cselekvés és adatmegosztás területén. Az új technológiák alkalmazását is segíteni fogja, amilyenek a képfelismerés, a mesterséges intelligencia és a blockchain.

d) Merre tovább?

Igen becsvágyó célkitűzései miatt az akcióterv megvalósítása valószínűleg nehéz feladat elé állítja az EC-t. Így például nehéz lesz elfogadott megoldásokat találni az SEP-kre vonatkozó licencszerződések és a kényszerengedélyek területén.

Európai Szabadalmi Hivatal

A) Az Európai Szabadalmi Hivatal fellebbezési tanácsainak új eljárási szabályai (USZ) 2020. január 1-jén léptek hatályba. A késői benyújtással, vagyis a határidőmulasztással kapcsolatos új szabályok [lásd elsősorban az USZ 12., valamint 13(1) és 13(2) cikkét] lényegesen szigorúbbak, mint a 2007. évi eljárási szabályok (ESZ) megfelelő cikkei. A fellebbezési tanácsok 2020. évi döntéseit az USZ 13(1) és (2) cikke alapján röviden az alábbiakban ismertetjük.

1. Jogi alapok

Az USZ-ben különösen a késői benyújtás szabályai szigorodtak. Továbbra is érvényes az a szabály, hogy a fellebbezés alapjainak és a megfelelő válasznak – vagyis a fellebbezési eljárásban mindkét fél első beadványának – tartalmaznia kell a teljes ügyet [lásd az ESZ 12(2) cikkét és az USZ 12(3) cikkét].

Az ESZ 12(4) cikke kétségtelenül a fellebbezési tanácsra bízta annak eldöntését, hogy elfogadjon-e olyan tényeket, bizonyítékokat vagy kérelmeket, amelyek már első fokon benyújthatók lettek volna. Az általános elv azonban az volt, hogy a fellebbezés és/vagy a megfelelő válasz teljes anyagát figyelembe kellett venni. Most az USZ alapvetően ellenkező megközelítést alkalmaz: 12(2) cikke a 12(4) cikkel együtt megállapítja, hogy egy olyan beadványt, amely nem irányul a megfellebbezett döntés alapját képező kérdésekre, módosításnak kell tekinteni. Általában az ilyen módosításokat nem kell figyelembe venni, ha a fellebbezési tanács az USZ 12(4) cikke szerinti belátási jogát gyakorolva nem fogadja el őket. Emellett most nem csupán új tények, bizonyítékok vagy kérelmek zárhatók ki az elfogadás köréből, hanem olyan új ellenvetések és érvek is, amelyeket az USZ 12(2) cikke egyértelműen felsorol.

Hasonlóképpen szigorúbbá váltak az eljárási szabályok a fellebbezési eljárás alatti módosításokkal kapcsolatban is. Az ESZ szerint a fellebbezési tanácsok már belátásuk szerint dönthettek arról, hogy engedélyezzenek-e ilyen módosításokat, de most a felek számára kötelező, hogy megfelelő okokkal igazolják az ilyen módosítások benyújtását [USZ 13(1) cikkének első és harmadik mondata]. Most még az eljárás állapota és gazdaságossága mellett azt a kérdést is figyelembe kell venni, hogy a módosítás olyan kérdések megoldására

irányul-e, amelyek a fellebbezési eljárás alatt merültek fel, amikor a döntés a tanács belátásától függ. Ha egy szabadalmat vagy szabadalmi bejelentést módosítanak, az érintett félnek azt is bizonyítania kell, hogy a módosítás első pillantásra megoldja a fellebbezési eljárás alatt felmerült kérdéseket, és nem ad okot új kifogásokra.

Ha a fellebbezési ügy módosítását a fellebbezési tanácsok által megszabott határidő lejártá után vagy a szóbeli tárgyalásra vonatkozó idézés után kérelmezik, az ilyen módosítást általában nem veszik figyelembe [USZ 13(2) cikk]. A fellebbezés ilyen késői szakaszában benyújtott módosítási kérelmet csupán kivételes esetben lehet elfogadni, vagyis akkor, ha a kivételes körülmények indokolják, amelyeket kényszerítő okokkal kell igazolni.

2. Esetjog – a döntések

Miként a fellebbezési tanácsok alábbi döntései igazolják, az USZ 13(1) és (2) cikke szerinti módosításokat szigorúan bírálják el.

a) A fellebbezési tanácsok a T 752/16 és a T 995/18 sz. ügyben hozott döntéseikben nem engedélyeztek olyan módosított segédkérelmeket, amelyeket az idézések után nyújtottak be, még akkor sem, ha ezek a segédkérelmek olyan kifogásokra irányultak, amelyeket először maga a fellebbezési tanács emelt. Okként mindkét tanács azt hozta fel, hogy kifogásai olyan kifogásokon alapultak, amelyekre az ellenfél már egy korábbi szakaszban hivatkozott.

A T 752/16 sz. fellebbezési ügyben a tanács olyan előzetes véleményt nyilvánított, amely az első közlésben a szabadalom tulajdonosa számára volt kedvező. Ezt az előzetes véleményt a tanács felülvizsgálta egy második közlésben. A szóbeli tárgyalásra vonatkozó felhívás után benyújtott segédkérelmeket, amelyek választ képeztek a második közlésre, a tanács elkészítésnek nyilvánította és elutasította. [USZ 13(2) cikk]. Megállapította, hogy egy előzetes véleményre adott módosítást minden szakaszban a döntés kimondása előtt kell várni. Kifejtette továbbá, hogy az előzetes véleményre benyújtott módosítás az USZ 13(2) cikke értelmében konkrétan nem képezett „kivételes körülményt”, mert az ideiglenes véleményre vonatkozó módosítás a fellebbezés alapjaiban említett kifogásokra vonatkozó reakció volt, és a szabadalomtulajdonos megfelelő segédkérelmeket már a fellebbezés alapjaira vonatkozó válaszában benyújthatott volna.

Ezt a döntést megerősítette a T 995/18 sz. döntés. A fellebbezési tanács nem engedélyezett egy olyan módosított főkérelmet, amelyet a szóbeli tárgyalás alatt válaszként adtak egy olyan kifogásra, amelyet először a tanács közölt egy függő igénypont érthetőségével kapcsolatban. Ilyen vonatkozásban a tanács megállapította, hogy ez az érthetőségi kifogás már a felszólalási eljárásban elhangzott. Ezért a tanács szerint a szabadalomtulajdonosnak erre a kifogásra legkésőbb már a fellebbezés alapjaira adott válaszában kellett volna reagálnia.

Emellett a tanács mindkét döntésben kétséget fejezte ki azzal kapcsolatban, hogy a módosított kérelmek egyáltalán megfeleltek volna-e az USZ 13(1) cikkében foglalt követelményeknek.

b) A T 1482/17 és T 1278/18 sz. döntésben azonban a fellebbezési tanács az USZ 13(2) cikke szerinti „kivételes körülményt” ismert el. Ezekben az ügyekben módosított segédkérelmeket fogadott el annak ellenére, hogy azokat csupán a szóbeli tárgyalásra vonatkozó felhívás után nyújtották be. A tanács szerint „kivételes körülmény” azért forgott fenn, mert a segédkérelmeket az általa hivatalból először emelt kifogásra vonatkozó azonnali reakcióként nyújtották be.

c) A T 995/18 sz. ügyben a fellebbezési tanács elfogadta egy függő igénypontnak az igénypontosorozatból való törlését, ami csak a szóbeli tárgyalás után történt. Döntése szerint a törlés ebben a konkrét esetben nem volt a fellebbezési ügy módosításának tekinthető, mert a törlés nem adott új értelmet a többi igénypontnak, és nem volt semmilyen egyéb hatása a szabadalomtulajdonos fellebbezési ügyében. Ezért nem lehetett alkalmazni az USZ 13(2) cikkét, és a törlést nem kellett elkésztésként elutasítani, jóllehet csupán a szóbeli tárgyalásra vonatkozó idézés után kérelmezték.

d) A T 995/18 és a T 908/19 sz. ügyben az eljárásba már bevezetett dokumentumok alapján új kifogásokat és új érveket utasítottak el.

A T 995/18 sz. ügyben az USZ 13(2) cikkét alkalmazták új kifogások benyújtása ellen. A fellebbezési tanács későnek minősített egy olyan jellemzőre vonatkozó kifogást, amely már az eredeti igénypont részét képezte, és ezért a kifogást korábban lehetett volna megtenni. Nem vette figyelembe azt a tényt, hogy a fellebbező erre a kifogásra csak később gondolt mint „kivételes körülményre”.

A T 908/19 sz. döntésben a felszólaló a szóbeli tárgyalásra vonatkozó felhívás után új kifogásokat terjesztett be, amelyek a feltalálói tevékenység hiányára vonatkoztak olyan dokumentumok alapján, amelyeket már korábban beiktattak az eljárásba, és azt követően terjesztettek be, hogy a fellebbezési tanács a felszólalóra nézve kedvezőtlen előzetes véleményt közölt. Az új beadványt a tanács azért sem fogadta el, mert az USZ 13(2) cikke értelmében nem forgott fenn „kivételes körülmény”, amely igazolhatta volna, hogy a kérdéses beadványt miért nyújtották be későn.

3. Ajánlások

A fellebbezési tanácsok által az elmúlt évben az USZ 13(1) és (2) cikkei kapcsán hozott döntésekből egyértelműen az a következtetés vonható le, hogy minden támadást és védekezést a lehető legkorábban kell benyújtani, vagyis mielőtt a védekezés és/vagy támadás megfelelő irányra megjelenik az eljárásban.

Egy fellebbezési ügy olyan módosítása, amely csupán reakció a fellebbezési tanács egy előzetes véleményére vagy annak módosítására, nagy valószínűséggel nem lesz eredményes, ha az előzetes vélemény kizárólag az eljárásba már beiktatott szempontokra vonatkozik. Egy fellebbezési ügyben benyújtott módosítások csak akkor kecsegtethetnek kedvező eredménnyel, ha az első alkalommal közölt kifogások közvetlen reakciójaként nyújtja be őket a fellebbező. Emellett a módosításokat mint olyanokat

kell azonosítani, és közölni kell azok elfogadásának indokait. Különösen az érintett fél a módosítások elutasítását kockáztatja még akkor is, ha léteznek okok a módosítások elfogadására.

B) Az ESZH fellebbezési tanácsa a T 407/15 sz. ügyben elutasította a fellebbezést, mert a bejelentő nem tudta igazolni elsőbbségi jogát.

A kanadai *Western Ontario Egyetem* fellebbezett az ESZH döntése ellen, amelyben elutasította az EP2252901A sz. szabadalmi bejelentést, mert a bejelentő USA-beli olyan két ideiglenes bejelentés elsőbbségét igényelte, amelyek bejelentő-feltalálói nem voltak bejelentők a következő PCT-bejelentésben.

A fellebbezési eljárás alatt a tanács azonosított egy cikket, amelyet a feltalálók publikáltak az elsőbbségi időpont és a bejelentési nap között. A cikket fontosnak tekintették különösen a bejelentés szabadalmazhatósága vonatkozásában.

Az Európai Szabadalmi Egyezmény 87(1) cikke szerint: „Bármely személy, aki megfelelően nyújtott be ... egy szabadalmi bejelentést ..., vagy jogutóda elsőbbségi jogot élvez egy azonos találmány vonatkozásában benyújtott európai szabadalmi bejelentés céljára”.

A megalapozott ESZH-gyakorlat szerint egy elsőbbségi bejelentés valamennyi bejelentője vagy azok jogutódai kell, hogy bejelentői legyenek a következő bejelentésnek ahhoz, hogy az elsőbbségi igény érvényes legyen.

Az ESZH „valamennyi bejelentő” szerinti elsőbbségmegközelítését újabban megerősítette a széles körben tárgyalt, T 844/18 sz. fellebbezési döntés, amelyet a CRISPR szabadalmi bejelentés ügyében az ESZH fellebbezési tanácsa 2020. december 21-én hozott.

Emellett az elsőbbség igénylésének jogát a következő bejelentés bejelentési időpontja előtt kellett átruházni. Bár más jogrendszerek megengedik az elsőbbségi jog visszamenőleges átruházását, ezt az ESZH nem fogadja el.

A jelen ügyben mindkét ideiglenes amerikai bejelentés megállapította, hogy a *Western Ontario Egyetem* jogutód volt a vonatkozó bejelentési időpontokban (és ezért megelőzte a PCT-bejelentés időpontját). Az átruházásról azonban nem közöltek további részletet. A fellebbezési tanács úgy döntött, hogy ez nem volt elegendő bizonyíték ahhoz, hogy megalapozza az elsőbbség igénylésének érvényes átruházási jogát a korábbi bejelentésekből. Konkrétan így érvelt: „ez következménye annak a ténynek, hogy az első bejelentés benyújtása két eltérő és független jogot teremt, nevezetesen a kérdéses bejelentésre vonatkozó jogot és az elsőbbségi jogot. Míg ... az elsőbbségi dokumentumok ... látszólag bizonyítják a szabadalmi jog átruházást, hallgatnak az említett benyújtásokon alapuló bármilyen elsőbbségi jogról.”

Az ESZE és a Párizsi Unió Egyezmény nem ír elő formai követelményeket az elsőbbségi jogok érvényes átruházásáról, azonban megalapozott ESZH-gyakorlat, hogy egy bejelentőn/tulajdonoson van a jogosultsági sorrend bizonyításának terhe, amikor kétségbe vonják egy elsőbbségi igény érvényességét. Ezért felkérték a *Western Ontario Egyetemet* annak bizonyítására, hogy jogosult volt elsőbbséget igényelni a korábbi amerikai ideiglenes be-

jelentésekből. Ezt azonban az egyetem elmulasztotta. Ennek következtében a fellebbezési tanács úgy döntött, hogy a bejelentés nem volt jogosult elsőbbségre, és az igénypontokat a közbenső kinyilvánítás fényében kézenfekvőnek találta.

A megalapozott ESZH-esetjog szerint egy elsőbbségi jog függetlensége és egy bejelentési jog nem jelenti azt, hogy az elsőbbségi jog érvényes átruházása elkerülhetetlenül különálló, és határozott átruházási nyilatkozatot kíván. Az elsőbbségi jog kimondott átruházása mint olyan nem feltétlenül lényeges, amikor egyéb bizonyíték is elegendő. Például a T 205/14 és a T 517/14 sz. ügyben egy szakértő tanú igazolását arról, hogy a bejelentőnek inherens joga van elsőbbséget igényelni egy olyan bejelentésből, amely alkalmazottai szolgálati találmányain alapul, az izraeli törvény szerint (az alkalmazási ország és az üzleti helyszín törvénye) elegendő bizonyítéknak tekintették elsőbbségi jog igényléséhez. Emellett a felszólalási osztálynak az EP2203462B ügyben az amerikai törvény szerint (az elsőbbségi benyújtás országának törvénye, és a felek közötti jogviszonyokat uraló törvény) hozott közbenső döntésében „a teljes jogot, jogcímet és érdeket bármilyen és valamennyi szabadalomra/szabadalomban úgy tekintettek, hogy az közvetve magában foglalja az elsőbbség igénylésének jogát is.

A T 407/15 sz. döntésből egyértelműen kitűnik, hogy egy elsőbbségi bejelentési jog átruházásának csupán a jelzése nem lehet elegendő annak bizonyítására, hogy az elsőbbségi jogot is átruházták.

C) A döntés keresőmotor-technológia területére vonatkozik, konkrétan információ indexelésére és keresőmotor használatával indexhez való hozzáférésre. A döntést az ESZH 3.5.07. sz. Műszaki Fellebbezési Tanácsa hozta 2020. szeptember 4-én az *Oracle International* T 1247/18 sz. fellebbezése ügyében.

A döntés alapját képező európai szabadalmi bejelentés olyan rendszerre vonatkozik, amely a felhasználók számára lehetővé teszi tranzakciós vállalatok alkalmazásainak keresését keresőmotor segítségével, például egy természetes nyelvű kutatási kérdés betáplálásával. A rendszer révén lehetővé válik műveletek végrehajtása is keresési eredmények felhasználásával.

Ehhez webbejárókat használnak adatforrásként a vállalati/tranzakciós alkalmazások bejárására. Egy keresőmotor dolgoz fel egy webbejáró által megszerkesztett kereshető dokumentumot, és készít egy indextárat, vagyis olyan helyeket, ahol indexeket keresőmotor számára elérhetően tárolnak. A keresőmotor bármilyen lehet, például SQL keresőmotor, Apache Lucene vagy Oracle Text keresőmotor. Egy szemantikai interfész ültetheti át a kérdést természetes nyelvről olyanra, amelyet a keresőmotor fel tud használni alkalmazások keresésére.

Az ESZH Vizsgáló Osztálya elutasította a bejelentést a közismert általános számítógéphez viszonyítva a feltalálói tevékenység hiánya miatt. Az elővizsgáló általánosan követte a COMVIK-megközelítést azzal érvelve, hogy az 1. igénypont egyetlen műszaki jellemzője

a számítógépes megvalósítás, ami hírhedten ismert volt. A vizsgálati osztály szerint az 1. igénypont jellemzőivel azt az általános hatást lehetett elérni, hogy a felhasználó érdekét ki lehetett elégíteni egy sajátos kereső interfészen, amit nem lehetett műszaki hatásnak tekinteni, mert csupán a felhasználó elméjében nyilvánult meg.

A fellebbező azzal érvelt, hogy ez hibás elemzés, mert az a jellemző, hogy egy indextárat hoznak létre, a keresés végrehajtásakor számítógépforrások kezelését jelentette, ami egy indextár felhasználásával számos tranzakciós alkalmazás hatékonyabb keresését tette lehetővé. Emellett a „szemantikai motor interfészszerű csatolása” jellemző lehetővé tette a keresés hatékony végrehajtását közönséges keresőmotor használatával. Ennek alapján viszont lehetővé vált egy keresőmotor teljesítményének a fokozása, ami által tovább növekedett a keresési alkalmazások hatékonysága. A keresési hatékonyság növelése egy „további” műszaki hatást nyújtott, és nem függött a felhasználóra gyakorolt pszichológiai hatástól.

A fellebbezési tanács lényegileg egyetértett a fellebbező álláspontjával, amely szerint a vizsgálati osztály elemzése az indextár műszaki jellegéről alapvetően téves. Hangsúlyozta, hogy a találmány műszaki jellegéhez az 1. igénypont szerinti eljárásnak azok a lépései valamennyien hozzájárulnak, amelyek indexelésre, indextár létrehozására és az indextárhoz való hozzáférésre irányulnak a keresőmotor felhasználásával, mert az indexelés az 1. igénypont szövegösszefüggésében hozzájárul a találmány műszaki jellegéhez. Minthogy a vizsgálati osztály nem vette figyelembe, hogy ezek a lépések műszaki jelleggel bírnak, a fellebbezési tanács nem értett egyet a megtámadott döntés indokolásával.

E megállapítás következtében az elsőfokú döntés teljes érvelése idejétmúlttá vált az alábbi okok miatt.

Minthogy a vizsgálati osztály az indexelést nem-műszakinak tekintette, a feltalálói tevékenység mérlegelésének kiindulási pontjaként az általánosan ismert számítógépre támaszkodott. A fellebbezési tanács megállapítása szerint azonban az indexelési lépések hozzájárulnak a találmány műszaki jellegéhez, ezért egy közismert számítógép nem lehet megfelelő kiindulási pont a vizsgált esethez. Ennek következtében a tanács nem gondolja, hogy a megtámadott döntés megfelelő alapot szolgáltat a feltalálói tevékenység megítéléséhez.

A vizsgálati osztály a D1 dokumentumot idézte a megtámadott döntésben, és azzal érvelt, hogy ez a dokumentum kinyilvánította az igényelt eljárás valamennyi műszaki és néhány nem műszaki jellemzőjét. A vizsgálati osztály azonban az újdonságot sem vizsgálta teljes mértékben, ideértve a jellemzők részletes értékelését vagy a feltalálói tevékenység vizsgálatát a D1 dokumentumból kiindulva. Ezért az D1 dokumentumra vonatkozó további megjegyzések a megtámadott döntésben nem teszik lehetővé a feltalálói tevékenység értékelésének bírói felülvizsgálatát a D1 dokumentumból mint a legközelebbi technika állásából kiindulva.

Továbbá a vizsgálati osztálynak még olyan további dokumentumokat is vizsgálnia kell, amelyeket az európai kutatási jelentés lényegesnek ítélt.

Mindazonáltal az ügy további vizsgálatának meggyorsítása céljából a fellebbezési tanács egyetért a fellebbezővel abban, hogy az igényelt indexelés eltér a terület lételméletétől és a D1 dokumentumban kinyilvánított adatszolgáltatási sémák ellenőrzésétől. Értelmezése szerint a D1 dokumentum területének lételmélete a kérdésközvetítés végrehajtását célozza (lásd például a D1 dokumentum kivonatát: „Architektúrát javasolunk fogalmi közvetítéshez, ahol a források kérdésképeségei webszolgáltatásokként vannak publikálva”). Más szavakkal, a D1 dokumentum megkérdőjelezi a források kérdésképeségét, míg úgy tűnik, hogy a találmány olyan adatokat indexel, amelyeket keresési tranzakciós forrásokból vontak ki egy indextár segítségével. Ezért a fellebbezési tanács nincs meggyőződve arról, hogy a D1 dokumentum eredményt ígérő kiindulási pontot képez a feltalálói tevékenység megítéléséhez a fellebbező egyetlen kérelmének 1. igénypontjában.

A vizsgálati osztálynak az Európai Szabadalmi Egyezmény 56. cikkére alapozott kifogása nem meggyőző, és az ESZE 84. cikkén alapuló kifogása az elvégzett módosítások folytán okafogyottá vált, a fellebbező egyetlen kérelme legyőzi a megtámadott döntés valamennyi kifogását. Ennek következtében a megtámadott döntést érvényteleníteni kell.

D) Az Európai Szabadalmi Hivatal Adminisztratív Tanácsa 2020. december 15-i virtuális értekezletén úgy döntött, hogy módosítja az Európai Szabadalmi Egyezmény 117. és 118. szabályát, hogy ezáltal lehetővé tegyen tanúkihallgatásokat az ESZH előtti eljárásokban videokonferencia útján. Ez a módosítás 2021. január 1-jén lépett hatályba, és azt jelenti, hogy ilyen úton bizonyíték is benyújtható attól függetlenül, hogy a szóbeli eljárást videokonferencia útján vagy az ESZH helyiségeiben folytatták-e le.

Az ESZH 2020. december 17-én kiadott közleménye rendelkezik a vizsgálati osztályon és a felszólalási osztályon tartandó tanúkihallgatásokról, valamint a felszólalási osztályon tartandó szóbeli tárgyalásokról.

E) Az Európai Szabadalmi Hivatal régóta érvényes gyakorlata, hogy azt kívánja, miszerint egy szabadalmi bejelentés leírását az engedélyezett igénypontosorozattal összhangban módosítsák. Az ESZH vizsgálati irányelveinek 2021. márciusi változásai szigorúbb megközelítést írnak elő. A változások áttekintése alapján az alábbiakban az engedélyezés utáni leírás-módosításokat vizsgáljuk az esetjog fejlődésének fényében, különösen figyelembe véve azt a tényt, hogy az Egyesült Királyságban a bitorlási ügyekben bevezették az ekvivalencián alkalmazását.

a) A leírás módosítása

Az a követelmény, hogy a leírást az engedélyezett igénypontokkal összhangban kell módosítani, az Európai Szabadalmi Egyezmény 42(1)(c) cikkéből következik, amely megállapítja: „Az igénypontoknak meg kell határozniuk azt a tárgyat, amelyre oltalmat igényelnek. A leírás által alátámasztottnak kell lenniük” (ESZE 84. cikk), és „[a] leírásnak ki kell nyilvá-

nítania az igényelt találmányt” [ESZE 42(1)(c) cikk]. Az ESZH korábbi vizsgálati irányelvei (F-IV, 4.3) leírják, hogyan kell elkerülni a leírás és az igénypontok közötti ellentmondásokat, utalva a következő helyzetekre: egyszerű szóbeli ellentmondás; látszólag lényeges jellemzőkre vonatkozó ellentmondás; és az igénypontok nem fedik a leírás és a rajz tárgyának egy részét.

b) Változások az ESZH gyakorlatában

A módosított irányelveket 2021. márciusban publikálták, és ezek korszerű iránymutatást adnak a leírás módosításaira. A módosított irányelveket az ESZH elővizsgálói már a márciusi publikálási időpontot megelőzően is figyelembe vették a leírásnak az engedélyezett igénypontokkal összhangban való módosításakor.

Az új irányelv szerint törölni kell az igénypontok által nem fedett kiviteli alakokat, kivéve azt az esetet, amikor az utóbbiakat észszerűen figyelembe lehet venni a módosított tárgy sajátos szempontjainak megvilágítására, vagy amikor feltűnően megjelölik, hogy az illető rész nem része a találmánynak. Az új megközelítés a korábbi esetjogon (T 1808/06) alapszik, azonban úgy tűnik, hogy az ESZH azt szigorúbban alkalmazza. Lehetséges, hogy az új gyakorlat nem fogadja el azt a korábbi megoldást, amikor a „találmány” vagy a „gyakorlatba vétel” kifejezést „kinyilvánítás” vagy „miként fentebb leírtuk” kifejezéssel helyettesítették.

Az alábbi kivonat egy nemrég kapott vizsgálati jelentésből származik, és úgy tűnik, hogy az ESZH ezt a szabványszöveget fogja használni:

„Minden olyan kiviteli alakot, amelyet már nem fednek az igénypontok, törölni kell, kivéve azt az esetet, amikor azokat észszerűen hasznosnak lehet tekinteni a módosított tárgy sajátos szempontjainak megvilágítására. Ilyen esetben feltűnően jelezni kell, hogy azok nem képezik a találmány részét (T 1808/06):

- [Például a független <X> igénypontot módosítottuk az <A jellemzővel>. Azokat az utakat, amelyek ennek a jellemzőnek az alternatívájaként bemutatott jellemzőt használják a találmány megvalósításakor vagy törölni kell, vagy pedig kimondottan meg kell állapítani, hogy az igénypontok arra nem vonatkoznak.]
- [Azokat a jellemzőkombinációkat, amelyek nem esnek a módosított független igénypontok oltalmi köre alá, kimondottan meg kell jelölni azzal, hogy nem képezik a jelen találmány tárgyát. Például a módosított <X> igénypont az <A>, és <C> jellemzőket foglalja magában, és a leírás az X oldalon csupán B+C-re utal mint a találmány kiviteli alakjára. Meg kell jelölni, hogy ez nem része a találmánynak.]
- [Olyan állításokat, hogy „A következő X, Y, Z példák/szempontok/kiviteli alakok nem a találmány szerintiek, és csupán szemléltetési célból vannak

jelen”, a leírás elején lehet használni (vagy az ábrák felsorolásánál), amikor ilyen helyzet adódik.]”

c) Szempontok a leírás átdolgozásához

Gondosan meg kell fontolni, hogy hogyan teremtsünk összhangot a leírás és az engedélyezett igénypontosorozat között. Az Egyesült Királyságban egy sajátos szempont az ekvivalencián bevezetése az angol legfelsőbb bíróság által az *Actavis v. Eli Lilly*-ügyben 2017-ben hozott döntésben. Ebben *Lord Neuberger* bíró iránymutatással szolgált arra nézve, hogy hogyan kell bitorlást megállapítani olyan esetben, amikor nincs „szó szerinti” bitorlás, három „javító kérdés” alakjában:

1. Annak ellenére, hogy nem esik a szabadalom vonatkozó igénypontjának szó szerinti jelentése alá, a változat lényegileg azonos eredményt ad-e lényegileg azonos módon, mint a találmány, vagyis a szabadalom feltárja-e a találmányi gondolatot?
2. A szakember számára, aki a szabadalmat az elsőbbség napján olvassa, azonban tudja, hogy a változat lényegileg azonos eredményt ad, mint a találmány, kézenfekvő lenne-e, hogy a változat ezt a hatást lényegileg ugyanolyan módon gyakorolja, mint a találmány?
3. A szabadalom egy ilyen olvasója arra következtetett volna-e, hogy a szabadalmas mindazonáltal azt gondolta, hogy a szabadalom vonatkozó igénypontjá(i)nak szó szerinti jelentésével való egyezés a találmány lényeges követelménye volt?

Egy olyan esetben, amikor nincs szó szerinti bitorlás, egy szabadalmas a bitorlás megállapításához annak megalapozására törekszik, hogy a válasz az első két kérdésre igenlő és a harmadik kérdésre nemleges legyen.

A legtöbb vita a 3. kérdés kapcsán van a felek közötti érvelés vonatkozásában, azonban jelenleg csekély azoknak az ügyeknek a száma, amelyekben a vélt bitorló sikert ér el ezen a ponton. E kérdés szempontjából bizonyos helyzetekben hátrányos lehet azt állítani, hogy egy kiviteli alakra nem vonatkoznak az igénypontok. Például ez azt jelezheti, hogy a szabadalom vonatkozó igénypontjainak szó szerinti jelentésével való pontos egyezés lényeges követelménye volt a találmánynak”. Ezért egyes helyzetekben előnyös lehet az ilyen jellemzők törlése a leírásból, mert így a megadott szabadalomban nem marad konkrét jelzés arról, hogy mit nem tekintenek a megadott igénypontokkal védett találmány részének. Természetesen fontos minden egyes ügy egyéni megfontolása, azonban ez egy eldöntendő kérdés különösen akkor, ha valaki az ekvivalensek tanán alapuló érveléssel kíván élni.

Más helyzetekben nem lehet egyértelműen szükséges kifejezések törlése. Bonyolult helyzetek keletkezhetnek, amikor egy igénypontban eredetileg egy tágabb funkcionális kifejezést használtak, de a módosítás után annak az eredeti kifejezés alapján konkrétabb lett a jelentése. Előfordulhat, hogy egy tágabb funkcionális kifejezés van jelen a leírásban, és törlése helytelen lenne. Még nem világos, hogy az ESZH elővizsgálója az új megközelítés alapján

az ilyen tárgy módosítását kívánja-e, de fennállhat annak az érvelésnek a lehetősége, hogy a leírásnak ezek a szakaszai fontosak lehetnek az igénypont megértéséhez.

Az engedélyezett igénypontok, valamint a leírás és a példák közötti összhang fontosságára világított rá nemrég egy olyan ügy, amelyben a felszólalási osztály egy döntése ellen nyújtottak be fellebbezést (T 1285/18). Döntésében a fellebbezési tanács megállapította, hogy egyértelmű ellentmondás volt a találmánynak a leírásban és az igénypontokban adott meghatározása között. Konkrétan a főkérelem „Vízelnyelő gyanta kezelt területtel, ahol egy többértékű fématom van jelen a felületen ...” kezdetű igénypontot és a többértékű fématom sajátos extrakciós arányának a meghatározását tartalmazta. A főkérelem igénypontja nem volt korlátozva egy konkrét többértékű fématomra, míg a szabadalom összehasonlító példái azt mutatták, hogy amikor többértékű fématomként alumíniumot használnak, nem érték el az előírt extrakciós arányt. A tanács megjegyezte, hogy a szabadalom nem tartalmazott magyarázatot arra, hogy a jelzett összehasonlító példák miért nem elégitették ki azt a követelményt, hogy az igényelt extrakciós arány és a főkérelem igénypontja összhangban legyen. Ez azt bizonyítja, hogy egy szabadalom leírása és példái közötti összhang hiánya komoly bonyodalmakhoz vezethet a szabadalom engedélyezése után.

F) Annak érdekében, hogy közelítsék egymáshoz az Európai Szabadalmi Hivatal (ESZH) és az európai nemzeti szellemi tulajdoni hivatalok adminisztrációs gyakorlatát, az ESZH tagállamai közös kezdeményezés alapján közös gyakorlatokat egyeztettek.

Az első két közös gyakorlatot a találmány egységének vizsgálata és a feltaláló megjelölése területén a tagállamok 2020. decemberben az ESZH Adminisztratív Tanácsa által szervezett összejövetelen egyetértéssel jóvá.

„Örülök, hogy bejelenthetem ezt a mérföldkövet együttműködési programunkban” – mondta *António Campinos*, az ESZH elnöke. „Tudjuk, hogy az Európában szabadalmi oltalmat kereső vállalatok és feltalálók néha eltérő gyakorlatokkal szembesülnek a nemzeti szabadalmi hivataloknál és az ESZH-nál. Ez bonyolíthatja az európai szabadalmi rendszert, és megnövekedett költségekhez, valamint működési zavarokhoz vezethet. A kezdeményezés révén együtt dolgozunk, hogy megoldjuk ezt a kérdést, és a szoros együttműködés használni fog mind a szabadalmi rendszer használóinak, mind a hivataloknak. Ez különösen fontos a kis- és közepes vállalkozásoknak, amelyek számára a gyakorlat különbségei akadályt jelenthetnek a nemzetközi tevékenységben.

A 2019-ben az ESZH 2023-as stratégiai tervének részeként megindított kezdeményezés keretében a nemzeti szabadalmi hivatalok, az ESZH, valamint az ipar és a szellemi tulajdon területének képviselői közösen a gyakorlatok közelítésének hat területét választották ki. A választás azon az alapon történt, hogy melyek azok a területek, amelyeken az ESZH és az európai szellemi tulajdoni hivatalok között az egységesebb megközelítés valószínűleg a legkézenfekvőbb előnyöket szolgáltatja a felhasználók számára.

Az adminisztratív gyakorlatokat egymáshoz jobban közelítve az várható, hogy az európai szabadalmi rendszerben javulni fog a kiszámíthatóság és a jogbiztonság, és egyúttal egyszerűbbé, korszerűbbé és hatékonyabbá válik az eljárás a bejelentők számára. A hatékonyság az ESZH és a nemzeti szabadalmi hivatalok oldalán is növekedni fog, és a munkatermékek lehetséges újbóli felhasználása révén csökkenteni fogja a költségeket.

A már elfogadott két közös gyakorlat mellett a jövőben vizsgálandó területek: összhang az elsőbbségi igénypontban; jogok helyreállítása; igénypontszövegezés és -szerkezet; a számítógéppel megvalósított találmányok, valamint a mesterséges intelligencia gyakorlatának vizsgálata.

A közös gyakorlatokat hozzáértő munkacsoportok fejlesztik, amelyeket az ESZH tagállamainak szabadalmi hivatalai által kijelölt képviselőkből állítottak össze, és amelyek vizsgálni fogják a különböző megközelítéseket Európában, és a legjobb gyakorlatot fogják kiválasztani. A jóváhagyást követően a munkacsoportok döntéseit az egyes hivatalok önkéntes alapon fogják megvalósítani.

A kezdeményezésről és a két közös gyakorlatról (a találmány egységének vizsgálata és a feltaláló megjelölése) további tájékoztatás az ESZH weboldalán található.

Az Európai Unió Bírósága (Court of Justice of the European Union, CJEU)

A) Az EU Bíróságának brexit előtti egyik utolsó döntése a *Hottinguer v. Hottinger*-ügyben egy pénzügyi szolgáltatásokkal kapcsolatos védjegyvita volt, amelyben a bíróság nem az összetévesztés valószínűségéről, hanem egy lajstromozatlan korábbi nemzeti védjegy goodwillje általi bizonyításról döntött.

Elvben egy lajstromozatlan nemzeti védjegy bizonyíthat korábbi jogokat egy új védjegybejelentéssel szemben, ha tényleges üzleti tevékenységet és így védjegyhasználatot igazol a későbbi védjegybejelentés benyújtása előtt. Ennek előfeltétele, hogy a lajstromozatlan korábbi nemzeti védjegy az érintett tagállam törvényének alkalmazási körébe essen, és hogy ez a törvény lehetővé tegye egy későbbi védjegy használatának megtiltását.

A *Hottinguer v. Hottinger*-ügyben alkalmazható az 1994. évi angol védjegy törvény 5(4) cikke és a lajstromozatlan korábbi védjegy goodwillje.

Az *Elenberg SA*, a luxembourgi felperes *H.R. Participations SA* (Participations) jogelődje az EU Szellemi Tulajdoni Hivatalánál (European Union Intellectual Property Office, EUIPO) szóvédjegyként lajstromoztatta a JCE HOTTINGUER megjelölést a 35. áruosztályban (hirdetések) és a 36. áruosztályban (pénzügyek, üzlet, biztosítás). A lajstromozott védjegyet 2011-ben publikálták.

Öt évvel később a *Hottinger Investment Management Ltd* (UK) (Hottinger) kérelmet nyújtott be a védjegy törlése iránt. A kérelmet saját HOTTINGER védjegyére alapozta, amely egy lajstromozatlan korábbi nemzeti védjegy volt különösen pénzügyi szolgáltatások vonatkozásában, amelyet elsősorban az Egyesült Királyságban használtak.

Az EUIPO Törlési Osztálya elutasította a kérelmet, ami ellen a kérelmező az EUIPO fellebbezési tanácsánál nyújtott be fellebbezést. Az helyt adott a fellebbezésnek, és a megtámadott döntést részben érvénytelenítette. A megtámadott JCE HOTTINGUER európai uniós szövédjegyet minden szolgáltatás vonatkozásában érvénytelennek nyilvánította, kivéve a „hirdetés, hirdetési anyag publikálása és hirdetési anyag felfrissítése” szolgáltatást a 35. áruosztályban. Döntésében azt is elismerte, hogy a Hottinger a megtámadott védjegy bejelentési napja előtt valóban végzett kereskedelmi tevékenységet a lajstromozatlan korábbi nemzeti védjegy használatával.

Ezt a döntést a bejelentő Participations a CJEU-nál megtámadta, számos alapon kifogásolva a lajstromozatlan korábbi védjegy goodwilljét. Alapvetően azt feltételezte, hogy a goodwill néhány gazdag személy és azok családjának vagyonkezelési szolgáltatásaira vonatkozott.

A CJEU elutasította ezt a kifogást. Még ha ez volt is a Hottinger egyetlen goodwillje, ez egy részét képezné ugyanazon szolgáltatásoknak, amelyeket a megtámadott korábbi védjegy igényelt.

A goodwillt rendes körülmények között elsősorban kereskedelmi tevékenységgel, hirdetési és vásárlási számlákkal bizonyítják. A valódi kereskedelmi tevékenységek, amelyek goodwill szerzését és fogyasztók megnyerését eredményezik, rendszerint elegendők a goodwill megalapozásához. Emellett a CJEU rámutatott, hogy akár egy nagyon csekély üzleti tevékenység is elég lehet goodwill létrehozásához. De nem csupán az Egyesült Királyságban a nemzeti védjegy felhasználásával létrehozott eladások fontosak. Valójában a 207/2009 sz. rendelet 8(4) cikke nem kívánja, hogy a felhasználás annak a tagországnak a területén legyen bizonyítva, amelynek a jogára hivatkoznak.

A Participations a továbbiakban a Hottinger által benyújtott pénzügyi iratok bizonyító erejét is kétségbe vonta, azt állítva, hogy a benyújtott iratok nem voltak elegendők ahhoz, hogy bizonyítsák a lajstromozatlan nemzeti védjegy használatát, mert hiányzott róluk a pénzügyi szolgáltatások banki letétjeinek igazolása.

A CJEU nem értett egyet ezzel a kifogással, mert az iratokat egy független auditáló cég auditálta, és így a pénzügyi állítások nagyon megbízhatók és magas bizonyító erejűek voltak.

A CJEU még arra is hivatkozott, hogy az EU megalapozott esetjoga szerint bizonyítékot szabadon lehet gyűjteni, és csupán a hihetőség a kritériuma annak, hogy egy bizonyíték elfogadható legyen. A fellebbezési tanács megállapításainak megerősítése található a Wealth Manager folyóirat cikkeiben vagy a Business Wire online publikációiban – még ha a Business Wire nem is egy független sajtóorgánium.

A Participations azzal is érvelt, hogy a Hottinger nem szolgáltatott bizonyítékot a hiba valószínűségére, jöllehet rajta van a bizonyítás terhe. A CJEU azonban ezt a kifogást is elutasította, mert a nemzeti esetjog szerint ilyen bizonyítéknak a megléte fontos, de nem nélkülözhetetlen.

Végül a CJEU teljes terjedelmében elutasította a Participations fellebbezését.

B) A ciprusi *Halloumi Foundation* (Halloumi Alapítvány) hiába harcolt a bolgár *M. J. Dairies Food* (Dairies) által 2014. júniusban a 29. áruosztályban többek között sajtokra benyújtott ábrás BBQLOUMI európai védjegybejelentése ellen, és hiába hivatkozott arra, hogy a védjegy összetéveszthető az ő korábbi európai HALLOUMI védjegyével.

Ebben az eljárásban a Halloumi 2018-ban veszített mind az EUIPO fellebbezési tanácsa, mind az EU Törvényszéke (General Court of the EU, GC) előtt. Ezt a döntést azonban a Halloumi eredményesen támadta meg a CJEU-nál 2020. márciusban. A GC ugyanis abból a feltevésből indult ki, hogy a korábbi védjegynek gyenge a megkülönböztetőképessége, kizárható az összetévesztés valószínűsége, a védjegyek hasonlósága nem vezet összetévesztési valószínűséghez.

A CJEU azonban azt állapította meg, hogy ez a következtetés hibás, mert akkor is fennforoghat az összetévesztés valószínűsége, ha az általános körülmények vizsgálatában gyenge megkülönböztetőképességet találnak. Emellett a GC 2018-ban megállapításokat tett a korábbi HALLOUMI védjegy és az ütköző védjegyek megkülönböztetőképességének létezésével kapcsolatban – azonban csupán az igényelt áruk, de nem a fogyasztók vonatkozásában.

Ezért a CJEU érvénytelenítette a 2018. évi megtámadott elsőfokú ítéletet, és az egész ügyet visszautalta a GC-nek, ahol újra kellett vizsgálni az összetévesztés valószínűségének meglétét, de most már a fogyasztók figyelembevételével.

Ennek megtörténte után a GC 2020. január 20-i újabb döntésével ismét elutasította a Halloumi fellebbezését. Ebben az újabb döntésében megállapította, hogy a „halloumi” szót általában sajtkülönlegességgént fogják fel, sokan ciprusi sajtkülönlegességgént. A „halloumi” kifejezést azonban az ilyen típusú sajtok generikus kifejezéseként használják, de nem értik utalásként egy uniós szóvédjeggyel meghatározott sajtra – mondta ki döntésében a GC. Ez – miként a CJEU is megállapította – egy kollektív védjegy feladata. Így, még ha feltételezzük is, hogy a CJEU 2020. márciusi érvelésével azt állapította meg, miszerint az uniós kollektív HALLOUMI védjegy közvetve a ciprusi eredetre utal, mindazonáltal eleget kell tennie fő funkciójának, vagyis annak, hogy megkülönböztesse az árukat az alapítvány tagjainak és más vállalatok tagjainak vonatkozásában. Ezért a GC újabb döntése ismét megállapította, hogy az uniós kollektív HALLOUMI védjegy gyenge megkülönböztetőképességgel rendelkezik.

A GC döntésében tehát már arra a tényre is utalt, hogy a megtámadott BBQLOUMI védjegy ábrás védjegyként van lajstromozva, szemben a szóvédjegyként lajstromozott HALLOUMI-val. A megtámadott védjegyben azonban az ábrás elem inkább mediterrán módon elkészített ételekre, nem pedig sajtra utal, és kimondottan nem halloumi sajtra.

A bíróság azt is elismeri, hogy a szóelemek között csekély hasonlóság van. A két védjegyben közös a „-loumi” elem, de szóvédjegyek esetén különösen fontos a kezdet, amely a két védjegy esetén eltérő.

A GC döntése szerint a fogyasztók figyelembevétele esetén sem lehet összetévesztési valószínűségről beszélni, mert ha a fogyasztók a „-loumi” szóelemre összpontosítják is figyelmüket, amely mindkét védjegyben azonos, és még ha a megtámadott védjegy ábrás elemét olyannak tekintjük is, hogy az utalhat grillezhető halloumi sajtra, nem állapítható meg kapcsolat a két védjegy között – szögezte le a bíróság. Ez annak a következménye, hogy az ütköző védjegyek csak kisfokú hasonlóságot mutatnak, és a korábbi HALLOUMI védjegy csupán a „halloumi” sajtípussal társítható, de nem annak az eredetével.

C) A CJEU abban a kérdésben hozott döntést, hogy fennáll-e összetévesztési valószínűség az ábrás PANTHÉ védjegy (az alábbi ábrán balra) és a szintén ábrás PANTHER védjegy (az alábbi ábrán jobbra) között, ahol mindkét védjegy divat- és ruházati cikkekre van lajstromozva. A korábbi PANTHER védjegy tulajdonosa az *El Corte Inglés, SA*, az egyik legnagyobb forgalmú európai áruházlánc (El Corte) 1978 óta.

2017. február 14-én az olasz *MKR Design Srl* (MKR) az EUIPO-nál kérte a négyesögben levő PANTHÉ védjegy lajstromozását többek között a 25. áruosztályban ruházati cikkekre és fejkendőkre.

A védjegylajstromozás publikálását követően, 2017. júniusban az El Corte felszólalt, és saját sokkal régebbi spanyol PANTHER ábrás védjegyére hivatkozott, amelyet az 1950-es évek óta birtokolt, valamint az 1978 óta védett spanyol PANTHER ábrás védjegyére szintén a 25. áruosztályban ruházati cikkekre. Emellett az El Corte 2013 óta birtokosa még egy ábrás PANTHER európai védjegynek a 25. áruosztályban kötöttárúkra és pólóingekre.

Válaszként a felszólalásra az MKR először az El Corte által birtokolt védjegyek használatának igazolását kérte.

Az El Corte felszólalását elutasította a CJEU-nak mind a felszólalási osztálya, mind a fellebbezési tanácsa, megállapítva, hogy a két ábrás védjegy között nem volt összetévesztési valószínűség, és hogy az El Corte által a korábbi védjegy használatának bizonyítására benyújtott anyag nem volt kielégítő.

Ez ellen a döntés ellen a felszólaló az EUIPO-nál fellebbezett. Fellebbezését főleg arra alapozta, hogy az áruk azonosságát vagy nagyfokú hasonlóságot mutattak. Az El Corte azzal is érvelt, hogy helytelen volt az előző fórumnak az a döntése, hogy „nem forog fenn összetévesztés valószínűsége”, minthogy a védjegyek nagymértékben hasonlítottak egymáshoz.

Ezért a CJEU újból vizsgálta a vonatkozó ábrás védjegyek hasonlóságát. Ütköző védjegyek által igényelt azonos áruk esetén csekély mértékű hasonlóság is elegendő lehet összetévesztési valószínűség megállapításához.

Miként ilyen vizsgálatok esetén szokásos, a CJEU az ábrás védjegyek vizuális, fogalmi és kiejtési hasonlóságát vizsgálta, és úgy döntött, hogy nagy a kiejtési hasonlóság mértéke a „panther” szó miatt, de fogalmi hasonlóság egyáltalán nem áll fenn.

Ezt közelebbről vizsgálva a bíróság úgy döntött, hogy az EU fogyasztói számára a „panther” és a „pathé” szavak hangzása nagyon hasonló. Mindazonáltal a „Pathé” szót nem fogják fel a „panther” szóra való utalásként, ezért a CJEU úgy döntött, hogy nincs fogalmi hasonlóság. Maga a bíróság rámutatott, hogy a „panther” szó számos európai uniós nyelvben előfordul, de nem mindegyikben. A felperes azonban nem szolgáltatott erre vonatkozóan semmiféle bizonyítékot, és emellett a „panther” szó az európai nyelvekben kevésbé változott. A CJEU idézte az angol (panther), a dán (panter) és a spanyol (pantera) szavakat, rámutatva, hogy a „párduc” szó mindhárom nyelven egyértelműen különbözik a „panthé” szótól.

Ezután a CJEU a vizuális hasonlóságot vizsgálta. Minthogy a bejelentett védjegy egyáltalán nem ábrázol párducot, amely azonban nagyon fontos a korábbi ábrás védjegyben, az általános vizuális benyomás egyértelműen eltér a bejelentett védjegy által keltett benyomástól – döntött a CJEU -, kisebb különbségekre is utalva, amelyeket a fiatalabb védjegyben eltérő betűk és a négyyszög okoznak.

Ezért a CJEU megállapította, hogy a fellebbezési tanács helyesen döntött a két védjegy közötti összetévesztés valószínűségének hiánya mellett. Ennek oka, hogy az igényelt árukat a fogyasztók vizuális benyomás alapján választják, és ezért a képi különbségeknek különös súlyt kell adni az általános benyomás megítélésékor.

D) A svájci *Bacardi & Co. Ltd.* (Bacardi), a 42 BELOW védjegy tulajdonosa bitorlási pert indított a cseh *Palírna U Zeleného stromu a.s.* (Palírna) ábrás BLEND 42 VODKA védjegye (lásd ábra) ellen arra hivatkozva, hogy 2009-ben lajstromozott európai uniós és nemzetközi védjegye összetéveszthető a Palírna védjegybejelentésével. A Palírna ugyanis 2014-ben sikeresen kérte BLEND 42 VODKA európai uniós védjegyének lajstromozását.

A Bacardi saját korábbi védjegyére és összetévesztési valószínűsége hivatkozva eredményesen szólalt fel a Palírna védjegybejelentése ellen, azonban e döntés ellen a Palírna fellebbezést nyújtott be az EUIPO fellebbezési tanácsánál. Az megerősítette azt a hivatali döntést, hogy a 33. áruosztály áruival kapcsolatban összetévesztési valószínűség áll fenn. A cseh bejelentő e döntés ellen a CJEU-nál nyújtott be fellebbezést.

A tanács azt állapította meg, hogy a védjegyek között átlagos mértékű vizuális, továbbá legalább alacsony fokú hangzási és fogalmi hasonlóság áll fenn. Emellett arra is rámutatott, hogy a Bacardi megnövelt mértékű megkülönböztetőképességet szerzett korábbi EU védjegyének használata útján.

A Palírna a CJEU előtt főleg arra hivatkozott, hogy a fellebbezési tanács helytelenül állapította meg a védjegyek hasonlóságát, és azt is kétségbe vonta, hogy a Bacardi védjegye használat útján fokozott megkülönböztetőképességre tett szert.

A CJEU 2021. január 20-án teljes terjedelmében elutasította a Palírna fellebbezését, mert egyetértett a fellebbezési tanács azon megállapításával, hogy a 33. áruosztályba tartozó árukkal kapcsolatban különös fontossága van az ütköző védjegyek hangzási hasonlóságának, tekintettel arra, hogy amikor bárókban, éttermekben vagy diszkókban szóban rendelnek vodkát, az alapvető hangzási hasonlóság önmagában elegendő ahhoz, hogy összetévesztési valószínűséget hozzon létre. Ezért arra sincs szükség, hogy a korábbi európai uniós védjeggyel kapcsolatban bizonyítsák a használat útján szerzett megnövelt megkülönböztetőképességet – tette hozzá a CJEU. Elegendő rámutatni, hogy a fellebbezési tanács legalább átlagos eredeti megkülönböztetőképességet tulajdonított a korábbi Bacardi-védjegyeknek.

A CJEU ezt a pontot részletesebben is kifejtette, rámutatva, hogy ha a fogyasztók a 42-es számot inkább a vodkatalok alkoholtartalmának a jelzéseként fogják fel, igaz, hogy ki-jelenthető, miszerint a Bacardi 42 BELOW megjelölése csupán csekély eredeti megkülönböztetőképességgel rendelkezik, és az sem zárható ki, hogy egyes fogyasztók osztják ezt a nézetet; a vonatkozó közönség maradéka azonban e számot nem tekinti az alkoholtartalom jelzéseként, és számukra a korábbi európai uniós védjegy átlagos inherens megkülönböz-

tetőképességgel rendelkezik. Ennek az az oka, hogy egy védjegyben egy szám jelenlétét a vonatkozó közönség elvileg nem közvetlenül érzékeli a kérdéses áruk egy sajátos jellemzőjének, nevezetesen az alkoholtartalom jelzéseként, kivéve azt az esetet, amikor e szám társult e jellemző mérésére általánosan használt valamelyik egységgel.

Így, minthogy a korábbi Bacardi-védjegy inherensen legalább átlagos megkülönböztető-képességgel rendelkezik, és a kérdéses áruk azonosak, valamint a kérdéses jelzések hasonlóak, azt kell feltételezni, hogy a vonatkozó közönségnek ez a része valószínűleg összetéveszti a kérdéses védjegyeket, legalábbis az Egyesült Királyságban – összegezte döntését a CJEU.

Ezért a CJEU szerint ebben az esetben fennáll az összetévesztés valószínűsége a kismértékű hangzási hasonlóság ellenére. Ez annak a következménye, hogy az igényelt áruk nagyfokú hasonlósága vagy akár azonossága a jelzések összehasonlításakor ellensúlyozza a csekély mértékű hasonlóságot.

Itt a bíróság utalt az összetévesztés valószínűségével kapcsolatos globális és általános esetjogra, amely szerint összefüggés van a megfontolás tárgyát képező tényezők, különösen a védjegyek és az általuk megjelölt áruk és szolgáltatások hasonlósága között. Az áruk vagy szolgáltatások csekély mértékű hasonlóságát ellensúlyozhatja a védjegyek hasonlóságának magas foka, és ez fordítva is érvényes.

Az EU Szellemi Tulajdoni Hivatala

Annak ellenére, hogy napjainkban a dohánygyárak súlyosan korlátozva vannak csomagolásaik tervezésében, a *Marlboro* tetőábrázolása nem szenved károsodást. Az EUIPO döntése szerint a Marlboro tetőábrázolása rendkívüli hírnévnek örvend, és védjegyként tág oltalmi körben részesül. Ennek eredményeként az örmény *Masis Tabak* (Masis) dohánygyáros az EU-ban nem tudja lajstromoztatni csomagolását. Az 1. ábrán a Marlboro, a 2. ábrán a Masis csomagolását mutatjuk be.

1. ábra

2. ábra

Az EUIPO Felszólalási Osztálya szerint a Masis csomagolása túlságosan hasonlít a Marlboro ábrázolásához. A közönség az EUIPO véleménye szerint kapcsolatot állapítana meg a két védjegy között, és a Masis potyautasként előnyt élvezne a Philip Morris beruházásából, amellyel népszerűsítette tetővédjegyét és kiépítette annak goodwilljét. A Masis valószínűleg tisztességtelen előnyre tenne szert a Marlboro-védjegy alapján.

A Masis azzal az érveléssel védekezett, hogy csomagolásán a kép a kelet-törökországi Ararát-hegyet ábrázolja, és ennek a hegynek a képeit nagyon hosszú ideje használja cigaretta-márkajelzőként. A Masis szerint ez a márka Örményországban jelentős hírnévnek örvend, és a vállalat hasonló ügyekből győztesen került ki a Marlboróval szemben Libanonban, Oroszországban és Kuvaitban.

Az EUIPO-ra nem hatottak ezek az érvek. Lényegtelennek tekintette, hogy a lajstromoztatni kívánt védjegyben látható kép állítólag az Ararát-hegyet ábrázolja, mert a fogyasztók abban egy elvont geometriai ábrát látnak, nem pedig az Ararát-hegyet.

Fontos azt is megállapítani, hogy az EU-ban a védjegytalalom csak a lajstromozási kérelem benyújtásának időpontjával kezdődik, nem pedig a korábbi használat megkezdésével, vagyis a Masis által hivatkozott használatot az EU nem veszi figyelembe.

Végül a Masis által említett libanoni, oroszországi és kuvaiti megnyert ügyekkel kapcsolatban az EUIPO megállapította, hogy őt nem kötik nemzeti bíróságok döntései, továbbá azokban eltérő ténybeli körülmények és márkák szerepeltek. Mindezek alapján az EUIPO elutasította a Masis védjegybejelentését.

Az EU Törvényszéke

2021. január 20-i döntésével a GC hatályon kívül helyezte az ESZH fellebbezési tanácsának az EU védjegyrendelete 7(1)(b) cikkén alapuló döntését, amely elutasította az IT'S LIKE MILK BUT MADE FOR HUMANS védjegy lajstromozása iránti kérelmet.

A döntés jelentős mértékben tisztázza a szlogenekből álló védjegyek lajstromozási követelményeit.

a) Az eljárás háttere

Az *Oatly AB* (Oatly) 2019. március 14-én az EUIPO-nál kérelmet nyújtott be az IT'S LIKE MILK BUT MADE FOR HUMANS szóvédjegy lajstromozása iránt a 18., 25., 29., 30. és 32. áruosztályban.

Az elővizsgáló 2019. szeptember 5-én az EU védjegyrendelete 7(1)(b) és 7(2) cikke alapján elutasította a védjegybejelentést arra hivatkozva, hogy a lajstromoztatni kívánt védjegy többek között tejtermékekre, tejre és italokra, vagyis a 29. áruosztályban igényelt valamennyi termékre, valamint a 30. és 32. áruosztály termékeinek többségére vonatkozik.

Az elutasítást 2020. február 7-én megerősítette az EUIPO fellebbezési tanácsa is, mert megállapította, hogy a lajstromoztatni kívánt védjegy egy része („it's like milk”) azt jelezte,

hogy a forgalmazott áruk tejtermékek voltak vagy tejalkotórészeket tartalmaztak. Emellett a védjegy második része („but made for humans”) egyértelművé tette, miszerint alkalmasak voltak emberi fogyasztásra. Ezért a lajstromoztatni kívánt jelzés dicsérő hirdetési szlogenként érthető, nem pedig az igényelt áruk kereskedelmi eredetének jelzőjeként. A tanács konkrétan megállapította, hogy az igényelt védjegy azt jelezte a laktózintoleranciában vagy tejallergiában szenvedőknek, illetve a vegánoknak, hogy a jelzés által fedett áruk nagyon hasonlóak a tejhez, és hogy, ellentétben a tehén-, kecske- és juhtejjel, sajátosan emberi fogyasztásra készültek.

A bejelentő fellebbezést nyújtott be a GC-nél. A bíróság megsemmisítette az EUIPO által kibocsátott döntéseket, és a fellebbezést fenntartotta az alábbi érvek alapján.

b) A GC döntése

Először a bíróság áttekintette a CJEU esetjogát szlogenekről vagy hirdetési üzenetekből álló védjegyek vonatkozásában. A bíróság konkrétan a következő elvekre utalt.

1. Az ilyen védjegyek lajstromozása, amelyeket ilyen védjegyekkel ellátott hirdetési szlogenekben, minőségjelzésekben vagy áruk és szolgáltatások vásárlására buzdító felhívásokban használnak, nincs kizárva az ilyen használat által (C-64/02 P, OHIM v. Erpo Möbelwerk, par. 41).
2. Egy védjegy megkülönböztető jellegének megállapításakor nem helyes szigorúbb követelményeket alkalmazni szlogenekre, mint egyéb típusú jelzésekre (C-398/08 P, Audi v. OHIM 35).
3. A megkülönböztető jelleg meghatározására szolgáló követelmények különböző védjegy kategóriák esetén azonosak, de nem szükségszerűen ez a helyzet a vonatkozó közönség e kategóriák mindegyikével kapcsolatos észlelése vonatkozásában, és ezért nehezebb lehet megkülönböztetőképességet meghatározni bizonyos kategóriák védjegyeinek esetében, összehasonlítva egyéb kategóriák védjegyeivel (C-398/08 P, Audi v. OHIM 37).
4. Szlogenek hirdetése esetén semmiképpen sincs szükség fantáziadús képzeletre vagy akár „fogalmi feszültségre, amely meglepetést okozhat, és feltűnő benyomást kelthet” a védjegyrendelet 7(1)(b) cikke alapján megkívánt minimális megkülönböztetőképesség-szint eléréséhez (C-398/08 P, Audi v. OHIM 39).

A fenti esetjog fényében a bíróság rámutatott, hogy egy szóvédjegy dicsérő megjelölése nem jelenti azt, miszerint ez a védjegy nem alkalmas arra, hogy az általa fedett áruk vagy szolgáltatások eredetét garantálja a fogyasztók számára. Így a vonatkozó közönség egy ilyen védjegyet felfoghat mind hirdetési jelzésként, mind az áruk vagy szolgáltatások kereskedelmi eredetének jelzésekként. Ennek következtében a hirdetési szlogenből álló védjegyet úgy kell tekinteni, hogy az mentes minden megkülönböztető jellegtől, ha lehetséges, hogy a vonatkozó közönség csupán hirdetési szöveggént fogja fel.

A lajstromoztatni kívánt IT'S LIKE MILK BUT MADE FOR HUMANS védjegy sajátos jelentésével kapcsolatban a bíróság megállapította, hogy a közepén levő „but” (de) kötőszó jelenléte miatt a fogyasztó ellentétet fog érezni a védjegy két része között. Ennek eredményeként a lajstromoztatni kívánt védjegy nem csupán azt az eszmét képviseli, hogy a vonatkozó áruk, amelyek élelmiszerek, a tejhez hasonlóak és emberi fogyasztásra szolgálnak, hanem azt a gondolatot is keltheti, hogy a tej maga nem ilyen termék.

A fenti jelentések használatával a bíróság megbizonyosodott arról, hogy a lajstromoztatni kívánt védjegy kétségbe vonja azt az általánosan elfogadott gondolatot, hogy a tej az emberi étrend egyik fő eleme. A lajstromoztatni kívánt védjegy olyan üzenetet hordoz, amely képes az érintett közönség – ideértve azokat a fogyasztókat is, akik etikai vagy fiziológiai okok miatt kerülnek a tejtermékek fogyasztását – tudatában egy gondolkodási folyamatot megindítani.

Ezért az IT'S LIKE MILK BUT MADE FOR HUMANS kifejezést könnyű megjegyezni, és ennek következtében képes arra, hogy megkülönböztesse a bejelentő áruit másmilyen kereskedelmi eredetű áruktól.

A fentiek következtében a bíróság arra következtetett, hogy a lajstromoztatni kívánt védjegy rendelkezik a védjegyrendelet 7(1)(b) cikke szerint megkívánt minimális mértékű megkülönböztetőképességgel.

Franciaország

B. magánszemély birtokolta a 2005. december 5-én benyújtott kérelem alapján lajstromoztatt, 3 395 502 sz., félig ábrás SAINT GERMAIN védjegyet a 30., 32. és 33. áruosztályban, különösen alkoholos italokra (kivéve a sört), almaborokra, emésztést elősegítő italokra, borokra és alkoholos kivonatokra vagy esszenciákra. B. 2012 június 8-án bitorlási pert indított a *St. Dalfour and Etablissements Gabriel Boudier* (a „St-Germain” nevű likőr gyártója) és a *Cooper International Spirits* (a likőr elosztója) ellen a SAINT GERMAIN védjegy bitorlásáért. Egy 2014. február 11-i ítélet azonban, amelyet egy másik ügyben hoztak, megfosztotta B.-t 2011. május 13-tól kezdve a SAINT GERMAIN védjegy feletti jogoktól. B. a körülmények ellenére fenntartotta kérelmét a 2009. június 8-tól 2011. május 13-ig terjedő időszakra.

A Párizsi Semmítőszék (Cour de cassation), 2016. szeptember 13-án olyan véleményt nyilvánított, hogy B. nem tud semmiféle használatot bizonyítani a védjegy benyújtása óta, ezért nem volt abban a helyzetben, hogy bármilyen harmadik felet perelhessen védjegybitorlásért. B. jogi alapon fellebbezett a semmítőszéknél, ahol azzal érvelt, hogy a védjegy tulajdonos eltilthat harmadik feleket a kereskedés során védjegyével azonos jelzés használatától.

A tények arra vezették a semmítőszéket, hogy a következő előzetes kérdést intézze a CJEU-hoz.

„A 2008/95 sz. irányelv 5(1)(b), továbbá 10. és 12. cikkét úgy kell-e értelmezni, hogy egy olyan védjegytulajdonos, aki sohasem használta védjegyét, és akinek arra vonatkozó jogait törölték, kaphat-e kártérítést bitorlás által elkövetett jogsértésért védjegyének lényeges funkciójával kapcsolatban hátrányos hatásra hivatkozva, amelyet egy harmadik fél általi használat azon időpont előtt okozott, amikor a védjegy törlése hatályba lépett, olyan jelzés használata miatt, amely hasonló ehhez a védjegyhez, olyan áruk vagy szolgáltatások megjelölésére, amelyek azonosak vagy hasonlóak a lajstromozott védjegy által védettekkel, illetve védettekhez.”

2020. március 20-án a CJEU a következő választ adta (rövidítve).

„Az Európai Parlament 2008/95/EC sz. irányelvének 5(1)(b) cikkét, a 10(1) cikk első albekezdését és a 12(1) cikk első albekezdését, amelyek azt a célt szolgálták, hogy egymáshoz közelítsék a tagállamok védjegyekre vonatkozó törvényeit, úgy kell értelmezni, hogy a tagállamokra hagyja a döntést az ilyen védjegy jogi kérdésekben.”

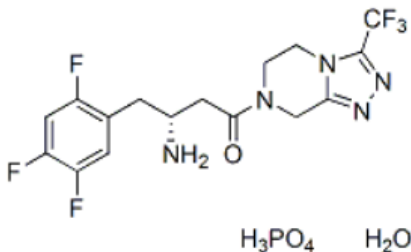
Ezt követően a legfelsőbb bíróság 2020. november 4-én hozott döntést, amely hatályon kívül helyezi a semmítőszék 2016. szeptember 13-i ítéletét, és a következőképpen hangzik.

„Minthogy egy olyan védjegy törlése, amelyet a francia szellemi tulajdoni törvény 714-5. cikke alapján nyilvánítottak töröltnek, csupán akkor lép hatályba, amikor egy megszakítatlan öt éves időtartam használat nélkül lejárt, a védjegytulajdonos jogosult hivatkozni az említett védjegy jogok bitorlására, amit a törlése előtti bitorlás okozhatott.”

A döntés eredményeként az ügyet visszautalták a Párizsi Semmítőszékhez.

India

A *Merck Sharp and Dohme Corp* (Merck) amerikai gyógyszervállalat egyebek mellett gyárt egy Sitagliptin nevű, alábbi képletű gyógyszert is diabétesz kezelésére.

Ez a gyógyszer azáltal fejt ki hatást, hogy növeli az inkretinek szintjét, ami az inzulin-kiválasztás növelésével segít ellenőrizni a vércukor szintjét. A Merck a Sitagliptin-foszfát-monohidrát előállítására Indiában 209816 számmal szabadalmat kapott.

A Mercknek tudomására jutott, hogy a *Century Pharmaceuticals Limited* (Century) indiai vállalat az ő engedélye nélkül gyárt és forgalmaz Sitagliptin-foszfát-monohidrátot. Ezért a Delhi Felsőbírósághoz (Delhi High Court, DHC) fordult ideiglenes intézkedés elrendelése iránti keresettel, arra hivatkozva, hogy a bitorolt termék az *Indiamart*-ban (egy internetes vásárlási fórum) is fel van sorolva, azonban a Century terméklistájában egy lábjegyzet is szerepel, amely szerint az anyag nem hozzáférhető azokban az országokban, ahol szabadalmi oltalmat adtak rá. A Merck arra is hivatkozott, hogy a Century elfogadta a Sitagliptin eladására vonatkozó ajánlatát.

A DHC megállapította, hogy a periratból első pillantásra kitűnik a Merck kérelmének megalapozottsága és az is, hogy ha a bíróság nem adna helyt kérelmének, és az ügyet nem *ex parte* intézné, a Merck helyrehozhatatlan kárt szenvedne. Emellett az érdekegyensúly is a Merck oldalán van.

A fentiek alapján a bíróság helyt adott a felperes ideiglenes intézkedés *ex parte* elrendelésére vonatkozó kérelmének.

Németország

A)

a) A bíróság döntése

A Düsseldorf Fellebbezési Bíróság 2020. augusztus 13-i döntésében azzal a kérdéssel foglalkozott, hogy egy szabadalmas másodfokon bevezethet-e olyan anyagot az eljárásba, amelyet az első fokon figyelmen kívül hagytak, és ha erre lehetősége van, azt hogyan teheti.

Első fokon a szabadalmas azzal érvelt, hogy az alperes a megtámadott készüléket Németországban egy szakvásáron mutatta be. Emellett az alperes a megtámadott készüléket elosztópartnereknek és külföldi gyártóknak szállította, akik viszont azokat Németországba továbbították. A további vita a felek között már nem a külföldi szállításokra összpontosult, és az elsőfokú döntés sem foglalkozott ezzel a szemponttal. Az elsőfokú döntés ellen az alperes fellebbezést nyújtott be. A szabadalmas csupán a fellebbezés részleteinek benyújtására engedélyezett határidő lejártá után kérte, hogy a tájékoztatási jogra vonatkozó döntést bővítsék úgy, hogy az kiterjedjen a következő szövegre is:

„Viszont az alperesnek járó tájékoztatás kiterjed a vevők számára történő minden szállítmányra, tekintet nélkül arra, hogy ez a szállító egy konkrét szállítmányt a Német Szövetségi Köztársaság területén hozott-e forgalomba, ha voltak olyan konkrét jelzések az alperes számára, amelyek kézenfekvővé tették, hogy a vevők folytatnák a szállított áruk továbbítását a Német Szövetségi Köztársaságba, vagy azokat ott ajánlanák eladásra.”

A bíróság nem értett egyet a szabadalmas javaslatával, mert az túl határozatlan volt. Viszszatekintve megállapította, hogy egy jogosult fél csak arról kérhetett tájékoztatást és adhattott számot, amiről a végrehajtó cím döntött. Az eljárásnak ezért hatékony rendelkezésekhez kell vezetnie, amelyek olyan világosan vannak megszövegezve, hogy az információadási és számadási kötelezettség mértéke felismerhető legyen legalább a döntés érvelésének alapján végzett értelmezés révén.

A jelen esetben a Düsseldorf Fellebbezési Bíróság tagadta a javaslat ilyen határozottságát, mert az határozatlan kifejezéseket tartalmazott, és nem volt világos, hogy az alperes kiegészítő kötelezettségének milyen jelzéseket kell előidéznie az információadáshoz és a számadáshoz, és hogy milyen körülmények között lenne kézenfekvő a Németországba szállítás vagy egy megfelelő ajánlat az alperes vevői által. Emellett megállapította, hogy a szabadalmas elmulasztott időben kereszfellebbezést benyújtani. A javaslat és a külföldi szállítások körülményei új anyagot képeztek a vitában, amelyet a szabadalmasnak a kereszfellebbezéssel együtt kellett volna beiktatnia az eljárásba. Bár a szabadalmas első fokon már röviden említette a külföldi szállításokat, azok nem képezték tárgyát sem a felek közötti további vitának, sem az elsőfokú döntésnek. Minthogy a szabadalmas az előírt időben ezt követően sem kérelmezte a döntés helyesbítését az ügy érdemi részét érintő vonatkozásokban a német polgári eljárási törvény 320. cikke szerint, sem a döntés módosítását ugyanezen törvény 321. cikke szerint, ez a beadvány már nem volt többé függőnek tekinthető. Ennek megfelelően a szabadalmasnak ezt az ügyet a kereszfellebbezés útján kellett volna újra beiktatnia az eljárásba.

b) A bíróság döntésének értékelése

Az a mód, ahogyan „új” anyagot be lehet iktatni másodfokú eljárásba, lényegileg attól függ, hogy a vitatott tárgya új-e.

Ilyen az az eset, amikor a korábbi kereseti okot visszavonják, vagyis ha a beadványban közzölt tények lényegét új tények megváltoztatják, például ha a megerősített szabadalmi igénypont jellemzőit eltérő kiviteli alakkkal kell megvalósítani, mint az eredetileg megtámadott készülékben. Az is befolyásoló tényező, hogy a fél milyen úton és módon nyújtja be beadványát másodfokon. Például a Düsseldorf Fellebbezési Bíróság már a múltban eldöntötte, hogy olyan beadványok, amelyek címe „A panasz kiterjesztése”, és amelyek ennek megfelelően vannak megszövegezve, a vitában új anyagnak minősülnek.

A Düsseldorf Fellebbezési Bíróság fenti döntése azt mutatja, hogy egy másodfokon benyújtott beadványt akkor is új anyagnak lehet a vitában minősíteni, ha a beadvány már az elsőfokú eljárásban is szerepelt, de nem képezi tárgyát az elsőfokú döntésnek, és az érintett fél elmulasztott helyesbítést kérni a polgári eljárási törvény 320. és 321. cikke szerint.

Ha a beadványt a vitában új anyagnak minősítik, kereszfellebbezés a helyes eszköz a vitatott tárgynak a másodfokú eljárásba való beiktatásához. Ezért arra van szükség, hogy a

fél jogi képviselője ítélje meg, nem kell-e keresztfellebbezést benyújtani, és szükség esetén nyújtson be ilyen fellebbezést, figyelembe véve a benyújtás időhatárát. Ez annál inkább is fontos, mert a bíróságok nem kötelesek tájékoztatni a feleket keresztfellebbezés benyújtásának lehetőségéről.

B) A Münchener Tartományi Bíróság egy 2021. január 19-i felterjesztésben azt kérte a CJEU-tól, döntse el, hogy az európai törvénnyel összhangban van-e Düsseldorf, Karlsruhe és München Tartományi Felsőbíróságainak az a gyakorlata, hogy ideiglenes intézkedés engedélyezéséhez megkövetelik a perbeli szabadalom érvényességének bizonyítását.

A Münchener Tartományi Bíróság tehát megkérdőjelezi a fellebbezési bíróságoknak azt a gyakorlatát, hogy ideiglenes intézkedést csak olyan szabadalommal kapcsolatban rendelnek el, amely túlélte egy kétoldali érvénytelenítési eljárást, ezt összeegyeztethetetlennek tekinti a 2004/48 sz. irányelv 9. cikkének 1. bekezdésével, amely a szellemi tulajdon-jogok érvényesítéséről szól.

a) Az ügy háttere

Ha egy szabadalmi ügyben sürgős a bírói ítélet, a szabadalmas ideiglenes intézkedés elrendelését kérheti a bitoló ellen a német tartományi bíróságtól. Az érdemi eljárásokban a végső döntést 9–16 hónapon belül hozzák meg a bíróságok a helytől és az egyéni esettől függően. Ideiglenes intézkedés elrendelésére vonatkozó eljárásokban a bíróság (*ex parte*) néhány napon vagy (szóbeli tárgyalást követően) három hónapon belül hozhat ideiglenes intézkedést.

Eltételezve a sürgősségtől, ami azt jelenti, hogy a szabadalmas indokolatlan késedelem nélkül kezdeményez jogi eljárást, a német esetjog elvileg megkívánja, hogy a perbeli szabadalom érvényességét kellő mértékben biztosítsák. Mostanáig a düsseldorfi és a karlsruhei bíróság (első fokon a mannheimi bíróság) szigorúbb megközelítést alkalmazott az említett érvényességi követelménnyel kapcsolatban, mint a müncheni bíróság. A Düsseldorf és a Karlsruhe Tartományi Felsőbíróság régóta követett joggyakorlata szerint biztosított érvényességet általános szabály szerint csak akkor lehet feltételezni, ha a szabadalom túlélte elsőfokú ellenséges megvonási eljárásokat, így felszólalási eljárást az ESZH előtt vagy megsemmisítési eljárást a Szövetségi Szabadalmi Bíróság előtt. Az ellenséges eljárásokat megbízhatóbbnak tekintik, mint az egyoldali döntéseket az elővizsgálati eljárásokban, mert versenyző felek részvétele az eljárásban garantálja, hogy megtalálják és megmagyarázzák a technika állásához tartozó fontos dokumentumokat.

Ezzel nem kívánják azt mondani, hogy megvonási eljárásokban az elsőfokú döntés előtt lefolytatott, ideiglenes intézkedésre vonatkozó eljárások a Düsseldorf és a Mannheimi Tartományi Felsőbíróság előtt feleslegesek. Éppen ellenkezőleg, az esetjogban a szabály alól számos kivételt is találhatunk. Például az ideiglenes intézkedés elrendelésére vonatkozó eljárások sokat ígérők lehetnek, ha

- az alperes nem tud érvényes kifogásokat felmutatni a szabadalom érvényessége ellen, vagy még csak nem is kezdeményez ilyen irányú eljárást;
- a bíróság könnyen meg tudja állapítani a szabadalom érvényességét műszaki tanács segítségével nélkül, és nincs kétsége az érvényességgel kapcsolatban;
- az alperes vagy egy harmadik fél már fontos kifogásokat támasztott a szabadalom elővizsgálati eljárása alatt;
- az ideiglenes intézkedés egy generikus gyógyszer piacra vitele ellen irányul;
- az ideiglenes intézkedés egy Németországban csupán néhány napig, például egy nemzetközi kereskedelmi kiállításon bemutatott új termék ellen irányul; vagy ha
- egyéb fontos okok, így a szabadalom oltalmi idejének közeli lejárta a szabadalmas érdekére utalnak.

Mostanáig azonban a Müncheni Tartományi Bíróság a szabadalmasok számára jobb helyválasztás volt, különösen akkor, ha az adott esetben a fenti kivételek egyike sem volt alkalmazható. Ez azért van, mert a müncheni bíróságok nem értettek egyet azzal az általános szabállyal, hogy egy szabadalomnak ideiglenes intézkedés elrendelésére irányuló kérelem esetében ellenséges elsőfokú eljárásokat kellett túlélnie.

b) A felterjesztés a CJEU-hoz

Ez a helyzet 2019. decemberben kezdett változni, amikor a Müncheni Tartományi Felsőbíróság felhagyott korábbi joggyakorlatával, és úgy döntött, hogy követi a Düsseldorf-i és a Karlsruhe-i Tartományi Felsőbíróság joggyakorlatát (lásd a 2019. december 12-i, 6 U 4009/19 sz. ítéletét „Elektromos csatlakozócsipesz”-ügyben). Egy évvel később a 21. tanácsa, amelyről már ismert volt, hogy elégedetlen a Területi Felsőbíróság irányváltásával, eldöntötte, hogy ezt a kérdést az Európai Bíróság elé terjeszti. Ebben az esetben nyilvánvalóan először volt mérvadó az új irányú joggyakorlat egy, a Müncheni Tartományi Bíróság előtti, ideiglenes intézkedés elrendelésére vonatkozó kérelem kimenetelére.

Míg az ideiglenes intézkedésekre vonatkozó eljárások az egyetlen olyan területet képezik, ahol ez a kérdés felmerül, a Müncheni Tartományi Bíróság általi felterjesztés egyik következménye, hogy az érintett ideiglenesintézkedés-kérelem, amely látszólag nem nélkülözte a sürgősséget, jelenleg fel van függesztve, amíg az Európai Bíróság a jövőben néhány évre iránymutatással nem szolgál.

C) A Szövetségi Legfelsőbb Bíróság (Bundesgerichtshof, BGH) megállapította, hogy egy adatsorozatot mint egy szabadalommal védett videokompressziós eljárás terméke termékol-talmat élvez.

Ha egy ilyen adatsorozatot adathordozón tárolnak, az oltalom erre az adathordozóra is kiterjed.

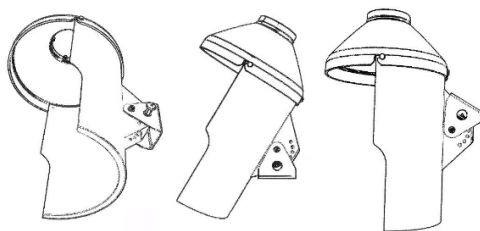
Egy eljárás közvetlen termékének az oltalmát eredetileg azért hozták létre, hogy a vegyipart védjék egy eljárással külföldön előállított termékek importja ellen. Ez az oltalom

olyan terméket, amelyet Németországban védett, de az előállító országban nem védett eljárással állítottak elő, úgy helyez oltalom alá, mintha a termék maga termékgénponttal lenne védve. A BGH 2012-ből származó, „videojel-kódolás”-döntésével a videoadatok egy videokompressziós eljárás termékeként oltalom alá vannak helyezve, amely kiterjed minden megtestesítésre, a mechanikai formázással sokszorosítottra is.

D) A BGH mintajogban illetékes I. sz. polgári tanácsa 2020. október 7-én kelt, „Papíradagoló”-döntésében kinyilvánította, hogy egy szabadalmi közzétételi irat igénypontjai, leírása és rajzai az egyedi esetre mértékadó tárgyilagos körülményekhez tartoznak, amelyeket az Európai Bíróság DOCERAM-döntése (C-395/16) szerint arra a kérdésre tekintettel kell értékelni, hogy egy minta jellemzői kizárólag műszaki eredetűek-e. Ugyanakkor a BGH azt is megállapította, hogy az a körülmény, miszerint hiányzik a szabadalmi közzétételi iratban egy termék vizuális megjelenésének az értékelése, önmagában véve éppen úgy nem zárja ki a megjelenési jellemző kizárólag műszaki eredetűre való következtetést, mint az annak műszaki funkciójára vonatkozó értékelés megléte sem.

a) A BGH döntése

A BGH-nak a „Papíradagoló”-ügyben azt a kérdést kellett eldöntenie, hogy a felperes által érvényesített közösségi ízlésminta az alábbi nézetekkel

kizárólag műszaki eredetű megjelenési jellemzőket mutat-e. A felperes egyidejűleg birtokosa volt egy ilyen papíradagolóra vonatkozó európai szabadalomnak. A tartományi bíróság helyt adott a felperes keresetének, amelyben az alperes egy részfelismerése feletti döntést kért, és elutasította az alperes által a közösségi ízlésminta ellen benyújtott megsemmisítési ellenkeresetet. Ezzel szemben a tartományi felsőbb bíróság a fellebbezési eljárásban a keresetet elutasította, és helyt adott a megsemmisítési ellenkeresetnek azzal az indokolással, hogy a közösségi ízlésminta megjelenési jellemzői kizárólag műszaki eredetűek.

A felperes e döntés ellen a BGH-nál nyújtott be fellebbezést, aminek eredményeképpen a BGH az ügyet új tárgyalás és új döntéshozatal céljából visszautalta a tartományi felsőbb bíróságnak.

A 6/2002 sz. EU-rendelet (EUR) 8. cikkének 1. bekezdése szerint egy közösségi ízlésminta nem állhat a termék olyan megjelenési jellemzőiből, amelyek kizárólag annak műszaki funkciójából erednek. Az EUR 24. cikke 1. bekezdésének 2. esete és 25. cikkének 1 lit. b) bekezdése szerint a közösségi ízlésmintát a bitorlási eljárásban benyújtott viszontkereset alapján semmisnek lehet nyilvánítani, ha az EUR 4–9. cikkének előfeltételei nincsenek teljesítve. Ilyen háttér alapján egy közösségi ízlésmintát semmisnek kell nyilvánítani, ha a termék által keltett összbemutató valamennyi jelentős megjelenési jellemzője kizárólag a termék műszaki funkciójából származik.

b) A CJEU DOCERAM-döntése

A CJEU az EUR 8. cikkének 1. bekezdése alapján a 2018. március 8-i DOCERAM-döntésében leszögezte, hogy annak megítéléséhez, vajon egy termék megjelenési jellemzői kizárólag annak műszaki funkciójából származnak-e, meg kell határozni, hogy ez a funkció az egyetlen olyan tényező-e, amely ezeket a jellemzőket meghatározza.

Ugyancsak az EUR 8. cikkének 1. bekezdése szerint másmilyen kiviteli lehetőségek létezése önmagában nem ellenzi az oltalomból való kizárást. Egyébként – mondja a CJEU –, ha egy gazdasági résztvevő egy olyan terméket használ, amely annak kizárólag műszaki funkciók által kiváltott megjelenési jellemzőit mutatja, a termék több elképzelhető alakját lajstromoztathatná közösségi ízlésmintaként, és így egy alakra kizárólagos oltalmat élvezhetne, ami egyenlő lenne a szabadalmi oltalommal, anélkül, hogy megfelelné egy szabadalmi oltalom elnyeréséhez szükséges követelményeknek.

A CJEU DOCERAM-döntése szerint tehát fontos, hogy egy termék megjelenési jellemzőit tárgyilagos megítélés mellett csak azzal a céllal választották-e, hogy ez a termék bizonyos műszaki funkciót töltsön be.

Ehhez a BGH a „Papíradagoló”-döntésben elsősorban arra mutat rá, hogy itt nincs szó „esztétikai feleslegről”, ha ehhez különleges kialakítási szint szükséges, ami viszont nem tartozik a közösségi ízlésminta oltalmi követelményeihez. Itt inkább csupán arról van szó, hogy egy termék megjelenési jellemzőinek megítélésénél nem játszanak szerepet olyan megjelenések, amelyek azzal kapcsolatosak, hogy a termék műszaki funkciót tölt be, különösen olyat, amely összefügg a vizuális megjelenéssel.

c) A tartományi felsőbbíróság döntésének szempontjai

A tartományi felsőbbíróság a fellebbezési eljárásban kifejtette, hogy a megjelenési jellemzők műszaki eredetére utal az a körülmény, miszerint ezek a jellemzők egyidejűleg részét képeztek a felperes által igényelt európai szabadalomnak. Ezt a véleményét nem változtatta meg a felperes hirdetéseiben a papíradagoló kialakítása sem. Nincs szó arról, hogy a vásárlók érdekeltek lennének a termék felelősségteljes esztétikai kialakításában. A műszaki hatékonyság azonban kifejezésre jut a hirdetési füzetekben, amelyek nem a termék vonzó külsejét

hangsúlyozzák, hanem csupán annak műszaki előnyeit. Az a körülmény, hogy léteznek-e használható alakváltozatok, a CJEU joggyakorlatában is jelentéktelen helyet foglal el.

d) A BGH további érvei

A BGH nem követi a tartományi felsőbíróságnak ezt az érvelését, és megállapítja, hogy ez bíróság túl nagy jelentőséget tulajdonít az alperes szabadalmi közzétételi iratának, de ugyanakkor nem vesz figyelembe további körülményeket.

Ezután a BGH, utalva az 1965. évi „Lámpapalack”-ügyre, kifejti, hogy egy termék olthatomképesége ízlésmintaként alapvetően nem mond ellent annak, hogy ugyanazon termékre műszaki olthatmi jogot igényeltek, vagy azt már meg is adták.

Ezután a BGH rámutat, hogy egy szabadalmi bejelentés benyújtása szempontjából fontos kifejteni a termék műszaki funkcióját és olyan megfontolásokat, amelyek összefüggnek egyes jellemzők vizuális megjelenésével. Egy szabadalmi közzétételi iratban azonban ezek a szempontok nem szükségesek, de ugyanakkor nincsenek is kizárva. A közzétételi iratban egy termék vizuális megjelenésére vonatkozó megfontolások hiánya önmagában véve ugyanúgy nem tesz lehetővé olyan következtetést, hogy egy megjelenési jellemző kizárólag műszaki eredetű, mint ahogy arra sem lehet következtetni, hogy a műszaki funkcióra vonatkozó megfontolások meglepte sem enged meg ilyen következtetést. Sokkal inkább azt kell mindkét esetben vizsgálni, hogy a közzétételi iraton kívüli objektív körülmények utalnak-e a vonatkozó megjelenési jellemzők vizuális eredetére.

A BGH ismét rámutat, hogy alternatív ízlésminták létezése, amelyekkel ugyanazt a műszaki funkciót lehet ellátni, a CJEU joggyakorlata szerint alapvetően figyelembe vehető körülményt képez az EUR 8. cikkének 1. bekezdése szerint végzendő tárgyilagos vizsgálathoz. Alternatív ízlésminták létezése önmagában véve nem elegendő ahhoz, hogy kizárja az EUR 8. cikkének alkalmazását.

e) Értékelés

A „Papíradagoló”-döntés révén a BGH tovább pontosította a CJEU DOCERAM-döntésének legfontosabb kijelentéseit, és egyúttal érthetővé tette, hogy bár egy párhuzamos szabadalom vagy használati minta utalhat egy termékjellemző műszaki eredetére, azonban további tárgyilagos körülményeket is figyelembe kell venni ahhoz, hogy az EUR 8. cikkének 1. bekezdése értelmében meg lehessen alapozni ennek a jellemzőnek a *kizárólagos* műszaki eredetét.

E) 2020. november 26-i döntésével a Düsseldorf-i Tartományi Bíróság Polgári Tanácsa a *Nokia Technologies Oy* (Nokia) által a *Daimler AG* (Daimler) ellen folytatott bitorlási perben több kérdést intézett a CJEU-hoz szabványhoz elengedhetetlen szabadalmak többlépcsős szállítóláncokon belüli licencadásával kapcsolatos kérdések vonatkozásában. A Düsseldorf-i Fellebbezési Bíróságnál függő bitorlási pert felfüggesztették.

Keresetével a Nokia azt kérte a bíróságtól, hogy függessze fel az EP 2 087 629 B1 sz. európai szabadalma német részének a Daimler általi bitorlását. A szabadalom eljárásra vonatkozó adatok küldésére egy telekommunikációs rendszerben, ahol a szabadalom lényegileg az LTE (4G) szabványért született. Ebből a szabványból különböző szállítók LTE-képes modulokat készítenek, amelyeket a gyártó Daimler gépkocsijaiba építenek be. Ezek a modulok mobiladáson alapuló szolgáltatásokat tesznek lehetővé, így zene- vagy adattovábbítást és/vagy felhőfrissítéseket. 2014. szeptemberben a felperes jogi képviselője rámutatott, hogy szabadalmukat az LTE-szabványhoz nélkülözhetetlennek tekinti, és egy olyan nyilatkozatot adott, amellyel elkötelezte magát harmadik felek számára licencadásra FRAND- (fair, reasonable and non-discriminatory = tisztességes, észszerű és nem megkülönböztető jellegű) feltételek mellett. Mind az alperes, mind számos beszállítója mostanáig licenccdíj fizetése nélkül használta a szabadalmat.

A Nokia úgy vélte, hogy ő mint egy szabványhoz nélkülözhetetlen szabadalom tulajdonosa szabadon dönthet arról, hogy egy bonyolult előállítási és szállítási lánc melyik lépcsőjére ad licenceket FRAND-feltételek mellett. A Daimlernek az a véleménye, hogy az EU belső piacának szabályai és a 2014. szeptemberi FRAND-nyilatkozat alapján a felperesnek mint a szabványhoz nélkülözhetetlen szabadalom tulajdonosának minden licencvételre képes licenckereső számára saját korlátlan licencet kell felajánlania a szabványhoz nélkülözhetetlen szabadalom minden szabadalomjogilag fontos felhasználási módjára. Ezért licencadás szempontjából elsődlegesek legyenek a licencet kérő szállítók, ami megfelelne a gépkocsiiparban szokásos szabványkezelési módnak is.

A Düsseldorf Fellebbezési Bíróság 2020. december 21-i döntésében abból indul ki, hogy a Nokia a Daimler ellen szabadalombitorlás miatt abbahagyási igényt támasztott. A bíróság azonban azt a kérdést veti fel, hogy a Nokia abbahagyási igénye a Daimlerrel szemben nem tekinthető-e visszaélésnek a licencadási piacon vitathatatlan piacuraló helyzete alapján. Döntő tényezőnek kell tekinteni, hogy egy szabványhoz nélkülözhetetlen szabadalom tulajdonosa milyen körülmények között él vissza piaci helyzetével, ha a végtermék forgalmazójával szemben szabadalombitorlás miatt abbahagyási igényt támaszt anélkül, hogy előzőleg eleget tenne a szabadalmát használó szállító licencvételi kérésének.

Ezért a Düsseldorf Fellebbezési Bíróság Polgári Tanácsa a következő kéréseket terjeszti a CJEU elé:

A) Fennáll-e kötelezettség a szállítók számára elsődleges licencvételre?

1. Egy vállalat egy olyan szabadalomtulajdonos szabadalombitorlás abbahagyására irányuló keresete esetén, amely szabadalom nélkülözhetetlen egy szabványosított szervezet által létrehozott szabványhoz (SEP), és ahol a tulajdonos ezzel a szervezettel szemben visszavonhatatlanul köteles minden harmadik félnek FRAND-feltételek mellett licencet adni, tiltakozhat-e a piacuraló helyzettel való visszaélés kifogása ellen az EU-rendelet 102. cikke értelmében, ha az a szabvány, amelyhez számára a megtá-

madott szabadalom nélkülözhetetlen, illetve annak részei már benne foglaltatnak a bitorlással vádolt által beszerzett előtermékekben, amelynek licencvételre kész szállítói számára a szabadalomtulajdonos megtagadja saját korlátlan licencének megadását minden szabadalomjogilag fontos használati módra FRAND-feltételek mellett a szabványt megvalósító termékekre?

- a) Érvényes-e ez különösen akkor, ha a végterméket forgalmazó érintett iparágában a szokásoknak megfelel, hogy az oltalmi jogra vonatkozó helyzetet a szállító által használt szabadalmak vonatkozásában a licencvétel folyamán a szállítók tisztázzák?
 - b) A szállítási lánc minden lépcsőjén létezik-e licencadási elsőbbség a szállítókkal szemben, vagy pedig csupán a szállítóval szemben, aki az értékesítési lánc végén közvetlenül megelőzi a végtermék forgalmazóját? Itt is az üzleti forgalom szokásai döntenek?
2. A kartelljogi visszaélési tilalom megköveteli-e, hogy a szállítónak egy saját, korlátlan licencet adjanak minden szabadalomjogilag fontos felhasználási módra FRAND-feltételek mellett a szabványt magukban foglaló termékekre olyan értelemben, hogy a végforgalmazó (és adott esetben az előttük levő átvévők) a maguk részéről már nem tartanak igényt semmilyen saját külön licence a szabvány szempontjából nélkülözhetetlen szabadalom tulajdonosától, hogy a vonatkozó szállítórész rendeltetésszerű felhasználása esetén elkerüljék a szabadalombitorlást?
 3. Amennyiben az első kérdésre adott válasz nemleges, az EU-rendelet 102. cikke különleges minőségi, mennyiségi és/vagy egyéb követelményeket támaszt-e azon kritériumok vonatkozásában, amelyek szerint egy szabványhoz nélkülözhetetlen szabadalom tulajdonosa arról dönt, hogy ugyanazon termelési és értékesítési elem különböző síkjain milyen lehetséges szabadalombitorlókat kell figyelembe vennie abbahagyás elrendelésére irányuló szabadalombitorlási keresetében?

B) A CJEU-nak küldött megkeresésnek ebben a részében a Düsseldorf Fellebbezési Bíróság a CJEU 2015. július 16-án a *Huawei*-ügyben hozott, C-170/13 sz. ítéletének azokat a részeit idézi, amelyek az ügyben konkrétan megadják a követelményeket.

A bíróság átiratának végén a perértéket 3 millió EUR-ként adta meg.

Spanyolország

A Barcelonai 1. sz. Kereskedelmi Bíróság 2020. november 27-én elutasította a *Sanofi* által a *Mylan* ellen benyújtott, ideiglenes intézkedés elrendelése iránti második kérelmet az inzulin-glargin biohasonló termék kapcsán.

a) Tények

A Sanofi tulajdonosa a 2 346 552 sz. (EP '552-es) európai szabadalomnak, amely nem gyógyszerpatentot igényel, hanem gyógyszerek adagolására szolgáló, befecskendezhető gyógyszer adagoló eszközt (SEMGLEE), így egy fecskendőt vagy egy tollat bizonyos műszaki jellemzőkkel.

A Mylan forgalmazási engedéllyel bír egy biohasonló inzulin-glargin gyógyszertermékre (SEMGLEE) befecskendezhető oldattal előtöltött toll alakjában.

A Sanofi 2019. júniusban bitorlási pert indított a Mylan ellen, egyúttal *ex parte* ideiglenes intézkedés elrendelését kérve, hogy a bíróság tiltsa el a Mylant a SEMGLEE forgalomba hozatalától. Az ügy a Barcelonai Kereskedelmi Bírósághoz került, amely visszautasította az ideiglenes intézkedés *ex parte* elrendelését, és helyett szóbeli tárgyalás megtartását helyezte kilátásba. Közben végzésében a bíró megállapította, hogy az engedélyezett szabadalom érvényessége kétségesnek látszik, mert a szabadalom csupán módosított formában maradt érvényben az ESZH felszólalási eljárásában, egy függő fellebbezéssel. A bíró azt is figyelembe vette, hogy nem volt indokolt a rendkívüli sürgősség.

A szóbeli tárgyalásra 2019. október 31-én került sor.

Időközben az érdemi eljárásban a Mylan ellenkeresetben az (engedélyezett) szabadalom érvénytelenségére hivatkozott. Az ESZH fellebbezési tanácsa 2019. október 15-én ismét módosított formában tartotta fenn a szabadalmat. 2019. október 30-án (vagyis az ideiglenes intézkedés elrendelése ügyében kitűzött szóbeli tárgyalás előtt egy nappal) a Sanofi az ügy érdemi főeljárásában korlátozási kérelmet nyújtott be (segédkérelemmel együtt), kérve, hogy az ESZH Felszólalási Osztálya és fellebbezési tanácsa által fenntartott módosított igénypontok képezzék az eljárás alapját.

A következő napon a szóbeli tárgyalás alatt a Sanofi kijelentette, hogy már nem az engedélyezett, hanem a módosított szabadalmat érvényesíti ideiglenes intézkedés elrendelésére vonatkozó kérelmének alapjaként. Ezzel szemben a Mylan azzal érvelt, hogy a szabadalom módosított formája még nem érvényes Spanyolországban, minthogy egy szabadalmat nem lehet korlátozni ideiglenes intézkedés elrendelésére vonatkozó eljárásban, hanem csupán az érdemi főeljárásban, ahol a kérdéssel még nem foglalkoztak.

2019. december 23-án a Barcelonai Kereskedelmi Bíróság három szabadalmi bírója elutasította a Sanofi ideiglenes intézkedés elrendelésére vonatkozó kérelmét, és helyt adott a Mylan állításainak. Ennek alapján olyan döntést hozott, amely elismerte, hogy a Sanofi nem változtathatta meg a 2019. júliusban benyújtott, ideiglenes intézkedés elrendelésére irányuló kérelmének alapjait, mert a kérelem az engedélyezett szabadalomra hivatkozott, és így a kérelmező nem hivatkozhat a szabadalom módosított alakjára, amellyel az érdemi főtárgyaláson még nem foglalkoztak.

A Sanofi fellebbezett a döntés ellen.

Visszatérve az ügy érdemében folyó főeljárásra, 2020. januárban a Mylan nyilatkozatot nyújtott be a Sanofi korlátozási kérelmével kapcsolatban, és azzal érvelt, hogy az nem engedélyezhető, mert rögtönzött, erőltetett és saját cselekedeteivel ellentétes volt, továbbá visszaélésen alapult. Ez a kérdés megoldatlanul függőben maradt a bíróság előtt.

A B2 szabadalom módosított formáját az ESZH 2020. márciusban publikálta, és ezt a módosított szabadalmat a Spanyol Szabadalmi és Védjegyhivatal 2020. júniusban T5 jelzéssel érvényesítette. A szabadalom egy további módosított fordítását (T9) 2020. júliusban publikálták, amikor is a Sanofi kérte, hogy a szabadalom eljáráson kívül publikált alakja képezze az eljárás alapját. A Sanofi egy új *ex parte* ideiglenes intézkedés elrendelésére vonatkozó kérelmet is benyújtott a Mylan ellen.

A szabadalom B2-T9 alakjának igénypontjai azonban megegyeznek a Sanofi 2019. októberben benyújtott korábbi módosítási kérelmében foglaltakkal. Ennek alapján a Mylan azt állította, hogy mindenekelőtt szükség volt a Sanofi egy olyan nyilatkozatára, amelyben tisztázza, hogy részben vagy teljesen ejti-e vagy fenntartja korábbi korlátozási kérelmét (ideértve segédkérelmét is).

Időközben a bíróság egy 2020. július 20-i közbenső döntésével ismét elutasította az *ex parte* ideiglenes intézkedés elrendelése iránti kérelmet, és 2020. augusztus 20-ra szóbeli tárgyalást tűzött ki.

Ekkor a Sanofi kinyilvánította, hogy ejti korábbi korlátozási kérelmét. Egyúttal visszavonta azt a fellebbezését, amelyet az első ideiglenes intézkedés elrendelésére irányuló kérelmét elutasító döntés ellen nyújtott be.

A 2020. augusztus 20-i szóbeli tárgyaláson a Mylan azzal érvelt, hogy a Sanofi nem ismételt meg ideiglenes intézkedés elrendelése iránti korábbi, elutasított kérelmét, mert a körülmények nem változtak. A Mylan különösen azt hangsúlyozta, hogy a szabadalom B2-T9 formája nem képezte a főeljárás alapját, mert arról a bíróság még nem döntött, minthogy a szabadalmi törvény által előírt eljárási lépések, ideértve a Mylan nyilatkozatára adandó választ, még nem történtek meg.

b) A bíróság döntése

A Barcelonai Kereskedelmi Bíróság 2020. november 27-én ismét elutasította a Sanofi ideiglenes intézkedés elrendelése iránti kérelmét, mert annak teljesítését nem indokolták az állítólag új körülmények. A döntés külön hangsúlyozza, hogy a szabadalom B2-T9 alakja nem képezi az érdemi főeljárás alapját, ahol a Sanofi kérelmét még elő kell adni és dönteni kell róla. Ilyen vonatkozásban a bíróság emlékeztetett arra, hogy az igénypontok ugyanazok lennének, mint a korábbi korlátozási kérelemben, amelyeket most visszavontak. Ugyanakkor a Mylan tiltakozik a Sanofi kérelme ellen, azzal érvelve, hogy az nem fogadható el, mert visszaélésen alapul, azzal az egyetlen céllal, hogy megismétlje korábban elutasított, ideiglenes intézkedés elrendelésére irányuló kérelmét.

Budapesti Szerződés

Szaúd-Arábia minisztertanácsa 2020. decemberben érvényesítette a mikroorganizmusok szabadalmi eljárás céljára történő letétbe helyezésének nemzetközi elismerésére vonatkozó szerződést, és jóváhagyta az ahhoz való csatlakozást.

A szerződéshez való csatlakozás folytán mikroorganizmusok letétbe helyezése egy nemzetközi letéti hatóságnál (International Depositary Authority, IDA) ki fogja elégíteni a szaúd-arábiai szabadalmi törvény letétbe helyezési követelményét.

Egy IDA képes biológiai anyagok tárolására, és hatékony rendszere biztosítja a Budapesti Szerződésben előírt feltételeknek való megfelelést.

A Budapesti Szerződést 1977. áprilisban hozták létre Budapesten. Szaúd-Arábia csatlakozásával a tagországok száma 84-re nőtt.

Mesterséges intelligencia szabadalmazása az EU-ban

A mesterséges intelligencia (MI) (Artificial Intelligence, AI) fellendülőben van. A bankolástól az orvosi készülékeken keresztül a vezető nélküli járművekig mindenhol jelen van, de kérdéses, hogy mi szabadalmazható ezen a területen. Az alábbiakban rövid tájékoztatást adunk arról, hogy az ESZH hogyan kezeli az MI-találmányokat. Tömören összefoglalva két olyan MI-találmánytípust fogunk vizsgálni, amelyet az ESZH elfogad, és két olyat, amelyet nem.

a) Biztos terület

Az ESZH szabadalmat ad az alkalmazott MI-re, pontosabban egy konkrét műszaki alkalmazáshoz felhasznált MI-re. Jó példát szolgáltat erre a gépi tanulás képfeldolgozásban, számítógépes látásban vagy orvosi készülékekben, így szívritmus-szabályozókban vagy inzulinpumpákban. Ez az első az Európában az MI-száma elérhető két biztos kikötőből, és a kettő közül ezt könnyebb megérteni: először engedélyeztek európai szabadalmakat valóságos technológiai javításokra az ESZH megalapítása óta.

A második, elvontabb engedélyezhető biztos kikötőbe akkor jutunk, amikor az MI-t egy konkrét műszaki kivitelezésre alkalmazzuk. Ez azt jelenti, hogy az algoritmus mintáját hozzáigazítjuk a számítógép konkrét belső funkciójához, ellentétben azzal, amikor az algoritmus tiszta matematika. Ennek szemléltetésére említjük az ideghálózat betanítására szolgáló módszert, amely egyensúlyt hoz létre, amikor információt táplálunk be a memóriába, és amikor annak kiszámíthatónak kell lennie. Ez azért lehetséges, mert a számítógép jellemzőit vesszük figyelembe, nem pedig magát az algoritmust. Ez egy finom, de fontos megkülönböztetés, és olyasmi, ami egy egyébként nem engedélyezhető ötletet az MI szabadalmazhatóságának a második kikötőjébe irányít.

a) Rázós alap

Két veszélyzóna van, amelyet a jövődöbéli szabadalmasoknak óvatosan kell kezelniük, amikor megpróbálnak Európában MI-típusú szabadalmat kapni. Ezek közül az elsővel akkor találkozunk, amikor megpróbálunk szabadalmaztatni olyan alapvető MI-t vagy gépi tanulást, amely alapján egy algoritmus. Ez Európában nem lehetséges. Ennek az az oka, hogy az MI és a gépi tanulás számítási modelleken és osztályozási algoritmusokon alapszik csoportosításhoz, regresszióhoz és méretcsökkentéshez, amilyenek az ideghálózatok, a genetikai algoritmusok, a támogató vektorgépek, a k-means algoritmus, a kernelregresszió és a diszkriminációs analízis. Ezeket önmagukban – műszaki alkalmazás vagy műszaki kiégésítés megfontolása nélkül – matematikai módszereknek tekintik, ezért Európában nem szabadalmazhatók.

A második veszélyzóna az MI nem műszaki alkalmazását foglalja magában, többnyire olyan területeken, mint a pénzügyek, az adminisztratív módszerek, a nyelvi és akár bizonyos osztályozási algoritmusok. Némileg ellenintuitív módon az ESZH sok MI-innovációt ezeken a területeken nem szabadalmazhatónak tekint. Ennek hátterében egyszerűen az az elvi megfontolás áll, hogy magukat az alkalmazásokat nem tekintik műszakinak. A matematika egy nem műszaki alkalmazással kombinálva Európában nem szabadalmazható.

MI-re vonatkozó esetekben mindig különös figyelemmel kell lenni annak biztosítására, hogy ügyünkkel ne jussunk vakon MI számára nem szabadalmazható területre.

VÁLOGATÁS A SZERZŐI JOGI SZAKÉRTŐ TESTÜLET SZAKVÉLEMÉNYEIBŐL

JOGSZABÁLY ÁLTAL KÖTELEZŐVÉ TETT BIZTONSÁGI ELEMZÉS JOGI VÉDELME

SZJSZT-08/2016

A megkereső által feltett kérdések

1. Az SZJSZT véleményezze – a 2007. szeptember 13. napján a cég1 megbízásából készített SZJSZT-15/2007/01 számú, a biztonsági elemzésről mint műről általános érvénnyel adott állásfoglalás figyelembevételével – hogy a cég1 által a cég2-nek 2007. augusztus 3-i dátummal készített, a biztonsági felülvizsgálat eredményeként módosított biztonsági elemzés egészében tekinthető-e olyan szerzői alkotásnak, amelyet a szerzői jogi védelem megillet!
2. Az SZJSZT véleményezze, hogy a gyanúsított által készített 13 biztonsági elemzésben szereplő, a cég2 biztonsági elemzéséből átvett eredeti szövegrészek, ábrák, táblázatok önmagukban (szerkezetükre, felépítésükre, jellegükre tekintettel) rendelkeznek-e olyan egyéni, eredeti jelleggel, amely megalapozza a szerzői jogi védelmüket!
3. Amennyiben szükséges, a szakértő vegyen igénybe tanácskozási joggal külső szakértőt – a Szerzői Jogi Szakértő Testületről szóló 156/1999. (XI.3.) Korm. rendelet 6. § (2) bekezdése alapján – amennyiben a szakvélemény kialakításához a szakértő testület tagja nem rendelkezik a veszélyes ipari üzemek biztonsági területére vonatkozó szakismerettel!
4. Az SZJSZT véleményezze a 2. számú tanú álláspontját, melyet a Szerzői Jogi Szakértő Testület SZJSZT-15/2007/01 számú, 2007. szeptember 13-án kelt szakértői véleményében szereplő ad1. b) pont utolsó bekezdésével és az ad1. c) pontjának negyedik bekezdésével kapcsolatban tett a vallomásában!
5. A szakértő egyéb észrevételei.

Az eljáró tanács szakértői véleménye

Tekintettel arra, hogy a Szerzői Jogi Szakértő Testület szervezetéről és működéséről szóló 156/1999. (XI. 3.) Korm. rendelet 8. § (1) bekezdése szerint „a Szakértő Testület nevében az eljáró tanács a feltett kérdések és a benyújtott iratok alapján alakítja ki a szakértői véleményt, a tények megállapítására nem végez külön bizonyítást ...”, az eljáró tanács a megkeresés, illetve a megkereséshez csatolt adathordozón található elektronikus dokumentumok alapján hozta meg szakvéleményét.

A jelen ügy és a 2007-es szakvélemény kapcsolata néhány szóban:

Az eljárás során többször hivatkozott, SZJSZT-15/2007/1 számú ügyben eljáró tanács elnöke és szavazó tagja azonos a jelen ügyben kirendelt tanács elnökével és szavazó tagjával, kizáró ok nem áll fenn, s a korábbi szakvéleményben foglaltakat fenntartja.

A jelen szakvélemény nem tekinthető a 2007-es szakvélemény kiegészítésének.

Ad 1.

1.1. Az eljáró tanács megvizsgálta a cég1 által a cég2 – 2007. augusztus 3-i dátummal készített – *Felülvizsgálat eredményeként módosított biztonsági elemzés* című (a továbbiakban: eredeti mű) dokumentumot, és megállapította, hogy az *egészében* egyéni, eredeti jelleggel rendelkezik, ebből következően annak szerzőjét a szerzői jogról szóló 1999. évi LXXVI. törvény (a továbbiakban: Szt.) 1. § (3) bekezdése alapján szerzői jogi védelem illeti meg.

1.2. Az eljáró tanács – utalva az SZJSZT egységes gyakorlatára, így például az SZJSZT-11/2005 számú szakvéleményben foglaltakra – rögzíti, hogy az *eredetiség* elsősorban azt jelenti, hogy a mű a szerző szellemi tevékenységéből fakadó, más alkotásoktól megkülönböztethető, ami elsősorban akkor nem lenne megállapítható, ha szolgai másolásról lenne szó. A nyomozás során részletesen feltárt tényállás szerint olyan körülmény nem merült fel, amely alapján feltételezhető lenne, hogy az eredeti mű egésze szolgai másolás útján jött volna létre. Bár a tényállás során az nem került megállapításra, hogy az eredeti művet ki vagy kik szerezték, az eljáró tanács a továbbiakban abból indul ki, hogy az eredeti szerző(k)től a cég1 – munkaviszony esetén az Szt. 30. § (2) bekezdése szerinti jogátszállással vagy felhasználási szerződés megkötésével (Szt. 42. §) kötelmi alapon – megszerezte az eredeti mű vagyoni jogait, ebből következőleg a cég1 származékos jogosultnak tekintendő.

1.3. Az eljáró tanács – ismét utalva az SZJSZT egységes gyakorlatára, így például az SZJSZT-11/2005 számú szakvéleményben foglaltakra – rögzíti, hogy egy mű *egyéni jellege* akkor állapítható meg, ha a mű alkalmas a szerző személyiségének megjelenítésére. Más oldalról megközelítve: ha az alkotás folyamatát külső kényszerek – pl. jogszabályi előírások, jogszabály által kötelezővé tett vagy önkéntesen alkalmazott szabványok, technológiai követelmények – nem szűkítik be olyan mértékben, hogy a gondolat lényegében csak egyféleképpen lenne rögzíthető, úgy az egyéniségnek tere marad az alkotási folyamatban. Mindaddig tehát, amíg az említett külső kényszerek a szerző alkotási keretét nem szűkítik végletesen be, és ebből következően a szerző több ténylegesen létező alternatív kifejezés-mód közül a személyiségének leginkább megfelelőt választhatja, úgy az egyéni jelleg tetten érhető a műben.

1.4. Kétségtelen tény, hogy a vizsgált mű tartalmát illetően részletes előírásokat tartalmaznak a jogszabályok, azonban ezek az előírások a súlyos káresemény elhárítási tervben (SKET-ben) kötelezően megjelenítendő adatokra vonatkoznak, és egészében nem korlátozzák a szerző szabadságát abban, hogy e kötelező tartalmi elemeket, illetve az azon túli gondolatokat milyen formában fejezik ki. Mindebből az ugyan nem következik, hogy akár a jogszabály által előírt kötelező adatok, akár az elemzés ugyancsak kötelezően meghatározott szerkezete, akár a kötelező elemeken túl megjelenített egyéb adatok önmagukban szerzői jogi védelem alatt állnának, de ezen adatok sajátos kifejezése elméletileg is alkalmas a szerző egyéniségének megjelenítésére, és az eredeti mű egésze vonatkozásában ez konkrétan is megállapítható.

1.5. A fenti megállapítások teljes összhangban vannak az SZJSZT-15/07/1 számú szakvéleményben megfogalmazott azon állítással, amely szerint „[a] biztonsági elemzés / biztonsági jelentés mind a tényanyag felkutatása és prezentálása, mind az írásba foglalás terén kellően széles alkotói mozgásteret biztosít ahhoz, hogy a szerzői jogi védelem megállapítható legyen – szakirodalmi műként. [1999. évi LXXVI. törvény, a továbbiakban Sztj. 1. § (2) a) és (3) bekezdés] A megkereső által az eljáró tanácsnak anonimizáltan benyújtott, elmondásuk szerint tipikusnak tekinthető elemzés ilyen egyéni-eredeti jellegű szakirodalmi mű, ami szerzői jogi védelem alatt áll.”

1.6. Az eljáró tanács hangsúlyozza, hogy önmagában abból a körülményből, hogy az eredeti mű egésze szerzői jogi védelem alatt áll, nem következik, hogy az eredeti mű minden részletének felhasználásához szükség lett volna a vagyoni jogok jogosultjának engedélyére. Az Sztj. 16. § (1) bekezdése szerint a szerzői jogi védelem alapján a szerzőnek a mű egészén túl a mű *valamely azonosítható részének* bármilyen felhasználására terjed ki kizárólagos engedélyezési joga. Nyilvánvalóan nem minősül a mű azonosítható részének például önmagában egy adat vagy önmagában egy munkamódszer alkalmazása, még akkor sem, ha az említett adat megszerzése vagy munkamódszer kidolgozása egyébként költséges, illetve nagy szakmai tudást igénylő feladat volt.

Ad 2.

2.1. Az eljáró tanács ezt követően részletesen megvizsgálta a gyanúsított által készített 13 biztonsági elemzésben szereplő, a cég2 biztonsági elemzéséből átvett eredeti szövegrészeket abból a célból, hogy megállapítsa, azok jogszerű felhasználásához szükséges lett volna-e az eredeti mű jogosultjától a felhasználást megelőzően engedélyt kérni. A vizsgálandó elemeket az eljáró tanács a számára átadott „Összehasonlító táblázat” elnevezésű fájl alapján azonosította.

Az eredeti mű vizsgálandó részének megjelölése	Az eljáró tanács véleménye az eredeti mű vizsgált részének szerzői jogi védelméről
16. oldal 2.4.1 pont: Meteorológiai jellemzők	A vizsgált elem az eredeti mű azonosítható részének minősül
37. oldal 7. Fejezet	A vizsgált elem az eredeti mű azonosítható részének minősül
48. oldal 13. táblázat: Kockázati mátrix	A vizsgált elem <i>nem minősül</i> az eredeti mű azonosítható részének
49. oldal 14. táblázat: Kockázati mátrix értékeinek értelmezése	A vizsgált elem <i>nem minősül</i> az eredeti mű azonosítható részének
50. oldal 15. táblázat: Használt kifejezések	A vizsgált elem <i>nem minősül</i> az eredeti mű azonosítható részének
83. oldal: Súlyosság szerinti sorrend az 1-es jelzőpontban	A vizsgált elem <i>nem minősül</i> az eredeti mű azonosítható részének
84. oldal 7.6.1. pont: Társadalmi kockázat meghatározása	A vizsgált elem az eredeti mű azonosítható részének minősül
106. oldalt követő Definíciók, meghatározások	A vizsgált elem <i>nem minősül</i> az eredeti mű azonosítható részének

2.2. Az eljáró tanács álláspontja szerint a megjelölt részek közül az eredeti mű 2.4.1., 7. és 7.6.1. pontja minősül az eredeti mű olyan azonosítható részének, amelyek jogszerű felhasználásához a vagyoni jogok jogosultjának engedélye (lett volna) szükséges. Az egyéb megjelölt részeket az eljáró tanács nem tekinti az eredeti mű azonosítható részeinek, mivel azok vagy csak kizárólag adatokat tartalmaznak, vagy egy-egy kifejezés meghatározását (definíciók) jelentik, ebből adódóan azokban a kreatív alkotásnak nem maradt olyan tere, ahol a szerző egyénisége megmutatkozhatott volna. Ez utóbbi részek tehát akkor sem részesülhetnek szerzői jogi védelemben, ha egyébként eredetiek abban a tekintetben, hogy újdonságnak tekintendők, szerzőjük azokat elsőként rögzítette, mivel esetükben az egyéni jelleg nem állapítható meg.

2.3. Az eljáró tanács külön megvizsgálta a 13., 14. és 15. számú, illetve a 83. oldalon található táblázatokat abból a szempontból is, hogy azok gyűjteményes műként, esetleg adatbázisként védelem alatt állhatnak-e. Ennek kapcsán az eljáró tanács emlékeztet, hogy az Szjt. 7. §-a szerint gyűjteményes műként egy táblázat akkor állhat védelem alatt, ha a felvett elemek összeválogatása, illetve az adatok elrendezése, szerkesztése mutat egyéni, eredeti jelleget. Az SZJSZT egységes gyakorlata szerint (lásd pl. SZJSZT-38/2006/1) egy gyűjtemény összeválogatása nem rendelkezik egyéni jelleggel, ha az adott gyűjtemény – egy telefonkönyvhöz

hasonlóan – az összes lehetséges adat összefoglalására törekszik. Ehhez hasonlóan a gyűjtemény szerkesztése, elrendezése nem rendelkezik egyéni jelleggel, ha nem mutat túl az adatok nyilvánvaló elrendezésén. Az eljáró tanács megítélése szerint a hivatkozott táblázatok sem összeválogatásuk, sem pedig elrendezettségük okán nem minősülnek gyűjteményes műnek.

Ad 3.

3.1. Az eljáró tanács rögzíti, hogy a megkereső által feltett kérdések olyan szerzői jogi szakkérdésnek minősülnek, amelyek megválaszolásához az általános szerzői jogi ismereteken túl nem szükséges a veszélyes ipari üzemek biztonsági területére vonatkozó szakismerettel rendelkezni. Ebből következően az eljáró tanács szakvéleményének kialakítása során külső szakértő nem került bevonásra.

Ad 4.

4.1. A hivatkozott, 2016. április 04. napján felvett tanúkihallgatási jegyzőkönyvben a 2. számú tanú az alábbiakat rögzíti: „Az elem tárt SKET-eket és a táblázatot áttekintettem, melynek alapján vallomásomat az alábbiak szerint kívánom kiegészíteni. Az Ad1. b) pont utolsó bekezdésével kapcsolatban fontosnak tartom elmondani, hogy a forrásból átvett, azonosított részek – de nem csak ezek – az eredeti elemzés megközelítésmódjának egyediségét mutatják. Az eredeti elemzésnek ugyanazon részei, elemei kerültek átvételre a SKET-dokumentumok készítése során. Néhány SKET esetében azonosíthatóak további, csak azokban megjelenő átvett részek is. A meteorológiai adatok rész nem pusztán adatok felsorolása, hanem a szerzők által alkotott elemzési modellhez szükségesek. Az adatok ilyen csoportosítása az eredeti elemzés vonatkozásában egyedi, mert ezekkel végezhető el az elemzés. Az adatok részét képezik tehát a mű egyedi jellegzetességének. A társadalmi kockázat meghatározására és bemutatására kidolgozott megközelítést tükrözi az eredmény bemutatásának módja is, a két dolog nem függetleníthető egymástól. A kockázati mátrix, a kockázati mátrix értékeinek értelmezése szintén egyedi jellegzetessége az elemzésnek, nem eredmények. A készített dokumentumok is akként használják, mint az eredeti: a súlyos baleseti szcenáriók csoportosítására. A mátrixban a színekkel is jelölt kategóriák határai (melyik sárga, melyik piros) megközelítéstől, elemzőtől függően változhatnak. Lehet 3x3, de 6x6 mátrix is. A definíciók, meghatározások nem egyéideg, egyenként jellemzik az elemzést, hanem a lista egészében sajátossága az elemzésnek: ezek szükségesek az elemzési megközelítés, az értelmezés kifejtéséhez. Egy másik elemzés szükségszerűen nem ugyanezen definíciókat és meghatározásokat használná, bár lennének közös elemek. Az eredeti elemzés 7. fejezete, különösen a 7.1, 7.2, 7.3 alfejezetek képezik az elemzés kifejtésének kulcselemeit. Ez lényegét tekintve elemzési módszerek szintetizált, egymásra épülő módon történő alkalmazása, az egyes lépésekben kapott eredményekre alapozva egy következő módszer alkalmazása, majd legvégül a jogszabályi megfelelés igazolására alkalmas eredmény előállítás. Ezek megjelenése a készített dokumentumokban – jelentéktelen, a szóhasználatban

és a konkrét elemzéssel összefüggő értelmező, nyilvánvalóan szükséges utalásokban mutakozó különbségektől eltekintve – kétséget kizáróan az eredeti mű gondolatszövedékének átvételét jelzi.”

4.2. Az eljárás során többször hivatkozott, SZJSZT-15/2007/1 számú ügyben eljáró tanács az alábbiakat rögzítette szakvéleménye hivatkozott bekezdéseiben: *„Az eljáró tanács megjegyzi: ha a gyakorlatban szolgai másolás történne, és egy vállalkozó által elkészített biztonsági elemzést egy másik vállalkozó az adott üzem tekintetében a megalapozó kutató-elemző munka elvégzése nélkül felhasználna (pl. átdolgozna), valószínűleg nem lenne képes arra, hogy önmagában a tényeket, következtetéseket emelje át a kifejtés gondolatszövedékének átvétele nélkül. A gyakorlatban ezért sok esetben a szolgai másolások elleni fellépéshez a szerzői jog a szakirodalmi mű védelme útján segítséget nyújt.”* [Ad1. b) utolsó bekezdése]

„Jelen ügyben ez azt jelenti, hogy a hatósági engedélyezési eljárása során az elemzés szerző[jé]t nem illetik meg a szerzői jogok. Ha azonban az üzemeltető az elemzés rendszeres felülvizsgálatakor vagy szükséges módosításakor használja fel az eredeti elemzést (mint szakirodalmi művet), pl. többszörözi vagy átdolgozza azt, akkor ehhez az eredeti elemzés szerzőinek engedélyére van szüksége.” [Ad1. c) negyedik bekezdése]

4.3. Az eljáró tanács a szerzői jogi védelemmel kapcsolatban a fentiekben részletesen kifejtette álláspontját, amelynek kidolgozásakor a rendelkezésére bocsátott teljes iratanyagot, annak részeként pedig a 2. számú tanú álláspontját is figyelembe vette. A 2. számú tanúnak a megkereső által hivatkozott álláspontja olyan új elemet nem tartalmaz, amely miatt a korábban kialakított szakvéleményét módosítani lenne szükséges. A 2. számú tanú elsősorban azt vette figyelembe, hogy az eredeti műből igazolhatóan átvételre kerültek egyes tartalmi elemek a megkeresésben megjelölt más elemzésekbe, ez a körülmény azonban önmagában nem alkalmas arra, hogy a szerzői jogok megsértését igazolja.

4.4. Az eljáró tanács jelzi, a tanácsadói és szakértői piacon nem új jelenség, hogy a megrendelésre elkészített tanulmányok, elemzések szerzői jogi védelme kérdésként felmerül. Ennek alapvető oka, hogy az elemzések, tanulmányok elsődleges értékét nem csupán az abban szereplő – esetenként önmagukban is rendkívül értékes – adatok, hanem az adatok kinyerésére, értékelésére használt módszertanok adják.

4.5. A tanulmányokat, elemzéseket készítő szakemberek és vállalkozások elsődleges üzleti érdeke az, hogy az elemzésekben szereplő minden elem hasznosítására – kifejezetten közénk értve az adatokat és módszertanokat is – kizárólagos felhasználási jogosultságot, vagyis másként kifejezve jogi monopóliumot hozzanak létre. A szerzői jog azonban nem biztosít a szellemi tevékenység útján elérhető valamennyi eredmény számára ilyen védelmet. Ahogy azt az eljáró tanács fent már hangsúlyozta, például adatok, tények önmagukban nem áll-

hatnak védelem alatt akkor sem, ha egyébként ezen adatok előállítása jelentős költséget jelent, és akkor sem, ha egyébként ezen adatok nélkül egy-egy tanulmány, elemzés nem lenne elkészíthető. De az Szjt. 1. § (6) bekezdése alapján a szerzői jogi védelem nem terjed ki az eljárásokra, ötletekre, elvekre, működési módszerekre sem. A szerzői jogi monopólium említett korlátozása mögött az áll, hogy anélkül a szerzői jog végső soron a tudományos fejlődés korlátját jelentené, amely azonban éles ellentétben áll a jogterület céljával. Különösen könnyen kimutatható ez egy-egy tudományág definíciós készlete esetén, hiszen ha – természettudományos példával élve – bárki monopóliumot igényelhetne pl. a „kovalens kötés” fogalom meghatározására, úgy e fogalmat később már senki sem használhatná előzetes engedélykérés és díjfizetés nélkül. A definíciókészítés, vagyis egyes fogalmak sajátos, adott tudományterülethez igazodó meghatározásának alapvető jellegzetessége, hogy az alkotó a létező legprecízebben törekszik adott jelenség leírására. Egyes fogalmak tudományos igényű meghatározása az egyetlen létező megfogalmazást tartalmazza, ebből adódóan az alkotói szabadság olyan mértékben beszűkül, amely kizárja adott fogalommagyarázat egyéni jellegét.

4.6. Az eljáró tanács jelzi továbbá, hogy az eredeti mű 106. oldalát követő definíciók és meghatározások közül számos az eredeti mű szerzője által is elismerten a „Red Book”-ból [CPR12E], a „Yellow Book”-ból [CPR14E] és az Európa Tanács 96/82/EC számú irányelvéből került átvételre. A szolgai másolás az eredeti mű szerzője vonatkozásában nem keletkeztethet szerzői jogot. Az Szjt. 1. § (4) bekezdése továbbá kifejezetten kizárja a szerzői jogi oltalom köréből a jogszabályokat, ezért az európai uniós irányelvből való átvétel ezen okból sem állhat szerzői jogi oltalom alatt. A definíciók és meghatározások közül jelentős számú olyan is található, amely a hétköznapi életben alkalmazott kifejezéseket és azok úgyszintén a hétköznapi életben alkalmazott magyarázatát tartalmazza. Egyes kifejezésekre, illetve azok meghatározására a szerzői jog kizárólagos jogot nem keletkeztethet. Az eljáró tanács mindezt összegezve azon az állásponton van, hogy a hivatkozott definíciók és fogalommeghatározások az említett okok miatt nem állnak szerzői jogi védelem alatt.

4.7. Az eljáró tanács a fentiekből következően nem vitatja, hogy az eredeti mű alapján egy részletesen kidolgozott, jelentős szellemi befektetést igénylő módszertan és egyes költségesen kinyerhető adatok szolgálnak, ezek nélkül az eredeti mű nem lett volna elkészíthető. Az eljáró tanács álláspontjának központi eleme – a korábban már hivatkozott SZJSZT-15/2007/1 számú szakvéleménnyel összecsengő módon –, hogy a szerzői jogi védelem sem a módszertan, sem pedig az alapul szolgáló adatok másodlagos hasznosítását nem akadályozhatja meg. Erre bizonyos esetben a szellemi alkotások védelmére vonatkozó egyéb oltalmi formák, illetve az üzleti titkok védelmére szolgáló jogszabályok megoldást nyújthatnak, azok megítélése, mérlegelése tárgyában azonban az eljáró tanácsnak hatásköre nincs.

Ad 5.

Az eljáró tanács a vizsgálatok során arra jutott, hogy több ponton is igazolható az eredeti mű engedélyköteles felhasználása. Az eljáró tanácsnak feltett kérdések nem tértek ki a jogsértéssel okozott vagyoni hátrányra, a büntetőeljárás során annak vizsgálata azonban szükséges, hogy az adott engedélyköteles felhasználásokhoz milyen vagyoni hátrány kapcsolódik. Az eljáró tanács számára átadott adatok és dokumentumok alapján az nem volt megállapítható, hogy a jogsértéssel okozott vagyoni hátrányt miként kell minősíteni a büntető anyagi jog szabályai szerint.

Dr. Novák Tamás, a tanács elnöke

Dr. Békés Gergely, a tanács előadó tagja

Dr. Munkácsi Péter, a tanács szavazó tagja

* * *

JOGSZABÁLY ÁLTAL KÖTELEZŐVÉ TETT BIZTONSÁGI ELEMZÉS JOGI VÉDELME

SZJSZT-08/2016/02

A megkereső nyomozóhatóság által feltett kérdés

1. *A sértett szerint a vagyoni hátrány egyrészt a megkeresések elmaradásából származó elmaradt vagyoni hátrányból, másrészt a SKET elkészítéséhez használandó szoftver után járó elmaradt jutalékból tevődik össze.*

Az ügyességgel történő egyeztetés alapján – az SZJSZT 08/2016 számú szakvéleményében foglaltak alapján – szükségessé vált a szakértői testület nyilatkozatának beszerzése az alábbiak vonatkozásában.

Az egyes szövegrészek jogosulatlan átvételével kapcsolatban milyen tényezőket, adatokat lehet figyelembe venni a vagyoni hátrány megállapításánál: van-e a kérdés kapcsán valamilyen kialakult gyakorlata, eseti döntése a szakértői testületnek (pl. mint a szoftverek körében, vagy az SZJSZT-37/2007/01 számú szakvéleményében).

Az eljáró tanács szakértői véleménye

Tekintettel arra, hogy a Szerzői Jogi Szakértő Testület szervezetéről és működéséről szóló 156/1999. (XI. 3.) Korm. rendelet 8. § (1) bekezdése szerint „a Szakértő Testület nevében az eljáró tanács a feltett kérdések és a benyújtott iratok alapján alakítja ki a szakértői véleményt, a tények megállapítására nem végez külön bizonyítást ...”, az eljáró tanács a megkeresés, illetve a megkereséshez csatolt adathordozón található, érzékelhetően nem a teljes nyomozati anyagot tartalmazó elektronikus dokumentumok alapján hozta meg szakvéleményét.

Előzmények

1.1. A jelen megkeresés alapjául szolgáló alapügy szerzői jogi vetületeit ezt megelőzően két alkalommal tárgyalta a Szerzői Jogi Szakértői Testület. Először 2007-ben, amikor egy magánmegkeresés alapján abban kellett a testületnek állást foglalnia, hogy egy biztonsági elemzési folyamat mely elemei tekinthetők a szerzői jog szempontjából védett alkotásnak. A 2007-ben eljáró tanács szakvéleményét az SZJSZT-15/2007/1 számú szakvéleményében rögzítette. Az eljáró tanács szakvéleményében kimondta, hogy a „biztonsági elemzés / biztonsági jelentés mind a tényanyag felkutatása és prezentálása, mind az írásba foglalás terén kellően széles alkotói mozgásteret biztosít ahhoz, hogy a szerzői jogi védelem megállapítható legyen – szakirodalmi műként”.

1.2. Az SZJSZT második alkalommal 08/2016 számú szakvéleményében foglalkozott az alapüggyel, ezúttal a Nemzeti Adó- és Vámhivatal megkeresésére. Bár ez a szakvélemény nem tekinthető az SZJSZT-15/2007/1 számú szakvélemény kiegészítésének, az utóbbi szakvéleményt hozó eljáró tanács a korábbi szakvéleményt megerősítette. Az eljáró tanács részletesen rögzítette, hogy megvizsgálta „a cég1 által a cég2-nek – 2007. augusztus 3-i dátummal készített – Felülvizsgálat eredményeként módosított biztonsági elemzés című (a továbbiakban: eredeti mű) dokumentumot, és megállapította, hogy az egészében egyéni, eredeti jelleggel rendelkezik, ebből következően annak szerzőjét a szerzői jogról szóló 1999. évi LXXVI. törvény (a továbbiakban: Szt.) 1. § (3) bekezdése alapján szerzői jogi védelem illeti meg.”

1.3. A hivatkozott 08/2016 számú szakvéleményben az eljáró tanács részletesen elemezte (lásd szakvélemény 2.1. pontja), hogy az eredeti műből átvett egyes szövegelemek közül melyek felhasználásához szükséges az eredeti szerzők előzetes engedélye, illetve díjfizetés. A vizsgálat alapján az eljáró tanács három olyan szövegrészt (16. oldal 2.4.1 pont Meteorológiai jellemzők; 37. oldal 7. Fejezet; 84. oldal 7.6.1. pont Társadalmi kockázat meghatározása) azonosított, amely többszörözéséhez a felhasználónak előzetes engedélyt kellett volna kérnie.

1.4. Az SZJSZT-08/2016 számú szakvéleményt hozó tanács számára a megkereső újabb olyan kérdéseket fogalmazott meg, melyek az eredeti megkeresés tárgyától eltértek, ezért szükségessé vált a hivatkozott szakvélemény kiegészítése.

2.1. A sértett álláspontja az eljárás során mindvégig az volt, hogy azzal, hogy a gyanúsított nem kért engedélyt, az eredeti mű felhasználásával vagyoni hátrányt okozott a sértettnek. E hátrány – sértett álláspontja szerint – két tényezőből áll össze: részint további biztonsági elemzések elkészítésére irányuló megrendelések elmaradásából, másrészt pedig a SKET-ek elkészítéséhez használandó szoftverek után járó elmaradt jutalékból. E vagyoni hátrányt – az eljáró tanács számára átadott, az ügyészség 2015. december 1. napján kelt nyomozást megszüntető határozata szerint – a sértett 11 586 000 forintban határozta meg, melyből 5 000 000 Ft a megrendelések elmaradásából származó elmaradt vagyoni előny, 6 586 000 Ft pedig az SKET-ek elkészítéséhez használandó DNV szoftver utáni elmaradt jutalék. A szakvélemény jelen kiegészítésére irányuló megkeresés 2. bekezdése („A sértett szerint...”) arra utal, hogy sértett ezen álláspontját fenntartja.

2.2. Az SZJSZT-08/2016 számú szakvéleményben feltett kérdések a hivatkozott szoftvert teljesen figyelmen kívül hagyták, azzal összefüggésben egyetlen kérdést sem fogalmazott meg a kirendelő, ebből adódóan pedig azzal kapcsolatban az eljáró tanács nem fogalmazott meg véleményt. Az eljáró tanács emlékeztet arra, hogy az ügyészség már hivatkozott határozata

szerint nem volt megállapítható, hogy a hivatkozott szoftvert ki vagy kik használták fel jogosulatlanul. Az említett iratokból annyi olvasható ki, hogy ismeretlen személy(ek) a szoftver jogosulatlan futtatásával, esetleg az engedélyt meghaladó mértékű felhasználásával jutottak a SKET elkészítéséhez szükséges adatokhoz hozzá (lásd a hivatkozott irat 13. oldalát).

2.3. Ahogy arra korábban az eljáró tanács már hivatkozott, a rendelet 8. § (1) bekezdése szerint kizárólag „a feltett kérdések és a benyújtott iratok alapján alakítja ki a szakértői véleményét, a tények megállapítására nem végez külön bizonyítást ...”, az eljáró tanács tehát kizárólag a számára átadott okiratokból indulhatott ki.

2.4. Kétségtelen, hogy ha egy vállalkozás egy szoftver terjesztésére egy földrajzi régióban – esetleg kizárólagos – jogot szerez, úgy számára a szoftver jogosulatlan felhasználása vagyoni hátrányt keletkeztet, hiszen a jogsértő felhasználó nem szerzi meg a szoftver felhasználási jogait. Ez – a felhasználónál keletkező – vagyoni hátrány azonban csak akkor azonos a szerzői jogi jogsértéssel keletkeztetett vagyoni hátránnyal, ha a jogsértő olyan kizárólagos vagyoni jogot sértett meg, amely belül esik a felhasználó (jelen ügyben: a sértett) által jogszerűen gyakorolható felhasználási jogok halmazán. A szoftveriparban széles körben alkalmazott gyakorlat szerint a szoftver eredeti szerzői jogi jogosultja (az előállító) a szoftver terjesztésére, esetleg *lehívásra történő hozzáférhetővé tételére (internetes felhasználásra)* vonatkozó jogokat adja át annak a vállalkozásnak, amely egy földrajzi területen a szoftver értékesítésére jogot szerez. A terjesztési jog terjedelmét az Szjt. 23. § (1) bekezdése határozza meg, amely szerint a terjesztés a mű eredeti példányának vagy többszörözött példányainak a nyilvánosság számára történő hozzáférhetővé tétele forgalomba hozatallal vagy forgalomba hozatalra való felkínálással.

2.5. Az eljáró tanács számára átadott iratok szerint a szoftver vonatkozásában fel sem merült, hogy valaki a szoftverre vonatkozó terjesztési jogot megsértette volna, az ügy irataiban a szoftver jogosulatlan többszörözése (Szjt. 18. §), illetve nyilvános előadása („futtatás”; Szjt. 24. §) merült fel. Bár az eljáró tanács a szoftver gyártója és a sértett közötti felhasználási szerződést nem ismerhette meg, az általános iparági gyakorlat szerint egy szoftver terjesztésére irányuló felhasználási szerződés a szoftver többszörözésére, illetve annak nyilvános előadására nem terjed ki. Mindebből arra kell következtetni, hogy a sértett oldalán jelentkező vagyoni hátrány nem konvertálható szerzői jogi kárrá, ha a sértett – származékos – vagyoni jogait a gyanúsított egyébként nem sértette meg, a másik oldalról azonban beszámítandó az eredeti szerzőt ért vagyoni hátrány. Ez utóbbi vonatkozásban az eljáró tanács számára átadott iratok nem tartalmaztak adatot.

2.6. Az eljáró tanács jelezni kívánja, hogy az előzőeken túl ahhoz, hogy az elszenvedett vagyoni hátrálynak büntetőjogi relevanciája is legyen, az is szükséges, hogy a jogosulatlan felhasználást elvégző személyt az eljárás megállapítsa. Az eljáró tanács számára átadott iratok a szoftver vonatkozásában azonban nem állapítják meg sem a jogsértő felhasználás pontos jellegét, sem pedig azt a személyt, aki e jogsértést elkövette.

2.7. Az eljáró tanács a továbbiakban a szoftverrel kapcsolatos vagyoni hátrányt a fenti okokból figyelmen kívül hagyta, vizsgálatát a szakirodalmi mű részletének jogosulatlan felhasználására korlátozta.

3.1. A Szerzői Jogi Szakértői Testületnek nincsen olyan szakvéleménye, állásfoglalása, illetve módszertana, amely alapján a jogosulatlan felhasználással okozott vagyoni hátrány összegszerűségét általában meg lehetne állapítani. Ahogyan arra a megkeresésben is hivatkozott SZJSZT-37/2007/1 számú szakvéleményben is felhívott SZJSZT-15/2000 szakvélemény rögzíti, *„a szerzői jog ... megsértése által a szerzőnek ... okozott vagyoni hátrány eltérő módon számítható ki a különböző műtípusonként”* és felhasználási módonként. A vagyoni hátrány megállapításának módszertanát az SZJSZT csak egyes különös műtípusok – így elsősorban a szoftverek – vonatkozásában dolgozta ki (például SZJSZT-29/2005). Ennek oka, hogy a szoftverek értékesítési gyakorlata nagyfokú egységességet mutat világszerte, a szoftverekkel jelentős és jól áttekinthető kis- és nagykereskedelmi forgalmat bonyolítanak a jogosultak, ebből következően pedig kialakulnak olyan általánosan érvényesülő magatartási formák, amelyekre a szakértő testület támaszkodhat.

3.2. A jelen alapügyhöz hasonló, szakirodalmi műnek minősülő alkotások felhasználása a fentiekkel szemben nem tekinthető sem tömegesnek, sem pedig egységesnek, ezért az SZJSZT a vagyoni hátrány megállapítására vonatkozó általános módszertant nem dolgozott ki. Az előző megállapítás különösen igaz az olyan felhasználásokra, amikor egy szakirodalmi műből terjedelmileg sem jelentős, továbbá egymással össze nem függő részleteket emelnek át egy más műbe.

3.3. Bár az eljáró tanács rendelkezésére álló adatok alapján a konkrét ügyben a vagyoni hátrány nem állapítható meg egzakt módon, az eljáró tanács azon szempontokat összegyűjtötte, amelyeket a vagyoni hátrány megállapítása során figyelembe kell venni.

3.4. Bár a megkeresés erre külön nem tér ki, az eljáró tanács szükségesnek tartja kiemelni, hogy 2013. július 1., vagyis az új Btk. hatálybalépése óta a szerzői jogok megsértésével okozott kisértékű, százezer forintot meg nem haladó vagyoni hátrány már nem bűncselekménynek, hanem szabálysértésnek minősül. A Btk. rendelkezései szerint az elbíráláskor

hatályos rendelkezéseket kell alkalmazni akkor, ha az elbíráláskor hatályban lévő szabályozás szerint a cselekmény már nem bűncselekmény, vagy az enyhébben bírálendő el. Erre is tekintettel az eljáró tanács elsősorban arra törekedett, hogy az okozott vagyoni hátrány nagyságrendje megállapíthatóvá váljon.

3.5. A vagyoni hátrány megállapítása során elsőként azt a jogdíjat kell figyelembe venni, amelyet a (jogsértő) felhasználó akkor fizetett volna, ha a felhasználáshoz a jogosulttól a szerzői jogi szabályoknak megfelelően engedélyt kért volna. Az eljáró tanács szakvéleményében összesen három, darabonként, illetve összesítve sem jelentős terjedelmű olyan szöveget azonosított, amely többszörözéséhez engedélyt kellett volna kérni.

3.6. Az eljáró tanács úgy látja, hogy konkrét esetben a hivatkozott részek jogosítatlan többszörözésével okozott vagyoni hátrány nem haladja meg azt a díjat, ami az eredeti műre vonatkozó *szerzői jogdíj* terjedelmileg arányos részével azonos. Az eljáró tanács e körben jelzi, hogy külön vizsgálatnak kell megállapítania, hogy a sértettel az eredeti mű elkészítésére irányuló szerződésben kikötött díj *egésze*, vagy annak csupán *egy része* tekinthető szerzői jogdíjnak. Az általános gyakorlat szerint a megrendelésben kikötött díj a szerzői jogdíjat és a tanulmány elkészítésével összefüggő, megbízási jellegű díjat összevontan tünteti fel.

3.7. A szerzői jogok megsértésével összefüggő vagyoni hátrány megállapítása során az elmaradt vagyoni előnyt, vagyis a konkrét ügyben az elmaradt megrendelések értékét is figyelembe kell venni. Az elmaradt haszon beszámíthatósága mögött az a megfontolás áll, hogy a jogsértő művek, illetve példányok akadályozzák a jogszerű példányok értékesítését. Ebből következően az elmaradt haszon vizsgálata során megfelelően értékelni kell azt a körülményt, hogy az eredeti mű terjedelméhez viszonyítva nem jelentős a jogosulatlanul átvett részek terjedelme, ezek a részletek továbbá nem tekinthetők az eredeti mű eszenciájának sem, a tanulmány egésze szempontjából kevéssé jelentős szövegekről van szó. Ebből következően pusztán a megjelölt részek jogosulatlan átvételéből nem lehet arra következtetni, hogy a gyanúsított által készített tanulmányok e részek nélkül ne lettek volna elkészíthetőek, vagyis a megrendelést kizárólag a sértett kaphatta volna meg. Másként kifejezve, az engedély nélküli felhasználással létrehozott tanulmányok összességében nem konkurálnak az eredeti művel, azok nem helyettesíthetik egymást.

3.8. Az eljáró tanács e körben kiemeli, hogy az elmaradt vagyoni előny megállapítása során részint a jogsértő által ténylegesen realizált bevételeket, másrészt az azzal szembeállítható költségeket (a jogdíj kivételével) kell figyelembe venni. Az elmaradt vagyoni előny megállapításához szükséges adatokat az eljáró tanács számára átadott iratok nem tartalmazták.

4. Az okozott vagyoni hátrány megállapítása a konkrét eset valamennyi adatát és körülményét figyelembe véve a nyomozóhatóság, illetve az igazságszolgáltatás hatáskörébe tartozik, melyet az eljáró tanács nem vonhat el. Ezzel együtt az eljáró tanács jelzi, hogy álláspontja szerint a fenti szempontokat és a rendelkezésére álló adatokat – ezen belül is elsősorban az eredeti mű, illetve az átvett részek terjedelmét és jellegét – figyelembe véve alappal feltehető, hogy a sértett szerzői jogainak megsértésével okozott vagyoni hátrány nem haladja meg a 100 000 Ft-ot.

Dr. Novák Tamás, a tanács elnöke

Dr. Békés Gergely, a tanács előadó tagja

Dr. Munkácsi Péter, a tanács szavazó tagja

* * *

CÍMKETERVEK SZERZŐSÉGÉNEK MEGÁLLAPÍTÁSA, EGYÜTTESEN LÉTREHOZOTT MŰ FELTÉTELEI

SZJSZT-10/2016

I. A megkeresés és a tényállás

A megkereső nyomozóhatóság a Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény (a továbbiakban: Btk.) 388. § (1) bekezdés a) pontjába ütköző és aszerint minősülő utánzással vagy átvétellel elkövetett iparjogvédelmi jogok megsértése vétség, továbbá a Btk. 385. § (1) bekezdésébe ütköző és az (1) bekezdése szerint minősülő szerzői vagy szerzői joghoz kapcsolódó jogok megsértése vétség bűncselekmény elkövetésének megalapozott gyanúja miatt Ny. S. ellen a fenti ügyszámon folyamatban lévő büntetőügyben a 2016. május 5. napján kelt határozatával szakértőként a Szerzői Jogi Szakértő Testületet (a továbbiakban: SZJSZT) rendelte ki.

A nyomozóhatóság megkeresésében összefoglalta a tényállást, és az eljáró tanács rendelkezésre bocsátotta a büntetőügy teljes iratanyagát. Az eljáró tanács a kirendelésről szóló határozat és a rendelkezésre bocsátott iratanyag alapján az alábbi tényállást állapította meg.

A kft.1 és kft.2 2013. 04. 02. napján megbízási szerződést kötött egymással, amelyben a kft.1 mint megbízó megbízta a kft.2-t mint megbízottat a projekt keretében elvégzendő „közös termékfejlesztés – a termék kialakítása” feladatainak ellátásával (a továbbiakban: kft.1–kft.2-szerződés). A szerződés tárgya a kft.2 által gyártott termék védjegy és brand alatt történő létrehozása és forgalmazása volt. A kft.1–kft.2-szerződés 14. pontja kimondta, hogy a felek megállapodtak abban, hogy „az értékesítésről és a szerzői jogok használati díjáról külön szerződésben rendelkeznek.

A kft.1 2013. május 2. napján szerződést kötött kft.3-mal, amelynek 1. pontjában a felek megállapodtak, hogy „a kft.3 a termék címketervek grafikai tervezése és nyomdai gyártása céljából saját nevében köthet szerződéseket, fogadhat megrendeléseket a projekt azon tagjaival, akik a projekthez kapcsolódó termékeket állítanak elő”. A szerződés 2. pontja szerint a kft.3-nak „a címketervek elkészítése során követnie kell a projekt brand arculati elemeit”. A szerződés 3. pontja értelmében a kft.1-nek „mint a brand tulajdonosának jóváhagyási joga van a címketerveket illetően”. A szerződés 5. pontja alapján a kft.1 „nem járul hozzá legendás címketervek, címkék és a címkéken megjelenített grafikai elemek olyan felhasználásához, amely nincs összefüggésben a projekt promóciós tevékenységével” (a továbbiakban: kft.1–kft.3-szerződés).

A kft.2 2013. június 22. napján Megrendelő című szerződést kötött a kft.3-mal, amelyben megbízta a kft.3-at a projekt keretében megvalósuló termék címkéjének grafikai tervezésével (a továbbiakban: kft.2–kft.3-szerződés). A szerződés semmilyen rendelkezést nem tar-

talmaz az az alapján elkészülő címketervek szerzői jogaira vonatkozóan. A szerződés szerint a kft.2 volt köteles a kft.3-nak a megbízási díjat megfizetni.

A kft.1 2012. 10. 13. elismert bejelentési nappal magyar nemzeti szóvédjeggyel rendelkezik a projekthez kapcsolódó szóösszetételre vonatkozóan a 35. (reklámozás) áruosztályban.

A kft.1–kft.2, a kft.1–kft.3 és a kft.2–kft.3-szerződések alapján a kft.3 létrehozta a termék címketervét, első változatában (a továbbiakban: 1. verzió) az alábbi tartalommal és külső kialakítással:

- háttérkép: kék-fehér színkombinációban, a termék elnevezéséhez kapcsolódó történetet alapul vevő tájképpel, sátorral és női arcot formáló, a felhőkből előbújó alakkal;
- a projekthez kapcsolódó termékfelirat egy külön színes, világosbarna-fehér árnyalatú ábrában került elhelyezésre a címke közepén, a védjegyet is képező projekthez kapcsolódó szóösszetétel-kifejezés egy szalagszerű formán került elhelyezésre különleges írásmóddal.

2013. május 22. napján a kft.1 nevében eljáró cégvezető megküldte e-mailben a kft.2-nek az elkészült címketervek 1. verzióját. A címketervekre a kft.2 nevében eljáró személy 2013. május 22. napján küldött levelében észrevételeket tett:

- az egyenletesen kék háttér, ahogy távolodik a címke közepétől, lehetne aranybarnás árnyalatú, mert így jegesnek tűnik az összhatás;
- a címke két oldalán végigfutó kék csík utalhatna a termék milyenségére: rózsaszín, sötétkék és világoskék.

A kft.1 nevében eljáró cégvezető 2013. május 23. napján e-mailben közölte a kft.3-mal az 1. verziós címketerv módosítására vonatkozó, a kft.2-től származó észrevételeket és javaslatokat:

- A címke alsó és felső szélén végigfutó csík utalhatna a termék milyenségére, pl. rózsaszín, sötétkék és világoskék.
- A hold vagy nap áraszthatna egy kis melegséget, amely meleg hatást kölcsönözne az arcnak. Az áll és a száj lehetne kicsit „mosolygósabb”, illetve a „képmás” könnyebben felismerhető.
- A jurta vagy sátor jelenleg inkább iglóra hasonlít, szeretnék, ha autentikus (I. Béla korabeli) lenne.
- A projekthez kapcsolódó terméket jelző logó színét (minden termék esetében) a projekt logójához (papirusz) kell illeszteni.
- A projekthez kapcsolódó terméket jelző logó kontúrjai a projektlogó „éleihez” hasonlítsanak, mert így vastagnak tűnik, azaz ellentétben van a „szakadozott” papírszél eredeti hatásával.
- A színvilág hajazzon a projektéra, tehát a kék lehet élénkebb, vidámabb.

A kft.3 a fenti instrukcióknak megfelelően módosította a címketervet (a továbbiakban: végleges verzió), amely az alábbi tulajdonságokkal rendelkezett:

- háttérkép: módosított sátorforma, zöldre és barnásszürkére színezett tájképpel, élénkebb kék égbolttal, barna-bronz-arany árnyalatú, jobban strukturált, részletgazdagabb női képmás formával, módosított szájjal,
- a címkék szélén futó színes csíkokkal,
- a projekthez kapcsolódó terméket jelző logó és a termék megnevezését tartalmazó feliratlogóban a papirusz színét hozzáigazították a női alak színéhez, a feliratok színét is módosították.

A kft.2 a fent leírt végleges verzióval kezdte meg a termék gyártását és forgalmazását.

Az iratok között fellelhető, a kft.3 ügyvezetője által 2014. november 19. napján tett tánuvallomásban (iratcsomag I. akta 659. oldaltól) nyilatkozott a mű keletkezésének körülményeiről az alábbiak szerint: „a grafikai tervezések [a kft.1 ügyvezetője – eljáró tanács beszúrása] és az adott cég instrukciói alapján készültek. A termék címkéjével kapcsolatban a cégvezető elmondta nekünk, hogy azon milyen szóösszetételeknek kell szerepelni, és milyen betűtípussal kell azokat leírni. A címkén szereplő arculatot, ábrákat pedig mi [a kft.3 – az eljáró tanács beszúrása] találtuk ki, és mi készítettük el. Az, hogy a címkén az eredeti felirathoz kapcsolódó, de attól összetételben eltérő felirat (a továbbiakban: új felirat) szerepeljen, az közös gondolkodás eredménye. Elkészítettük a címke alapját, ami a későbbiekben a cégvezető, valamint a kft.2 javaslatára módosításra került. A módosítások a színekben történtek, valamint a termékre vonatkozó információkban. 2013. július végére elkészült a címke végleges verziója, melyet mind a kft.1 ügyvezetője, mind a kft.2 jóváhagyott.”

A nyomozati iratok között a 799. oldaltól kezdődő Ny. S. (a kft.2 ügyvezetője) gyanúsítottai vallomásában az szerepel a címketerv elkészítésére vonatkozóan, hogy „azt, hogy hogy nézzen ki a címke, azt is én jelöltem meg a kft.3 ügyvezetőjének”.

A létrehozott végleges verziójú címketerv jogosultjaként a kft.1 ügyvezetője a 2014. augusztus 24. napján kelt feljelentésében azt állította, hogy a címkék tulajdonosa a kft.3, és hogy a címkét mint arculatot a kft.2 a szellemi termék tulajdonosának (kft.3) előzetes hozzájárulása nélkül változtatta meg (a bünyügyi iratok között a 9. oldalon található).

A kft.2 nevében ügyvezetőként eljárva Ny. S. 2014. április 23. napján megbízta K. Zs.-t azzal, hogy módosítsa a címketerv kft.3 által készített végleges verzióját oly módon, hogy a projekthez kapcsolódó szóösszetétel helyett egy új szóösszetétel (a továbbiakban: új szóösszetétel) felirat szerepeljen rajta, a projekthez kapcsolódó szóösszetétel, valamint a projekthez kapcsolódó termékszöveg pedig kerüljön törlésre. Ezen módosítástól eltekintve a címketerv a végleges verzióval azonos maradt.

A kft.2 az így módosított termék új szóösszetétel feliratú, de a kft.3 által készített végleges verzión látható háttérképet tartalmazó színes ábrára 2014. februárjában X szám alatt magyar nemzeti színes ábrás védjegybejelentést tett a Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatalánál (a továbbiakban: SZTNH).

A kft.3 2014 októberében felszólalást nyújtott be a fenti védjegybejelentéssel szemben az SZTNH-hoz, amelyben egyedüli szerzői jogosultként lépett fel, és amelynek eredményeképpen a védjegybejelentés végül elutasításra került (2015. júliusában kelt határozat).

A kft.1 ügyvezetője 2015. március 25-én tett tanúvallomásában úgy nyilatkozott, hogy „felhívtuk a kft.3 figyelmét, hogy a grafikai művet tartalmazó arculat védjegybejelentésével kapcsolatban mint szerző szólaljon fel a Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatalánál”.

2015. augusztus 31. napján a kft.2 és a kft.3 egyezséget kötött egymással szerzői jogi vitájukban, ezen megállapodás 2. pontjában a kft.3 hozzájárult ahhoz, hogy a kft.2 a kft.3 által tervezett színes ábrás megjelölést kereskedelmi tevékenysége során az általa forgalmazott termék megjelöléseként kizárólagosan használja és azt továbbtervezze, átalakítsa, továbbá a kft.3 a szerződés 3. pontja szerint a forrásanyagokat is átadta a kft.2-nek. A kft.3 a szerződés 4. pontjában kijelentette, hogy szerzői vagyoni jogait teljes egészében a kft.3-ra ruházta át. A kft.2 a szerzői vagyoni jogokért 250 000 Ft + áfa összegű jogdíjat megfizetett a kft.3-nak (a továbbiakban: jogátruházási szerződés).

A kft.1 ügyvezetője a cég képviselőjeként 2016. március 4. napján kelt beadványában előadta, hogy a kft.3 szerzői jogi jogsértést valósított meg a fenti jogátruházási szerződés megkötése miatt. Ezen beadványában kifejtette, hogy a kft.3 járt el a projektbrand arculatának megtervezőjeként, és minden esetben ő végezte a termékfejlesztésekhez és más arculati elemek kialakításához kapcsolódó grafikai tervezési tevékenységeket. A kft.1 ügyvezetője iratában előadta, hogy a büntetőeljárás tárgyát képező címkék a szerzői jogról szóló 1999. évi LXXVI. törvény (a továbbiakban: Szt.) 6. §-a szerinti együttesen létrehozott műveknek minősülnek, mivel azok létrehozatalát a kft.1 kezdeményezte, a címketerveket a kft.1 által meghatározott módon kellett létrehozni.

Az eljáró tanács a szakvéleményhez csatolja 1. számú mellékletként a címketerv 1. verziójáról, végleges verziójáról készült fotókat, valamint az új szóösszetétel feliratú címkéről készült fotót.

II. A megkeresésben feltett kérdések

A nyomozóhatóság fent hivatkozott, szakértő kirendeléséről szóló határozatában az alábbi kérdések megválaszolását várja az eljáró tanácstól:

1. *A projekt keretében létrehozott, a termékre tervezett projekthez kapcsolódó szóösszetéttel ellátott címke vonatkozásában ki vagy kik – kizárólag a kft.3, vagy a kft.3 és a kft.1 közösen – tekinthetők szerzőnek?*
2. *A létrehozott címke az Szt. 6. § (2) bekezdése alapján együttesen létrehozott műnek minősül-e?*

III. A Szerzői Jogi Szakértő Testület eljárásának jogszabályi alapja

A Szt. 101. §-a alapján szerzői jogi jogvitás ügyben felmerülő szakkérdésekben a bíróságok és más hatóságok szakvéleményt kérhetnek a Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatala mellett működő szakértő testülettől.

A Szerzői Jogi Szakértő Testület szervezetéről és működéséről szóló 156/1999. (XI. 3.) Korm. rendelet 1. §-a szerint a Szerzői Jogi Szakértő Testület az Szt. 101. § (1) és (3) bekezdésében megjelölt ügyekben szakértői véleményt ad bírósági vagy hatósági megkeresés vagy megbízás alapján. E rendelet alkalmazásában szerzői jogi jogvitás ügy az Szt.-ben szabályozott szerzői, szomszédos és adatbázis-előállítói jogok érvényesítésével összefüggő bármely jogvita.

A SZJSZT a megkeresésben szereplő tények és a rendelkezésére bocsátott bünyügyi iratanyag alapján jár el, egyéb tények, körülmények fennállását nem vizsgálja, kutatást, bizonyítást nem folytat le szakvéleménye elkészítésekor.

IV. Az eljáró tanács szakvéleménye

1. A szerzőség megállapítása

1.1. A szerzői jogi védelem fennállása

Az Szt. 1. § (1) bekezdése szerint a törvény védi az irodalmi, tudományos és művészeti alkotásokat.

A (2) bekezdés *h)* pontja szerint szerzői jogi védelem alá tartozik – függetlenül attól, hogy a törvény megnevezi-e – az irodalom, a tudomány és a művészet minden alkotása. Ilyen alkotásnak minősül különösen:

h) a rajzolás, festés, szobrászat, metszés, könyomás útján vagy más hasonló módon létrehozott alkotás és annak terve.

Az Szt. 1. § (3) bekezdése szerint a szerzői jogi védelem az alkotást a szerző szellemi tevékenységéből fakadó egyéni, eredeti jellege alapján illeti meg. A védelem nem függ mennyiségi, minőségi, esztétikai jellemzőktől vagy az alkotás színvonalára vonatkozó értékítélettől.

Az Szt. 1. § (6) bekezdése szerint valamely ötlet, elv, elgondolás, eljárás, működési módszer vagy matematikai művelet nem lehet tárgya a szerzői jogi védelemnek.

Az eljáró tanács rendelkezésére bocsátott iratanyagból és a színes, jó minőségű képek, valamint az eredetiben benyújtásra került címke alapján egyértelműen megállapítható, hogy a projekt keretében létrehozott, a termékre tervezett, a projekthez kapcsolódó szóösszetétellel ellátott címke és annak terve az Szt. fent idézett 1. § (2) bekezdés *h)* pontja szerinti képzőművészeti alkotás, amely rendelkezik az Szt. 1. § (3) bekezdése szerinti egyéni, eredeti jelleggel, így szerzői jogi védelemben részesül.

1.2. A szerzői minőség megállapítása

Az Szt. 4. §-a szerint a szerzői jog azt illeti, aki a művet megalkotta (szerző).

Szerző az Szt. fenti szabálya alapján csak természetes személy lehet. Az Szt. 106. §-a szerint ahol a törvény szerzőt említ, azon megfelelően érteni kell a szerző jogutódját és a szerzői jog más jogosultját is.

Annak megítélésekor, hogy egy adott mű vonatkozásában, ha létrehozatalában több személy is közreműködött, ki minősül szerzőnek, és ki pusztán közreműködő, azt kell megvizsgálni, hogy ki, milyen típusú tevékenységgel járult hozzá a mű létrehozatalához, és mely személy alkotótevékenysége eredményezte a mű egyéni, eredeti jellegét.

A címke létrehozatalának körülményei az eljáró tanács rendelkezésére bocsátott és a tényállásban is idézett iratanyag alapján részben ellentmondásosak.

Az eljáró tanács az iratanyagban fellelhető tanúvallomások, szerződések és egyéb okiratok alapján azt állapította meg, hogy a címketerv elkészítésekor az alábbi közreműködők az alábbi tevékenységeket végezték:

	tevékenység
kft.1 ügyvezetője	– grafikai tervezéssel kapcsolatos instrukciók adása – a címkén feltüntetendő szóösszetétel meghatározása – a címkén feltüntetendő szóösszetétel betűtípusának meghatározása – a címkén szereplő új felirat mint témaötlet közös kidolgozása a kft.3-al közösen
kft.3	– koncepció megtervezése – arculat megtervezése – címként szereplő ábrák, grafikák kitalálása és elkészítése – a címkén szereplő új felirat mint témaötlet közös kidolgozása a kft.1 ügyvezetőjével közösen
kft.2	– elkészült 1. verzióval kapcsolatos módosítási javaslatok megtétele (szín, színárnyalat-módosítási ötlet, hangulattal kapcsolatos módosítási javaslat, sátorforma-módosítási javaslat) – ásványvízre vonatkozó információk megjelölése

A fenti tevékenységek áttekintése alapján az eljáró tanács megállapította, hogy a fenti tevékenységek közül egyedül a kft.3 által végzett tevékenység tekinthető szerzői, alkotótevé-

kenységnek, tekintettel arra, hogy annak eredményeként jött létre az egyéni, eredeti jelleget hordozó grafikai megjelenés, mivel mind a kft.1 ügyvezetője, mind pedig a kft.2 javaslatait, ötleteit, utasításait a kft.3, illetve a részükről eljáró természetes személy szerzők öntötték formába, valósították meg és ábrázolták grafikai műként. A kft.1 ügyvezetője és a kft.2 csupán instrukciókat, utasításokat, javaslatokat adott a kft.3-nak a címketerv és a címke elkészítésére vonatkozóan, azonban grafikai munkát, tervező tevékenységet nem végeztek.

Mindezekből eredően megállapítható, hogy a létrehozott címketerv eredeti szerzőjének, aki az Szjt. 4. §-a szerint csak természetes személy lehet, a kft.3-ban dolgozó, a címketervet fizikálisan elkészítő személy(ek) tekinthető(k).

A kft.3 nem tekinthető természetes személy szerzőnek, legfeljebb a szerzői vagyoni jogok Szjt. 106. §-a szerinti más jogosultja lehet, ha megszerezte a szerzői vagyoni jogokat a neki dolgozó, a címkét ténylegesen elkészítő természetes személy szerzőktől. Ezen személyektől a szerzői vagyoni jogokat a kft.3 a következő módokon szerezhetette meg.

- a) Ha a címketervet készítő személyek a kft.3-mal munkaviszonyban álltak, és munkaköri kötelezettségük volt a címketerv elkészítése, vagy legalábbis ilyen jellegű alkotómunkák elvégzése, akkor a kft.3 munkáltatóként az Szjt. 30. §-a szerinti törvényi jogutódlással (jogátszállással) megszerezte a címketerven fennálló szerzői vagyoni jogok összességét a természetes személy munkavállaló szerzőktől.

Az eljáró tanács azonban megállapítja, hogy a bűnügyi iratanyagban nem merült fel semmilyen adat arra vonatkozóan, hogy ezek a személyek munkaviszonyban álltak-e a kft.3-mal, és hogy munkakörükbe tartozott-e az ilyenfajta alkotói feladatok ellátása, ezért az eljáró tanács a kft.3 munkáltatóként történt jogszerzésére és szerzői jogosulti pozíciójára vonatkozóan nem tud megállapítást tenni.

- b) Ha a címketervet készítő személyek nem álltak a kft.3-mal munkaviszonyban, vagy munkaviszonyban álltak ugyan, de nem igazolható, hogy munkaköri kötelezettségük volt az ilyen jellegű alkotótevékenység, akkor a kft.3 az Szjt. 16 § (1) bekezdése szerinti, az Szjt. 45. § (1) bekezdése alapján kötelezően írásbeli felhasználási engedéllyel, felhasználási szerződéssel tudta megszerezni a felhasználási jogosultságot a címketervet készítő személyektől, vagy ha a Szjt. 63. §-a szerinti reklámozás céljára megrendelt műnek tekinthető a címketerv, akkor az erre vonatkozó jogátruházási szerződéssel.

Az eljáró tanács azonban megállapítja, hogy a bűnügyi iratanyagban nem merült fel semmilyen adat arra vonatkozóan, hogy ezekkel a személyekkel kötött-e a kft.3 felhasználási szerződést vagy reklámozás céljára megrendelt műre vonatkozó jogátruházási szerződést, amelynek alapján a kft.3 a szerzői vagyoni jogok jogosultjának lenne tekinthető, ezért az eljáró tanács a kft.3 felhasználási szerződéssel történő esetleges jogszerzésére és szerzői jogosulti pozíciójára vonatkozóan nem tud megállapítást tenni.

Az eljáró tanács megjegyzi, hogy reklámozás céljára megrendelt műre vonatkozóan csak akkor jöhet létre érvényesen és hatályosan jogátruházási szerződés, ha annak

valamennyi, az Szjt. 63. § (2) bekezdésében meghatározott lényeges feltételében meg-
egyeztek a felek és azt írásban rögzítették, vagyis a szerződésnek tartalmaznia kell a
felhasználás módját, mértékét, földrajzi területét, időtartamát, a reklám hordozóját és
a szerzőnek járó díjazást. Az iratanyagban ilyen tartalmú szerződést az eljáró tanács
nem lelt fel, és nincs adat arra vonatkozóan, hogy ilyen tartalmú jogátruházási szer-
ződés létrejött volna, ezért az ezen a jogcímen történő megszerzésre vonatkozóan sem
tud az eljáró tanács megállapítást tenni.

Az eljáró tanács a fentiek alapján megállapítja, hogy nem tekinthető a címketerv szerző-
jének sem a kft.1 ügyvezetője, sem a kft.1, tekintettel arra, hogy a mű létrehozatalában tett
közreműködésük nem alkotói, egyéni, eredeti jellegű hozzájárulás volt, a kft.1 ügyvezetője
és a kft.1 is csak ötleteket, utasításokat adott a kft.3-nak a mű elkészítésére vonatkozóan,
amelyek pedig az ötlethvédelmet kizáró Szjt. fent idézett 1. § (6) bekezdése alapján nem ré-
szesülnek szerzői jogi védelemben, és az ötlet, javaslat, utasítás adása szerzői alkotótévé-
kenységnek nem tekinthető.

Az eljáró tanács kiemeli azt is, hogy a kft.1 mint jogi személy továbbá ugyanazon okból
nem minősülhet a mű eredeti szerzőjének, mint más jogi személy, mivel a mű szerzője az
Szjt. fent idézett 4. §-a szerint csak természetes személy lehet, jogi személy legfeljebb a fen-
ti *a)* vagy *b)* pontban meghatározott módokon szerezhette volna meg a szerzői vagyoni,
felhasználási jogokat a művön, és legfeljebb a szerzői jog Szjt. 106. § (1) bekezdése szerinti
más jogosultja lehet. Az eljáró tanács rendelkezésére bocsátott iratanyagban nem lelhető fel
olyan szerződés, amely azt bizonyítaná, hogy a kft.1 akár a címketervet ténylegesen megal-
kotó természetes személy szerzőktől, akár a kft.3-tól (ha szerzői jogosultnak tekinthető egy-
általán, és ez igazolható) megszerezte volna a címketerven fennálló szerzői vagyoni és/vagy
felhasználási jogokat. Mivel pedig felhasználási engedély az Szjt. 16. § (1) bekezdése alapján
írásbeli felhasználási szerződéssel szerezhető, ennek hiányában ilyen szerződés létrejöttéről
nem beszélhetünk, és a jogok megszerzésére sem kerülhetett sor.

Az eljáró tanács megállapítja, hogy az iratanyagok között fellelhető kft.1–kft.3-szerződés
egyetlen pontja sem tartalmaz olyan rendelkezést, amelyben a kft.3 a címketervekre vonat-
kozóan felhasználási engedélyt, szerzői vagyoni jogokat adott volna a kft.1-nek. A szerző-
dés kft.1 által szerzői jogai alapjaként hivatkozott azon rendelkezése pedig, amely szerint
a kft.1-nek mint a brand tulajdonosának jóváhagyási joga van a címketerveket illetően, és
hogy a kft.1 nem járul hozzá olyan projekthez köthető címketervek, címkek és a címkeken
megjelenített grafikai elemek felhasználásához, amelyek nincsenek összefüggésben a pro-
jekt promóciós tevékenységével, nem minősül és nem tekinthető felhasználási engedély-
nek, mivel a felhasználási szerződés és felhasználási engedély lényeges tartalmi elemeiben
(szerzői mű megjelölése, kifejezett felhasználási engedély, engedélyezett terület, időtartam,
felhasználási módok) a felek nem állapodtak meg, azt a szerződés nem tartalmazza.

Az eljáró tanács kiemeli azt is, hogy maga a kft.1 törvényes képviselője többször kije-
lentette tanúként a büntetőeljárás során, hogy a címketerv szerzője és szerzői jogosultja

(„szellemi tulajdonjogok tulajdonosa”) a kft.3 (lásd a tényállásban idézett feljelentést és a kft.1 ügyvezetőjének tanúvallomását), és csupán a kft.3 és a kft.2 között létrejött jogátruházási szerződésről való tudomásszerzést követően, 2016. márciusi beadványában említ ezzel ellentétet. A kft.1 ügyvezetője a kft.1 képviselőjében tehát több ízben elismerte maga is a kft.3 egyedüli szerzői jogosulti mivoltát.

Ugyanezen okokból nem minősül a címketerv szerzőjének a kft.2 és a nevében eljáró személyek sem.

Az eljáró tanács válasza tehát a konkrét kérdésre a következő:

A projekt keretében létrehozott, a termékre tervezett projekthez kapcsolódó szóösszetétellel ellátott címke vonatkozásában a kft.1 nem tekinthető sem szerzőnek, sem a szerzői jog más jogosultjának, a kft.3 pedig attól függően minősül a mű szerzői jogi jogosultjának, hogy a címketervet ténylegesen készítő személyektől mint természetes személy szerzőktől megszerezte-e munkáltatói jogutódlással vagy írásba foglalt jogátruházási szerződéssel a szerzői vagyoni jogokat. Ez utóbbira adat a bűnügyi iratanyagban nem merül fel, ezért az eljáró tanács ebben a kérdésben állást foglalni nem tud.

2. Együttesen létrehozott mű minőség megítélése

Az Sztj. 6. § (1) bekezdése szerint az együttesen létrehozott műre (pl. nemzeti szabványra) a szerzők jogutódjaként azt a természetes vagy jogi személyt, illetve jogi személyiséggel nem rendelkező gazdasági társaságot illeti meg a szerzői jog, amelynek kezdeményezésére és irányításával a művet létrehozták, és amely azt a saját nevében nyilvánosságra hozta.

A Sztj. 6. § (2) bekezdése határozza meg az együttesen létrehozott mű fogalmát: együttesen létrehozottnak minősül a mű, ha a megalkotásában együttműködő szerzők hozzájárulásai olyan módon egyesülnek a létrejövő egységes műben, hogy nem lehetséges az egyes szerzők jogait külön-külön meghatározni.

Az együttesen létrehozott mű mint fogalom az 1999. évi, most hatályos Sztj. hatálybalépésével került a magyar szerzői jogba, előtte a jogintézményt a magyar szerzői jog nem ismerte.

Az együttesen létrehozott mű bevezetésének alapját az európai uniós irányelvek adták:

- a) Az Európai Parlament és a Tanács adatbázisok jogi védelméről szóló 96/9/EK irányelve (a továbbiakban: adatbázis-irányelv) 4. cikk (2) bekezdése említi meg először konkrétan az együttesen létrehozott művet: „amennyiben valamely tagállam jogszabályai elismerik az együttesen létrehozott művet, a vagyoni jogok a szerzői jogi jogszolgáltatást illetik.”
- b) Az Európai Parlament és a Tanács számítógépi programok jogi védelméről szóló 2009/24/EK irányelve (2009. április 23. – kodifikált változat; a továbbiakban: szoftverirányelv) 2. cikk (1) bekezdés 2. mondata említi az együttesen létrehozott műveket szoftverek vonatkozásában: „ahol valamely tagállam jogszabályai elismerik az együt-

tesen létrehozott műveket, a tagállam jogszabályai szerint a mű létrehozójának minősülő személyt kell szerzőnek tekinteni.”

- c) Az Európai Parlament és a Tanács szerzői jog és egyes szomszédos jogok védelmi idejéről szóló 2006/116/EK irányelve (2006. december 12. – kodifikált változat; a továbbiakban: védelmiidő-irányelv) 1. cikk (4) bekezdése szerint amennyiben valamely tagállam különleges szerzői jogi rendelkezéseket alkalmaz együttesen létrehozott művek vagy a jogosultnak minősülő jogi személyek tekintetében, a védelmi időt a (3) bekezdés szerint kell számítani, kivéve ha a művet megalkotó természetes személyeket a mű nyilvánosságra hozott változatában e minőségükben tüntették fel. E bekezdés nem érinti azon feltüntetett szerzők jogait, akiknek azonosítható hozzájárulásait e művek tartalmaznak; e hozzájárulások tekintetében az (1) vagy (2) bekezdést kell alkalmazni.

Az európai uniós irányelvek alapján megállapítható, hogy az együttesen létrehozott műveket elsősorban sui generis adatbázisokkal, szoftverekkel kapcsolatban tartja elképzelhetőnek.

A fenti európai uniós normák alapján az Szjt. 6. §-ába bekerült együttesen létrehozott mű minősítésnek és a jogi személy törvényi jogátszállásának a magyar jogszabály alapján három kumulatív, együttes feltétele van:

- a) ha a megalkotásában együttműködő szerzők hozzájárulásai olyan módon egyesülnek a létrejövő egységes műben, hogy nem lehetséges az egyes szerzők jogait külön-külön meghatározni, és
- b) ha a jogi személy kezdeményezésére és irányításával hozták létre a művet, és
- c) ha a művet a jogi személy hozta a saját nevében nyilvánosságra.

Az Szjt. fenti 6. § szerinti együttesen létrehozott mű bevezetéséhez írt miniszteri indoklás szerint

„a technikai fejlődés legújabb hullámai nyomán előtérbe kerültek a csoportosan, kollektív munkával – jelentős beruházást igénylő berendezéssel és felszereléssel, szervezett keretek között – létrejövő művek, amelyek szerzői gyakran nem vagy csak aránytalan nehézségek árán nevesíthetők. Ez a jelenség a modern szerzői jogi kodifikációt több országban (pl. Franciaországban, Spanyolországban, Szlovéniában) arra indította, hogy bevezesse és az általánostól eltérően szabályozza a 'kollektív', az együttesen létrehozott mű kategóriáját. A művek e fajtáját az jellemzi, hogy a mű megalkotásában együttműködnek a szerzők, akiknek a hozzájárulásai ennek során olyan módon egyesülnek a létrejövő egységes műben, hogy nem lehetséges az egyes szerzők jogait külön-külön meghatározni. E művek további jellemzője, hogy létrehozásukat külső – tehát a szerzők körén kívüli – személy vagy szervezet kezdeményezi és irányítja. Ilyen műveknél indokolt, hogy a szerzői jog jogosultja az a szervezet vagy személy legyen, amely, illetve aki kezdeményezte és irányította a mű létrehozását, majd

ezt követően az elkészült művet saját nevében nyilvánosságra hozta. Ez elérhető volna azzal is, ha a törvény az említett személyt, illetve szervezetet eleve a szerzői jogok eredeti alanyának minősítené, de – tekintettel a szerzőt természetes személynek tekintő elvi kiindulásra – helyesebbnek látszik, hogy a szerzői jog a törvény erejénél fogva szálljon át és a szerzők jogutódjaként illesse meg a szóban forgó személyt vagy szervezetet (6. §).”

A fenti definíció és a miniszteri indokolás alapján együttesen létrehozott műnek azok a művek minősülnek, amelyeknek számos szerzője van, akik mind-mind alkotó módon járultak hozzá a mű létrehozatalához, azonban a hozzájárulásuk nem különíthető el a mű többi részétől. Idetartozhatnak például a szoftverek, az adatbázisok, filmalkotásnak nem minősülő audiovizuális művek, ahol a csoportos alkotótevékenység megvalósul. Az eljáró tanács e körben hivatkozik az SZJSZT-02/2007/01 számú, együttesen létrehozott művekkel foglalkozó szakvéleményére, amelyben kifejtette, hogy

„... az együttesen létrehozott mű fogalmának lényegi eleme, hogy a szerzők ne, vagy csak aránytalan nehézségek árán legyenek azonosíthatóak. Ezt támasztják alá az Európai Unió azon szerzői jogi tárgyú irányelvei is, amelyek olyan műtípusok esetében hivatkoznak az együttesen létrehozott művekre, amelyek jellemzően sok, adott esetben sok száz szerzővel készülnek. Ilyen műtípus az adatbázisok jogi védelméről szóló 96/9/EK irányelv szerinti adatbázis, illetve a számítógépi programalkotások védelméről szóló 91/250/EK irányelv szerinti szoftver is. Az, hogy egy mű az Szjt. szerint együttesen létrehozott műnek minősül-e, vagy sem, ténykérdés, azon a felek szándéka nem változtat.”

Mindezek alapján az eljáró tanács azt állapítja meg, hogy a szakvélemény tárgyát képező címketerv nem minősül együttesen létrehozott műnek, és azon az Szjt. 6. §-a alapján a kft.1 nem szerzett szerzői vagyoni jogokat, mivel nem felel meg az együttesen létrehozott mű Szjt. 6. § (1) és (2) bekezdése szerinti három kumulatív feltételének, vagyis:

- a) nincs számos, sok vagy több szerzője, az eljáró tanács e körben utal a jelen szakvélemény 1.2. pontjában foglaltakra;
- b) a címketervet nem a kft.1 irányításával hozták létre, ugyanis a kft.1-nek csak jóváhagyási joga volt a kft.1–kft.3-szerződés alapján, irányítási jogot a szerződés neki nem biztosított;
- c) a címkét és címketervet nem a kft.1 hozta a saját neve alatt nyilvánosságra, hanem a kft.2 a saját ásványvíztermékének csomagolásán és promóciója során.

Az eljáró tanács tehát a 2. konkrét kérdésre az alábbi választ adja:

A szakvélemény tárgyát képező címke és címketerv nem minősül együttesen létrehozott műnek, és azon az Szjt. 6. §-a alapján a kft.1 nem szerzett szerzői vagyoni jogokat.

3. Az eljáró tanács egyéb észrevételei

Az eljáró tanács álláspontja szerint szükséges megjegyezni, hogy a rendelkezésre bocsátott bünyügyi iratanyagban szereplő tanúvallomásokban, szerződésekben több helyen kerül megjelölésre, hogy valamely személy valamely brandelemnek, tervnek a „tulajdonosa”.

Az eljáró tanács rámutat, hogy a magyar szerzői jog rendszerében a szerzői mű tulajdonjoga és az azon fennálló szerzői vagyoni jogok egymástól elválhatnak. A szerződésekben és jognyilatkozatokban a tulajdonos, tulajdonjog kifejezések használata nem jelenti automatikusan azt, hogy a szerzői jogi védelem szintjét elérő alkotásról van szó, vagy az illető személy rendelkezik a szerzői vagyoni és/vagy személyhez fűződő jogokkal is.

A szerződési szabadság alapján lehetőség van arra, hogy a szerzői jogi védelem alkotás-szintjét el nem érő eredmények/teljesítmények hasznosítására lehet akár kizárólagos hasznosítási jogot tartalmazó szerződést is kötni. Ez azonban nem jelenti azt, hogy az így kötött ötlet-/ismerethasznosítási szerződés közvetett tárgya szerzői mű lenne. Ilyenkor a védelem relatív, a felek szerződésén (relatív szerkezetű jogviszonyon) alapul, és csak az ötlethasznosító szerződő féllel szemben áll fenn. (Ahhoz a polgári jogi, jelenleg csak a birtokba vehető dolgok körében értelmezhető tulajdonjog fogalom módosítására lenne szükség, hogy ne legyen kétségbe vonható az ötletek adásvételére vonatkozó néhány soros okiratok szerződésként való létezése, illetve érvényessége.¹⁾)

Dr. Bacher Gusztáv, a tanács elnöke
Dr. Horváth Katalin, a tanács előadó tagja
Sára Ernő, a tanács szavazó tagja

* * *

¹ Lásd: Nagykommentár a szerzői jogról szóló 1999. évi LXXVI. törvényhez (szerkesztette: Gyertyánfy Péter). Walters Kluver, 2015, 1. §-oz fűzött magyarázat.

A SZERZŐI JOGI TÖRVÉNY HATÁLYA A SZÁMÍTÓGÉPEN TÖBBSZÖRÖZÖTT, ILLETVE FÁJLCSERÉLŐ SZOLGÁLTATÁS KERETÉBEN LEHÍVÁSRA HOZZÁFÉRHETŐVÉ TETT TARTALMAKRA

SZJSZT-20/2016

I. A megbízó bíróság által feltett kérdés

1. Nyilatkozzon a T. Szakértő Testület, hogy a Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatala részére a bíróság megkeresésével megküldött táblázatban felsorolt művek vonatkozásában a felsorolt jogtulajdonosok honossága magyar-e vagy külföldi? Továbbá nyilatkozzon arról, hogy a felsorolt művek (egyenként) hol kerültek először nyilvánosságra, Magyarországon vagy külföldön?
2. Amennyiben bármelyik felsorolt jogtulajdonos honossága külföldi, megilleti-e a felsorolt művet a magyar szerzői jogi védelem, valamint megillette-e 2008. április 3. napján?
3. A T. Szakértő egyéb megállapításai.

II. Az eljáró tanács szakértői véleménye

II.1. Előzetes észrevételek

1. A megbízásban foglalt tényállás által érintett műtípusok, illetve kapcsolódó teljesítmények a szerzői jogról szóló 1999. LXXVI. törvény (a továbbiakban: Szjt.) terminológiája szerint a következők: zeneművészeti alkotás, hangfelvétel (ehhez kapcsolódóan előadóművészi teljesítmény), filmművészeti alkotás és számítógépi programalkotás (szoftver).
2. Az 1. pontban említett művek és teljesítmények vonatkozásában az Szjt. meghatározza a vagyoni jogok jogosultjait. A *zenei tartalmak* esetén a zenemű szerzője, annak előadója (előadói) és a hangfelvétel-előállító egyaránt rendelkezik szerzői, illetve kapcsolódó jogi jogosultságokkal. A gyakorlatban nem ritkán előfordul, hogy a zeneszerző és/vagy az előadóművész vagyoni jogait felhasználási szerződés vagy jogátruházás eredményeként a hangfelvétel-előállító gyakorolja. „A *filmalkotás* szerzői a film céljára készült irodalmi és zeneművek szerzői, a film rendezője és mindazok, akik a film egészének kialakításához szintén alkotó módon járultak hozzá. E rendelkezés nem érinti a filmben felhasznált egyéb művek szerzőinek e törvényben biztosított jogait.”¹ A film előállítója a fenti szerzőkön felül kapcsolódó jogi jogosultságokat szerez a film hasznosítása céljából, a

¹ Szjt. 64. § (2) bekezdés. Így akár a filmalkotás szerzője lehet a filmben használt jelmeztervek alkotója is. Lásd: SZJSZT-17/13: Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle, 9. (119.) évf. 1. sz., 2014. február, p. 189–203.

filmnek továbbá jogosultjai a készítésében közreműködő előadóművészek is.² A gyakorlatban a legtöbbször az fordul elő, hogy a filmelőállító felhasználási szerződés vagy jogátruházás eredményeként megszerzi a vagyoni jogokat a közreműködő szerzőktől és előadóművészektől. A *szoftverek* hagyományosan több szerző által létrehozott tartalmak, közös művek. Ezekre nézve a gyakorlatban jellemzően a szoftverfejlesztő cég szerzi meg a szerzői vagyoni jogokat átruházás révén,³ avagy munkaviszonyban létrehozott szoftver esetén a szerző jogutódjaként a mű átadásával.⁴ Valamennyi, a fentiekben említett esetben, amikor valamely kapcsolódó jogi jogosult felhasználási szerződés vagy jogátruházás eredményeként megszerzi a szerzők vagy más közreműködők vagyoni jogát (illetve gyakorlásának jogát), a gyakorlatban nem ritka a globális, az egész világra kiterjedő hatályú (területi korlátozások nélküli) megállapodás. A fenti körülmények miatt az egyes műveket azok jogosultjai szerinti bontásban kell vizsgálni.

3. Valamennyi fentnevezett műtípus és kapcsolódó teljesítmény esetén az Szjt. a releváns szerző, illetve kapcsolódó jogi jogosult részére biztosítja a többszörözés⁵ és a lehívásra történő nyilvánosság számára hozzáférhetővé tétel⁶ vagyoni jogát. Mivel e jogosultságok bírnak gyakorlati relevanciával a megbízásban foglalt többszörözési és fájlcseré típusú felhasználások esetén, ezért a jelen szakvélemény is kizárólag e jogokra fókuszál.
4. Az eljáró tanács álláspontja szerint a vádlottak a számítógépi programalkotásokról a biztonsági másolat készítésének lehetőségén túlterjeszkedő többszörözési cselekményeikkel, valamint az érintett művek fájlcsererendszereken keresztül történő lehívásra hozzáférhetővé tételével elvi szinten megsértették a szerzői és a szerzői joghoz kapcsolódó jogok jogosultjait megillető többszörözés és lehívásra történő nyilvánosság számára hozzáférhetővé tétel jogát. Jogvédett tartalmaknak a forrásszámítógép (vagy szerver) merevlemezére lehívásra történő nyilvánosság számára hozzáférhetővé tétel céljából való másolása (többszörözése) ellentétben áll az Szjt. 33. § (2) bekezdésében foglalt, a nemzetközi és európai uniós szerzői jogi normákból átemelt „háromlépcsős teszt” előírásával. Az ilyen tárgy célú többszörözés sérelmes a mű rendes felhasználására, nem felel meg a tisztesség követelményeinek, és – a magánszféra áttörése okán – a szabad felhasználás rendeltetésével össze nem férő célra irányul. Ezt az álláspontot az Európai

² Szjt. 64. § (3) bekezdés és 82. § (1) bekezdés.

³ Szjt. 58. § (3) bekezdés.

⁴ Szjt. 30. § (1) bekezdés.

⁵ A zeneművészeti alkotás; filmművészeti alkotás és szoftver szerzői vonatkozásában lásd: Szjt. 17. § (a) pont és 18. §. Előadóművészek vonatkozásában lásd: Szjt. 73. § (1) bekezdés (c) pont. Hangfelvételek előállítói vonatkozásában lásd: Szjt. 76. § (1) bekezdés (a) pont. A film előállítója vonatkozásában lásd: Szjt. 82. § (1) bekezdés (a) pont.

⁶ A zeneművészeti alkotás; filmművészeti alkotás és szoftver szerzői vonatkozásában lásd: Szjt. 17. § (d) pont és 26. § (8) bekezdés. Előadóművészek vonatkozásában lásd: Szjt. 73. § (1) bekezdés (e) pont. Hangfelvételek előállítói vonatkozásában lásd: Szjt. 76. § (1) bekezdés (c) pont. A film előállítója vonatkozásában lásd: Szjt. 82. § (1) bekezdés (c) pont.

Unió Bíróságának az ACI Adam-ügyben 2014. április 10-én hozott előzetes döntése is megerősítette.⁷

5. A megbízó által feltett kérdés és a rendelkezésre bocsátott iratok alapján a vád alapjául a szerzői és szerzői joghoz kapcsolódó jogok 2008. április 3-ai napon megvalósított megsértése szolgál.
6. A megbízó a kirendelő végzésében az 1998. évi XIX. törvény (régi Be.) 99. §-ára utal. Ennek (1) bekezdése értelmében „[h]a a bizonyítandó tény megállapításához vagy megítéléséhez különleges szakértelem szükséges, szakértőt kell alkalmazni”. Az eljáró tanács azonban hangsúlyozni kívánja, hogy a Szerzői Jogi Szakértő Testület szervezetéről és működéséről szóló 156/1999. (XI.3.) Korm. rendelet 8. § (1) bekezdése szerint „a Szakértő Testület nevében az eljáró tanács a feltett kérdések és a benyújtott iratok alapján alakítja ki a szakértői véleményt, a tények megállapítására nem végez külön bizonyítást ...”. Az eljáró tanács szakvéleménye meghozatalakor ezért kizárólag a megbízáshoz csatolt iratok alapján hozta meg alábbi szakvéleményét, amely ugyanakkor a megbízó előtt folyamatban lévő büntetőeljárás szempontjából releváns tények vonatkozásában egyáltalán nem tartalmaz bizonyítást.
7. Az eljáró tanács végül jelezni kívánja, hogy *nem ellenőrizhető számára, hogy a rendelkezésre bocsátott listában szereplő címek/fájlnévek ténylegesen az azoknak megfelelő szerzői műveket/kapcsolódó jogi teljesítményeket takarják-e*, esetleg más (talán hamis) tartalmakra utalnak. Az eljáró tanács ugyancsak jelezni kívánja, hogy *a rendelkezésre bocsátott lista számos esetben alkalmatlan a megbízó által feltett elvi kérdés megválaszolására*. Az olyan összefoglaló megjelölések, mint „Mp3 formátumú zeneszám” vagy „Mp3 formátumú album” semmilyen módon nem utal az adott hangfájlban foglalt hangfelvétellel előállítójára, a zenemű jogosultjára, illetve az előadóművész személyére, s így a jogosultak honossága és az első nyilvánosságra hozatal helye sem állapítható meg érdemben.

II.2. Válasz a megbízó kérdésére

8. A megbízás érdemben arra irányul, hogy a megbízó a Szerzői Jogi Szakértő Testület eljáró tanácsától tájékoztatást kérjen a tekintetben, hogy az Szjt. 2. §-ának⁸ megfelelően

⁷ „... [A]z uniós jogot, különösen a 2001/29 irányelv 5. cikke (5) bekezdésével összefüggésben értelmezett 5. cikke (2) bekezdésének *b*) pontját úgy kell értelmezni, hogy azzal ellentétes az olyan – az alapügyben szóban forgóhoz hasonló – nemzeti szabályozás, amely nem tesz különbséget azon esetek között, amelyekben a magáncélú többszörözésre jogszerű forrásból, illetve amelyekben jogellenes forrásból került sor.” Lásd: C-435/12, ACI Adam BV és társai kontra Stichting de Thuisakopie és Stichting Onderhandelingen Thuisakopie vergoeding, a Bíróság (negyedik tanács) 2014. április 10-i ítélete, ECLI:EU:C:2014:254, 58. pont.

⁸ E szerint „olyan műre, amely először külföldön került nyilvánosságra, az e törvényben meghatározott védelem csak akkor terjed ki, ha a szerző magyar állampolgár, vagy ha a szerzőt nemzetközi egyezmény, illetőleg viszonyosság alapján a védelem megilleti.”

alkalmazható-e a magyar szerzői jog az igazságügyi informatikai szakértő által összeállított listákban foglalt – meghatározatlan számú – digitális tartalom vonatkozásában, vagyis hogy azok szerzője/jogosultja magyar személy-e, avagy hogy a kérdéses művek/ teljesítmények elsőként Magyarország területén kerültek-e nyilvánosságra. *Az eljáró tanácsnak az alábbiakban foglaltak szerint a megbízó kérdésére nem áll módjában érdemi választ adni, kizárólag a bíróság munkáját megkönnyítő szempontokkal tud szolgálni.*

9. [A vizsgálandó elemek] Az Szjt. 2. §-ában foglalt rendelkezés a külföldi szerző magyarországi védelmének kérdésén felül implicit módon feltételezi a „mű”, a „védelmi idő” és a joghatóság vizsgálatát. Az alábbiakban elsőként ez utóbbi három részelem kerül áttekintésre.
10. [A védelemhez elvárt alkotói közreműködés] A jelen szakvélemény 1. pontjában meghatározott műtípusok egyéni, eredeti jellegű alkotómunka eredményeként részesülhetnek szerzői jog védelemben. Az egyéni, eredeti jelleg meghatározása nincs taxatív feltételekhez kötve, az mindig egyedileg, az adott műben foglalt kifejezések eseti megvizsgálásával lehetséges. Általánosságban elmondható ugyanakkor, hogy a jogvédelem küszöbe alacsonyan húzható meg. A kapcsolódó jogi teljesítmények esetén a védelem alapját hagyományosan az egyéni közreműködés, illetve az emberi és anyagi forrásoknak a tartalom előállításába való befektetése, az előállítás kockázatainak vállalása indokolja. Ebből az következik, hogy a kapcsolódó jogi teljesítmények esetén a jogvédelemnek nem előfeltétele a „kreatív alkotómunka”, s ily módon a jogvédelem küszöbe ugyancsak alacsonyan húzható meg.
11. [Az Szjt. területi hatálya hangfelvételekre, televíziós műsorokra és előadóművészi teljesítményekre] Az eljáró tanács ugyanakkor hangsúlyozza, hogy az Szjt. 2. §-a kizárólag a „művekre” vonatkozik, kapcsolódó jogi teljesítményekre nem. Ahogy azt az egyik vezető hazai szerzői jogi monográfia megjegyzi: „figyelemre méltó, hogy bár az Szjt. a szerzői jog mellett az azzal szomszédos előadó-művészi, hangfelvétel-előállítói, a rádió- és televízió-szervezetek, illetve a saját műsort vezeték útján a nyilvánossághoz átvivők teljesítményeinek védelmi szabályait is tartalmazza (7. §), a territorialitásból eredő korlátozás ezekre nem vonatkozik. Így a külföldi szomszédos jogi jogosultak, illetve teljesítményeik Magyarországon feltétel nélkül az itteni jogosultakkal, teljesítményekkel azonos védelemben részesülnek”.⁹ Az iménti idézet nem tartalmazza a filmelőállítókra mint kapcsolódó (korábbi terminológiával élve: szomszédos) jogi jogosultakra való utalást. Ennek kifejezett oka, hogy a filmelőállítókat megillető védelem vonatkozásában maga az Szjt. rendeli megfelelően alkalmazni a 2. § rendelkezéseit.¹⁰ Ahogy azt az Szjt. kommentár is megerősíti: „az Szjt. 82. § (3) bekezdés így a következő olvasatot adja: olyan

⁹ Lontai Endre, Faludi Gábor, Gyertyánfy Péter, Vékás Gusztáv: Magyar polgári jog – Szerzői jog és iparjogvédelem. Eötvös József Könyvkiadó, Budapest, 2012, p. 55.

¹⁰ Szjt. 82. § (3) bekezdés: „A 2. §-t megfelelően alkalmazni kell a film előállítójának védelmére is.”

filmre, amelyet külföldön hoztak először nyilvánosságra, az e törvényben meghatározott védelem csak akkor terjed ki, ha a film előállítója magyar állampolgár, Magyarországon nyilvántartásba vett jogi személy vagy jogi személyiséggel nem rendelkező gazdasági társaság, vagy ha a film előállítóját nemzetközi egyezmény, illetőleg viszonyosság alapján a védelem megilleti.”¹¹

12. A 11. pontban foglaltak értelmében az eljáró tanácsnak a megbízó által feltett kérdés megválaszolásakor nem kell vizsgálnia, hogy az előadóművészi teljesítmények és a hangfelvétel-előállítók jogai tekintetében fennáll-e valamilyen releváns nemzetközi kötelezettségvállalás, mert vonatkozásukban az Szjt. ilyen külön feltétel nélkül is alkalmazandó.
13. [Az egyediség, eredetiség és a védelmi idő vizsgálata] Az eljáró tanács a mellékletek alapján áttekintése után úgy látja, hogy a szerzői és kapcsolódó jogi jogvédelem fennállta valószínűsíthető a megjelölt művek és filmelőállítói teljesítmények esetében. Azok ugyanis jelentős részben populáris filmes és szoftveres tartalmak. Ugyanebből következően az eljáró tanács valószínűnek tartja, hogy a védelmi idő sem járt még le semelyik érintett tartalom vonatkozásában. Különösen igaz ez a számítógépi programalkotásokra. E műtípust a magyar szerzői jog 1983 óta részesíti védelemben, így a szerző halálát követő 70 év semmiképp sem telhetett még el. Mindezekből következően az eljáró tanács véleménye szerint köztudomású tényként fogadható el, hogy a vádirathoz csatolt mellékletben felsorolt számítógépi programalkotások vonatkozásában fennáll a szerzői jogi védelem. Minden más esetben azonban a tényleges jogvédelem fennállása bizonyítást feltételez az eljáró hatóság részéről.
14. [A joghatóság vizsgálata] Végül az Szjt. alkalmazhatósága arra tekintettel is adott, hogy valamennyi vádlott Magyarország területén tartotta üzemben személyi számítógépét. Erre tekintettel a jogvédett tartalmak e számítógépekre való másolása (többszörözése) és a nyilvánosság bármely tagja számára történő felkínálása – tehát a vádirat szerinti jogellenes felhasználás – Magyarország területén történt. Az irányadó nemzetközi magánjogi szabályozás erre tekintettel lehetővé teszi az Szjt. alkalmazását.¹²
15. [A joghatóság megállapításához vizsgálandó elemek] Az eljáró tanács egyetért az EBH.2013.B.9. számú elvi döntésben foglaltakkal, melyekre az alapul szolgáló büntető-eljárásban a Debreceni Ítéltábla Bhar.III.194/2015/4. számú végzésében maga is utalt. Ezen elvi döntés értelmében „megalapozatlan – felderítetlen – a tényállás, ha nincs tisztázva a szerző (jogtulajdonos) honossága és a mű első nyilvánosságra hozatalának helye. Ennek hiányában nem állapítható meg, hogy a kérdéses cselekményre kiterjed-e a szer-

¹¹ Tomori Pál: 82. § – A filmek előállítóinak védelme. In: Gyertyánfy Péter (szerk.): A szerzői jogi törvény magyarázata, Complex, Budapest, 2006, p. 425. (A szakvélemény elkészítéséhez a jogsértés időpontjában irányadó kommentár került figyelembevételre. E vonatkozásban a jelenleg legfrissebb Nagykommentár is hasonló tartalommal bír.)

¹² A nemzetközi magánjogról szóló 1979. évi 5. törvényerejű rendelet 19. §-a rögzíti, hogy a védelem igénylésének helye szerinti jogot („lex loci protectionis”) kell alkalmazni szerzői jogi jogsértések esetén.

zői jogi törvény által biztosított védelem.”¹³ E két tény – a jogtulajdonos honossága és a mű első nyilvánosságra hozatalának a helye – bizonyítás tárgya, amelyre igazságügyi szakértő bevonásával is sor kerülhet. E szakértő azonban hatáskör hiányában nem lehet a Szerzői Jogi Szakértő Testület.

16. Az Szjt. 2. §-ának elvi alkalmazhatóságával – mint jogkérdéssel – kapcsolatosan az eljáró tanács a következőket kívánja előadni. A Magyarországon elsőként nyilvánosságra hozott, illetve magyar állampolgárok által létrehozott művek/teljesítmények esetén az Szjt. korlátozások nélkül alkalmazható. Valamennyi elsőként külföldön nyilvánosságra hozott mű, illetve filmalkotás vonatkozásában azonban csak az alábbi két esetben alkalmazható az Szjt.: ha (1) a jogosult magyar állampolgár vagy (2) a jogosultat nemzetközi egyezmény, illetőleg viszonyosság alapján megilleti a védelem.
17. [Az állampolgárság vizsgálata] Az eljáró tanács általánosságban meg kívánja jegyezni, hogy mindkét fenti eset vizsgálata kizárólag egyedileg lehetséges. A szerzői jog nemzetközi szabályanyaga ugyanakkor kizárja, hogy az országok a védelem fennállásának, avagy a jogok gyakorlásának előfeltételeként előírják a művek regisztrálását.¹⁴ Ismertek ugyan olyan nyilvántartások, melyek meghatározott szabványoknak megfelelő módon adatokat tartalmaznak a szerzői művek, szomszédos jogi teljesítmények vonatkozásában (pl. ISWC-, ISRC-, ISBN-adatbázis), ugyanakkor ezek jellemzően nem publikusak, illetve általánosak (valamennyi műtípusra/teljesítményre kiterjedő, valamennyi adatot – ideértve a jogosult nevét és állampolgárságát – tartalmazó). *Az eljáró tanácsnak nincs módja olyan adatbázishoz fordulni, amelyből hitelt érdemlően és valamennyi esetre kiterjedően meg lehetne állapítani a jogosultak állampolgárságát.*
18. Különösen igaz ez azokra az esetekre, amikor a szerzői és kapcsolódó jogi jogosultságok elválnak egymástól (pl. zenei tartalmak), és lehetővé válik a szerzői és kapcsolódó jogi jogosultságok átruházása. A magyar szerzői jog hagyományosan a vagyoni jogok korlátozott forgalomképessége mellett áll ki, bizonyos esetekben azonban – kifejezett rendelkezés folytán – a törvény lehetővé teszi a vagyoni jogok átruházását.¹⁵
19. Összességében az eljáró tanács annyit tehet, hogy *köztudomású ténynek fogadja el az olyan „jogosultak” külföldi honosságát, melyekről egyértelműen megállapítható, hogy nem magyar személyek/cégek.* (Különösen igaz ez a film-, zene- és szoftveripari óriáscégekre, melyek jelentős részének székhelye az Egyesült Államokban található.) Azon szerzők

¹³ Debreceni Ítéltábla Bhar.III.194/2015/4. számú végzés, p. 3.

¹⁴ Vö.: az irodalmi és a művészeti művek védelméről szóló 1886. szeptember 9-i Berni Unió Egyezmény (a továbbiakban: BUE), Párizsban, 1971. évi július 24. napján felülvizsgált szöveg szerinti 5. cikk (2) bekezdését. Eszerint: „E jogok élvezete és gyakorlása nincs kötve semmiféle alakszerűséghez, és független attól, hogy a mű a származásának országában védelem alatt áll-e. Ennélfogva – az ezen Egyezményben foglalt kikötéseken kívül – a védelem terjedelme, valamint a szerzői jogainak védelmére biztosított eszközök igénybevétele tekintetében kizárólag annak az országnak a törvényei irányadók, ahol a védelmet igénylik.” A BUE-t Magyarországon az 1975. évi 4. törvényerejű rendelet hirdette ki.

¹⁵ Szjt. 9. §-ának (3) bekezdése.

- esetén tehát, akik nem magyar állampolgárok, kizárólag az Szjt. 2. § második fordulata biztosíthatja a magyar szerzői jogi szabályok alkalmazását. A nemzetközi szerzői jog erre a helyzetre az ún. „nemzeti elbánás” elvének az alkalmazását fejlesztette ki. A legfontosabb nemzetközi dokumentumok valamennyi esetben erre az elvre épülnek.
20. [A releváns nemzetközi egyezmények vizsgálata] A többszörözés jogát a szerzők vonatkozásában a nemzetközi szerzői jog részévé emelő BUE 5. cikk (1) bekezdése szerint: „az ezen Egyezmény által védett műveik tekintetében a szerzők – a mű származási országa kivételével – az Unió valamennyi országában azokat a jogokat élvezik, amelyeket a vonatkozó törvények a belföldieknek most vagy a jövőben biztosítanak, valamint azokat a jogokat is, amelyeket ez az Egyezmény külön megad.” E védelem azonban nem kizárólag a BUE valamely tagállamának állampolgárait illeti meg. Azok a szerzők is részesülnek a BUE biztosította védelemben, s ily módon rájuk is vonatkozik a BUE 5. cikk (1) bekezdése, akik „az Unió egyik országának sem állampolgárai, azon műveikre nézve, melyeket első ízben az Unió egyik országának valamelyikében adnak ki, vagy egyidejűleg adnak ki egy Unión kívüli és egy Unióhoz tartozó országban.”¹⁶ A BUE-nak – az adminisztrációját ellátó Szellemi Tulajdon Világszervezete (WIPO) tájékoztatása szerint – a 2008. április 3-ai állapot szerint 166 ország volt a tagja, és 163 országban volt hatályban.¹⁷
21. A – többek között a szoftvereket az irodalmi művekkel azonos módon védeni rendelő¹⁸ – TRIPS-megállapodás 3. cikke ugyancsak rögzíti a nemzeti elbánás elvét. A hivatalos magyar fordítás szerint: „mindegyik Tag a többi Tag állampolgárai számára a saját állampolgárainak nyújtottnál nem kevésbé előnyös elbánást köteles nyújtani a szellemi tulajdon oltalmával kapcsolatban, azoktól a kivételektől függően, amelyekről a Párizsi Konvenció (1967), a Berni Konvenció (1971), a Római Konvenció és az Integrált Áramkörök Szellemi Tulajdonáról szóló Egyezmény rendelkezik.” A TRIPS 9. cikk (1) bekezdése alapján a megállapodást aláíró valamennyi tagország „betartja” a BUE 1-21. cikkeiben – így az 5. cikk (1) bekezdésében – foglaltakat. Következésképp azon országok, melyek a BUE-nak nem részesei (az elkövetési időpontban nem voltak részesei), de a TRIPS-megállapodás országukban hatályba lépett, ugyancsak kötelesek valamennyi szerzői mű vonatkozásában biztosítani a nemzeti elbánás elvének BUE szerinti érvényesülését. A TRIPS-megállapodásnak a Kereskedelmi Világszervezet (WTO) tájékoztatása

¹⁶ BUE, 3. cikk (2) bekezdés. Az „egyidejű” („szimultán”) kiadás a BUE alkalmazásában harminc napon belüli megjelentetést jelenti. Lásd: BUE, 3. cikk (4) bekezdés.

¹⁷ Lásd: http://www.wipo.int/treaties/en/ShowResults.jsp?lang=en&treaty_id=15 (utolsó megtekintés: 2016. december 21.).

¹⁸ Az 1998. évi IX. törvénnyel kihirdetett, az Általános Vám- és Kereskedelmi Egyezmény (GATT) keretében kialakított, a Kereskedelmi Világszervezetet létrehozó Marrakesh-i Egyezmény Mellékletének 1/C. pontja alatti, a szellemi tulajdonjogok kereskedelmi vonatkozásairól szóló megállapodás (Agreement on Trade-Related Aspects of Intellectual Property Rights: TRIPS Egyezmény), 10. cikk (1) bekezdés.

- szerint 2008. április 3-ai állapot szerint 156 ország (és az Európai Unió, korábban Európai Gazdasági Közösség) volt a részese, és 153 országban volt hatályban.¹⁹
22. A lehívásra történő nyilvánosság számára hozzáférhetővé tétel vagyoni jogát a szerzői jogosultak vonatkozásában kodifikáló, a WIPO égisze alatt elfogadott Szerzői Jogi Egyezmény (WCT)²⁰ 3. cikke megfelelően alkalmazni rendeli a BUE fent hivatkozott 5. cikk (1) bekezdését. A WCT 1. cikk (4) bekezdése továbbá – a TRIPS 9. cikk (1) bekezdésével (fentebb, a 21. pontban említettel) megegyező módon – visszautal a BUE 5. cikk (1) bekezdés alkalmazásának kötelezettségére. Eszerint a BUE hivatkozott cikke azon országokban is érvényesül, amelyek a BUE-hoz nem csatlakoztak, azonban a WCT-t nemzeti joguk részévé tették. Jelenleg – a TRIPS-tagságra is tekintettel – nincs olyan ország, amely e fordulat szerint volna köteles alkalmazni a BUE rendelkezését. A WCT-nek – az adminisztrációját ellátó WIPO tájékoztatás szerint – 2008. április 3-ai állapot szerint 84 ország volt a részese, és 65 országban volt hatályban.²¹
23. Külön figyelmet érdemel, hogy Európai Unió – és vele egyetemben valamennyi, a WCT-hez mindaddig nem csatlakozó uniós tagállam – csupán 2009. december 14-én ratifikálta az egyezményt, s az csak 2010. március 14-én lépett hatályba az érintett területeken. Vagyis bár Magyarország már korábban csatlakozott a WCT-hez, annak alkalmazására hazánkban számos más uniós tagállam polgárai vonatkozásában nem nyílt lehetőség magának az egyezményben foglalt nemzeti elbánás elvének a felhívásával.
24. A jelen szakvélemény érdemben nem kíván kitérni olyan, Magyarország vonatkozásában kötelező érvényű nemzetközi dokumentumokra, mint az 1952-ben elfogadott Egyetemes Szerzői Jogi Szerződés vagy a magyar-amerikai kormányközi megállapodás a szellemi tulajdonról, melyek nem teremtik meg a nemzeti elbánás elvének a fentiekhez képest bővebb alkalmazási lehetőségét.²²
25. A TRIPS-megállapodás ehhez hasonlóan jelentős tagsággal rendelkezik, így *az abban foglalt jogok és művek, továbbá korlátozott keretek között (a többszörözés jogát illetően) a kapcsolódó jogi teljesítmények vonatkozásában is érvényesülnie kell a nemzeti elbánás elvének Magyarországon.*
26. *A WCT-t jóval csekélyebb számban írták alá államok. Ezek száma 2008. április 3-án 84-re rúgott. A zene-, film- és szoftveripar szempontjából világviszonylatban legfontosabbnak tartott országoknak is csak egy része csatlakozott hozzá. A fentiek szerint az Európai*

¹⁹ Lásd: http://www.wto.org/english/thewto_e/whatis_e/tif_e/org6_e.htm (utolsó megtekintés: 2016. december 21.).

²⁰ A 2004. évi XLIX. törvénnyel kihirdetett, a Szellemi Tulajdon Világszervezete 1996. december 20-án, Genfben aláírt Szerzői Jogi Szerződése.

²¹ Lásd: http://www.wipo.int/treaties/en/ShowResults.jsp?lang=en&treaty_id=16 (utolsó megtekintés: 2016. december 21.).

²² A fentebb hivatkozott monográfia a viszonyossági szerződéseket a védelem feltételeként történő említése kapcsán egyenesen elméleti jelentőségűnek nevezte. Lásd: *Lontai, Faludi, Gyertyánfy, Vékás*: i.m. (9), p. 55.

Unió ugyanekkor nem csatlakozott még formálisan a WCT-hez. Annak rendelkezéseit (ideértve különösen a nyilvánosság számára lehívásra hozzáférhetővé tétel vagyoni jogát) egyrészt a 2001/29/EK irányelv révén már korábban átültette az uniós jogba. Másrészt a Phil Collins-döntés²³ értelmében a nemzeti elbánás elvének diszkriminációmentes módon kell érvényesülnie az EK- (EU-) tagállamokon belül. 2008. április 3-án ugyanakkor nem volt hatályos a WCT például Indiában,²⁴ Kanadában,²⁵ Új-Zélandon,²⁶ Nigériában,²⁷ Brazíliában vagy a Dél-Afrikai Köztársaságban.²⁸ *Ez utóbbi és a hozzájuk hasonló országok állampolgárai, illetve filmelőállítói tekintetében a lehívásra történő nyilvánosság számára hozzáférhetővé tétel vagyoni joga vonatkozásában a nemzeti elbánás elvének érvényesítése akadályokba ütközik.*

27. További tájékoztatás céljából a jelen szakvélemény I. sz. mellékletében található összefoglaló táblázat összeveti, hogy mely országok területén hatályos jelenleg, illetve mely országokban volt már hatályban 2008. április 3. napján a BUE, a TRIPS és a WCT.
28. Az eljáró tanács vissza kíván utalni a 17–18. pontban elhangzottakra. Se Magyarországon, se világviszonylatban nem áll rendelkezésre olyan közhiteles adatbázis, amely nem csupán az eredeti, de a származékos jogszerzőket illetően is naprakész információkkal tudna szolgálni. Erre, valamint arra tekintettel, hogy az SZJSZT – a 6. pontban foglaltakkal összhangban – önálló bizonyítást nem folytathat, *az eljáró tanács a vádirat mellékleteiben foglalt, nem magyar állampolgárok által nem Magyarországon nyilvánosságra hozott művek vonatkozásában a nemzeti elbánás elvének alkalmazhatóságáról érdemi választ nem tud adni, és hatáskör hiányában nem is adhat.* Hasonlóképp nincs módja az eljáró tanácsnak azt megítélni, hogy mely műveket hoztak elsőként nyilvánosságra valamely BUE-tagállam területén nem BUE-tagállamok polgárai.
29. [Köztudomás] Az eljáró tanács véleménye szerint ugyanakkor a többszörözés vagyoni jogát illetően lehetőség nyílik arra, hogy az eljáró bíróság a büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvény 75. § (3) bekezdése szerint bizonyítási eljárás lefolytatása nélkül *köztudomású ténynek tekintse, hogy az eljárásban érintett nagyszámú külföldi mű és*

²³ C-92/92 és C-326/92 számú egyesített ügyek, Phil Collins kontra Imtrat Handelsgesellschaft mbH és Patricia Im- und Export Verwaltungsgesellschaft mbH és Leif Emanuel Kraul kontra EMI Electrola GmbH, a Bíróság 1993. október 20-i ítélete ECLI:EU:C:1993:847.

²⁴ Mely ország világhírű a „bollywoodi” filmgyártásról.

²⁵ Melynek zene- és filmipara többek között az Egyesült Államok közelsége okán is számottevő.

²⁶ Új-Zéland kiugró népszerűségnek örvend a természeti látványosságokat ábrázolni kívánó filmek forgatásakor. Lásd különösen az összességében 17 Oscar-díjjal jutalmazott Gyűrűk Ura trilógiát. Korunk egyik legfelkapottabb új-zélandi zeneszerzője/előadója Ella Marija Lani Yelich-O'Connor, művésznevén Lorde.

²⁷ Nigéria az alacsony költségvetésű, minőségüket tekintve is alacsony színvonalú, ám az afrikai kontinensen népszerű „nollywoodi” filmek gyártásának központja.

²⁸ Mindkét ország híres művészfilmjeiről. A Tsotsi című dél-afrikai film például elnyerte a 2006-os év legjobb idegen nyelvű filmjének járó Oscar-díjat. Az Isten városa (Cidade de Deus) című brazil dráma négy Oscar-jelölésig jutott 2002-ben.

ezek szerzői a nemzetközi szerződések hálózata folytán az Szjt. szerinti védelemben részesülnek. Ezt nem csupán azt támasztja alá, hogy a mellékletekben felsorolt tartalmak aktuális, populáris művekre utalnak, hanem az is, hogy a szerzői jogosultak többszörözési jogát védeni rendelő egyezményekhez a világ országainak számottevő része, a jelentős zene-, film- és szoftveriparral rendelkező államoknak pedig gyakorlatilag az egésze csatlakozott.

30. Az eljáró tanács meglátása szerint a lehívásra történő nyilvánosság számára hozzáférhetővé tétel vagyoni jogát nemzetközi szinten megteremtő WCT vonatkozásában azonban csak korlátozottan alkalmazható a büntetőeljárásról szóló törvény fent hivatkozott szakasza. A WCT az elkövetési időpontban a világ országainak kevesebb, mint a felében volt hatályban. Tagadhatatlan, hogy ezen országok alapjaiban lefedik a számottevő zene-, film- és szoftveriparral rendelkező államokat, azonban – mint arra az eljáró tanács a 26. pontban kifejezetten utalt – ismertek fontos kivételek is (elsősorban a zenei és filmes szektorból).

II.3. Összefoglaló válasz a megbízó által feltett kérdésre

31. A megbízás mellékletében listázott alkotások honossága és a nemzeti elbánás elvének alkalmazhatósága a többszörözés vagyoni joga vonatkozásában tisztázottnak tekintendő: az Szjt. 2. §-a alapján a magyarországi szerzői jogi védelem feltételei fennállnak. A lehívásra történő nyilvánosság számára hozzáférhetővé tétel vagyoni joga vonatkozásában azonban a honosság és a nemzeti elbánás elvének alkalmazhatósága nem teljes, az csupán az 1. számú mellékletben jelzett és világpiaci potenciáljukat tekintve legfontosabbaknak tekinthető 84 ország vonatkozásában tekinthető további bizonyítás nélkül köztudomású ténynek.

Dr. Tattay Levente, a tanács elnöke
 Dr. Mezei Péter, a tanács előadó tagja
 Dr. Kiss Zoltán, a tanács szavazó tagja

Összeállította: Barsvári Tímea

* * *

1. sz. melléklet²⁹
A BUE, a TRIPS és a WCT mely országokban volt hatályban
2008. április 3. napján

Jelzések:

- + 2008. április 3. napján hatályban volt
- (+) 2008. április 3. napján nem volt még hatályban, jelenleg azonban már hatályban van
- [+] A TRIPS-megállapodásban fennálló tagságra tekintettel a BUE nemzeti elbánással kapcsolatos rendelkezése alkalmazandó az adott országban
- Jelenleg (a szakvélemény készítésének napján) nincs hatályban

	BUE	TRIPS	WCT		BUE	TRIPS	WCT
Afganisztán	–	(+)	–	Belgium	+	+	+
Albánia	+	+	+	Belize	+	+	–
Algéria	+	–	(+)	Benin	+	+	+
Andorra	+	–	–	Bhután	+	–	–
Angola	[+]	+	–	Bissau-Guinea	+	+	–
Antigua és Barbuda	+	+	–	Bolívia	+	+	–
Argentína	+	+	+	Bosznia és Hercegovina	+	–	(+)
Ausztrália	+	+	+	Botswana	+	+	+
Ausztria	+	+	(+)	Brazília	+	+	–
Azerbajdzsán	+	–	+	Brunei	+	+	–
Bahamák	+	–	–	Bulgária	+	+	+
Bahrein	+	+	+	Burkina Faso	+	+	+
Banglades	+	+	–	Burundi	(+)	+	(+)
Barbados	+	+	–	Chile	+	+	+

²⁹ A 17., 19 és 21. lábjegyzetben megjelölt források alapján.

	BUE	TRIPS	WCT		BUE	TRIPS	WCT
Ciprus	+	+	+	Finnország	+	+	(+)
Comore-szigetek	+	–	–	Franciaország	+	+	(+)
Costa Rica	+	+	+	Fülöp-szigetek	+	+	+
Csád	+	+	–	Gabon	+	+	+
Csehország	+	+	+	Gambia	+	+	–
Dánia	+	+	(+)	Ghána	+	+	+
Dél-Afrikai Köztársaság	+	+	–	Görögország	+	+	(+)
Dél-Koreai Köztársaság	+	+	+	Grenada	+	+	–
Dominikai Közösség	+	+	–	Grúzia	+	+	+
Dominikai Köztársaság	+	+	+	Guatemala	+	+	+
Dzsibuti	+	+	–	Guinea	+	+	+
Ecuador	+	+	+	Guyana	+	+	–
Egyenlítői Guinea	+	–	–	Haiti	+	+	–
Egyesült Államok	+	+	+	Hollandia	+	+	(+)
Egyesült Arab Emírátságok	+	+	+	Honduras	+	+	+
Egyesült Királyság	+	+	(+)	Hong Kong, Kína	[+]	+	–
Egyiptom	+	+	–	Horvátország	+	+	+
El Salvador	+	+	+	India	+	+	–
Elefántcsontpart	+	+	–	Indonézia	+	+	+
Észak-Koreai Köztársaság	+	–	–	Írország	+	+	+
Észtország	+	+	(+)	Izland	+	+	–
Európai Közösség (korábban EGK)	[+]	+	(+)	Izrael	+	+	–
Fehéroroszország	+	–	+	Jamaica	+	+	+
Fidzsi	+	+	–	Japán	+	+	+

	BUE	TRIPS	WCT		BUE	TRIPS	WCT
Jemen	(+)	(+)	–	Litvánia	+	+	+
Jordánia	+	+	+	Luxembourg	+	+	(+)
Kambodzsza	[+]	+	–	Macedónia	+	+	+
Kamerun	+	+	–	Madagaszkár	+	+	(+)
Kanada	+	+	(+)	Magyarország	+	+	+
Katar	+	+	+	Makaó, Kína	[+]	+	–
Kazahsztán	+	(+)	+	Malajzia	+	+	(+)
Kenya	+	+	–	Malawi	+	+	–
Kínai Népi Köztársaság	+	+	+	Mali	+	+	+
Kirgizisztán	+	+	+	Málta	+	+	(+)
Kolumbia	+	+	+	Marokkó	+	+	(+)
Kongó	+	+	–	Mauritánia	+	+	–
Kongói Demokratikus Köztársaság	+	+	–	Mauritius	+	+	–
Közép-Afrikai Köztársaság	+	+	–	Mexikó	+	+	+
Kuba	+	+	–	Mianmar	[+]	+	–
Kuvait	(+)	+	–	Mikronéziai Szövetségi Államok	+	–	–
Laosz	(+)	(+)	–	Moldova	+	+	+
Lengyelország	+	+	+	Monaco	+	–	–
Lesotho	+	+	–	Mongólia	+	+	+
Lettország	+	+	+	Montenegró	+	(+)	+
Libanon	+	–	–	Mozambik	(+)	+	–
Libéria	+	–	(+)	Namíbia	+	+	–
Líbia	+	–	–	Németország	+	+	(+)
Liechtenstein	+	+	+	Nepál	+	+	–

	BUE	TRIPS	WCT		BUE	TRIPS	WCT
Nicaragua	+	+	+	Sierra Leone	[+]	+	-
Niger	+	+	-	Spanyolország	+	+	(+)
Nigéria	+	+	-	Sri Lanka	+	+	-
Niue	(+)	-	-	Suriname	+	+	-
Norvégia	+	+	-	Svájc	+	+	(+)
Olaszország	+	+	(+)	Svédország	+	+	(+)
Omán	+	+	+	Szamoá	+	+	-
Oroszország	+	(+)	(+)	Szaúd-Arábia	+	+	-
Örményország	+	+	+	Szenegál	+	+	+
Pakisztán	+	+	-	Szerbia	+	-	+
Panama	+	+	+	Szingapúr	+	+	+
Pápua Új-Guinea	[+]	+	-	Szíriai Arab Köztársaság	+	-	-
Paraguay	+	+	+	Szlovákia	+	+	+
Peru	+	+	+	Szlovénia	+	+	+
Portugália	+	+	(+)	Szudán	+	-	-
Románia	+	+	+	Szváziföld	+	+	-
Ruanda	+	+	-	Tádzsikisztán	+	+	(+)
Saint Kitts és Nevis	+	+	-	Tajvan	[+]	+	-
Saint Lucia	+	+	+	Tanzánia	+	+	-
Saint Vincent és a Grenadine-szigetek	+	+	-	Thaiföld	+	+	-
Salamon-szigetek	[+]	+	-	Togo	+	+	+
São Tomé és Príncipe	(+)	-	-	Tonga	+	+	-
Seychelle-szigetek	-	(+)	-	Törökország	+	+	(+)

	BUE	TRIPS	WCT		BUE	TRIPS	WCT
Trinidad és Tobago	+	+	(+)	Vanuatu	(+)	(+)	–
Tunézia	+	+	–	Vatikán	+	–	–
Türkmenisztán	(+)	–	–	Venezuela	+	+	–
Uganda	[+]	+	–	Vietnám	+	+	–
Új-Zéland	+	+	–	Zambia	+	+	–
Ukrajna	+	(+)	+	Zimbabwe	+	+	–
Uruguay	+	+	(+)	Zöld-foki Szigetek	+	(+)	–
Üzbegisztán	+	–	–				

KÖNYV- ÉS FOLYÓIRATSZEMLE

Meissner Bolte: A kiválasztási találmány paradoxona az ESZH-nál – Kötetlen és egyértelmű kinyilvánítás az ESZE 54. és 123(2) cikke szerint. The Selection Invention Paradox at the EPO – Direct and unambiguous disclosure under Art 54 and 123(2) EPC. Lexology, 2021.01. 21.

I. Az ügy háttere

A kiválasztási találmányokat az Európai Szabadalmi Hivatal (ESZH) vizsgálati irányelveiben tárgyalják (G-rész, IV-8. fejezet). Miként általánosan ismert, az irányelvek szerint a technika állásának egy tágabb számtartományából kiválasztott altartományt újnak tekintenek, ha a következő követelmények közül mindkettő ki van elégítve:

- a) a kiválasztott tartomány szűkebb az ismert tartománynál, és
- b) a kiválasztott altartomány elég távol esik a technika állásában kinyilvánított bármilyen konkrét példától és az ismert tartomány végpontjaitól.

II. Kitalált szemléltető eset

Vegyük fontolóra a következő esetet:

Az A bejelentő az ESZH-nál benyújt egy európai szabadalmi bejelentést az alábbi egyetlen igényponttal:

1. X vegyület 50-100 nm hosszúságú rostokkal.

A szabadalmi bejelentés leírásában nincs említve másmilyen rosthosszúság-tartomány. Az ESZH elővizsgálója a technika állásához tartozó D1 dokumentumot találja, amely világosan kinyilvánítja az X vegyületet 10–200 nm hosszúságú rostokkal.

Most az a kérdés, hogy az A bejelentő igénypontjának tárgya D1-hez viszonyítva újnak tekinthető-e.

Esetünkben az ESZH elővizsgálója kifejtette, hogy az 1. igénypont tárgya nem tekinthető újnak a D1 tanításának fényében. Kifejtette továbbá (nagyon mélyen és meggyőzően), hogy a jelen esetben nincsenek kielégítve a fenti követelmények, és hogy D1 közvetlenül és egyértelműen kinyilvánít legalább egy 50–100 nm méretű tartományt. Azt is kifejtette a bejelentő számára, hogy a jelen ügy valójában egy „határeset, ami azt jelenti, hogy ha a 60–90 nm tartományt igényelték volna, a fenti két követelmény ki lett volna elégítve.

Az A bejelentő ezután okosan a következő új 1. igénypontot nyújtotta be: X vegyület 60–90 nm hosszúságú rostokkal.

Az A bejelentő a következő érvelést is előadta:

Maga az elővizsgáló már jelezte, hogy egy ilyen tárgy D1-hez viszonyítva új lenne. Az A bejelentő azzal is érvelt, hogy ha egy 10–200 nm tartományt az 50–100 nm tartomány közvetlen és egyértelmű kinyilvánításának kell tekinteni, akkor az 50–100 nm tartomány is a 60–90 nm tartomány közvetlen és egyértelmű kinyilvánításának tekinthető.

III. Jogi szempontok – jogeset

Az A bejelentő azzal érvelt, hogy a „kinyilvánítás” azonos értelmezésének kell érvényesnek lennie az Európai Szabadalmi Egyezmény (ESZE) 54 és 123(2) cikkére. Úgy tűnik azonban, hogy nem létezik olyan esetjog, amely szerint egy bejelentő/szabadalmas eredményesen szűkített egy tartományt egy olyan másik tartományra, amelynek végpontjai nem voltak határozottan kinyilvánítva (sem például, sem felső vagy alsó határral).

Ebben az ügyben az A bejelentő azt az „újdonságpróbát” használja, amelyet a vizsgálati irányelvekben (H rész, V-3.2 fejezet), valamint a Fellebbezési tanácsok esetjogában (9. kiadás, II.E.1.3.7) tárgyalnak meg. Egy fő kritika erre az utóbbi az esetjogban (amely a T 177/86 ügyre utal) az, hogy az újdonságpróba „nem nagyon hasznos” egy igénypont tágitásának megengedhetősége vizsgálatánál. Az A bejelentő esetében azonban nem egy igénypont tágitásáról, hanem szűkítéséről van szó.

A bírálat egy másik pontja arra vonatkozik, hogy egy bejelentés eredeti kinyilvánításának nem minden része vonatkozik szükségszerűen a találmányra. Ez valóban jó gondolat. Képzeljük el, hogy az eredeti kinyilvánítás csupán a technika állásával kifejezett kapcsolatban tartalmaz magyarázatokat. Logikusnak tűnik, hogy az eredeti kinyilvánításnak az ilyen részleteiből származó jellemzők nem használhatók (legalábbis nem „önműködően”) az igénypont módosítására. Azonban ez ismét nem az A bejelentő ügye.

Végül úgy tűnik, hogy nehéz megoldani a fenti paradoxont. Talán az A bejelentő korrekt, és eredményes lenne ezzel az érveléssel; lehetséges, hogy ezt senki nem próbálta még (és ezért nincs is megfelelő esetjog).

IV. Befejezés és lehetséges megoldás

Befejezésül úgy tűnik, mintha a fellebbezési tanácsok esetjoga egy „kiválasztásitalálmány-paradoxont” tartalmazna, legalábbis akkor, ha az irányelvek G-IV-8 része nem alkalmazható az ESZE 123(2) cikkére. Kivezető utat jelenthet, ha a technika állásában kimondottan kinyilvánított tartományt úgy értelmezzük, hogy az közvetve kinyilvánít valamilyen diffúz „belsővégpont-tartományt” (másként: egy diffúz végpontfelhőt), amelyet kellően meghatározottnak tekinthetünk újdonságmegfontolásokhoz annak folytán, hogy közel van a végpontok világos meghatározásához, de nem teszi lehetővé pontos végpontok egy konkrét

új párjának a kiválasztását [ahhoz, hogy egy igénypontot az ESZE 123(2) cikkével összhangban lehessen meghatározni]. Másrésztől lehetséges, hogy ez éppen egy másik példa arra, hogy az újdonságpróba egyáltalán nem használható az ESZE 123(2) cikkére vonatkozó kérdések megoldására.

Dr. Palágyi Tivadar

* * *

Byron Reese: *A negyedik kor. Okos robotok, tudatos számítógépek és az emberiség jövője.* Typotex, 2020; ISBN: 9789634931065

„Ami pedig az életet illeti, majd a szolgálk
(a jövőben a gépeink?? – Osman) elvégzik helyettünk.”

Szerb Antal: *A Pendragon legenda* (francia királyi mondásként is forog közszájon).

„Nem tudjuk pontosan megjósolni, hogy mit is érhetnénk el egy olyan intelligenciával, amelyet mesterségesen tökéletesítettünk, de a világbéke és a nyomor felszámolása bizonyára előkelő helyet foglalna el a listán. Egy valódi MI létrehozása az emberiség történetének legnagyobb eseménye lehetne. Sajnos feltehetőleg az utolsó is.”

Stephen Hawking – a könyvből.

„Elvehetik-e a robotok a munkánkat? Öntudatra ébredhet-e egy gép? Betölthetjük-e a tudatunkat egy számítógépbe? Nyakunkon a robotapokalipszis? *Byron Reese a jövőnket talán leginkább meghatározó kérdéseket, a mesterséges intelligencia fejlődését és a robotok térnyerésének várható hatásait vizsgálja. A technológiai vívmányokat középpontba állító történelmi áttekintés mellett filozófiai szempontokat is érint,* és korunk különböző elgondolásait bemutatva számos lehetséges forgatókönyvet vázol fel a jövőnkről. Mire a kötet végére érünk, meglehet, megalapozottabb véleményt alkothatunk a mesterséges intelligencia jelentőségéről, lehetőségeiről és veszélyeiről, mint Bill Gates vagy Elon Musk” – a mindig megbízható Typotex ajánlója (bár az utolsó mondat itt, kivételesen, kissé túlzó. Kiemelések a recenzió szerzőjétől.)

Érdekes könyv: Reese nagyon sikeres sorozatvállalkozó az élvonalbeli technológiák és az azokra épülő startup vállalkozások terén, díjnyertes szerző és előadó, ehhez pedig valóban kiváló kell, hogy legyen az elemzőkészsége. Erre támaszkodik a gondolatmeneteiben és megállapításaiban – ám olykor úgy érezzük, hogy az övétől távolabbi tudományterületeken, mint pl. az ember törzsfjlődése, valamint kultúrtörténete, helyenként kissé talán hiányosak az ismeretei. Remek képet kapunk viszont arról, hogyan látja egy texasi technomágus és „influenzser” a dolgokat. (Texasi: a kissé csípős amerikai mondás szerint „Ne kérdezd senkitől, texasi-e. Ha nem az, minek zavarba hozni szegényt. Ha pedig az, öt percen belül úgyis elmondja!”) És mai influenzser: olykor úgy érezni, közléseiben jobban érdekli, hogy megragadó legyen, mint hogy pontos. A széles áttekintéssel, ahogy a mondandóját előadja, az érdeklődő sokat tanulhat: sokat egyrészt tőle, másrészt viszont abból, hogy végiggondolja az olvasottakat, és utánanézi annak, amit gyanúsak vagy nem kielégítőnek talál. Voltaképp mindegy is: a múltról vagy akár a fejlődés sajátosságairól ott a tengernyi szakirodalom, van miből tájékozódni – a nagy kérdés a jövő, amelyet kétségkívül a technológiák fejlődése és annak kiaknázása formál. Ezért csak az képes bármit megsejteni belőle, aki nagyon ismeri e technológiákat, s hogy mi megy végbe e téren, *Reese pedig ilyen!*

És tényleg pompás szórakozás olvasni: annyi izgalmas problémát idéz fel, annyi ilyen gondolatot ébreszt bennünk!

Reesről: a LinkedIn-bemutakozásából: Sorozatvállalkozó negyedszázados szakmai gyakorlattal sikeres technológiai cégek felépítésében és működtetésében; ennek során számos cég-felvásárlás és első tőzsdei részvénykibocsátás részese. Ezen túlmenően jövőkutató, azzal a szilárd meggyőződéssel, hogy a technológia elhozza az emberiség új aranykorát. Világszerte tart előadásokat a technológiáról, s eddigi hallgatóságának összesített száma 100 ezer felett jár. A *Bloomberg Businessweek* szerint Reese csendben életre hívta a médiacégek új fajtáját. A londoni *Financial Times* így jellemzi: „jellegzetes képviselője az internetvállalkozók új hullámának, amely nekiállt a feje tetejére állítani a médiaiparág gazdaságtanát. Róla és munkájáról tömegtájékoztató médiumok százai szólnak, köztük a New York Times, a Washington Post, az Entrepreneur Magazine, az USA Today, a Reader's Digest, az NPR, és a LA Times Magazine.”

A *National Speakers Bureau* jellemzéséből: „Világszerte tartott előadásaiban Byron nagy lelkesedéssel és tehetséggel kutatja a jövő titkait és bennük a megnyíló üzleti lehetőségeket. Díjnyertes jövőkutatóként történészi, jövőkutatói és technológia-szakértői látásmódját egyesítve világítja meg, a ma technológiája miként képes megszabadítani számos, a legrosszabbak közé tartozó globális problémánktól. Érti a küszöbön álló, példanélküli technológiai változást, s kutatja a társadalom drámai változását, amelyet ez előidéz.” Ezután hosszú felsorolás következik kiemelkedően rangos fórumokkal és intézményekkel, ahol „különösen keresett előadóként” előadásait tartotta különféle hallgatóságok előtt.

Saját honlapján kiemeli: „Szóban és írásban, mindig a technológia, az üzlet és a jövő kereszteződését kutatom.” Az idézetek szerint ehhez van némi alapja és kompetenciája. Ez teszi figyelemre érdemessé e könyvében kifejtett mondandóját.

Nézzünk a könyvbe!

„Előszó (Ne ugord át, nem a szokásos rizsa!) (Forrásmegjelölés nélküli idézetek innentől a könyvből – Osman P.)

Robotok. Állások. Automatizálás. Mesterséges intelligencia. Tudatos számítógépek. Szuperintelligencia. Bőség. Munkamentes jövő. 'Felesleges' emberek. Nincs többé hiány. Kreatív számítógépek. Robotnagyurak. Határtalan gazdagság. Nincs többé munka. Örökös elnyomás. Egyik-másik ezen frázisok és elgondolások közül minden bizonnyal napi rendszerességgel felbukkan a hírfolyamunkban. A megközelítés néha pozitív, telis-tele bizalommal egy jobb jövő iránt, máskor azonban disztópikus félelem jellemzi őket. Meghökkenítő ez a kettősség. A témában nyilatkozó szakemberek mind okos és tájékozott emberek, ám a jövőről alkotott előrejelzéseik nemcsak kicsit különböznek, hanem gyökeres ellentétei egymásnak. Miért van az, hogy *Elon Musk*, *Stephen Hawking* és *Bill Gates* félelemmel tekintenek a mesterséges intelligenciára (MI), és aggodalmukat fejezik ki amiatt, hogy ez az emberiség

túlélését akár már a közeljövőben veszélyeztetheti? *Zuckerberg* egészen odáig megy, hogy a vészharangot kongatókat 'elképesztően felelőtlennek' nevezi, míg *Andrew Ng*, az MI egyik legnagyobb élő szakértője úgy véli, hogy ilyesmiktől tartani éppolyan, mintha 'a Mars túlnépesedése' miatt aggódnánk; Elon Musk kijelentette, hogy 'az MI az egész emberi civilizáció létezését alapjaiban fenyegeti'. Mindkét oldal képviselői éppoly biztosak a saját igazukban, mint amennyire megvetően legyintenek a másik tábor szavaira." – Miért gondoljuk, hogy egy sikeres nagyvállalati vezető, legyen bár korszakformáló a maga gazdasági-technológiai területén, azon kívül is, a társadalom és a gazdaság egészében is biztosan nagy gondolkodó? S egy cinikus megjegyzés idekívánczozik: vajon a vészjósló jósök valóban a gépektől féltik embertársaik jövőjét, vagy sokkal inkább azoktól, akik a maguk érdekei szerint használják majd őket?

„Amikor *robotokról* és automatizálásról van szó, a helyzet nagyjából ugyanez: a szakértők véleménye gyökeresen eltérő. (Reese majd ad világos magyarázatot, miben különbözik az MI és a robot, ám voltaképp a mai közgondolkodás számára a kettő joggal ugyanaz: az a valami, amely képes gondolkodni, intelligens munkát végezni, s a nagy kérdés, hogy engedelmes szolgánk lesz-e, vagy kitúr a helyünkről – Osman P.) Néhányuk szerint az automatizálás révén az összes állás elvész majd, de legalábbis a nagy gazdasági világválság permanens állapotába fogunk kerülni, amelyben a munkaerő egyik része hasztalan igyekszik majd a robotmunkásokkal versenyezni, míg a másik részük fényűző gazdagságban él ultramodern, futurisztikus munkájának köszönhetően. Vannak viszont, akik csak a fejüket csóválják az ilyen aggodalmak hallatán, és rámutatnak arra, hogy az automatizálás mindig is inkább növelte a munkások bérét és termelékenységét, és a problémát sokkal inkább az esetleges emberi munkaerőhiányban látják.” – Gyanús, ez utóbbi roppant gyanús, mint Rejtő Jenő regényeiben a Török Szultán. Nem bocsátkozva a tőke természetének és benne az adakozókészségének elemzésébe, idézzük inkább Martin Ford Robotok kora – Milyen lesz a világ munkahelyek nélkül? c. könyvét (Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle 2017/3. sz.) „A növekvő termelékenység és az emelkedő bérek szimbiotikus kapcsolata az 1970-es években kezdett felbomlani. A jövedelmi egyenlőtlenségek az elmúlt években olyan magas szintre emelkedtek, amilyet 1929 óta nem látott Amerika, és világossá vált, hogy az 1950-es években még a munkásokat gazdagító termelékenységnövekedésből származó haszon ma már szinte teljes egészében a tulajdonosok és a befektetők zsebében marad. A nemzeti összjövedelemből a munkaerőhöz vándorló jövedelem aránya folyamatosan csökken, és úgy tűnik, hogy ezt a zuhanást semmi sem állítja meg.”

„Végül pedig, amikor a szakértők arra a kérdésre keresik a választ, hogy a számítógépek vajon képesek lesznek-e valaha tudatosan, azaz emberhez hasonlóan viselkedni, ismét csak kitör a csetepaté. Néhányan úgy gondolják, nem is kétséges, hogy a számítógépek egyszer öntudatra ébrednek majd, és aki mást mond, az butaságot beszél. Mások vehemensen vitatják ezt, azt állítva, hogy a számítógépek és az élőlények annyira gyökeresen eltérnek egymástól, hogy az 'élő gép' önellentmondás.” – S meg is jelent egy kérdés, amely úgy kísérti

széltében-hosszában az egész témakört, mint egy kötelességtudó banshee az ódon kastélyt: *Pontosan mi az öntudat?* Ha valamiféle része az operációs rendszerünknek, miből és mire épül? A megbízható megfigyelés, elemzés és ellenőrzött megismételhetőség próbakövével hitelesített jelenlegi tudásunk szerint „Nihil est in intellectu”, azaz az egész gondolkodásunk és szellemi működésünk „kapott anyagra” épül: az így-úgy belénk táplált programokra és tudásra, a tapasztalatokra és a tanultakra. Ha eltekintünk attól az „apró”, de nem jelentéktelen technikai problémától, miként lehet a központi idegrendszerünket leképezni ugyanabban a térfogatban és sűrűségben, ahogy az bennünk lakozik, ugyan mink van, amije nem lehet egy egy ilyen MI-nek vagy robotnak? S ha elvonatkoztatunk az önreprodukció képességétől, milyen jellemvonása van még az „élő”-nek, amellyel egy „gép” nem képes rendelkezni? Ráadásul, ha nézzük az MI és a robotok gyorsuló fejlődését, és gyorsan növekvő szerepét az iparban és a kutatás-fejlesztésben, miért ne juthatnának el akár odáig is, hogy képesek legyenek előállítani akár önmaguk továbbfejlesztett változatait is?

Két alapállás a dilemmában: „Ha még ezeknek a területeknek a legavatottabb képviselői is egymással ellentétes nézeteket vallanak – ugyan mi reményünk lehet nekünk, halandóknak megérteni a dolgot? Vagy mégis van kiút? Én hiszek benne, hogy igen. Az első lépés annak a felismerése, hogy ezek a szakemberek nem azért vitáznak, mert mások az ismereteik, hanem mert másban hisznek. Nem arról van szó tehát, hogy a tudatos számítógépekben hívők tudnak valami olyat a tudatosságról, amit mások nem. Nekik alapvető hitük, hogy az ember végeredményben nem más, mint egy gép. Ha pedig az emberek gépek, jogosan gondolhatjuk azt, hogy a mechanikus ember megépítése igenis lehetséges. (Itt nagyon mélyre merülünk a motiváció kutatásában. A vallásos hit körén szigorúan kívül maradván, erős kérdés, vajon a szakembert vezetheti-e más, mint a tudáson, tapasztalatokon és az ezekből táplálkozó megfontolásokon alapuló meggyőződés, illetve a valóság ilyen keresése, vezetheti-e valamilyen hit. Ráadásul és konkrétan, itt olyan hitről van szó, amely a felvilágosodás – voltaképp egy nagyon is világi, hatalmi harc – egyik vezető ideológiáján alapszik, az pedig akkor született, amikor még gyakorlatilag semmit sem tudtak az ember biológiai felépítésének és működésének meghatározó részleteiről – Osman P.) Másrésztől viszont azok, akik amellet érvelnek, hogy a gépek sohasem válhatnak tudatossá, gyakran azért gondolkoznak így, mert számukra az emberek eleve nem mechanikus lények.” – Informatikánk már odáig fejlődött, hogy alighanem nincs ember, aki részletekbe menően pontosan tudná, mi és miként megy végbe egy mai számítógépben vagy MI-ben munkavégzés közben. Nem véletlen a Bill Gates-szabály: „Ha megbolondult a jószág, húzzuk ki a 'falból!'” – merthogy akár lehetetlen is lenne kibogozni, mi gabalyodott össze benne. Vajon ezek a jószágok még tekinthetők-e „mechanikus lények”?

„Éppen erről fog szólni ez a könyv: megpróbálja lebontani a robotokat, a robotizálást, az MI-t és a tudatosságot körülvevő hitvilágot. Az a célom, hogy átkalauzoljam az olvasót ezeknek a témáknak az olykor tüskés bozótján, és szétcincáljam azokat a feltételezéseket, amelyek ezeknek a szakértőknek a szájából olykor szenvedélyes és cáfolhatatlan igazságként

hangzanak el. Könyvem egyáltalán nem arról szól, hogy én magam mit gondolok ezekről a témákról. Bár nem rejtem szándékosan véka alá a véleményemet, úgy hiszem, hogy az az olvasói élmény szempontjából kevés jelentőséggel bír. *A célom az*, hogy mire valaki a könyv végére ér, pontosan megértse, hogy a saját hite milyen válaszokhoz vezet. És ha ezek után meghallja, hogy egy szilícium-völgyi fejes vagy egy Nobel-díjas kutató hogyan nyilatkozott a robotokról vagy az MI-ről, rögtön tudni fogja, milyen hit vezérli ezt a magabiztosnak hangzó állítást.”

Az áttekintés íve: „Hol kezdődik egy efféle utazás? Szükségképpen *a távoli múltban*, amikor az emberi nyelv létrejött. Nem tranzistorokról, neuronokról vagy algoritmusokról fogunk beszélni, sokkal inkább a valóságot, az emberiséget és az elmét érintő kérdésekről. A zűrzavar ugyanis azzal kezdődik, ha az első kérdés az, hogy ’milyen állásokat fognak a robotok elvenni az emberektől?’, nem pedig az, hogy ’mi az ember’. Amíg meg nem válaszoljuk ez utóbbit, esélyünk sincs az előbbivel érdemben foglalkozni. Erre a felfedezőútra invitálok hát az olvasót: járjuk be együtt a százezer éves emberi történelmet, és vitassuk meg a nagy kérdéseket az út során, hogy felfedezhessük a jövőt, amely előttünk áll. *Ez a könyv egy utazás*. Köszönöm, hogy velem tartanak.”

Három kor zajlott le eddig, előttünk a negyedik. „Az elmúlt nagyjából egy évszázad legjellemzőbb vonása látszólag az, hogy milyen *elképesztően sok változás* történt. Az autózás, a repülés, a televízió, a személyi számítógép, az internet és a mobiltelefon csupán néhány tétel a hosszú listáról. *A változás mindenütt jelen van*. Ám az emberiség történetének egészét nézve nem sok minden változott az elmúlt ötezer év alatt.” Itt példák sora jön, kiemelve hasonlóságokat is régmúlt és jelen között, majd egy érdekes állítás: „A legfigyelemreméltóbb az emberi történelemben tehát nem az, hogy mennyi minden megváltozott, hanem az, hogy mennyi minden nem változott. *Bámulatra méltó, mennyire hasonlatosak vagyunk elődeinkhez*.” Ennek példái következnek. S a hasonlatosságokat kutatva ne feledjük: gondolkodásunk, magatartásunk alapja, a fejünkben lakozó hardver lényegében teljesen ugyanaz, mint százezer éve, operációs rendszerünk működésében szintúgy kisebb-nagyobb mértékben ma is meghatározóak azok az alapok, amelyeket a törzsfejlődés alakított ki bennünk. Sötét erdőben, fegyvertelenül – legyen ez tényleges helyzet, vagy történetjék átvitt értelemben – ezért reagálunk igen hasonlóan ahhoz, ahogyan a távoli őseink.

Csányi Vilmos Íme, az ember – A humánétológus szemével c. könyvéből idézve (Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle 2015/4. sz.) „[a]z ember, amikor összetett kultúrákban él, hajlamos megfelejtkezni arról, hogy *genetikai felépítése a kultúrák kifejlődése során kevésbé változott*. Ugyanúgy az állatvilág egyik faja, mint millió évekkel ezelőtt. A kultúrára való képessége természetesen genetikai változások eredménye, de ezek nem valamilyen meghatározott kulturális formációra irányulnak, hanem csupán arra, hogy valamilyen kultúra kiépülése lehetséges legyen. Ebből az is következik, hogy a *viselkedésünk biológiai tényezői a szabályozás legalsóbb szintjein szinte változás nélkül megmaradtak*, az emberi agressziót, az

intenzív szexualitást, a rangsor kialakításának kényszerét, a családdal kapcsolatos viselkedésformák számos elemét megőriztük, ezeket a kultúra nem tüntette el, csupán saját szerkezetétől függően szabályozni igyekeznek.”

Folytatva Reese előző sorait: „A történelem nagy távlatait tekintve tehát vajmi kevés változott. Sőt, állítom, hogy *a dolgok valójában csak három alkalommal változtak meg igazán az emberi történelem során. Ez a változás pedig minden alkalommal valami technológiai újításnak volt köszönhető.* Nem egy elszigetelt újdonságnak, hanem egymással összefüggő fejlesztéseknek, amelyek alapvetően és véglegesen megváltoztattak minket, akár egészen a sejtjeinkig. Ennyi történt eddig – három nagy korszakváltás. Ez a könyv pedig a negyedikről szól.”

A mondandó íve a könyv öt részének címeivel: A hosszú, rögzös út napjainkig / A keskeny MI és a robotok / Általános mesterséges intelligencia / Tudatos számítógép / Az út innen (kiindulás és távoli horizont fejezetcímekkel: Élet a negyedik korban; Az ötödik kor).

A négy kor, az első rész fejezetcímeivel: Az első kor: a nyelv és a tűz / A második kor: a mezőgazdaság és a városok / A harmadik kor: az írás és a kerék / A negyedik kor: a robotok és az MI.

„*A nyelv és a tűz*”: Reese elemzésében megragadóan jelenik meg a modern menedzser szemlélete: „A tűz volt az *első igazi többfunkciós technológia*: fényt adott, és mivel az állatok féltek tőle, biztonságot is. Hordozni lehetett, így az emberek útra kelhettek hidegebb vidékekre is, és vitték magukkal a meleget. De a legnagyobb előnye persze az volt, hogy megfőzhettük vele az ételünket. Miért volt ez annyira jelentőségteljes változás? Mert a főzés révén *drasztikusan meg tudtunk növelni a kalóriabevitelünket.* Az átfőtt húst nemcsak megrágni könnyebb, de, ami még ennél is fontosabb, a főzés felszabadítja a húsban lévő fehérjéket, ami nagyban megkönnyíti számunkra az emésztést. Ráadásul a tűz segítségével rengeteg ehetetlennek hitt növény egyszerűen élelmiszerré változott, hiszen a főzés képes volt lebontani a bennük található emészthetetlen cellulózt és keményítőt.” Itt behoz egy remekül alkalmazott fogalmat: „A tűz lehetővé tette, hogy mintegy *’kiszervezzük’ az emésztés egy részét.* A ma élő ember számára szükséges napi kalóriamennyiség megszerzése szinte lehetetlen lenne nyers ételekből, hiszen ezeknek hatalmas része halad át a szervezetünkön emésztetlenül.” Reese a továbbiakban is rámutat, hogy alapvető technológiaváltások hasonlóan nagy jelentőségű „kiszervezésekkel” szolgálnak.

Egy újabb genezisrejtély, agyunk geneziséé, s ezzel, végső soron, minden technológiák geneziséé: „Miként használtuk fel ezt a megnövekedett kalóriamennyiséget? *A megszerzett energiából hihetetlenül összetett agyat növesztettünk.* Rövid idő leforgása alatt háromszor annyi idegsejtünk lett, mint a csimpánzoknak vagy a gorilláknak.” Itt már benne vagyunk az okozati összefüggések gubancában, amelyet még csak el sem vághatunk. *Reese tétele*: „*A fejlett agy elvezetett minket egy másik sorsfordító felfedezéshez: a nyelvhez.* Will Durant történész szerint a nyelv volt az a nagy ugrás, amely ’emberré tett minket’. (A fejlett agy természetesen nem a nyelv „felfedezéséhez” vezetett el, hiszen az nem tőlünk független létező, hanem an-

nak létrehozásához, ahogyan az az eredeti szövegben is áll – Osman P.) A [tűznél] is sokkal jelentősebb *technológiai váltás*, a nyelv felfedezése révén pedig *lehetővé vált az egymás közötti információcsere*. Képesek lettünk megosztani másokkal azt, amit mi megtanultunk. (Reese az eredetiben *magát a nyelvhasználatot nevezi erőteljes technológiának*, amely képessé tett az információcsere. Ez a továbbiakban is fontos meghatározás – Osman P.) A *nyelv ráadásul lehetővé tette azt is, hogy együttműködjünk egymással*: nyelv nélkül egy maroknyi embernek esélye sem lett volna egy gyapjas mamuttal szemben. A nyelv segítségével azonban ezek az emberek össze tudtak dolgozni, és ez lényegében legyőzhetetlenné tette őket. A *nyelv a nagyobb agynak köszönhetően jött létre*, és mint egy ördögi (eredetiben 'angyalí', azaz virtuous cycle – Osman P.) kör, *a nyelv miatt az agyunk még nagyobbra nőtt*, hiszen bizonyos gondolatainkhoz most már szavakra volt szükség. A szavak végső soron szimbólumok a gondolataink kifejezésére, és ezeket a gondolatokat a szavak segítségével úgy tudjuk alakítani és kombinálni, ahogy elképzelhetetlen lenne a beszéd feltalálása (Reese szemléletének kiemelésére: eredetiben 'a nyelv technológiája'. S ahhoz, hogy 'a gépeket' fel lehessen ruházni az élő nyelv megértésének és alkalmazásának képességével, s hogy a gép ebben öntanulással is tudja majd fejleszteni magát, a nyelvet valóban technológiaként kell kezelni – Osman P.) nélkül.” – Ok és okozat: agyunk egyik döbbenetes rejtélye, hogy ha a fejlődését az evolúciónak tulajdonítjuk, miként volt az evolúció képes az átöröklítésig történő életbenmaradás – a természetes szelekció – borotvaélén végigvinni azt a fejlődést, amelynek köszönhetően ma MI-t és robotokat tudunk fejleszteni, miféle evolúciós előny vezetett eme képességeink kialakulásához? Egyáltalán, miféle evolúciós előnynek köszönhetően fejlődött ki minden elvonatkoztatási képességünk első – és valószínűleg alapvető – megjelenése, a számolás képessége? Az viszont reálisnak tűnik, hogy – amint sokan állítják – az együttműködési és a közösségi kommunikáció növekvő szerepe és jelentősége hívta életre a beszéd szükségességét, mozgatta ebben az agy fejlődését, s ez teljesen életszerűen köthető evolúciós előnyhöz.

„A mezőgazdaság és a városok”: „A mezőgazdaság a nyelvhez hasonlóan *szintén technológia, és rengeteg előrelépést hozott létre*. (A szöveget az angol eredeti alapján olykor kissé korrigáljuk – Osman P.). Az első ezek közül *a városok létrejötte* volt, a mezőgazdaság miatt ugyanis az embereknek le kellett telepedniük. A városok elősegítették az árucikkek és újítások vándorlását, de közben teljesen és visszavonhatatlanul röghöz kötöttek bennünket. A mezőgazdaság elterjedésével járó *második fontos változás a munkamegosztás* volt. Bár elsőre nem tűnik eget rengetőnek, a munkamegosztás és annak minden hozadéka *a legfontosabb mérföldkő az emberiség történetében*. Az emberek elkezdtek bizonyos részterületekre specializálódni. Ezáltal megugrott a hatékonyság, ami óriási gazdasági fellendüléshez vezetett.” A *munkamegosztás* fejlődését vizsgálva exponenciális bővülést láthatunk. Reese a következőkkel folytatja: „A legrégebb városokból fennmaradt régészeti bizonyítékok arra utalnak, hogy a második kor elején már számos különféle mesterség létezett. Az emberek ugyanis azonnal elkezdtek kihasználni a *szakosodás jelentette gazdasági előnyöket*, amint más emberek közvetlen közelében telepedtek le. (A szakosodásnak természetesen a legfőbb

alapfeltétele a mezőgazdasági termelékenység növekedése volt: az emberek képessé váltak a saját szükségleteiknél többet termelni, s ebből fizették a 'szakosodott szolgáltatók' árucikkait. Láthatjuk, itt olyan technológiai fejlődés indult be, amely az ipari forradalom kezdetétől exponenciálisan gyorsulva visz a negyedik korba – Osman P.) *A munkamegosztás révén jött létre lényegében minden, ami ma fontos az emberiségnek.* Nélküle már rég elvesztünk volna.” – Van mindennek egy meredekebb olvasata is. „A mezőgazdasági forradalom a történelem legnagyobb csalása volt” – írja Yuval Noah Harari, akinek ebbéli értékítélete szögesen eltér Reese-étől, a SAPIENS – Az emberiség rövid története c. nagyhírű könyvében: (Animus Kiadó, 2015). Ha úgy vesszük, a Reese által is felvázoltakkal, vagyis a mezőgazdasági forradalommal indult el a halmozódó és egymást erősítő innovációknak az a láncolata, amely elvezet a negyedik korba, amelyen majd ki tudja miként osztozik az ember, és az ő – nála ki tudja mennyivel potensebb – teremtményei.

A második korról szóló fejezet így zárul: „Korábban már említettem, hogy *a fejlődés első előfeltétele a képzelőerő.* A második a mezőgazdaság révén teremtdőött meg. Mivel a növénytermesztés olyan fokú tervezést igényelt, amilyenre a vadászó-gyűjtögető időkben nem volt szükség, *a mezőgazdaság feltalálására egyben a jövő koncepciójának feltalálásaként is tekinthetünk – és ez a haladás második előfeltétele.*” – Reese itteni első előfeltétele karakteresen jelenik meg az Apple fejlesztőmunkájában, annak Jobs-korszakában. A Zen esztétikájának híveként Jobs a végsőkig leegyszerűsített dizájn képzelte el, és erőltetett rá a termékeikre. Elképzelte – a maga módján biztosra vette –, hogy cége győzhet az új stratégiával: „A fogyasztó nem tudja, mit akar, de mi megtanítjuk neki!” S e jelben győzött! (Walter Isaacson: Steve Jobs – Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle 2012/1. sz.; Carmine Gallo: Steve Jobs az innováció mestere – Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle 2012/6. sz.)

„*A harmadik kor úgy ötezer évvel ezelőtt kezdődött, az írás feltalálásával. Az írás megváltoztatta az emberiséget, mert lehetővé tette, hogy a történelemben először az emberi tudás sértetlen formában fennmaradjon, és túlélje az egyént. A tudást végre gond nélkül lehetett másolni és szállítani akár a világ másik végére is. Az ötletek immár az emberi elmén kívül is megéltek!*” – Reese vázolja az írás kialakulásának és elterjedésének menetét, amiből az is világos, hogy a „feltalálás” itt rossz szó: az írás szerves fejlődéssel létrejött *technológia.* Maga is a következőképp szól róla a továbbiakban. „Az írás hatása hamarosan továbbgyűrűzött az élet minden területére, és közben fenekestül felforgatta a világot. *Létezne bármi is modern társadalmunkból e nélkül a technológia nélkül?*” És a „*kiszervezés*”: „Ahogy a tűz átvette az emésztés fárasztó munkájának egy részét, az írással az emlékezést szerveztük ki.”

Sajátos tétele: „Ahogy az minden kulcsfontosságú, új technológiára igaz, az írás mellé is odaszegődtek más újítások, amelyek segítették elterjedését. Az első ezek közül a kerék volt, amelyet megközelítőleg ugyanakkor találtak fel, úgy ötezer évvel ezelőtt. Az írás és a kerék kezdetben kéz a kézben jártak: együtt lendítették fel a kereskedelmet, együtt segítették elő az információ áramlását, és népszerűsítették az utazást. Az írás révén az uralkodók törvényeket alkothattak, de a kerék kellett hozzá, hogy ezeket a törvényeket messzebb is betartathassák.”

– Már ha hozzá vesszük azt is, hogy *kerékbe* törték a törvényszegőket, hiszen a működéshez a törvény mellé a szankciót is oda kell tenni.

„A pénz ugyancsak a harmadik kor hozadéka. Ahogy az írás, a kerék és a pénz mind megjelentek a színen, *végre megvolt az összes összetevő* a városállamok és a birodalmak létrejöttéhez.”

A negyedik kor küszöbén: „A harmadik kor majdnem egészen napjainkig tartott. Bár óriási felfedezések övezik utunkat – mint a gőzgép, a könyvnyomtatás vagy az elektromosság felfedezése –, ezek *nem hoztak olyan alapvető változást* életünkbe, mint egykoron a nyelv, a mezőgazdaság vagy az írás feltalálása. A harmadik korban jelentkező újítások inkább járulékosak voltak, nem pedig forradalmiak. És ezzel nem érdemüket vitatom. A nyomtatás alapjaiban változtatta meg a világot, de valójában csak olcsóbbá és hatékonyabbá tett valamit, ami már addig is létezett. (Valóban? A nyomtatás tette elérhetővé a könyveket és egyéb kiadványokat a széles tömegeknek, teremtette meg az írott tudás exponenciálisan gyorsuló terjedésének gazdasági feltételét. Viszonylag hamar életre hívta a sajtót is, annak minden áldásával. Ez minőségi ugrás volt több szempontból is. S hogy ez mennyire így van, arról a továbbiakban maga Reese szól 'a tudományos módszerre' vonatkozó fejtegetésében – Osman P.) Egy kétfedelű repülőgép tervrajzát Leonardo da Vinci is könnyűszerrel megértette volna. (A robbanómotorét valószínűleg nem annyira, ahogy a Bernoulli által felfedezett törvényen alapuló merevszárnyú repülést is aligha – Osman P.) Ahhoz, hogy ténylegesen új korbá lépjünk, valami olyasminak kell megjelennie, ami alapjaiban és végérvényesen megváltoztat minket és életmódunkat. Valaminek, ami átformálja fajunk várható jövőjét. És ez a történet, amely a negyedik korbá vezet bennünket, a harmadik kor utolsó pár évszázadában szökkent szárba.” – Idekíváncozik Ray Kurzweil A szingularitás küszöbén c. könyvének (Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle 2013/5. sz.) alcíme: Amikor az emberiség meghaladja a biológiát. Az ő merész jóslata: „A szingularitás lehetővé fogja tenni, hogy meghaladjuk biológiai testünk és agyunk korlátait. A kezünkbe kerül a halandóságunk. (Ám Reese is felveti: ha cserélgetjük, kiegészítgetjük testünk alkatrészeit, meddig maradunk azonosak önmagunkkal? – Osman P.) Teljesen érteni fogjuk az emberi gondolkodást, és hatalmas mértékben ki fogjuk terjeszteni és tágítani a hatókörét. Ennek a századnak a végére intelligenciánk nem biológiai része *billiószor billiószor (nem elírás! – Osman P.) erősebb lesz, mint a támogatása nélküli emberi intelligencia.*”

A mai szcenárió: „A korunkat jellemző robbanásszerű technológiai fejlődés tehát a tudományos módszernek és Moore rejtélyes törvényének köszönhető. Innen származnak a robotok, a nanotechnológia, a génsebészet, a CRISPR-Cas9 génmanipulálási technológia, az űrutazás, az atomenergia és még száz és száz más csoda. *A technológiai újítások olyan ütemben érnek el minket, hogy már szinte észre sem vesszük, mennyire lenyűgözők. Az újdonság teljesen mindennaposá vált.*”

A tudományos módszer (lényegében a tudás megosztásának hálózatosítása, amelynek révén a megosztások exponenciálisan növelik a hozzáféréseket, a tudás beépülését a technika állásába): „Korunk tudományos módszere az, hogy *miután a tudást bizonyos jól definiált módokon begyűjtöttük, megosztjuk másokkal is, hogy ők is meríthessenek belőle, és építhessenek rá.* De ez csak mérhető dolgokra vagy jelenségekre alkalmazható. Az objektív mérőszámok alkalmazása *elengedhetetlen*, hiszen ez teszi lehetővé, hogy mások is megismételhessék egy adott kutató kísérletét – vagy, ahogy az néha lenni szokott, *rámutathassanak a kísérlet pontatlanságára.* Ehhez a tudományos módszerhez szükség volt arra, hogy a könyvnyomtatás megbízható és megfizethető legyen; éppen ezért nem alakult ki a történelem korábbi szakaszaiban, és ezért indultak a természettudományok rohamos fejlődésnek a nyomtatás költségeinek csökkenésével.”

„*Moore rejtélyes törvénye*”, avagy a fejlődés rejtélyes tulajdonsága: „A tudományos módszer olyan erős lökést adott a technológiai fejlődésnek, hogy feltárta annak egy veleszületett, ám némileg rejtélyes tulajdonságát: *a fejlődés adott idő alatt újra meg újra képes megduplázni önmagát.* Ennek a mély és érthetetlen tulajdonságnak a felfedezése csupán fél évszázaddal ezelőtt történt, amikor Gordon Moore, az Intel egyik alapítója felfigyelt valami különös dologra: az integrált áramkörökben a tranzisztorok száma nagyjából kétfévente megduplázódik. Azt is észrevette, hogy ez a trend már bizonyos ideje változatlan, és azt jósolta, hogy legalább egy évtizedig ez még így is marad. *Megfigyelését ma Moore-törvényként ismerjük.* Ha csak ennyi lenne az egész, a kutyát se érdekelné a dolog. De Ray Kurzweil valami döbbenetes dolgot vett észre: *a számítógépek teljesítménye már azelőtt is szabályos időközönként megduplázódott, hogy a tranzisztorokat egyáltalán felfedezték volna.* A számítógépek először mechanikusak voltak, aztán elektromágneses reléket használtak, majd elektroncsöveket, tranzisztorokat, végül integrált áramköröket, ám *Moore törvénye végig érvényes maradt rájuk.* Hogyan lehetséges ez? A rövid válasz az, hogy *senki sem tudja.* Ha valaki rájön, szóljon nekem is, és megosztozhatunk a Nobel-díjon. Úgy tűnik, ez valami univerzális törvény: *amint egy technológia teljesítőképessége eljut egy bizonyos szintre, képes megduplázni önmagát.* Moore törvénye mind a mai napig érvényes; jóval tovább élt tehát a Moore által megjósolt tíz évnél.”

A törvény legizgalmasabb vonása: „Jelenleg is több jelölt van arra, mi fogja továbbra is életben tartani ezt a törvényt – a kvantumszámítógépektől kezdve az egyatomos tranzisztorokon át ma még ismeretlen anyagokig. De – és itt jön a legizgalmasabb rész – úgy tűnik, hogy *nemcsak a számítógépek, hanem bármilyen más technológia is a Moore-törvénynek engedelmeskedik.* Egy bizonyos technológia teljesítőképessége talán nem pont minden két évben, de minden *n* évben biztosan megduplázza önmagát.”

„A harmadik kor utolsó éveinek valamennyi újítása közül egyértelműen egy a győztes: a számítógép.” – Valójában a győzelméhez nélkülözhetetlen a hasonlóképp fejlett telekommunikáció, valamint a szükséges elemek és eszközök olcsó tömeggyártása. Úgy tűnik, mára

a nagyon szegények közül soknak cipője sincs, ám mobilja van, így bevonhatók a modern technológiák univerzumába – pl. a pénzügyi rendszerekbe.

S már csak egy *kimagaslóan nagy jelentőségű felvetés*: „A számítógép pedig nem csupán használati eszköz – filozófiai jelentősége van. Gondoljunk csak bele: *a számítás* („computation” – Osman P.) *a világegyetem szívverése, a kozmosz óráütése. A számítás olyan alapvető dolog, hogy vannak, akik egyenesen úgy hiszik, minden számítás: az agyunk, a világegyetem és az űr működése, az idő, a tudatosság és maga az élet is.*” S mennyit számít egyetlen szó! „Azt mindenesetre el kell fogadnunk, hogy a világegyetem nagy része egyértelműen *számításon alapul.*” – Az eredetiben „*számítással lekövethető*”.

„A kérdés a peremhelyzetekben válik igazán izgalmassá. Mi magunk *vajon számítás vagyunk-e? Vajon a mi elménk sem más, mint valami óriási óramű,* amely ugyanazokra az alapvető számítási műveletekre épül, mint az Apollo–11? *Ezekre a kérdésekre kell keresnünk a választ, ha meg akarjuk érteni a számítógépek korlátait – már amennyiben vannak korlátai.*” – Végül is, amióta az ember elvont kérdéseken gondolkodni, töprengeni képes, kutatja, voltaképp honnan az anyag szerveződésének törvényei?

„Bizton állíthatjuk, hogy *egyelőre senki sem érti igazán a számítógépek metafizikai jelentőségét.* Tudjuk, hogy *számtalan rejtett és nyilvánvaló módon átformálta a világot* – ez vitathatatlan. De ennél sokkal több rejlik a felszín alatt. Ahogy a jeles filozófus, Marshall McLuhan (a modern média egyik alapvető jelentőségű teoretikusa, a Typotex adta ki Médiamasszázs: Egy rakás hatás c. könyvét 2012-ben – Osman P.) fogalmazott évtizedekkel ezelőtt, a számítógép ’az ember technológiai fegyvertárának legjelentősebb darabja, mert az idegrendszerünk meghosszabbítása. Hozzá viszonyítva a kerék egy hulahoppkarika. A számítógép egyszerre új és mindenütt jelen való, és *csupán találgathatunk, mire lesz képes egy évszázad vagy akár egy évtized múlva.*”

Quo vadis, Homo Sapiens, *mi vár a negyedik korban? Néhány kulcskérdés* Reese további fejezetcímeivel: Technikai kihívások / Vannak-e robotbiztos állások? / Háborúzó robotok / Szabad-e megépítenünk az AGI-t? (mesterséges általános intelligenciát – Osman P.) / Nyolc elmélet a tudatosságról: tudatossá válhatnak-e a gépek? / Be lehet építeni a számítógépet az emberi agyba? / Az ember, újradefiniálva? / Halál! Hol a te fullánkod? / Mi romolhat el?

Lezárásul a 20. sz. egyik nagy futurologusának, a filozófia mély kérdéseit remek „scifi” regényekbe és novellákba öltöztető Stanisław Lemnek egy megragadó felvetése: a tudós hosszú küzdelemmel létrehozza a szuperintelligenciát, az pedig, „miközben a fénysebességgel terjedő tudata megismerte a világegyetemet, bonyolult fejtegetésbe fogott saját létének elméletéről és bábája, az evolúció kétségbeesett erőfeszítéseiről, amely – mivel nem bírta őt közvetlenül világra segíteni – kényszerűségből ezt értelmes lények közvetítésével végezte.” (Lymphater utolsó képlete)

Dr. Osman Péter

* * *

John Doerr: Mérd, ami számít! Hogyan rengette meg a világot a Google, Bono és a Gates Alapítvány az OKR teljesítménymenedzsment-módszerrel? HVG Könyvek, 2020; ISBN: 9789633049730

„Az ötlet még semmi. A megvalósításon múlik minden.”

„Nem kulcseredmény az, amihez nincs mérőszám rendelve.”

„Az OKR-módszer egyszerű folyamat, amely a legkülönbözőbb szervezetek haladását segítheti elő. Alkalmazását az évek során saját működésünkhöz igazítottuk. Mindenkinek ezt javaslom: érdemes mintának tekinteni, és aszerint formálni, milyen változást szeretnénk elérni!”

„A Google és az OKR házassága nem volt véletlenszerű. Kitűnően idomultak egymáshoz.”

„A következő oldalakon látni fogjuk, hogy a célok és kulcseredmények módszerének következménye az áttekinthetőség, az elszámoltathatóság és a nagyszerűsége való törekvés. Nem véletlenül vallja Eric Schmidt az OKR-ről, hogy 'örökre megváltoztatja a vállalatirányítás menetét.'”

„Grove a cégvezetést mindig is tudományágként értelmezte. Alaposan áttanulmányozta a kibontakozóban lévő viselkedéstudomány és kognitív pszichológia szakirodalmát.”

„Bárcsak olvashattam volna ezt a könyvet tizenkilenc évvel ezelőtt, a Google alapításakor! Vagy annál is korábban, amikor még csak saját magamat kellett irányítanom. Akárhogy is gyűlölöm a folyamatokat, igazán nagyszerű dolgokat csak akkor érhetünk el, ha a jó ötletek kiváló megvalósítással párosulnak. És itt jön a képbe a célok és kulcseredmények OKR módszere.” Larry Page, a Google egyik alapítója előszavából. (Forrásmegadás nélküli idézetek a könyvből, kiemelések a recenzió szerzőjétől.)

John Doerr a világ egyik leghíresebb, és a közreműködésével naggyá vált cégek értékével mérve egyik legsikeresebb kockázatitőke-befektetője. Vagyona nettó értékét a Forbes 2021. 04. 12-én 12,5 milliárd dollárban adja meg. A Kleiner Perkins kockázatitőke-befektető cég elnöke, amely a Forbes szavával „a Szilícium-völgy egyik leghíresebb cége, befektetése: Amazon, AOL, Compaq, Electronic Arts, Google, Netscape és Twitter”. A TED – előadó-jaként – elmondja róla, hogy „negyven éven át szolgálta a vállalkozókat nagy találatekonysággal és optimizmussal (amely egy kockázati tőkénél fakadhat a ténybeli tudásából, vagy sok tudása és tapasztalata táplálta 'megérezéséből', de a magvető tőke világán kívül sohasem szerencsejáték! – Osman P.), és segítette felforgató újításokkal előálló cégek és merész csapatok felemelkedését.” Így szállt be a Google felfuttatásába is, s vitte hozzájuk „az ötletek világklasszis megvalósításához szükséges hajszálpontos eszközt”, az OKR-t.

A világhódító célkitűzés: „Egy szép őszi napon érkeztem 1999-ben – ajándékkal a tarsolyomban (ez volt az OKR, amelyet megismertetni hozott. Doerr a cég befektetőjeként ment oda – Osman P.) a nemrégiben alapított Google főhadiszállására. Alig egy évvel a bejegyzése után a Google a következő célt tűzte a zászlajára: megszerezni és mindenki számára elérhetővé és

hasznossá tenni a világ információit. Akkoriban mindez talán túlzásnak tűnt, én azonban bíztam Larry Page-ben és Sergey Brinben. Szemtelenül magabiztosak voltak, de kíváncsiak és körültekintők is. Figyeltek – és teljesítettek.”

Doerr Google-elköteleződése: „Látogatásom előtt két hónappal tettem meg kockázati tőkebefektetői pályafutásom legnagyobb tétjét: fizettem egy olyan startup 12 százalékaért, amelyet néhány, Stanfordról kimaradt egyetemista alapított. A Google igazgatótanácsának tagja lettem. Pénzügyi és érzelmi szempontból egyaránt elkötelezett voltam, hogy minden tőlem telhetőt megtegyek a sikerük érdekében.”

Egy szép barátság kezdete: rendhagyó üzletkötés rendhagyó felek közt. „Még az év elején meglátogattak az irodámban, hogy rábeszéljenek az együttműködésre. Mivel a Google a tizennyolcadik keresőmotorként jelent meg a világhálón, meglehetősen késésben voltak a többiekhez képest. Általában végzetes következményekkel jár, ha valaki ilyen hosszú ideig versenyen kívül marad, különösen a technológia területén. Mindez azonban nem tartotta vissza Larryt attól, hogy előadást tartson nekem a piacon lévő keresőmotorok rossz minőségéről, valamint arról, milyen sokat lehetne javítani rajtuk, és mennyit fejlődhetnek a jövőben. Larry és Sergey a legkevésbé sem kételkedtek a sikerükben, még az sem zavarta őket, hogy nem volt üzleti tervük. (Átlagos kockázati tőkés ilyenkor teszi szemétkosárba az ajánlatot – Osman P.) A PageRank algoritmusuk még béta fázisban is lényegesen jobb volt, mint a versenytársaké. – Mit gondoltok, meddig növekedhet? – kérdeztem tőlük. Addigra már magam is elvégeztem a számításokat: ha minden jól megy, a Google akár az egymilliárd dolláros tőkepiaci értéket is elérheti. Csak kíváncsi voltam, mekkorát álmodnak. – Tízmilliárd dollárig – válaszolta Larry. Visszakérdeztem: – Úgy érted, a tőkepiaci értéket tekintve? – Nem, hanem a bevételre gondolok – vágta rá Larry. Torkomon akadt a szó. Ha átlagos növekedési arányt feltételezünk egy jövedelmező technológiai vállalat esetében, a tízmilliárd dolláros bevétel százmilliárd dolláros tőkepiaci értéket jelent. Ez a Microsoft és az IBM, illetve az Intel birodalma – ritka, mint a fehér holló. Mégsem üres hengegés volt mindez, sokkal inkább hangzott átgondolt megállapításnak. Nem vitatkoztam vele, sőt mély benyomást tett rám. Ő és Sergey elhatározták, hogy megváltoztatják a világot, én pedig elhittem, hogy tudják, mit csinálnak.”

Page köszönete érte: „Ritkán adom a fejem előszóírásra, ezúttal azonban kivételt tettem, mert a Google oly sok éven át annyi mindent kapott Johntól. Az OKR-módszer segítségével több ízben is 10×-es növekedést értünk el, és sokkal közelebb kerültünk ahhoz, hogy vakmerő küldetésünk – ’rendszerezni a világ információit’ – megvalósuljon. A vállalat többi alkalmazottjával együtt mindvégig sikerült a jó úton és a megfelelő időhatárok között maradni – amikor a leginkább számított. Rendkívül fontos volt számomra, hogy ezt mindenki megtudja.”

És akkor az OKR: Page bevezetőjéből fentebb már idéztünk róla, ez a *célok és kulcseredmények* (Objectives and Key Results) rövidítése. Folytatva a könyvből: „Vállalatok, csapatok és egyének számára kialakított, együttműködésen alapuló, célmeghatározást szolgáló protokoll. Ugyanakkor nem csodaszer: *nem helyettesítheti a józan ítélőképességet, az erőskezü vezetőt vagy a kreatív munkahelyi kultúrát. Am ha mindezek az alapok megvannak, akkor az OKR-rel egészen a csúcsig lehet jutni.* A vezetők számára azzal a hatalmas előnnyel jár, hogy sokkal átláthatóbbá teszi a szervezet működését. Vita esetén pedig a döntéshez szolgáltat előremutató érveket.” A könyvből kibontakozik, hogy a *Google sikere az OKR fénylő gyakorlati bizonyítása.*

És Doerr bemutatá az OKR-t (Page előszavából): „1999-ben egyszer csak felbukkant John Doerr, és tartott nekünk egy előadást a célokról és a kulcseredményekről, valamint arról, *hogyan kellene irányítanunk a vállalatot az Intelnél szerzett tapasztalatai alapján. Tudtuk, milyen jól vezetik az Intelt, John prezentációja pedig alaposan megmozgatta a fantáziánkat, ezért elhatároztuk, hogy teszünk egy próbát.* Ez a döntésünk, úgy hiszem, nagyon is hasznosnak bizonyult. Az OKR-módszer egyszerű folyamat, amely a legkülönbözőbb szervezetek haladását segítheti elő. *Alkalmazását az évek során saját működésünkhöz igazítottuk. Mindenkinnek ezt javaslom: érdemes mintának tekinteni, és aszerint formálni, milyen változást szeretnénk elérni!*

A Google-nél már jóval a Gmail, az Android vagy a Chrome előtt hemzsegtek a nagyszerű ötletek. *Alapítóiából, ezekből a különleges vállalkozói energiával megáldott látnokokból csupán a vezetői tapasztalat hiányzott.*” – Ez a vadonatúj csúcstechnológiák által teremtett korszakunk tipikus jelensége. A zseniális – és általában nagyon fiatal – fejlesztőknek nincs, honnan is lenne elegendő tapasztalata. Az összefüggés nagy valószínűséggel visszafelé is működik: ha sok tapasztalatuk lenne, az könnyen letörné, s a józanabb, biztonságosabb stratégiák útjára visszarángatná a szárnyalásukat. Roppant jellemző, amit Isaacson idéz az Apple-ről Steve Jobs c. művében: „Mi a különbség az Apple és a cserkészmozgalom között? Az, hogy a cserkészekkel van egy felnőtt is.” (A könyvről: Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle 2012/1. sz.) És éppen a Google: Eric Schmidt, Jonathan Rosenberg és Alan Eagle írják a Google – Így vezetünk mi (HVG Könyvek, 2015) c. könyvükben (Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle 2015/5. sz.), amelyre itt Doerr is hivatkozik: „Tapasztalt üzleti vezetőkként azzal az elképzeléssel csatlakoztunk a Google-höz, hogy mi leszünk majd a 'felnőtt kísérők' ezen a kaotikus helyen” – azután persze rájöttek, hogy ez nem ilyen egyszerű. Az ilyen rendhagyó cégekről szóló számos könyv elmondja, hogy a Szilícium-völgy kockázati tőke-befektetői gyakran igyekeznek „felnőtt” vezetőt ültetni az ifjú titánok mellé, netán fölé.

Doerr, *Andy Grove és az OKR*: Doerr elmondja: az OKR-t, amelyet „*az ötletek világklaszis megvalósításához szükséges hajszálpontos eszköz*”-nek nevez, „1970-ben alkalmaztam először, mérnökként az Intelnél, amelyet *Andy Grove, a korszak vagy talán minden idők legkiválóbb vezetője* irányított egészen egyedülálló módon. Amióta a Kleiner Perkins, a

Menlo Park-i kockázatitőke-befektető vállalat igazgatótanácsának tagja lettem, lépten-nyomon terjesztettem Grove evangéliumát, és legalább ötven vállalatot térítettem meg.” Doerr a ’80-as évek elején a Sun Microsystems asztali gépekkel foglalkozó részlegét vezette, és „[h]irtelen több száz ember főnöke lettem. Megrémültem. *Andy Grove rendszere azonban biztos fogódzót nyújtott*, és minden egyes értekezleten segített tisztán látni. Hatékonyabbá tette a vezetői csapatot, és az egész működést élettel töltötte meg. Persze, követtünk el hibákat, de fantasztikus eredményeket értünk el. *Az OKR-módszer volt az a gyakorlat, amely az Intel-nél annyit formált rajtam, a Sunnál pedig megmentett – és amely ma is inspirál.* Ezért voltam hát olyan biztos benne évekkel később is, hogy megfelelő ajándékot viszek a Google-nek.”

A cél és a kulcseredmények (Doerr prezentációja a Google-nél): „*A cél egyszerűen az, amit el akarunk érni. A célok természetüknél fogva jelentőségteljesek, konkrétak, cselekvésorientáltak és (ideális esetben) inspirálók. Ha megfelelően alakítjuk és tűzzük ki őket, megvédene a zavaros gondolkodástól – és irányítástól.*” – Ez roppant csúszós pálya. Egyrészt, tökéletesen érvényesül rajta a „garbage in, garbage out” szabály: rossz célkitűzésből csak baj származhat. Ámde, a Jobs-, Bezos- és Musk-osztályú vezetők célkitűzései gyakran szintisza örűtségnek tűnnek a szárnyalásra kevésbé képes vagy merész embereik és csapataik számára, s valóban olyan örűtségek, amelyeket csak a siker igazolhat – már ha képesek elérni. Az ilyen cél a legjobbaknak – vagy csak azok legjobbjainak – inspiráló, a többieknek akár elborzasztó is lehet. Az említett vezetők zsenialitásának fontos része, hogy rá tudták venni csapataikat azok elérésére, s képesek voltak ehhez mindenki másnál jobban felmérni erőforrásaik végső határait – az embereikét is.

„*A hatékony célkezelési módszerek – az OKR-rendszerek – a célokat a csapat tágabb értelemben vett küldetéséhez kapcsolják.* Figyelembe veszik a feladatokat és a határidőket, miközben a körülményekhez is alkalmazkodnak. Támogatják a visszacsatolást, és megünnepelik a győzelmeket: a kicsiket éppúgy, mint a nagyokat. És ami a legfontosabb: kitágítják a határainkat. *Hatásukra elérhetetlennek tűnő célokért is küzdeni tudunk.*” – Példák igazolják: van ennek egy ezt esetenként nagyban segítő útja-módja is: amikor „az elérhetetlen csillagért nyúló” vezető az eredmény tényleges létrehozásával bizonyítja be csapatának, hogy képesek rá, meg tudják tenni. Ez segít, hogy a következő örűtségben már kevesebb kétellyel és több odaadással kövessék a siker újabb csúcsára.

„*A kulcseredmények mérik és nyomon követik, hogyan érjük el a célt. A hatékony kulcseredmények konkrétak és időhöz kötöttek, ambiciózusak, de reálisak. Mindenekelőtt azonban mérhetők és ellenőrizhetők.*” – Ha filozófiai mélységekig merészkedünk, ez mindenben a valóban egyértelmű verifikálás kulcsa. Szétválasztva a hitet a tudománytól, az utóbbi megállapításaiból csak az helytálló, ami mérhető és ellenőrizhető – s csak az a tétel, amely akárhányszor megismételve mindig ugyanarra az eredményre vezet. Hajdani szabadalmi törvényünk, az 1969. évi II. törvény a szabadalmazhatóság feltételét jelentő „gyakorlati alkalmazhatóság” kritériumát szabta hasonlóképp: „A gyakorlatban alkalmazható a megoldás, ha azonos eredménnyel ismételten megvalósítható.” S iparban, gazdaságban csak az a

megoldás ér valamit, ha azonos peremfeltételek között mindig ugyanúgy működik. Minden vezetési rendszer használhatóságának elengedhetetlen, de nem elégséges feltétele, hogy a vele elért eredmények mérhetőek és ellenőrizhetőek legyenek – másként honnan tudnánk, működik-e és hogyan, s egyáltalán megbízható eszköz-e a számunkra?

Csak az eredmény számít! „A kulcseredmény elérését jelentő kitételeket vagy teljesítjük, vagy nem – nincs átmenet, nem lehetnek kétségeink. A kijelölt időszak végén, rendszerint negyedév elteltével, megállapítjuk, hogy megvalósultak-e, vagy sem. Ha a cél hosszabb távú, akár egy évig vagy még hosszabb ideig görgethetjük, a kulcseredmények pedig a munka előrehaladtával gyarapodnak. Amikor a kulcseredményhez kapcsolódó minden kitételek teljesítettünk, szükségszerűen elértük a célunkat is. (Ha nem, az OKR-t elejétől fogva rosszul terveztük.)”

Larry, Sergey és az OKR: „A Google és az OKR házassága nem volt véletlenszerű, kitűnően idomultak egymáshoz. Az OKR rugalmas, adatvezérelt segédeszközt jelentett a korlátokat nem ismerő, adatimádó vállalat számára. Átláthatóságot ígért egy olyan csapatnak, amelyet alapvető nyitottság – nyílt forráskód, nyitott rendszerek, hálózatszemlegesség – jellemzett. Díjazta a korszak két legbátrabb gondolkodójának ’jó tévedéseit’ és merészségét. A Google és az OKR-módszer tehát tökéletes párosításnak bizonyult. Bár Larrynek és Sergeynek (Sergey Brin, a társalapító – Osman P.) előzetesen meglehetősen kevés elképzelése volt a vállalatvezetésről, azt tudták, hogy a célok leírása hozzájárul a megvalósításukhoz. Szerették megfogalmazni – bár csupán egy-két tömör oldalon –, és a Google valamennyi dolgozója elé tární, mi az, ami a legfontosabb számukra. Ösztönösen értették, hogyan képes az OKR sínen tartani egy szervezetet a piaci verseny viszonyosságai vagy a meredeken felfelé ívelő, úgynevezett hokiütőgörbét mutató növekedés zűrzavara közepette.” – „Hokiütő” – nagy növekedési képességű, induló, innovációalapú vállalkozások jellegzetes növekedési pályája: kezdeti nehézségek okozta mélyrepülés után meredek felívelés.

„Larry és Sergey, valamint Eric Schmidt, aki két év múlva lett a Google vezérigazgatója, kitartóan, a konfrontációt is felvállalva alkalmazta a módszert. Ahogy Eric elmondta: ’A Google célkitűzése, hogy a mérés folyamatának szisztematikus innovátorává váljon. Innovátor legyen, vagyis valami újat hozzon létre, a mérés pedig azt jelenti, hogy átfogó, rendszerező és reprodukálható módon szemléljük a dolgokat.’ A triumvirátusban megvolt az OKR sikeréhez két elengedhetetlen kellék: a csúcson lévők helyesnek találták a módszert, és elköteleződtek iránta.”

„Az OKR olyan, mint a svájci bicska: bármilyen környezetben jól használható.” Doerr a továbbiakban sorra veszi, hogy gyakorlatilag mindenütt egyaránt hasznos, beleértve még a kormányzati hivatalokat is. „A technológiai iparágban, ahol a gyorsaság és a csapatmunka feltétlen követelmény, igen széles körben bevált. [„A könyvben később tárgyalt vállalatokon kívül az OKR híveinek sorába tartozik az America Online (AOL), a Dropbox, a LinkedIn, az Oracle, a Slack, a Spotify és a Twitter” – ő írja.] De a rendszer a Szilícium-völgytől igen

távol eső nagy nevek körében is elterjedt: alkalmazzák az Anheuser-Buschnál, a BMW-nél, a Disney-nél, az Exxonnál és a Samsungnál is.”

„A kisebb startupoknál, ahol feltétlenül szükséges, hogy az emberek ugyanabba az irányba tartsanak, az OKR a túlélés eszköze. Különösen fontos, hogy a technológiai szektor fiatal vállalatai gyorsan növekedjenek, és pénzügyi támogatást szerezzenek, mielőtt elfogyna a tőkéjük. A strukturált célok a siker mércéjéül szolgálnak a befektetők számára.”

„A közepes méretű, gyorsan növekvő szervezetekben az OKR a megvalósítás közös nyelvét jelenti. Tisztázza az elvárásokat: Mit kell elvégeznünk (gyorsan), és ki dolgozik rajta? Az OKR vertikálisan és horizontálisan egyaránt összehangolja a munkatársak tevékenységét.”

„A nagyobb vállalatoknál az OKR a világító neontábla az út szélén. Hozzájárul a szervezeti silók lebontásához, és kapcsolatot teremt az egymástól távol dolgozó munkatársak között. Azáltal, hogy autonómiát biztosít az ügyfelekkel közvetlenül foglalkozó, frontvonalba dolgozó munkatársaknak, új megoldások kipróbálására bátorít. Még a legsikeresebb szervezeteket is további célok elérésére serkenti.”

Hasonló előnyök származnak az OKR alkalmazásából a *nonprofit világban* is. A 20 Md dolláros startup, a Bill és Melinda Gates Alapítvány számára az OKR szolgáltatja a valós idejű adatokat, amelyekre Bill Gatesnek szüksége van a malária, a gyermekbénulás és az AIDS ellen vívott harc során. [Használja] az USA igazgatási és költségvetési hivatala, és az egészségügyi és szociális minisztérium.” – Igazából, ha az OKR a tervezésnek és a folyamatosan ellenőrizhető, s ennek köszönhetően már szükség szerint menet közben is korrigálható megvalósításnak – vagy épp a célkitűzés finomításának – az eszköze, akkor édes mindegy, vajon profitra vagy bármi másra megy a játék!

OKR a Google-nél: „Olyan hatékonyan, mint a Google, talán egyetlen szervezet – még az Intel sem – alkalmazta a módszert. Az Andy Grove által felállított rendszer elméleti sikon egyszerű, de szigorúságot, elköteleződést, világos gondolkodást és célzott kommunikációt igényel. Nem csupán arról van szó, hogy listákat készítünk, majd kétszer is átnézzük őket. Fejlesztjük teljesítőképességünket: azokat az izmainkat, amelyek a célok eléréséhez szükségesek, és ez az edzés bizony gyakran fájdalommal jár. A Google vezetői azonban – a tanulás és a fejlődés iránti kielégíthetetlen étvágyuknak köszönhetően – sohasem tévóváztak.” Számukra az OKR volt Doerr szavaival „az egyszerű eszköz, amellyel intézményesíthették a nagyban való gondolkodás szellemiségét”.

„A Google első éveiben Larry Page negyedévenként két napot szánt arra, hogy minden egyes szoftverfejlesztővel személyesen és alaposan átgondolja az OKR-t. (Sokszor én is részt vettem az ilyen alkalmakon. Máig feledhetetlenek Larry szemfényvesztő elemzési mutatói: természetfeletti képessége, amellyel felfedezi az összefüggést a rengeteg apró tényező között. (Doerr szavai – Osman P.) A vállalat bővülésével aztán minden negyedévet úgy indított, hogy egy-egy maratoni tanácskozást iktatott be a vezetői csapat célkitűzéseiről.” – Egy fontos megjegyzés ehhez: A vérbeli fejlesztő imád fejleszteni, és utál minden admi-

nisztrációt, értekezletet és az ördög egyéb ilyen találmányait, amelyek elvonják szeretett tevékenységétől. Kényszerrel bevonni őket természetesen lehet, de az így kapható eredményt tekintve értelmetlen. Teljesen nyilvánvaló tehát, hogy az érintettek maguk is fel és elismerték az OKR hasznosságát, amely megérte nekik a részvételt. Erre még visszatérünk.

In hoc signo: „Közel két évtized telt el a pingpongasztalnál tartott prezentációm óta, de az OKR ma is a Google mindennapi életének része. A vállalat növekedésével, és ahogy ennek függvényében egyre komplexebbé vált a szervezet, a vezetők átállhattak volna egy bürokratikusabb eljárásra, vagy a legújabb menedzsmenthóbort kedvéért is kihajíthatták volna az OKR-t. Ők azonban nem tértek le a megkezdett útról: a rendszer azóta is köszöni, jól működik. A Google hét legjelentősebb, a brand nevével elválaszthatatlanul összefonódó, egyenként legalább egymilliárd felhasználót kiszolgáló terméke mind az OKR-ekre támaszkodik – a Search, a Chrome, az Android, a Maps, a YouTube, a Google Play és a Gmail. 2008-ban az egész vállalatra kiterjesztett OKR az összes dolgozót hadrendbe állította. Az alulról felfelé haladó OKR-módszer jól illeszkedik a ’20 százaléknyi idő’ elvéhez, amely felszabadítja a mérnökök idejének egy részét, hogy ígéretes mellékprojekteken is elmélyedhessenek.

A Google vezérigazgatójának vezetésével e könyv megírása idején, 2018 októberében, immár a hetvenötödik egymást követő negyedévben értékeli a teljes vállalat a fejlődését a legmagasabb szintű célokhoz és kulcseredményekhez viszonyítva. Novemberben és decemberben minden egyes csapat és termékterület kialakítja saját következő éves terveit, és OKR-rendszerbe illeszti őket. A következő év januárjában, ahogy Sundar Pichai vezérigazgató elmondta: ’Visszatérünk, és a vállalat előtt kijelentjük: Ez a magas szintű stratégiánk, és itt látható az idei évre készített OKR-ünk.’ A vállalat hagyományainak megfelelően a vezetői csapat értékeli majd a Google előző évi OKR-jét is, és szemrebbenés nélkül rámutat a hibákra.”

„Andy Grove zseniális módszere” – így nevezi Doerr megalkotójáról az OKR-t. Tudni érdemes, hogy Grove Gróf András István néven Magyarországon született – ezt Doerr is említi. Szavai róla: „Akaraterejével és rendkívül éles eszével emelkedett a Szilícium-völgy leginkább csodált szervezetének csúcsára, és neki köszönhetően a vállalat elképesztő sikereket ért el. Tizenegy éves vezérigazgatósága alatt az Intel évi több mint 40 százalékos nyereséget hozott részvényeseinek. Az Intel volt Grove menedzsmentinnovációs laboratóriuma. Imádott tanítani, a vállalat pedig kiaknázta ennek előnyeit.”

„Andy Grove korszakalkotó lépése az volt, hogy a gyártás termelésirányítási elveit a szellemi munkakörökben: az adminisztratív, szaktudást igénylő és vezetési pozíciók esetén is alkalmazta. Célját a következőképpen fogalmazta meg: ’olyan környezetet kell kialakítanunk, amely a teljesítményt értékeli, arra helyezi a hangsúlyt.’ A gyártószalag mellett viszonylag könnyű megkülönböztetni a teljesítményt a tevékenységtől. A dolog akkor válik bonyolultabbá, amikor az embert azért fizetik, hogy gondolkodjon. Grove két talányos kérdésre kereste a választ: Hogyan határozhatjuk meg és mérhetjük a teljesítményt a szellemi munkát végzők esetében, és mit tehetünk a teljesítmény növeléséért?”

Tudás vs képesség: Doerr Grove felforgató tételét idézi, aki a nagynevű Fairchild cég viszonylagos sikertelenségéről szól: „A szakértelem komoly értéket képviselt a vállalatnál (Fairchild – Osman P.). A hozzáértésük alapján vettek fel vagy léptettek elő embereket. A tudás tényleges eredménnyé alakításában azonban egyáltalán nem voltak hatékonyak. *Mi az Intelnél épp az ellenkezőjére törekszünk. Szinte lényegtelen, mit tudunk. Itt azt értékeljük, amire képesek vagyunk azáltal, amit tudunk vagy megtanulhatunk, és azt, amit ténylegesen elvégeztünk.* Erre utal a vállalat mottója is: Az Intel teljesít.”

OKR-alapgondolatok Grove előadásából: „A két kulcskifejezés a célok és a kulcseredmények. Ezek tökéletesen illeszkednek a két törekvéshez. A cél maga az irány: 'Uralni akarjuk a középkeletre mikroszámítógépek alkatrészeinek gyártását.' Ez egy cél. Ide szeretnénk eljutni. Lássunk most egy kulcseredményt erre a negyedévre: 'Dolgozzunk ki tíz új tervet a 8085-ös processzorral!' A kulcseredmény nem más, mint mérföldkő. A kettő (a cél és a kulcseredmény – Osman P.) nem téveszthető össze egymással... A kulcseredménynek mérhetőnek kell lennie. A végén legyen teljesen egyértelmű, hogy elértem vagy nem értem el. Igen vagy nem? A válasz egyszerű, és mindenfajta véleményt nélkülöz.” – Egyszerűen szólva, ha a cél meghatározott színű valamit előállítani, nem mondható, hogy „sötét”, „világos” vagy épp „enziánkék”, mert ezen lehet vitatkozni – csak a színdiagram szolgálhat mércéül. Ha megadott mennyiségű drótot kell gyártani, a kulcseredmény egyetlen kritériuma, amit a számláló mutat. Bármilyen, ami ennél kevésbé egzakt, az alkalmatlan, esetleg káros is lehet.

„A rendszer nagyon-nagyon egyszerű” – jelentette ki Grove, jól tudva, hogy az 'egyszerű' szó zene a mérnökök füleinek. Első hallásra mindjárt egészen logikusnak, észszerűnek – és inspirálónak – tűnt az elgondolás.” – A műszaki szakterületek nagy előnye: ami egzaktul mérhető, az egyértelműen megítélhető, kezelhető. Ha tervezünk egy áramkört, és az nem működik, kétség sem férhet ahhoz, hogy a terv rossz, mert az elektronok mindig maradéktalanul betartják a játékszabályokat. Nyilvánvalóan ezt jelentette a fentiekben az „egyszerű”.

A könyv tartalmáról: „Akárcsak maga az OKR, könyvünk is két, egymást kiegészítő részből áll. Az első számba veszi a rendszer lényegi tulajdonságait, illetve azt, hogyan kivitelezhető magas színvonalon a jó ötletek, és hogyan lesznek elégedettek a dolgozók a munkahelyükkel a módszernek köszönhetően. Andy Grove Inteljénél kezdünk, ahol ügybuzgó térítővé váltam, és ahonnan az OKR-módszer is származik, amelynek történetét ismertettük. Ezt követi a négy OKR-'szupererő': az összpontosítás, az összhang, a nyomon követés és a határfeszítés.

1 szupererő: Összpontosítsunk a prioritásokra, és köteleződjünk el irántuk! (4–6. fejezet). (Mondani közhely, megvalósítani gyakran nem is olyan egyszerű. A prioritások megválasztása gyakorta igencsak nehéz manőverezés a különféle érdekek és az azokat szolgáló célok között. Az elköteleződéssel így konfliktusokat is be kell vállalni. Nehezíti mindezt az örökérvényű tény, hogy 'minden haditerv érvényessége az első ágyúlövésig tart', vagyis a prioritásokat és az elköteleződést a menet közben felmerülő problémák nagyon is kikez-

hetik. Doerr utal is a menetközbeni korrigálásra – Osman P.) Az OKR nehezen elérhető célok kitűzésére ösztönzi a vezetőket. (A 'nehezen elérhető' nyilvánvalóan nem egy kívánatos jellemző, nem a nehézség a cél. Az elmondottakból adódóan sokkal inkább: *az OKR abban segít, hogy igazán nagy eredményeket hozó célok kitűzésére vállalkozzék a vezetés*, amelyek elérése lehet nehéz. Ha könnyű lenne, sokan megcéloznák, s már nem hozna jelentős eredményt – Osman P.) *Pontos kommunikációs eszközt nyújt a részlegek, csapatok és egyéni közreműködők számára. Eloszlatja az ellentmondásokat, elősegíti a győzelemhez szükséges összpontosítást.*"

„# 2 szupererő: *A csapatmunkában hangolódjunk össze, és kapcsolódjunk egymáshoz!* (7–9. fejezet): *Az OKR-módszerre jellemző átláthatóság azt jelenti, hogy a vezérigazgatótól kezdve a szervezeti struktúra legaljáig minden munkatárs nyíltan megosztja a többiekkel a céljait.* (A gyakran csúf valóságban ez kissé idealizált kép. Egyedi és csoportérdekek is ronthatják ezt az összhangot és nyíltságot. Az is igaz viszont, hogy minél meggyőzőbben tudja a vezetés kommunikálni az érdekközösséget, a közös és mindenkit valóban magába foglaló érdekeltiséget a kitűzött eredmények elérésében, annál jobban működhet a munka – Osman P.) Az egyének a vállalat stratégiai tervéhez kapcsolják saját céljaikat, meghatározzák, hol áll fenn a célok között kölcsönös függőség, és együttműködnek más csapatokkal. A fentről lefelé történő összehangolódás értelmet ad a munkának, ugyanis minden egyes közreműködőt a szervezet sikeréhez kapcsol. Az alulról felfelé építkező OKR-módszer erősíti a tulajdonosi érzést, ezáltal előmozdítja az elköteleződést és az innovációt.” – Nem ismerjük az eredeti szöveget. A modern nagyvállalatoknál kevesekben alakulhat ki „tulajdonosi érzés”, viszont létrejöhet jól felismert és átértett érdekeltiség a cég sikerében. Lényegében erre épít a japán minőségi körök híres mozgalma és a nagyhírű és sikeres Toyota-kata is. (Mike Rother: Toyota-kata – Hogyan ösztönözzük munkatársainkat fejlődésre, alkalmazkodásra és kiváló eredményekre? HVG Könyvek, 2014 – Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle 2015/5. sz.).

„# 3 szupererő: *Kövessük nyomon a felelősséget!* (10–11. fejezet): *Az OKR-t adatok vezérlik. Rendszeres ellenőrzések, objektív minősítések és folyamatos újraértékelések működtetik – az ítélkezés nélküli elszámoltathatóság szellemében.* (Az elmondottakból következően az 'ítélkezés' itt nyilvánvalóan nem az emberek, részlegek teljesítményük szerinti megítélését jelenti, hanem az OKR szerint mért eredmények objektív értékelését – Osman P.) Ha egy kulcseredmény veszélybe kerül, valamit tennünk kell, hogy visszakerüljön a megfelelő kerékvágásba, illetve indokolt esetben át kell értékelnünk vagy le kell cserélnünk.” – Ami nem jelenti, hogy ha nem a kulcseredmény kitűzése hibás, a rosszul teljesítőkkal ne kellene valamit kezdeni.

„# 4 szupererő: *Feszegessük a határokat a lenyűgöző eredményért!* (12–14. fejezet): *Az OKR a kiválóságra motivál, segítségével többet érhetünk el, mint valaha is hittük.* A határainkat feszegeti, teret ad a kudarcnak is, így személyiségünk legkreatívabb és legtörekvőbb részét szabadítja fel.” – Az OKR nyilvánvalóan úgy „motivál” a kiválóságra, hogy technikai támogatás ad a kimagasló eredmények eléréséhez szükséges meredek meneteléshez, így tesz bát-

rabbá. „Teret ad a kudarcnak” – kudarc mindig van, az OKR-metodika viszont segít hamar felismerni az abba vezető hibákat, így enyhíti, akár meg is előzi a károkat, a kudarc anyagi és személyes következményeit. Ez a támogatás olyan lehet, mint a biztosítókötél a hegymászónak: segít merészen magasra törni.

A második rész az OKR alkalmazásának következményeivel foglalkozik a munka új világában.

Párbeszéd, visszajelzés és elismerés (CFR) (15–16. fejezet): Az éves teljesítményértékelés hiányosságai hatékony alternatívát hívtak életre: a folyamatos teljesítménymenedzsmentet. Megismerjük az OKR kistestvérét, a CFR (Conversation, Feedback, Recognition – párbeszéd, visszajelzés, elismerés) rendszerét, és áttekintjük, hogyan juthatnak a vezetők, munkatársak és szervezetek e két módszer együttes alkalmazásával teljesen új szintre.

Folyamatos fejlődés (17. fejezet): A strukturált célmeghatározás és a folyamatos teljesítménymenedzsment esettanulmánya alapján nyomon követjük, hogyan alkalmazza az OKR-t egy robotokkal dolgozó pizzakészítő vállalat működésének minden területén, a konyhától a marketingen át az értékesítésig.

A szervezeti kultúra jelentősége (18–20. fejezet): „Megvizsgáljuk, milyen hatással van az OKR a munkahelyekre, és hogyan könnyíti meg és mozdítja elő a szervezeti kultúra változását.” – Korunk egyik legkritikusabb vállalati problémája a szervezeti kultúra kezelése és fejlesztése. A vállalatnak az életbenmaradáshoz folyamatosan és hatékonyan kell alkalmazkodnia a legkülönbözőbb változásokhoz: műszaki-gazdasági környezetében, beszerzési és értékesítési piacain, társadalmi közegében, munkaerővel kapcsolatos igényeiben és lehetőségeiben és így tovább. Az alkalmazkodást csak akkor tudja sikerre vinni, ha ebben nem akad fent a vállalati kultúráján. A változások sokban exponenciálisan gyorsulnak, az emberek gondolkodása azonban, amiből a vállalati kultúra összeáll, sokkal kevésbé rugalmas és alakítható. Már most átmeneti állapotban vagyunk a tudásalapú gazdaságból az alkotásalapúba, ami egyre nagyobb kihívás elé állítja a munkaerőt. Minden bizonnyal gyorsulva bővül majd a robotok térnyerése is, versenye az emberi munkaerővel. Mindez kritikus hatással lehet a szervezeti kultúrára, s ezen keresztül is a cégek működésére.

Grove nagy barbatrükkje: „Az Intelnél Andy saját képmására 'agresszív introvertáltakat' toborzott: olyan embereket, akik gyorsan, objektíven, módszeresen és tartósan oldották meg a problémákat. Vezetésével megtanulták, hogyan vegyék célba a problémákat anélkül, hogy azt a problémát felvető munkatársak támadásként éljék meg. *Féltették a munkahelyi hatalmi játszmákat* annak érdekében, hogy gyorsabb és megalapozottabb közös döntéseket hozzanak.” – Célkitűzni könnyű, de megvalósítani! Majdhogynem olyan nehéz, mint az út Leonardo repülőgép-elképzésétől a Wright fivérek gépéig.

Még nagyobb (?) „Amikor 1975-ben megérkeztem az Intelhez, már javában alkalmazták Grove OKR-rendszerét. *A vállalatnál dolgozó valamennyi szellemi munkakörű munkatárs havonta kidolgozta egyéni céljait és kulcseredményeit.*” – Szinte hihetetlen, hogy ez sikeres

lett: az emberek általában rettenetesen utálják az ilyesfajta feladatot, s minél „olcsóbban” túlesni igyekeznek rajta. Különösen igaz ez az elkötelezett fejlesztőkre, akik alkotni akarnak, s nem rút rutinfeladatokkal – horriblie dictu adminisztrációval – bajlódni.

„Dr. Grove alapszabályai az OKR egészséges alkalmazásához” (részletek)

„A kevesebb több. Néhány jól megválasztott cél egyben világos üzenet arról, mire mondunk 'igen'-t, és mire mondunk 'nem'-et. A vállalatok, csapatok vagy egyének ciklusonként maximum három-öt OKR segítségével kiválaszthatják, mi számít igazán. Általában véve jó, ha minden célhoz legfeljebb öt vagy kevesebb kulcseredményt kötünk. (Lásd a 4. fejezetet: Egyes számú szupererő.) – Nemet mondani – ez kritikus jelentőségű tudás, hiszen elutasíthatunk olyat, ami talán a jobb választás lenne, s még embereket is szembeállíthatunk magunkkal. Angol üzleti mondás: „Kemény lenni? Nézz mélyen a másik szemébe, mosolyogj, és mondd: nem!”

„Alulról fölfelé építsük fel a célokat! Az elköteleződés erősítése érdekében bátorítsuk a csapatokat és az egyes munkatársakat, hogy nagyjából OKR-jeik felét a vezetőikkel egyeztetve sajátjuk hozzák létre! Ha valamennyi célt felülről kapják meg, csökken a motiváció. (Lásd a 7. fejezetet: Kettes számú szupererő: csapatmunka – összehangoltság és kapcsolódás.)

„Ne diktáljunk! Az OKR együttműködésen alapuló közösségi megállapodás, amelynek révén megállapítjuk a prioritásokat, és meghatározzuk, hogyan mérjük majd a fejlődést. A kulcseredményekről még akkor is folytassuk a tárgyalást, amikor a vállalati célkitűzésekről szóló vitát már lezártuk. A közös megegyezés alapvető a cél maximális teljesítése érdekében. (Lásd a 7. fejezetet: Kettes számú szupererő: csapatmunka – összehangoltság és kapcsolódás.) (De: roppant kényes feladat a vállalatnál, vagy bármely hierarchikus szervezetnél megtartani az ésszerű egyensúlyt az együttműködési készséget tápláló demokrácia és a hatékonyság között. A megegyezésre törekvés nem maszatolhatja el a szükséges előrehaladást, sem a célok helyes kitűzését. Végül is, ebben az összjátékban van három tényező, amely nem hajlandó egyezkedni: a piac, amelyen a sikert és nyereséget el kell érni, az eredménykimutatás, amely kérlelhetetlen számokkal mutatja, mit hozott a cégnek a munka, és tőzsdére bevezetett cégeknek a részvények árfolyama. Utóbbiból következik napjaink egyik főistensége, a részvényesi érték, s ha az rosszul alakul, ez csúf következményeket hozhat a cégre.

„Nem fegyver, hanem eszköz. Grove szavaival 'az OKR rendszer jelentősége az, hogy irányba és ütembe állítja a személyt – egy stopperórát ad a kezébe, hogy mérje saját teljesítményét. Ez nem valami hivatalos előírás, amely a teljesítményértékelés alapját képezne.' Annak érdekében, hogy kockázatvállalásra bátorítsunk, ugyanakkor elkerüljük a kényszerérzet kialakulását, a legjobb, ha az OKR-t és a bónuszokat külön kezeljük. (Lásd a 15. fejezetet: Folyamatos teljesítménymenedzsment: OKR és CFR.) – Újabb kényes feladat, amelynek megoldása önmagában is nagy tudást igényel, bár talán inkább művészetnek mondható. A bónuszokat szükségképpen teljesítményhez kell kötni – mi máshoz is lehetne, hogy betölthessék ösztönző rendeltetésüket? Az egy dolog, hogy formailag nem kötjük az OKR-hez,

ne mardossa a félsz az embereket a célkitűzések kialakításánál. Valamihez azonban kötni kell, s ebben differenciálni kell az embereknek a hierarchiában elfoglalt helyes szerint is. A felsővezetését akár a nyereség, a tőzsdei árfolyam, a részvényesi érték alakulásához is (bár az utóbbiak egyáltalán nincsenek mindenkor szoros kapcsolatban a cég teljesítményével). Alacsonyabb szinteken azonban valahogy az emberek vagy részlegeik teljesítményét kell alapul venni, bárminek is nevezzék ezt.

Zárszó helyett: „Amikor OKR-t választunk, olyan célokat keressünk, amelyek a legnagyobb eséllyel eredményeznek kiemelkedő teljesítményt. Jelöljünk ki egy OKR-pásztort, aki gondoskodik arról, hogy mindenki minden egyes ciklusban kellő időt szánjon a legfontosabbak kiválasztására.”

Dr. Osman Péter

SUMMARIES

THE PERFORMER

Dr Gergely Békés

This study analyses the legal status of performing artists covering the viewpoints of the international treaties, the *acquis communautaire*, the national laws of EU member states and Hungary. It examines the definition of performers, shows the minimum requirements of a protected performance, and investigates the differences between the legal nature of the protection of the authors and the performers. The study explores the borderlines of the performing artists, covering stage directors, extras of the movies, contributors of reality shows, announcers of TV channels, stuntman, beauty mannequins and athletes.

THE CASE OF A HUNGARIAN INVENTOR WITH THE AUSTRIAN STATE RAILWAYS – OR WHAT COULD HAPPEN WITH LAJOS WODETZKY'S SNOWPLOW PATENT IN THE MIDDLE OF THE 19TH CENTURY?

Dr Zsuzsanna Tószegi

The essay deals with an - even in Hungary - almost unknown Hungarian inventor, Lajos Wodetzky, who had a patent on snowplow for railways in the 19th century. He got the patent in 1858, but he had no financial resources for the manufacturing. At that time, according to legislation, the patent protected its object only for one year, after that, without putting into practice, it could be utilized by anybody. The study describes also the life and activity of Wodetzky, and press releases in 1911 (after his death) about his son suing Austrian treasury for the patent of his father.